

**T.C.**  
**KAFKAS ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI**  
**ULUSLARARASI GÜVENLİK TEORİLERİ EKSENİNDE**  
**RUSYA’NIN KAFKASYA POLİTİKALARI (1991-2016)**

**Hazırlayan**  
**Faruk TİPİOĞLU**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Danışman**  
**Yrd.Doç.Dr. Elnur Hasan MİKAİL**

**KARS-2016**



**TC**  
**KAFKAS ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI**  
**ULUSLARARASI GÜVENLİK TEORİLERİ EKSENİNDE**  
**RUSYA’NIN KAFKASYA POLİTİKALARI (1991-2016)**

**Hazırlayan**  
**Faruk TİPİOĞLU**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Danışman ve Jüri Üyeleri**  
**(Danışman) Yrd.Doç.Dr. Elnur Hasan MİKAİL**  
**Yrd.Doç.Dr. Atıl Cem ÇİÇEK**  
**Yrd.Doç.Dr. Seyfi KILIÇ**

**KARS-2016**

**KAFKAS ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

*Faruk TİPİOĞLU* tarafından hazırlanan *Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Güvenlik Teorileri ekseninde Rusya'nın Kafkasya Politikaları (1991-2016)* başlıklı bu çalışma, **30.09.2016** tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi* Anabilim Dalı'nda **Yüksek Lisans tezi** olarak **oybirliği ile** kabul edilmiştir.

**TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ**

Başkan: Yrd.Doç.Dr. Atıl Cem ÇİÇEK

Üye: (Danışman) Yrd.Doç.Dr. Elnur Hasan MİKAİL

Üye: Yrd.Doç.Dr. Seyfi KILIÇ

İmza:

İmza:

İmza:

**ONAY**

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../.....  
tarih ve ...../..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Mustafa ÖZDEMİR

Enstitü Müdürü

## BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Güvenlik Teorileri ekseninde Rusya'nın Kafkasya Politikaları (1991-2016)* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

30 /09/ 2016

Faruk TİPİOĞLU



### Scientific Ethic Statement

I declare that I complied with the rules of academic and scientific ethics from the proposal stage to the process of completion of the study titled *Russia's Caucasus Policy " Axis in Theories of the International Security" in the Post Cold War Era (1991-2016)* as a Master Thesis I prepared, that I obtained all information in term Project with the framework of scientific ethics and traditions, that I showed sources to the each quotation I made directly or indirectly in this study I prepared as a term Project in accordance with the writing rules and works which I used have been shown in the bibliography.

30 /09/ 2016

Faruk TİPİOĞLU



## İÇİNDEKİLER

|                       |     |
|-----------------------|-----|
| ÖZET .....            | v   |
| ABSTRACT .....        | vi  |
| KISALTMALAR .....     | vii |
| TABLolar LİSTESİ..... | ix  |
| ÖNSÖZ.....            | x   |
| GİRİŞ .....           | 1   |

## I.BÖLÜM

### 1.KAFKASYA BÖLGESİNİ TANIMLAMAK

|                                                       |    |
|-------------------------------------------------------|----|
| 1.1. Kafkasya Bölgesi .....                           | 6  |
| 1.2. Kafkasya Bağımsız Devletleri .....               | 8  |
| 1.2.1. Azerbaycan Devleti .....                       | 12 |
| 1.2.2. Ermenistan Devleti.....                        | 14 |
| 1.2.3. Gürcistan Devleti .....                        | 16 |
| 1.3. Kafkasya’da Özerk Yapılar ve Cumhuriyetler ..... | 18 |

## II. BÖLÜM

### 2.SOĞUK SAVAŞ VE ULUSLARARASI GÜVENLİK TEORİLERİ

|                                                         |    |
|---------------------------------------------------------|----|
| 2.1. Soğuk Savaş’ın Tarihsel Gelişimi.....              | 35 |
| 2.1.1. Savaş Tanımlamak ve Soğuk Savaş.....             | 36 |
| 2.1.2. I. Dünya Savaşına Kadar Uluslararası Arena ..... | 41 |
| 2.1.3. Dünya Savaşları ve Uluslararası Arena .....      | 48 |
| 2.1.3.1. I. Dünya Savaşı.....                           | 49 |
| 2.1.3.2. II. Dünya Savaşı .....                         | 51 |
| 2.1.4. Soğuk Savaş Dönemi .....                         | 54 |
| 2.2. Güvenlik ve Uluslararası Güvenlik Teorileri .....  | 56 |
| 2.2.1. Güvenliği Tanımlamak.....                        | 57 |
| 2.2.2. Güvenliğin Tarihçesi .....                       | 60 |

|                                                            |    |
|------------------------------------------------------------|----|
| 2.2.3. Uluslararası Güvenlik Teorileri .....               | 63 |
| 2.2.3.1. İdealizm.....                                     | 64 |
| 2.2.3.2. Realizm .....                                     | 66 |
| 2.2.3.3. Neo-teoriler (Neo-realizm ve Neo-liberalizm)..... | 69 |
| 2.2.3.4. Marksizm.....                                     | 72 |
| 2.2.3.5. Diğer Teoriler .....                              | 75 |
| 2.2.3.6. Uluslararası Güvenlik Örgütleri .....             | 82 |

### **III. BÖLÜM**

#### **3.RUSYA FEDERASYONU’NUN KAFKASYA’YA YÖNELİK GÜVENLİK POLİTİKALARI**

|                                                                            |            |
|----------------------------------------------------------------------------|------------|
| 3.1 SSCB’nin Dağılması ve Rusya Federasyonu’nun Sisteme Dâhil Olması ..... | 88         |
| 3.1.1. SSCB’ye Kadar Rus Tarihi.....                                       | 88         |
| 3.1.2. SSCB’den Rusya Federasyonu’na .....                                 | 97         |
| 3.1.3. Rusya Federasyonu .....                                             | 107        |
| 3.2. Rusya Federasyonu’nun Kafkasya’ya Yönelik Güvenlik Politikaları ..... | 108        |
| 3.2.1. Boris Yeltsin Dönemi Kafkasya Güvenlik Politikaları .....           | 109        |
| 3.2.2. Vladimir Putin Dönemi Kafkasya Güvenlik Politikaları .....          | 116        |
| 3.2.3. Dmitri Medvedev Dönemi Kafkasya Güvenlik Politikaları .....         | 125        |
| 3.2.4. Tekrardan Putin Dönemi Kafkasya Güvenlik Politikaları .....         | 132        |
| 3.3. Avrasyacılık.....                                                     | 134        |
| <b>SONUÇ ve ÖNERİLER.....</b>                                              | <b>144</b> |
| <b>KAYNAKÇA.....</b>                                                       | <b>149</b> |
| <b>EKLER.....</b>                                                          | <b>159</b> |
| <b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>                                                       | <b>166</b> |

## ÖZET

Kafkasya; Asya'dan Avrupa'ya, Avrupa'dan Asya'ya doğru açılan bir köprü olmasının yanında stratejik önemi çok yüksek bir bölgedir. Bu önemi sebebiyle bölge geçmişten günümüze kadar süregelen güvenlik sorunları ile karşı karşıya kalmış ve birçok kavim tarafından dönemsel olarak istilaya uğramıştır. Böylelikle Kafkasya hem 112 etnik çeşitliliğin hayat bulduğu bir alan, hem de kendine özgü kültürel çeşitliliğin olduğu bir bölge haline gelmiştir. Ayrıca, Kafkasya sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikleri özellikle petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynakları sebebiyle trendi daha da yüksek bir konumdadır.

Kafkasya XII. yüzyıldan beri Rusya İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalmıştır. I. Dünya Savaşı neticesinde Rus İmparatorluğu yerini SSCB'ye bırakmış ve 1991'de SSCB'nin dağılması üzerine sisteme giren Rusya Federasyonu (RF) Kafkasya'yı arka bahçesi olarak görmüştür. RF kurulduğu ilk yıllarda Kafkasya'da yaşanan savaflara/sorunlara rağmen Kafkas bölgesi halen Rus kontrolündedir. Bu bağlamda, Kafkasya'da yaşanan sorunlar sadece dış ya da uluslararası bir sorun değil aynı zamanda RF'nin bir iç sorunu haline gelmiştir.

RF'nin hayata geçirdiği Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Avrasyacılık akımı ve buna bağlı olarak da Avrasya Ekonomi Topluluğu ile Kafkasya, Ruslar tarafından kontrol edilmeye çalışılmaktadır. Bundan dolayı RF Kafkasya'ya hakim olmak için realist, liberal (neo-realist ve neo-liberal) ve pragmatik teoriler başta olmak üzere birçok uluslararası güvenlik politikası uygulamaktadır.

Bu çalışmada, Avrasyacı politikaları olan Rusya'nın Kafkasya ve Kafkasya'da yer alan devlet ya da özerk yapıların Atlantikçi ya da Batılı olmasını engelleyerek, bölgede hâkim devlet konumuna gelmesi ve bunu da kendi ulusal güvenlik perspektifi ile nasıl gerçekleştirdiği incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Kafkasya, Rusya Federasyonu, Uluslararası Güvenlik Teorileri, Avrasyacılık, SSCB.

## ABSTRACT

Caucasia is not only an opened bridge from Europe to Asia or from Asia to Europe, but also a region which has very high strategic importance. On account of its importance of this, the region was faced with security problems from the past up to the present time and has undergone periodic invasions by many peoples. Thus, Caucasus both has become the area of one hundred twelve ethnic diversities and also a region where it has its unique cultural diversity. In addition to this, because of the fact that Caucasus which has underground and overland treasure such as energy sources especially oil and natural gas, it has the trend of even higher position.

Caucasus has remained under the rule of the Russian Empire since the 17th century. As a result of World War I, Russian Empire left its place to the USSR and Russian Federation (RF) which entered into the system on the collapse of the USSR in 1991 has considered Caucasus as its backyard. Despite the war / the problems in the Caucasus, the region has still under Russian control since the early years of RF's inception. In this context, the problems in the Caucasus have become not only a foreign or an international problem but also RF's internal problem.

The Caucasus have been attempted to be controlled by the Russians by means of Commonwealth of Independent States (CIS), the Shanghai Cooperation Organization (SCO), Eurasianism current and accordingly the Eurasian Economic Community that RF has put into practice. Therefore, RF has implemented many international security policies; foremost realist, liberal (neo-realist and neo-liberal) and pragmatic theories in order to dominate the Caucasus.

In this study, it has been examined that Russia which has policies of Eurasianism has prevented Caucasus and the states or autonomous structures in Caucasus from being Atlanticist or Westerners; has arrived in the dominant state position in this area and how has realized this by means of its national security perspective.

**Keywords: Caucasus, Russian Federation, Theories of International Security, Eurasianism, USSR.**

## KISALTMALAR

|                  |                                               |
|------------------|-----------------------------------------------|
| <b>AAA</b>       | Armenian Assembly of America                  |
| <b>AB</b>        | Avrupa Birliği                                |
| <b>ABD</b>       | Amerika Birleşik Devletleri                   |
| <b>AET</b>       | Avrupa Ekonomi Teşkilatı                      |
| <b>age.</b>      | Adı Geçen Eser                                |
| <b>AGİT</b>      | Avrupa güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı        |
| <b>agm.</b>      | Adı Geçen Makale                              |
| <b>ASEAN</b>     | Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu              |
| <b>AU</b>        | Afrika Birliği                                |
| <b>BDT</b>       | Bağımsız Devletler Topluluğu                  |
| <b>BM</b>        | Birleşmiş Milletler                           |
| <b>BMGK</b>      | Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi          |
| <b>BTK</b>       | Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu                    |
| <b>COMECON</b>   | Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi       |
| <b>CSTO</b>      | Kolektif Güvenlik Anlaşma Örgütü              |
| <b>Çev.</b>      | Çevirmen                                      |
| <b>ÇHC</b>       | Çin Hak Cumhuriyeti                           |
| <b>Ed</b>        | Editör                                        |
| <b>KİP</b>       | Kafkasya İstikrar Paktı                       |
| <b>KOMİNFÖRM</b> | Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu |
| <b>KPGS</b>      | Komünist Parti Genel Sekreteri                |
| <b>M.Ö.</b>      | Milattan Önce                                 |
| <b>M.S.</b>      | Milattan Sonra                                |
| <b>MC</b>        | Milletler Cemiyeti                            |
| <b>NATO</b>      | Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü              |
| <b>NGO</b>       | Hükümet Dışı Kuruluşlar                       |
| <b>OAPEC</b>     | Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri               |
| <b>ODGP</b>      | Ortak Dış ve Güvenlik Politikası              |
| <b>OGSP</b>      | Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası          |
| <b>OPEC</b>      | Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu           |
| <b>RF</b>        | Rusya Federasyonu                             |

|              |                                              |
|--------------|----------------------------------------------|
| <b>RSFSC</b> | Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti |
| <b>s.</b>    | Sayfa                                        |
| <b>SCP</b>   | Güney Kafkasya Doğalgaz Boru Hattı Projesi   |
| <b>SEATO</b> | Güneydoğu Asya Antlaşması                    |
| <b>SSC</b>   | Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti                 |
| <b>SSCB</b>  | Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği       |
| <b>ŞİÖ</b>   | Şangay İşbirliği Örgütü                      |
| <b>TANAP</b> | Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi   |
| <b>UNDP</b>  | United Nations Development Programme         |
| <b>vb.</b>   | ve benzeri                                   |
| <b>vd.</b>   | ve diğerleri                                 |

## TABLÖLAR LİSTESİ

|                                                                    |     |
|--------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Tablo 1:</b> Kafkasya Bağımsız Devletlerinin Özellikleri .....  | 11  |
| <b>Tablo 2:</b> Kafkasya Özerk Bölgelerinin Bazı Özellikleri. .... | 20  |
| <b>Tablo 3:</b> Şangay İşbirliği Ögütü .....                       | 141 |



## ÖNSÖZ

Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Güvenlik Teorileri Ekseninde Rusya'nın Kafkasya Politikaları (1991-2016) isimli çalışma konusu itibari ile Rusya'nın Kafkasya'ya yönelik güvenlik politikalarını içermektedir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen ve tezimi defalarca okuyup öneride bulunan tez danışmanım Yrd.Doç.Dr. Elnur Hasan MİKAİL'e, tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen arkadaşlarıma, dostlarıma ve eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan öncelikle aileme ve bu noktaya gelmem de emeğini esirgemeyen değerli halam Nezaket TİPİOĞLU'na şükranlarımı sunarım.

**30/09/2016**

**Faruk TİPİOĞLU**

## GİRİŞ

Kafkasya doğu ile batı uzantısında önemli bir yere sahip olan stratejik bir alandır. Kafkasya Kuzeyde Rusya, Güneyde İran, Batıda Türkiye ve Karadeniz, Doğuda ise Hazar Denizi (Gölü) ile çevrili ve 440.000 km<sup>2</sup> alana sahip bir bölgedir. Kafkas bölgesi Asya'dan Avrupa'ya gidiş ya da dönüş yolunda köprü vazifesi görmektedir. Bu bağlamda 122 etnik grubun (dinsel/ırksal/kültürel vb) yer aldığı farklı bir bölgedir. Bu açıdan Kafkasya Fransızların Balkanlar için kullandığı “meyve salatası” kavramına da uymaktadır.<sup>1</sup>

Kafkasya'nın Asya ve Avrupa Kıtaları arasın da yer alması, bölgenin birçok kavmin istilasına uğramasına ya da denetimine ve kontrolüne girmesini neden olmuştur. İlk medeniyetlerden başlayan bölgeye egemen olma durumu Büyük İskender, Roma, Türk, Arap (İslam Devleti), Osmanlılar ve son olarak da Rus (Rusya İmparatorluğu-SSCB) himayesine girmiştir. Bölgenin bu kadar kavmin, ulusun ve topluluğun himayesine girmesi sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle etnik çeşitliliğin fazla olması onun bir yapı altında hayat bulmasını engellemiştir. Bölgede şuan 3 bağımsız devlet olan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Güney Kafkasya'da yer almakta ve bunların yanında otonom bölgeler ve özerk yapılar yer almaktadır.

Bölge isim konusunda çok fazla çeşitliliğe sahiptir. Bölgenin birçok kavmin ve toplumun himayesine girmesi, isminin çeşitlenmesi sonucunu yaratmıştır. Bölge; Kafkasya, Zakafkasya, Transkafkasya ve Maverayı Kafkasya isimleri ile lanse edilmektedir. Fakat bölge için genellikle kullanılan isim Kafkasya'dır.

Bölge uzunca bir dönem Rus himayesinde kalmıştır. Rusların sıcak denizlere inme yolunda stratejik öneme sahip bir bölge olan Kafkasya Ruslar tarafında XVII. yüzyıldan itibaren kontrol edilmeye başlanmıştır. Sistemde Rusya İmparatorluğu olarak bilinen yapının yer aldığı bu dönemde, 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı neticesinde Rusya'da Ekim 1917'de devrim yaşanmıştır. Ekim Devrimi ya da Bolşevik Devrimi olarak lanse edilen hareketle Rusya Lenin önderliğinde köylü-

---

<sup>1</sup> Meyve salatası: Bölgenin etnik çeşitliliğinin fazla olması ve onların bir bölge halkı olarak tanınması için kullanılmış bir tanımlamadır.

sosyalist bir yapılanma sürecine giderek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni (SSCB) kurmuştur. Kafkasya bu saatten sonra SSCB içerisinde yer almış ve 1991'de SSCB'nin dağılması üzerine Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bağımsızlık kazanmıştır. Bunların yanında bazı bölgeler de özerklik elde etmişlerdir.

Bölgenin sorunlu yerlerine baktığımız zaman: Öncelikle Dağlık Karabağ gelmektedir. Azerbaycan Devletine ait olan Dağlık Karabağ SSCB'nin dağılmasının akabinde Ermenistan Devleti'nin işgaline uğramıştır. Sistemde Dağlık Karabağ sorunu olarak lanse edilen bu durum sadece Azerbaycan ve Ermenistan'ı ilgilendiren bir sorun olmamış; Türkiye, İran, Rusya ve AGİT Mink grubunun da dâhil olduğu bir uluslararası sorun haline gelmiştir.

Bir diğer sorunlu yer ise Gürcistan devleti içerisinde yer alan Güney Osetya'dır. Güney Osetya tarihsel bağı olduğu halde sınır çizgileri ile ayrılmış olan Kuzey Osetya ile birleşmek istemektedir. I. Dünya Savaşı esnasında Gürcistan'a bağlı kalan Güney Osetya, bölgeye SSCB'nin gelmesiyle kontrol SSCB'ye geçmiştir. Güney Osetya 1990'da "Demokratik Güney Osetya Cumhuriyeti" olarak bağımsız olduğunu beyan etse de Gürcü birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Rusya'nın öncülüğünde 1992'de imzalanan "Soçi Antlaşması" ve gelişen konjunktör üzerine özerkliği kaldırılan Güney Osetya Tiflis'e bağlanmıştır. Milenyum Çağı'nda yani 2000'li yıllarda Putin ve Putin'ne bağlı olarak yükselen Rusya trendi Güney Osetya'yı etkilemiştir. Bu bağlamda Güney Osetya Kuzey Osetya ile 2008 yılında birleşmek istemiş ve bunun akabinde yaşanan 2008 Güney Osetya Savaşı ile Kafkasya bölgesinde ortam gerilmiştir.

Abhazya'da sorunlu bölgelerden biridir. Abhazya da tıpkı Güney Osetya gibi Gürcistan egemenliğindedir. Tarihi geçmişi eskilere dayanan Abhazya SSCB'nin dağılmasının akabinde bağımsızlık talebinde bulunmuştur.

Çeçenistan Rusya içerisinde özerk bir statüye sahip devlettir. Çeçenler Rus halkına yakın bir ırk olmakla birlikte, savaşçı özelliği ile nam salmış bir toplumdur. Özellikle Kafkas halklarının birleşmesi yolunda Şeyh Şamil ya da İmam Şamil (Avar Türkü) olarak bilinen zatın girişimleri örnek teşkil etmiştir. Bu açıdan Şeyh Şamil Kafkasya'nın özgürlük güneşidir. Müslüman olan Çeçenler Ortodoks Rus

egemenliğinden çıkarak bağımsız devlet olma yoluna gitmişlerdir. Kafkasya’da özellikle Rus-Çeçen Savaşları yaşanmıştır. Bu savaşlar sadece bu devletleri değil bölge devletlerini ve uluslararası arenayı meşgul eden bir sorun haline gelmiştir.

Bunların dışında Rusya himayesinde; Adige, Karaçay-Çerkez, Kabardin-Balkar, Kuzey Osetya, İnguşetya, Dağıstan yer almaktadır. Bu özerk bölgeler de kendi aralarında ve himayelerinde oldukları Rusya ile sorunlar yaşamaktadır. Ayrıca Azerbaycan ile sınırı olmayan, fakat Azerbaycan’a bağlı olan Nahçıvan da bölgede yer alan önemli bir toprak parçasıdır.

Ruslar bölgeyi uzun zamandan beri kontrol etmeye çalışmışlardır. Dünya sahnesinde Rusya İmparatorluğu olarak yer alan devlet uzunca zaman bölgenin büyük bir kısmını himayesinde bulundurmıştır. Rusya İmparatorluğu yerine kurulan SSCB döneminde tüm bölge Rus egemenliğinde yer almıştır. Buna bağlı olarak da sosyalist cumhuriyetler kurulmuştur. Bu cumhuriyetler SSCB’nin 1991’de dağılması üzerine sisteme girmeye çalışmışlardır. Sadece bunlar değil Kafkasya’da yer alan özerk bölgelerde aynı yolu izleyerek sisteme girmeye çalışsalar da özerkliklerinden kurtulmamışlardır.

SSCB yerine kurulan Rusya Federasyonu geçmişten gelen değerlere bağlı olarak Kafkasya’yı “arka bahçesi” olarak görmüştür. Arka bahçe perspektifi Rusya’nın “yakın çevre” doktrini ile bağlantılıdır. Her ikisinde de bölgenin Rusya kontrolünde olması gerektiği tezi savunulmuştur. Bu açıdan Rusya Federasyonu dönemselsel olarak Kafkasya’yı kontrol etmek için farklı uluslararası güvenlik teorileri uygulamıştır. Rusya bölgede hakim güç olabilmek için özellikle disiplinin realist, idealist ve pragmatist perspektiflerinden yararlanılmıştır. Putin’in Rusya Devlet Başkanı olmasıyla yeni bir dönem başlamıştır. Putin döneminde realist ve pragmatik bir çizgide ilerleyen Rusya Kafkasya’daki hakim konumunu sağlamlaştırmıştır. 2008’de Gürcistan Savaşı ve akabinde 2014’te Kırım’ın Rusya tarafından ilhakı bunun en büyük göstergesidir. Putin ile yükselen bir trend izleyen Rusya Avrasyacılık projesine ağırlık vermeye başlamıştır. Çünkü, SSCB yerine kurulan ve Aleksandr Dugin’in de belirtmiş olduğu gibi ulus devlet olmayan Rusya Federasyonu Avrasyacı bir perspektifle bölgede hakim güç konumuna gelmeye çalışmıştır.

Ayrıca Kafkasya sadece Ruslar için değil, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Türkiye ve İran gibi ülkeler içinde önemlidir. Çünkü bölge petrol ve doğalgaz başta olmak üzere zengin enerji kaynaklarına sahiptir. Bu açıdan bu kaynakların batıya akışının sağlıklı bir yapıda gitmesi için bölgesel anlamda güvenliğin sağlanması gerekmektedir. SSCB'nin dağılmasından sonra bölgede ortaya çıkan boşluk bölgesel ve küresel aktörlerin hamlelerine rağmen sonuçsuz kalmış ve Rusya bu boşluğu doldurması hem kendi güvenliği ve bekası hem de sahip olduğu konjonktüre bağlı olarak bölgenin güvenliği için önem arz etmektedir. Kafkasya güvenliği diğer taraftan bölgeye komşu olan ülkeler açısından da önemlidir. Bölgede yaşanılacak bir sorun komşu ülkeleri de etkilemektedir. Bunlara ek olarak Kafkasya'nın Hazar Denizi'ne kıyısı olması da önemlidir. Çünkü Orta Asya enerji kaynaklarının batıya akışı da Kafkasya üzerinden olacaktır. Bu bağlamda bölge güvenliği ya da Kafkasya'nın güvenliği Kafkasya devletleri için değil oradan yararlanan tüm devletler için çok önemlidir.

Bu çalışmada, SSCB'den kopan Rusya Federasyonu'nun Kafkasya bölgesinde yer alan bağımsız devletlere (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) ve özerk yapılara/devletlere (Çeçenistan, Dağıstan, Kuzey-Güney Osetya, Abhazya, ....) yönelik izlediği dış politikanın güvenlik boyutu araştırılacaktır. Bu amaca ulaşmak için de, Rusya Federasyonu'nun Kafkasya'ya yönelik uygulamış olduğu politikalar ve bölgede yer alan bağımsız ve özerk yapıların başka devlet ve yapılarla ilişkisi incelenecektir. Çalışmada yer alan araştırma problemini basitleştirmek için şöyle sorular sorulabilir: "Neden Rusya Kafkasya'yı arka bahçesi ya da yakın çevresi olarak görmektedir?", "Rusya Kafkasya'nın güvenliği ve kontrolü için hangi uluslararası güvenlik teorilerini kullanmaktadır?" ve son olarak da "Rusya'nın Kafkasya'ya yaşanan sorunlara yönelik uygulamış olduğu güvenlik politikalarının sonucu Avrasyacılığın bir yansıması mıdır?"

Kafkasya'da yer alan sorunları ve güvenlik durumunu daha iyi anlamak için çalışmada, öncelikle Rusya'nın tarihi ana hatları incelenmiş ve bu ana hatlar ekseninde Rusya'nın Kafkasya'ya yönelik güvenlik politikaları üzerinde durulmuştur. Kronolojik bir şekil dahilinde işlenerek ele alınan konular ve konuların alt başlıkları objektif ve realist bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Çalışma geçmiş

ve şimdiki zaman dilimini kapsayarak, literatür taramasında farklı kaynaklardan, güncel yayınlardan, güncel basım ve haber ajanslarından yararlanılmıştır.

*Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Güvenlik Teorileri ekseninde Rusya'nın Kafkasya Politikaları (1991-2016)* isimli çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Kafkasya bölgesinde yer alan bağımsız devletler olan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile yine Kafkasya bölgesinde yer alan özerk yapılar/devletler anlatılmıştır. Bu devletler ve özerk yapıların sahip olduğu özellikleri ayrıntılı bir çerçevede sunulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü iki eksen den oluşmaktadır. İlk Dünya Tarihi üzerinden okumalarla, savaş ve Soğuk Savaş kavramı anlatılmıştır. Soğuk Savaş döneminde Rusya'nın dünyanın iki süper gücünden biri olduğu üzerinde durularak, güçlü Rusya'nın imajı incelenmiştir.

İkinci eksen de ise uluslararası ilişkiler disiplininin yer alan güvenlik teorileri açıklanarak güvenlik hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca güvenlik örgütleri ve Kafkasya'da yer alan devletler ve yapıların güvenlik algıları belirtilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, çalışmanın temel amacı olan Rusya'nın Kafkasya Politikaları incelenmiştir. SSCB sonrası sisteme entegre olan Rusya Federasyonu liderlerinin dönemsel olarak uygulamış oldukları politikalar ve bunun Kafkasya'ya yansımaları değerlendirilmiştir. Ayrıca Rusya Federasyonu Avrasya Kıtası<sup>2</sup> üzerinden Kafkasya ve bölgeye yönelik ABD ve Batı Bloğu olarak deklare edilen yapılara karşı nasıl bir duruş sergilediği incelenmiştir.

Çalışmanın sonuç ve öneriler bölümü olan son bölümünde ise, Rusya Federasyonu'nun neden Kafkasya'yı arka bahçesi ve yakın çevresi gördüğü ve bunun için hangi politikaları uyguladığı ve uygulamış olduğu bu politikalardan ne sonuç aldığı belirtilmiştir.

---

<sup>2</sup> Avrasya Kıtası: Avrupa ve Asya Kıtalarının birleşiminden oluşmaktadır. Avrupa'nın ilk üç kelimesi olan "Avr" ile Asya'nın tamamı yani "Asya" birleşimi "Avrasya" ismini oluşturmaktadır.

## I.BÖLÜM

### 1.KAFKASYA BÖLGESİNİ TANIMLAMAK

#### 1.1. Kafkasya Bölgesi

Kafkasya bölgesi birçok ırkın, topluluğun, ulusun, devletin hayat bulduğu bir sahadır. Bu durum dünyanın başka bölgeleri için de geçerlidir. Kafkasya bölgesinin Asya ve Avrupa arasında bir köprü olması münasebetiyle, tıpkı Balkanlar gibi geçmişten gelen sorunların yaşandığı bir alandır.

Kafkasya Bölgesi ismini Kaf Sıra Dağları'ndan almış ve ilk kez Rusya İmparatorluk Bilimler Akademisi tarafından 19. yy'da kullanılmıştır.<sup>3</sup> Fakat bundan önce bölgeyi farklı isimlendirenler de vardır. Bölgeye ismi ilk defa MÖ VI-V. yüzyılda yaşamış Yunan yazarlarından Aiskhylos'un 490 yılında yazdığı “*Zincire Vurulmuş Zevk ve Eğlence*” adlı eserinde “Kavkasos” dağı ile verilmiş ve Kavkasos ismi Kafkasya ismi için kaynaklık etmiştir.<sup>4</sup> Ayrıca MS 430 yılında bugünkü Gürcistan devletinin başkenti olan Tiflis yakınlarında geçen ve *Kartel/İber* (Tiflis çevresi) alfabesine çevrilen destanda Kartel/İber tarihi *Kartlis-Çkhovreba*'da yer alan ve “*Lekan*” (Dağıstan'daki Lekler ve Lezgiler) kavminin batı komşusu olan halkın ataları için *Kafkas* deyimini kullanmışlardır.<sup>5</sup> Ayrıca *Kaf Sıra Dağları*'ndan da esenlenilerek bölgeye Dağıstan yerlileri tarafından M.S. 479'da Kafkasya ismi verilmiştir.<sup>6</sup>

Bölge Araplar, Türkler ve Farslılar tarafından da isimlendirilmiştir. Arapça da al-Kabk, Türkçe'de Kafkas ve Farsça Kâfkah yani Kaf Dağı olarak isimlendirilmiştir.<sup>7</sup> Firdevsi'nin Şehname'sinde, Kafkasya, “Kuhe kâf” ve Türk-İslam

<sup>3</sup> Sefa Sekin, Rahşan Tekin, “Güney Kafkasya ve Gürcistan”, *Kafkasya Araştırma & Analiz*, 2006 Nisan Eylül, Sayı 2, s. 28'den aktaran Fırat Karabayram, *Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, s. 17.

<sup>4</sup> M. Fahrettin Kirzioğlu, *Osmanlıların Kafkasya Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara, 1993, s. XV'den aktaran Tuba Tombuloğlu, *Kafkasya'nın Etnik ve Kültürel Yapısı'nın Oluşumunda Türklerin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2003, s. 1.

<sup>5</sup> M. Fahrettin Kirzioğlu, *Osmanlıların Kafkasya Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara, 1993, s. XV'den aktaran Fırat Karabayram, *Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, s. 17.

<sup>6</sup> Ramazan Özey, Tabiatı, İnsanı ve İktisadı ile Türk Dünyası, İstanbul 1996, s. 42'den aktaran Tombuloğlu, *Kafkasya'nın Etnik ve Kültürel Yapısı'nın Oluşumunda Türklerin Rolü*, s. 1.

<sup>7</sup> Yasar Bedirhan, *Selçuklular ve Kafkasya*, Konya: Çizgi Kitapevi Yay., 2000, s. 39'dan aktaran Karabayram, age, s. 17-18.

eserlerinde yüksek dağ manasında “Albruz Dağı” olarak adlandırılmıştır.<sup>8</sup> Kafkasya “Dede Korkut” hikâyelerinin “Od Dağı”, “Oğuz Dağı” olduğu ve başka bir kaynaktan Kafkas ismi ile ilgili “sathi güneşli havada parıldayan kar ve buzullardan meydana geldiği” belirtilmiştir.<sup>9</sup>

Kafkasya 38-50° Kuzey enlemleri, 37-50° Doğu boylamları arasında, batıda Karadeniz doğuda Hazar Denizi arasında kalan alandır.<sup>10</sup> Ayrıca Kafkasya bölgesi batıda Türkiye, güneyde İran, kuzeyde Rusya Federasyonu arasında kalan alanın bütünüdür. Kafkasya bölgesi adını aldığı Kafkas dağlarından da anlaşılacağı üzere dağlık bir bölgeyi işaret etmektedir. Kafkasya 440.000 km<sup>2</sup> alanı kapsamaktadır. Ayrıca 122 etnik gruba ve 89 otonom bölgeye ev sahipliği yapmaktadır.<sup>11</sup>

Kafkasya’yı kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Güney Kafkasya’da üç ulus-devlet başta olmak üzere, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Dağlık Karabağ ve Güney Osetya Özerk Bölgesi yer almaktadır. Güney Kafkasya isio konusunda çeşitliliği fazladır. Rus dilinde *Zakavkazye* olarak adlandırılmıştır.<sup>12</sup> Ayrıca bölgeye *Trasnkaftasya*, ve *Maverayı Kafkasya* olarak da isimlendirenler vardır.<sup>13</sup> Kuzey Kafkasya’da ise birçok özerk bölge ve Rusya Federasyonu bağlı birçok devlet(çık) yer almaktadır. Diğer taraftan Kafkasya bulunduğu konum neticesinde kozmopolit bir sahadır ve Fransızların Balkanlar için kullanmış oldukları *Meyve Salatası* kavramı Kafkasya için de geçerlidir.<sup>14</sup>

Kafkasya’nın Anadolu’ya ve oradan Avrupa’ya açılan bir kapı olması önemini arttırmıştır. Bu bağlamda Kafkasya geçmişten itibaren birçok kez istilaya, işgale ve fethe uğramıştır. Başta Kadim Türkler olmak üzere Farslılar (Persler),

<sup>8</sup> Ali Faik Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, İstanbul: Bağlam Yay., 2003, s. 59.

<sup>9</sup> Nadir Memmedov, **Azerbaycan’da Yer Adları**, Bakü 1993, s. 138’den aktaran Tombuloğlu, **Kafkasya’nın Etnik ve Kültürel Yapısı’nın Oluşumunda Türklerin Rolü**, s. 1-2.

<sup>10</sup> Ekler bölümünde yer alan Kafkasya haritası bölgeyi ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

<sup>11</sup> Savaş Yanar, **Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya**, İstanbul: IQ Kültür Sanat yayıncılık, 2002, s. 7.

<sup>12</sup> Zakavkazye, Kafkas dağlarının arkasında olan bölgeyi işaret ederek Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan’ı içine alan bölgedir. Transkaftasya, Zakavkazye, Güney ve Maverayı Kafkasya aynı yeri tarif etmektedir. Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, s. 61.

<sup>13</sup> Fırat Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, s. 21.

<sup>14</sup> Fransızlar Balkanlar’ı etnik yapısının ve kültürel çeşitliliğin fazla olması açısından meyve salatasına benzetilmiştir. Bu açıdan Kafkasya bölgesinin genel yapısının Balkanlara benzerliği vurgulanmak istenilmiştir.

Medler, Roma, Büyük İskender, Müslüman Arapların ve en sonda SSCB'nin egemenliğine girmiştir. Bunun yanında bölgenin sahip olduğu doğal kaynakları, Hazar Havzası, Asya-Avrupa arasında bir köprü vazifesi görmesi ve SSCB'nin ekseninde olması önemi daha da artmıştır. Ayrıca *jeopolitik* ve *jeostratejik* açıdan da önemi büyüktür. Jeopolitik coğrafya, ekonomi, nüfus gibi devletin temel argümanlarını işaret ederken, jeostratejiye baktığımız zaman jeopolitiğin bir alt dalı, siyasi ve askeri yapıları ele alarak değerlendirilerek devletlerin sahip olduğu değerleri ve bulundukları konjonktürü göstermektedir.<sup>15</sup>

## 1.2. Kafkasya Bağımsız Devletleri

Bilindiği üzere modern ulus devletleşme süreci Westfalya Miti'nin bir ürünüdür. Bu mit sayesinde devletlerin modern egemenliğe, modern siyasete ve modern devletlerarası hukuka adım attığını görmekteyiz.<sup>16</sup> 1648'de imzalanan Westfalya Barışı ile artık devletlerin yeni bir hayatı olmuştur. Devletleşme sürecinde önemli bir adım olan bu süreç modern-ulus devlet şeklinde tanımlanmaktadır. XX. yy'nin başında cereyan eden I. Dünya Savaşı ile artık imparatorlukların devrinin kapandığı ve yerine modern-ulus devletin aldığı görülmüştür. I. Dünya Savaşı sonrasında Kafkasya'da kurulan Azerbaycan ve Ermenistan devletleri modern-ulus devlete örnektir.<sup>17</sup>

Kafkasya bölgesi belirli nedenlerden dolayı kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Güneyde Kafkasya bölgesinde Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan devletleri yaşamaktadır. Güney Kafkasya'nın diğer adı olan Transkafkasya ismiyle de anlaşılabileceği üzere bu devletlerin bulunduğu konum itibari ile bir geçiş üzerinde ikametgâh etmektedirler. Kuzeyde ise Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyetler yer almaktadır.

90'lı yılların başında dünyada siyasal anlamda değişimler meydana gelmiştir. Bu alanda meydana gelen en büyük gelişme Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıdır. SSCB'nin dağılması ya da diğer bir tabirle

<sup>15</sup> Ufuk Bıyık, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Kafkasya ve Orta Asya'daki Enerji Politikaları**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ufuk Üniversitesi, 2009, s. 4.

<sup>16</sup> Erdem Özlük, **Uluslararası İlişkilerde Devlet**, Konya: Çizgi Kitapevi, 2014, s. 136.

<sup>17</sup> Sadece Kafkasya da modern-ulus devlet kurulmadı Asya ve Avrupa başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde kurulmuştur. Avusturya, Macaristan ve Türkiye bunların başında gelmektedir.

çözülmesi sonucunda başta Kafkasya, Balkanlar (Güneydoğu Avrupa) ve Orta Asya olmak üzere Avrasya Kıtası'nda irili ufaklı birçok devlet ya yeniden doğmuş ya da yeni birçok devletin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunların yanında Brezinski'nin belirttiği gibi SSCB'nin dağılması ile birlikte yaklaşık yarım asır süren Soğuk Savaş'ta sona ermiştir.<sup>18</sup> SSCB'nin bulunduğu konum itibari ile Avrasya sahasında etkinliği hatta bugünkü devamı olan Rusya Federasyonu da (RF) dâhil olmak üzere bölgedeki egemenlik alanı yadsınamayacak kadar büyüktür.

SSCB'nin dağılması ile bölgede birçok yapı kurulmuştur. Transkafkasya bölgesinde yer alan 3 devletin hem uluslararası sistem açısından hem de RF başta olmak üzere birçok küresel aktör açısından önemi yadsınamaz. Başta bu 3 ülkenin sahip olduğu siyasi yapı, ekonomi ve doğal kaynaklar olmak üzere, bu yapılar devletlerin sahip olduğu kapasiteyi ve uluslararası arenadaki saygınlığını gözler önüne sermektedir. Bu üç devlet SSCB'nin çözülmesi ile yeniden hayat bulmuş ve sistemde varlıklarını bağımsız ulus-devlet olarak devam ettirmeye çalışmışlardır.

Transkafkasya bölgesinde yer alan devletler başta ulusal olmak üzere etnik, dini ve kültürel değerler açısından farklılık göstermektedir. Etnik ve kültürel olarak Azeri, Ermeni, Gürcü, Rus, Dağıstanlılar ve Altaylar başta olmak üzere birçok grubun/kökenin hayat bulduğu bir alandır. Dini anlamda da bir bölünmüşlük vardır. Bölge başta Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler olmak üzere Ateist vb inançların egemenliği altındadır. Hristiyan dinine Ermeni, Gürcü, Oset ve Abhazlar başta olmak üzere birçok etnik kimlik mensuptur. Müslümanlar ise Azeriler başta olmak üzere bölgede yaşayan Çeçenler, Dağıstanlılar, Türkler ve diğer azınlık seviyedeki etnik kökenler tabidir. Ayrıca Hristiyanlıkta (Katolik ve Ortodoks) olduğu gibi İslamiyet'te de var olan mezhep farklılıklarından dolayı bölgede Şii mezhebinin Sünni-Hanife mezhebine göre ağırlığı vardır.<sup>19</sup>

Bölgede yaşanan sorunların temelinde etnik köken ve inanç farklılıkları yer almaktadır. Özellikle SSCB'nin dağılmasında sonra bölgede yaşanan sorunlar ve bu sorunların günümüze kadar devam etmesi bu temellerin göstergesidir. Aslında Kafkas devletleri arasındaki bu farklılaşmanın tarihi arka planında bu argümanlar yer

<sup>18</sup> Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, Ankara: İmge Yayınevi, 2009, s. 384-385.

<sup>19</sup> Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, s. 69-89.

almaktadır.<sup>20</sup> Fakat bunların tarihsel arka planında Çarlık Rusya'nın "böl ve yönet" politikası" (*divide and rule politics*) gelmektedir. 1917 Bolşevik Devrimi ile birlikte bu politikayı iyi kullanan Rusya, Kafkas halklarını suni bir biçimde bölmüş ve aralarına sınırlar koymuştur. Bu durum SSCB döneminde de kullanmış, hatta SSCB'nin yerini alan RF'de kullanmıştır o da şöyledir ki: Gürcistan'dan de facto<sup>21</sup> bağımsızlık elde eden Güney Osetya ve Abhazya RF kontrolüne girmek istemişlerdir. Belki de böl ve yönet politikasının en büyük göstergesi olarak Kırım'ın 2014'te RF katılımı gösterilebilir. Bu açıdan bugün halen Kafkasya coğrafyasına huzur gelmemesinin ana provokatörü Rusya'dır.<sup>22</sup>

Kafkas devletleri içerisinde nüfus, ekonomi, siyasi konjonktür başta olmak üzere sahip yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından bölgede öne çıkan devlet kuşkusuz Azerbaycan Devleti'dir. Azerbaycan Devleti sahip olduğu bu değerler sayesinde bölgede ve dünyada büyük öneme sahiptir. Özellikle Bakü'nün enerji kaynakları Batı için büyük önem arz etmektedir. Ermenistan ise sahip olduğu tarihi değerler ve Diaspora sayesinde uluslararası sistemde etkinliği fazladır. Fakat Azerbaycan ile Dağlık Karabağ ekseninde bölgede sorun yaşamaktadır. Gürcistan ise Batıya yakın olmak istemesine rağmen Rusya'nın "Yakın Çevre Stratejisi" nedeniyle çekince altındadır. Bu strateji sayesinde Rusya, ilişkilerinin bozulduğu eski Sovyet Cumhuriyetleri için meşru müdahale sebebi saymaktadır.<sup>23</sup> Bu ülkeler direkt olmasa da Rusya'nın etki alanındadır. Aşağıda Kafkasya bağımsız devletlerinin özellikleri yer almaktadır.

---

<sup>20</sup> Bölgede yaşanan sorunların başında Azeri-Ermeni sorunu gelmektedir. Sorun hem dinsel olarak Hristiyan-Müslüman hem de ideolojik olarak Ermenilerin büyük Ermenistan ideali ile ilintilidir. Ayrıca Çeçen-Rus sorunu da benzer, özerk olan Müslüman Çeçenlerin Rusya egemenliğinden ayrılarak bağımsızlık talep etmeleri gösterilebilir. Aslında sadece bu bölgenin sorunu değil dünyanın başka alanları içinde benzer tanımlamalar geçerlidir.

<sup>21</sup> Uygulamaların fiili bir şekilde işlemesi olarak açıklanmıştır. Ayrıca de jure'nin karşıt anlamı olarak da tanımlanmaktadır.

<sup>22</sup> Haluk Selvi, **Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü**, s. 3. <http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf> (15.08.2015)

<sup>23</sup> Karabayram **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 113.

|                              |                                                                                          |                                                                                                                               |                                                                                                                                          |
|------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Resmi Adı</b>             | Azerbaycan Cumhuriyeti (Azerbaycan Respublikası)                                         | Ermenistan Cumhuriyeti (Hayastani Hanrapetut'yun)                                                                             | Gürcistan Cumhuriyeti (Sakartvelos Respublika)                                                                                           |
| <b>Egemenlik ilan Tarihi</b> | 23 Eylül 1989                                                                            | 23 Ağustos 1990                                                                                                               | 9 Ağustos 1990                                                                                                                           |
| <b>Bağımsızlık Tarihi</b>    | 18 Ekim 1991                                                                             | 23 Eylül 1991                                                                                                                 | 9 Nisan 1991                                                                                                                             |
| <b>Başkenti</b>              | Bakü                                                                                     | Erivan                                                                                                                        | Tiflis                                                                                                                                   |
| <b>Yüzölçümü</b>             | 86.600 km <sup>2</sup>                                                                   | 29.743 km <sup>2</sup>                                                                                                        | 69.700 km <sup>2</sup>                                                                                                                   |
| <b>Nüfusu</b>                | 9.780.780 (2015)                                                                         | 3,056.382 (2015)                                                                                                              | 4.931.226 (2015)                                                                                                                         |
| <b>Etnik Yapı ( % )</b>      | Azeri % 91.6, Lezgi % 2, Ermeni % 1.3, Rus % 1.3, % Talış 1.3, Diğer % 2.5               | Ermeni % 98.1, Kürt (Yezidi) % 1.1, Diğer % 0.8                                                                               | Gürcü % 83.8, Azeri % 6.5, Ermeni % 5.7, Rus % 1.5, Diğerleri % 2.5                                                                      |
| <b>Din ( % )</b>             | Müslüman (Çoğunlukla Şii-Caferi) % 96.9, % 3,1'i Diğer (Ortodoks, Yahudi, Bahai, Budist) | Ermeni Gregoryen % 92.6, Protestan % 1, Diğer (Rus Ortodoks ve Yahudi) % 2.4, Hiçbiri (Ateist vd.) % 1.1, Belirtilmemiş % 2.9 | Ortodoks Hristiyan (Gürcü Ortodoks) % 83.9, Müslüman 9.9, Ermeni Gregoryen % 3.9, Katolik % 0.8, Diğer % 0.8, Hiçbiri (Ateist vd.) % 0.7 |
| <b>Resmi Dil</b>             | Azerbaycan Türkçesi, (Azerice)                                                           | Ermenice                                                                                                                      | Gürcüce                                                                                                                                  |
| <b>İlk Devlet Başkanı</b>    | Ayaz Mutallibov                                                                          | Levon Ter-Petrosyan                                                                                                           | Zviad Gamsahurdia                                                                                                                        |
| <b>Mevcut Devlet Başkanı</b> | İlham Aliyev                                                                             | Serj Sarkisyan                                                                                                                | Giorgi Margvelaşvili                                                                                                                     |
| <b>Para Birimi</b>           | Manat                                                                                    | Dram                                                                                                                          | Lari                                                                                                                                     |
| <b>GSYİH</b>                 | 169,4 milyar \$ (2015)                                                                   | 25,32 milyar \$ (2015)                                                                                                        | 35.6 milyar \$ (2015)                                                                                                                    |

**Tablo 1:** Kafkasya Bağımsız Devletlerinin Özellikleri.

**Kaynak:** Mustafa Aydın, Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Cilt II**, (ed) Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 377 & Türk Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa> (15.02.2016) & <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/amhtml> (20.05.2016) & <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/gg.html> (20.05.2016) & <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/aj.html> (20.05.2016)

Tabloda da görüldüğü üzere devletlerin sahip olduğu bazı değerlere yer verilmiştir. Buradan itibaren devletlerin kuruluş aşaması ele alınarak Kafkasya devletlerin kısa tanıtımı yapılacaktır.

### **1.2.1. Azerbaycan Devleti**

Azerbaycan egemenliğini sürdürdüğü topraklar itibari ile Kafkasya’da en büyük ülke konumundadır. Keza bunların yanında nüfus ve diğer etmenler de dikkate alındığında yine aynı sonuç görülmektedir. Cumhuriyet rejimi ile yönetilen Azerbaycan, Başkanlık sistemi ekseninde bir yapı ile güçlü devlet olmak için varlığını devam ettirmektedir. Başkenti Bakü olan Azerbaycan üniter bir devlet yapısına sahip ve 66 rayon, 13 şehir rayonu, 70 şehir ve bir özerk cumhuriyet olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti’nden oluşmaktadır.<sup>24</sup>

Doğuda Hazar Denizi, güneyde İran batıda Ermenistan, Gürcistan ve kuzeyde de Rusya ile çevrelenmiş 86.600 km<sup>2</sup>’lik bir alanda egemenlik sürmektedir. Azerbaycan’ın etnik yapısı homojen bir görüntü içindedir. Nüfusunun büyük bir kısmını Azerbaycan Türkü oluştururken, Dağıstanlılar, Ermeniler ve Ruslar da yaşamaktadır. Bunun yanında dini hayatta ülkenin nüfusunun % 90’ından fazlası Müslüman ve Müslüman olan kısmın büyük bir kısmı Şiiliğin Caferi mezhebine tabidir. Etnik yapıdan dolayı Rus ve Ermeniler Hristiyanlık dinine mensupturlar. Ayrıca Yahudi dinine ve diğer inançlara mensup insanlarda yaşamaktadır.

Azerbaycan devleti eski dünya denilen alanın merkezinde egemenlik sürmektedir. Bu açıdan birçok istilaya, savaşa ve göçe uğramış coğrafyadır. Bölge kadim Türklerden beri Türk egemenliği altında kalmış ve Anadolu’nun Türkleştirilmesi politikası ekseninde bölgeye Türk nüfusu yerleştirilmiştir. Cengiz Han’ın fetihlerinden sonra bölgede Türk ve Müslüman nüfusu artmaya başlasa da, aslında İslamiyet Kafkasya’da Emeviler döneminde yayılmaya başlamıştır. Bölgedeki ilk Rus etkileri 1552’de başlamış, fakat Güney Kafkasya coğrafyası 1576-1590 yılları arasındaki Osmanlı-Safevi savaşları sonucunda Osmanlıya bağlansa da 1639 tarihli Kasr-ı Şirin Antlaşması ile Osmanlı’nın doğu sınırları kesinleşerek

---

<sup>24</sup> Ömer Göksel İşyar, Gökhan Koçer “Kafkasya” **Orta Asya ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine**, (der) Tayyar Arı, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010, s. 67.

Güney Kafkasya Coğrafyası Safevi Devleti'ne bırakılmıştır.<sup>25</sup> Osmanlı-Safevi sınırı kesinleşse de bölge için devletler güç mücadelesine girişmiş ve bölgeyi kuzeyden Rusya tehdit etmeye başlamıştır. Özellikle Rusların önemli politikalarından olan sıcak denizlere inme düşüncesi XVIII. yy'da ivme kazanmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nu batıda Balkanlar ve boğazlar (İstanbul ve Çanakkale) üzerinden, doğuda ise Kafkasya üzerinden toprak egemenliğini tehdit etmiş ve bu dönemden itibaren yapılan savaşlar sonucunda ya da farklı yollardan bu bölgelerde toprak kazanımı elde etmiştir. 18. yy'dan itibaren başlayan Rus tehdidi sonucunda Kafkasya'da Safevi devletiyle yani İran'la savaşılmıştır.

Osmanlı ile Rusya arasında yapılan “Küçük Kaynarca” ve “Yaş Anlaşmaları” ile bölgede tutunmaya başlayan Ruslar 1801 İran-Rus savaşını kazanmışlardır. 1813 ”Gülistan Antlaşması” ve 1828 “Türkmen Çayı Antlaşması“ ile Aras Nehrine kadar egemenliği altına alan Ruslar, 1829 yılında Osmanlılarla Ruslar arasında imzalan “Edirne Antlaşması” ile egemenlik alanlarını daha da genişletmişlerdir. Bu dönemden itibaren bölgede Rus egemenliği hâkimdir, fakat İmam Şamil ve İmam Mansur ile kuzey Kafkasya halkı Ruslara direnmiştir.

Ruslar 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle, bu savaşa katılmışlardır. Rusların I. Dünya Savaşı esnasında yaşamış oldukları sıkıntılar nedeniyle 1917'de Rusya'da Bolşevik devrimi olmuştur. “Lenin önderliğindeki Bolşevikler, hemen hemen tek bir kurşun bile atmadan, kasım ayında iktidarı ele geçirmişlerdir.”<sup>26</sup> Aslında Rusya'da meydana gelen bu devrim Avrupa'da meydana gelen devrimlerden ziyade bir Marksist devrimdir. K. Marx'ın tarihsel materyalizm düşünceleri ekseninde hayat bulan bu ideoloji, Marx'ın öngörüsünün aksine sanayileşmiş bir ülke olan İngiltere'de değil de tarım toplumu olan Rusya'da gerçekleşmiştir. Rusya'da gerçekleşen bu devrimin akabinde 28 Mayıs 1918'de M. Emin Resulzade başkanlığında “Demokratik Azerbaycan Cumhuriyeti” kurulmuştur.<sup>27</sup> Fakat Rusya'da yönetimi ele geçiren Bolşevikler Lenin önderliğinde tekrardan siyasi bütünlüğü ve teritoryalizmi sağlamak için işgale başlamışlardır.

<sup>25</sup> Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, s. 64-65.

<sup>26</sup> Oral Sander, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e**, Ankara: İmge Kitabevi, 2009, s. 391.

<sup>27</sup> Kurulan bu cumhuriyet İslam ve Türk dünyasında ilktir. Çünkü hem Müslüman hem de Türk olan bir devlet ilk defa cumhuriyet rejimine geçmiştir.

Ruslar 27-28 Nisan 1920’de Demokratik Azerbaycan Cumhuriyetini işgal ederek bağımsızlığına son vermişlerdir.<sup>28</sup>

1991 yılında Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettikten sonra Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmekte olan Elçibey yerine, 1993 yılında Haydar Aliyev Cumhurbaşkanı olmuştur. Yaklaşık 10 yıl Cumhurbaşkanlığı görevini yürüttükten sonra 2003 yılında vefat etmesi üzerine görevi oğlu İlham Aliyev devralmıştır.

Azerbaycan egemenliğini ilan ettiği andan itibaren sancılı bir dönem geçirmeye başlamıştır. Bölgede hem SSCB’nin etkisi hem de Ermenistan ile yaşadığı ve günümüze kadar devam etmekte olan Dağlık-Karabağ sorunu başta olmak üzere sıkıntılı bir dönem geçirmiştir. Çünkü Azerbaycan topraklarının % 20’lik kısmı Ermeni işgali altındadır. Bu sorunların yanına Hazar Su Problemini de eklemek yeridir ve ayrıca Güney Azerbaycan sorunu da Azerbaycan için önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Azerbaycan bulunduğu alan itibariyle jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli bir konumdadır. Sahip olduğu doğalgaz, petrol ve diğer enerji kaynakları açısından bölgede trendi yüksek bir konuma sahip devlet ve bir geçiş güzergahı olması bakımından “Kafkasya’nın Kuveyt”i olarak deklare edilmiştir.<sup>29</sup> Bu durum Azerbaycan’ın trendini yükseltmiştir. Özellikle petrol sayesinde Bakü’den Avrupa’ya uzanan enerji hatlarına sahiptir. Bu petrol hatları Batıya güvenli aktarabilmek için Gürcistan ve Türkiye üzerinden hatlar döşenmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı, Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu projesi ve TANAP bunu en iyi göstergesidir.

### **1.2.2. Ermenistan Devleti**

Ermenistan devleti bulunduğu konum itibari ile izole edilmiş bir coğrafyada tutunmaktadır. Özellikle komşuları ile yaşadığı sıkıntılar nedeniyle doğu ve batı kapıları kapalıdır. Ermenistan’ın komşularına baktığımız zaman doğuda Azerbaycan, güneyde İran ve Nahçıvan Özerk Bölgesi, batıda Türkiye ve kuzeyde de Gürcistan ile

<sup>28</sup> Müjdat Güler, **Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı**, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2007, s. 161.

<sup>29</sup> Güler, **Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı**, s. 163.

çevrilmiş coğrafyada egemenlik sürmektedir. Gürcistan ve İran dışındaki devletlerle siyasi ilişkisi minimum seviyededir.<sup>30</sup>

Ermenistan'da tıpkı diğer devletler gibi 1990'da egemenliğini ilan edip 1991'de bağımsız bir devlet olmuştur. Ama aslında Ermenistan çok eski bir geçmişe sahiptir. Bölgenin bir köprü olması ve yaklaşık 1000 yıldır bölgede hüküm süren Türklerin arasında yaşayan Ermeniler topluluk olarak varlığını devam ettirmiştir. Osmanlı Devleti tarafından Ermenilere sadık millet denilse de I. Dünya Savaşı esnasında yaşanan olaylardan dolayı bu durum değişmiştir.<sup>31</sup>

Sovyetlerin 90'ların başında çözülmesi ile Ermenistan da bağımsız bir ulus devlet olmuştur. Ermenistan Devleti zayıf bir devlet olmasına rağmen özellikle Fransa, Rusya ve ABD başta olmak üzere uluslararası sistemde destekçisi çoktur. Bunun en büyük nedeni *Ermeni Diasporası* ve dünyaya yayılmış Ermeni topluluklarının etkisidir. Diaspora'nın vermiş olduğu bu destekle milli ideolojileri olan geleneksel "Haydat" (Ermenilerin Davası) düşüncesi etkilidir. Haydat'ın da İsrailoğulları gibi ulusal amaçları vardır. İsrailoğullarının nasıl "vaat edilmiş toprakları" var ise aynı durum Ermeni halkı için de geçerlidir. Haydat'ın XIX. yy. sonlarında ve XX. yy. başlarında Ermenistan'ın dışındaki koşullarda oluşturulan, Ermeni halkı için kesin, değişmez ve ebedi ulusal amaçlar olarak benimsenen üç temel amacı vardır:

- *Tarihi Ermeni topraklarının geri alınması ve Birleşik Ermenistan ulusal devletinin, II. Tigran (MÖ. 95-55) zamanındaki Ermenistan'ın kurulması,*
- *Dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmış Ermeni ulusunun söz konusu topraklara geri dönmesi,*
- *Sosyal devletin kurulması*<sup>32</sup>

Bu amaçla hareket eden Ermenistan Kafkasya'da birçok sıkıntıya sebep olmuştur. Bu bağlamda komşularıyla ilişkileri iyi değil ve siyasi anlamda da bölgede bölge devletlerinden destek sağlayamamaktadır.

<sup>30</sup> Komşuları olan Türkiye ve Azerbaycan ile yaşanan sorunlardan dolayı iki devletinde sınırları kapalı ve siyasi ilişkileri minimum seviyededir. Ayrıca Azerbaycan ile yaşanan sınır sorunları kısa süreli olsa da Azeri-Ermeni Savaşı'na dönüşmektedir.

<sup>31</sup> Ermenistan'ın 1915 olayları olarak tarihteki yerini olan Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermenilerin göçünü içeren "Tehcir Kanunu" neticesinde "sözde soykırım iddiaları" halen Türkiye ve Ermenistan arasında sorun teşkil etmektedir.

<sup>32</sup> Selvi, **Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü**, s. 3-4.

Ermenistan toprakları Kafkasya devletleri arasında en küçüğüdür. SSCB'nin dağılması ile Azerbaycan topraklarının % 20'lik kısmını ilhak etmiştir. Bu nedenle Batısındaki Türkiye ve doğusundaki Azerbaycan'la siyasi krizler yaşamış ve yaşanan bu olaylar nedeniyle Türkiye tarafından 1993 yılında “Akyaka Sınır Kapısı” kapatılmıştır.<sup>33</sup> Ermenistan'ın sıkışmış bir bölgede olması onu hareket kabiliyetini azaltmıştır, bu durum Azerbaycan'ın ve Gürcistan'ın gelişmesine kaynaklık etmiştir. Çünkü Azeri petrollerinin Gürcistan üzerinden Türkiye'ye aktarılması Gürcistan'a ekonomik getiri sağlamıştır. Ayrıca bunların yanında Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu Projesi, Mavi Akım, TANAP'da dâhil olmak üzere tüm yapılarda aynı yol izlenerek üç devlet arasında yani Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan arasında ilişkiler pekiştirilmek istenilmiştir.

### 1.2.3. Gürcistan Devleti

Gürcüler tıpkı Ermeniler gibi çok eskiye dayanan bir geçmişe sahip topluluktur. Bolşevik Devrimi ile bir devlet kursalar da Bolşeviklerin kendini toparlaması üzerine Bolşeviklerin egemenliği altına girmişlerdir. SSCB'nin dağılması ile 1991 yılında ulusal bağımsızlığı ilan etmiştir. Gürcistan Azerbaycan'dan sonra Transkafkasya bölgesinde topraksal olarak ikinci büyük ülkedir. Aynı zamanda nüfus açısından da 5 milyona yaklaşan nüfusu ile bölgede Azerbaycan'ın ardından gelmektedir.

Gürcistan'ın komşularına baktığımız zaman, batıda Türkiye ve Karadeniz, güneyde Ermenistan, doğuda Azerbaycan ve kuzeyde Rusya yer almaktadır. Egemenliği altında özerk bölgelerle çevrili 69.700 km<sup>2</sup> alanda hayat sürmektedir. Karadeniz'e sınırı olan tek Transkafkasya devleti olması Gürcistan'ın jeopolitik önemini arttırmıştır. Sadece bu değil Azeri petrollerinin de buradan geçmesi Gürcistan ekonomisi güçlendirirken, Gürcistan'ın bölge ve diğer uluslararası aktörler içinde önemini arz etmektedir. Gürcistan'ın siyasi bir bütünlük ve ulusal güvenliği

---

<sup>33</sup> Akyaka sınır kapısının kapanması Ermenistan'ı sadece siyasi yönden değil ekonomik, kültürel yönlerden de etkilemiştir. Türkiye Ermenistan arasındaki ilişkiler 2015 yılında 1915 olayları yani “sözde soykırım iddiaları” nedeniyle sadece iki ülke arasında sorun teşkil etmekle birlikte uluslararası arenada Türkiye Cumhuriyeti'nin başını ağrıtan bir sorun haline getirilmiştir. Ayrıca Türkiye toprak bütünlüğü açısından Türk toprakları üzerinde hak gütmektedir. Bkz Mustafa Aydın, “Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Cilt II**, (ed) Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 408-409.

sadece bölge için değil diğer uluslararası aktörler içinde önemlidir. Gürcistan güvenliği için hem Azerbaycan hem de Türkiye gayret göstermektedir. Özellikle Azeri petrolünün batıya sağlıklı bir şekilde aktarılması ve Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu Projesi kapsamın doğuyu batıya bağlama düşüncesi olan Pekin'den Londra'ya uzanan devasal projenin bölgesel ve küresel anlamda ülkelere kattığı değer önem arz etmekle birlikte, gerektiğinde üç ülke birlikte hareket etmektedir.

Cumhuriyet rejimiyle yönetilen Gürcistan siyasi sıkıntılar yaşamaktadır. Özellikle 08.08.08. savaşı bunun en iyi göstergesidir. Hep bir Rus tehdidi altında olan Gürcistan bunun bedelini ödemektedir. Bölgede Ermenistan'ın Rusya ile stratejik partnerlik kurması, keza Türkiye ve Azerbaycan arasında da stratejik partnerlik kurulması Gürcistan'ı yalnızlığa itse de Türkiye ile Azerbaycan arasında kara bağlantısı olmaması Türkiye Gürcistan partnerliğini doğurmuştur.<sup>34</sup>

Gürcistan içerisinde Abhazya, Acaristan, Cevahati, Mingrelie, Güney Osetya, Pankisi ve Kodori Vadisi bölgeleri ile Rus Askeri üstleri yer almaktadır.<sup>35</sup> Bu bölgeler Gürcistan'ın güvenliğini tehdit ettiği gibi komşu devletlerle sorunlara hatta Güney Osetya savaşına yani bilinen adıyla 08.08.08. savaşına neden olmuştur. Ayrıca Rus Askeri üstleri Rusya'nın Gürcistan'ı bir üst ve arka bahçesi olarak gördüğü ve bunların yanında Kafkas devletleri için de Rusya ile sınırı en fazla olan devlet olması bağlamında ve Kafkasya'ya ve Hazara açılan bir kapı olması Rusya için büyük önem arz etmektedir.<sup>36</sup>

Gürcistan ve bazı eski Sovyet ülkelerinde 2003 ve 2004 yılları arasında "Kadife Devrim" olarak deklare edilen hareketler yaşandı. Siyasi sorunlar nedeniyle ülkelerde yönetim değişti, değişen bu hükümetler halkın desteği ile iktidara ulaşarak meşruluk örneği göstermişlerdir. 24 yıl boyunca Gürcistan'ı yöneten Eduard Şevardnadze Kasım 2003'te istifa etmiş ve 4 Ocak 2004'te yapılan devlet başkanlığı seçiminde seçime katılanların % 96,7 gibi büyük bir çoğunluğun oyunu alan 36 yaşındaki Mihail Saakaşvili devlet başkanı koltuğuna oturmuştur.<sup>37</sup> Yaşanan bu devrim aslında şiddete başvurmadan var olan yönetime itaat etmeyerek "sivil

<sup>34</sup> Güler, **Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı**, s. 174.

<sup>35</sup> Hakan Kantarcı s. 43. <http://eprints.sdu.edu.tr/358/1/TS00519.pdf> (18.08.2015)

<sup>36</sup> Giray Saynur Bozkurt, "Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler", **Karadeniz Araştırmaları**, 2006 Bahar, Sayı 9, s. 154.

<sup>37</sup> Bozkurt, "Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler", s. 155.

itaatsizlik” örneği taşıdığı ve bu devrimde atılan sloganlar, söylemler ve bayraklarla popüler hâl alarak “renkli devrim” olarak lanse edilmiştir. Aslında Kadife Devrim, yaşanan siyasal olaylara verilen genel bir isim olması münasebetiyle devletler tarafından farklı lanse edilebilmiştir. Gürcistan da yaşanan bu devrim “Kırmızı Devrim” ya da “Gül Devrimi” olarak anılmaktadır.<sup>38</sup>

### 1.3. Kafkasya’da Özerk Yapılar ve Cumhuriyetler

SSCB’nin 1991 yılında kendini lağvetmesiyle yeni bir dönem başlamıştır. Rusya Federasyonu SSCB’nin devamı niteliğinde olup onun yerini doldurmaya çalışmıştır. Bu bağlamda *Bağımsız Devletler Topluluğu* (BDT)<sup>39</sup> başta olmak üzere Sovyet toprakları üzerinde sistemselsel bir birlik sağlamaya çalışmıştır. BDT SSCB’den ayrılarak bağımsız olan devletlerin oluşturduğu bir yapıdır. Bu yapıya Kafkasya’da bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan üye iken bunların dışında Transkafkasya ve Rusya Federasyonu içinde yer olan özerk devletler ya da yapılar üye değildir.

Rusya Federasyonu, içerisinde yedi özerk devlet yer almaktadır.<sup>40</sup> Bunlar: Adige, Karaçay-Çerkez, Kabardin-Balkar, Kuzey Osetya, İnguşetya, Çeçenistan ve Dağıstan’dır. Bu özerk devletlerin hepsi Kuzey Kafkasya’da yer almakla birlikte Gürcistan devletine de kuzeyden komşudur. Özerk bölgeler Gürcistan ve Rusya arasında bir duvar vazifesi görmektedir. Bir diğer tabirle tampon bölge diyebileceğimiz yapı yer almaktadır. Özerk bölgeler Hazardan başlayarak Karadeniz’e kadar devam eden alanda yer almaktadır. Hazar’dan başlayarak sırası ile Dağıstan, Çeçenya, İnguşetya, Kuzey Osetya (Gürcistan sınırları içerisinde ise Güney Osetya yer almaktadır.), Kabardin-Balkar, Karaçay-Çerkez ve Karadeniz’e yakın bir bölgede Adige yer almaktadır. Bunların hepsi federal bir yapı içerisinde yerel hükümetlere sahipken Rusya’ya bağlı özerk yapılardır. Ama bölgede sadece bu özerk bölgeler yoktur. Gürcistan içerisinde Abhazya, Güney Osetya ve Acarya özerk bölgeleriyle Nahçıvan ve Dağlık Karabağ’da yer almaktadır.

<sup>38</sup> Agm, s. 151.

<sup>39</sup> 8 Aralık 1991’de Rusya, Ukrayna, beyaz Rusya arasında Minsk’te ilan edilen ve 21 Aralık 1991’de Alma Ata’da SSCB’den ayrılan Estonya, Letonya ve Litvanya dışındaki devletlerle imzalanan kurucu anlaşma ile varlığına devam ettiren yapıdır. Bkz: Erel Teller, “Rusya ile ilişkiler”, **Türk Dış Politikası Cilt II**, (ed) Baskın Oran, İstanbul: İşbankası Yayınları, 2010 s. 543.

<sup>40</sup> Çalışmanın sonunda yer alan Kafkasya haritasında ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Rusya içerisindeki özerk bölgelerin Gürcistan'a sınır olması bazı sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. İşte tam bu nedenlerdir ki, Gürcistan'ın güvenlik sorunları, etnik sorunlar ve siyasi sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır. Bunu en iyi özetleyen durum 08.08.08. savaşıdır. Gürcistan sınırları içerisinde yer alan Güney Osetya bölgesinin Rusya egemenliği altındaki Kuzey Osetya ile birleşmek istemesi sebebiyle Rusya ve Gürcistan arasında savaşa neden olduğu gibi bölgenin de nabzını yükseltmiştir. Sadece bunlar değil 90'lı yıllardaki Çeçen-Rus savaşları ve özerk bölgeler arasındaki sorunlar nedeniyle bölgede hareketliliğin hat safhaya çıkmasına sebep olmuştur. Tabi yaşanan olayların nedenleri çoktur, özellikle egemenlik sorunu, etnik ve kimliksel sorunlar başta gelmektedir.

Rusya sıcak denizlere inme politikasında ve enerji kaynaklarının kontrol açısında Kafkasya'nın önemini bildiği için, Kuzey Kafkasya'nın Güney Kafkasya'ya açılan bir kapı olması nedeniyle Kuzey Kafkasya alanında nüfuzunu arttırmak ve buradaki egemenliğini devam ettirmek istemektedir.<sup>41</sup> Bu nedenle bölgeyi arka bahçesi olarak görmektedir. Çünkü Kafkasya bulunduğu konum itibarıyla Karadeniz'i etkilemekle birlikte Kafkas egemenliği Karadeniz egemenliği demektir. Çağdaş jeopolitik teorisyenleri bu konuda açıklamalarda bulunmuşlardır. Teorisyen Mackinder "*kara hakimiyeti teorisi*" ekseninde "merkez" bölgesine en kolay ulaşım Karadeniz'den sağlanacağını, yine Spykman'ın "*kenar kuşak teorisi*" ekseninde Karadeniz'in Avrupa, Asya ve Ortadoğu'yu bağladığını ve Schaklian "*hava hakimiyeti teorisi*" ekseninde ise Karadeniz'in merkez bölgesi ve dünya adasına hakim bir coğrafyada olduğunu belirtmişlerdir.<sup>42</sup> Ayrıca Huntigton'un uygarlık çatışması tezinde kültür ve uygarlığın insanlar ve devletler arasındaki ilişkiyi konjonktürel olarak belirleyen önemli bir etken olmasa da,<sup>43</sup> Karadeniz ve o bölgenin Ortodoks alemleri ile Müslüman alemleri arasında ki çizginin orada olduğunu söyleyerek Karadeniz'in önemini vurgulamıştır. Kafkasya coğrafyasında yer alan özerk bölgelerin bazı özellikleri aşağıda verilmiştir.

---

<sup>41</sup> Yelda Demirag: "Kafkasya'da Türk ve Rus Politikası", **Stratejik Analiz**, Cilt 4, Sayı 40, (Ağustos 2003), 79-80'den aktaran Ahmet Arkın Bölükbaşı, "Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetler Bağlamında Rus Dış Politikası-3", <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0521-kuzey-3.htm> (12.08.2015)

<sup>42</sup> ... Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Türkiye, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1995, s. 2'den aktaran İşyar, agm, s. 109.

<sup>43</sup> Uluslararası İlişkiler disipliniinde realist bir bakış açısıyla devletin bekası gereği söylenmiştir.

| <b>Özerk Bölgenin İsmi</b>         | <b>Başkenti</b>        | <b>Yüzölçümü</b>       | <b>Nüfusu</b>  | <b>Bağlı olduğu Devlet</b> | <b>Açıklama</b>                               |
|------------------------------------|------------------------|------------------------|----------------|----------------------------|-----------------------------------------------|
| Adigey Özerk Cumhuriyeti           | Maykop                 | 7.600 km <sup>2</sup>  | 436.000        | Rusya Federasyonu          | 1992 yılında özerklik kazanmıştır.            |
| Karaçay-Çerkez Özerk Cumhuriyeti;  | Çerkessk               | 14.100 km <sup>2</sup> | 425.000        | Rusya Federasyonu          |                                               |
| Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyeti; | Nalçık                 | 12.500 km <sup>2</sup> | 800.000        | Rusya Federasyonu          |                                               |
| Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti;    | Vladikafkas,           | 8.800 km <sup>2</sup>  | 710.275 (2002) | Rusya Federasyonu          |                                               |
| İnguşetya Özerk Cumhuriyeti;       | Nazran,                | 7.000 km <sup>2</sup>  | 400.000        | Rusya Federasyonu          |                                               |
| Çeçenya Özerk Cumhuriyeti;         | Grozni                 | 14.000 km <sup>2</sup> | 900.000        | Rusya Federasyonu          |                                               |
| Dağıstan Özerk Cumhuriyeti;        | Mohaçkale              | 50.000 km <sup>2</sup> | 1.800.000      | Rusya Federasyonu          |                                               |
| Güney Osetya Özerk Cumhuriyeti;    | Tskhinvali,            | 3.900 km <sup>2</sup>  | 99.000         | Gürcistan                  | 2008'den beri Gürcistan'dan de facto bağımsız |
| Abhazya Özerk cumhuriyeti          | Şuhumi                 | 8.600 km <sup>2</sup>  | 600.000        | Gürcistan                  | 1999'dan beri Gürcistan'dan de facto bağımsız |
| Acaristan Özerk Cumhuriyeti        | Batum                  | 3.000 km <sup>2</sup>  | 400.000        | Gürcistan                  |                                               |
| Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi       | Hankendi/ Stepanakert, | 4.400 km <sup>2</sup>  | 200.000        | Azerbaycan                 | 1992 yılından beri Ermeni işgali altında.     |
| Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti;        | Nahçıvan               | 5.500 km <sup>2</sup>  | 300.000        | Azerbaycan                 |                                               |

**Tablo 2:** Kafkasya Özerk Bölgelerinin Bazı Özellikleri.

**Kaynak:** Hakan Kantarcı s. 34-36. <http://eprints.sdu.edu.tr/358/1/TS00519.pdf> & Uğur Güneş, **Türk Dış Politikasında Güney Kafkasya Bölgesindeki Güç Mücadeleleri ve Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi**, Ankara: Ufuk Üniversitesi, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 40-106

Özerk yapılara kısaca baktığımız zaman: Adigey Özerk Bölgesi, başkenti Maykop olan özerk bölge 1992 yılında Rusya'dan özerkliğini almıştır. 7.600 km<sup>2</sup>'lik bir sahada hayat süren Adige'de 436.000 insan yaşamaktadır. Bölge nüfuzunun

yaklaşık % 70'ini Ruslar, % 23'ünü Adigeyler (Çerkesler) ve kalan oran ise diğer etnik topluluklara aittir. Kendilerine Adigey yabancı milletler tarafından da Çerkez denilen bölgede yüz yıllarca Türk kavimleri arasında kalan Çerkezler Türklerden siyasi, kültürel ve etnik alanlarda etkilenmişlerdir.<sup>44</sup>

Karaçay-Çerkez Özerk Bölgesi; başkenti Çerkessk olan özerk cumhuriyetin 425.000 nüfusun yaklaşık % 42'sini Ruslar, % 31'ini Karaçaylar ve % 12'ni Çerkesler ve geriye kalan oran ise Kafkas kökenli diğer halklar oluşturmaktadır. Sistemsel olarak oluşturulmuş bir özerk cumhuriyettir. Çünkü “Kabardey-Balkar ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyetlerinin kurulması sırasında Sovyetler "böl ve yönet" politikasını uygulamaya dikkat etmiştir. Dil, tarih, kültür ve etnik köken açısından aynı halk olan Karaçay-Balkarlılar suni bir biçimde ikiye parçalanmıştır. Sovyetler aynı şekilde kendilerine Adige adını veren Çerkes halkını da üç ayrı özerk cumhuriyet ve bölgeye ayırarak (Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes, Adigey) onların da ileride birleşme tehlikesini önlemeyi planlamıştır.”<sup>45</sup> Bunun geçmişine baktığımız zaman 1917 Sovyet İhtilâli'nden sonra bölge sistematik olarak bölünmüş ve suni olarak ayrılmış halklar Kafkasya bölgesinde ortaya çıkmıştır.<sup>46</sup>

Sovyetlerin dağılması ile Karaçay-Çerkez Cumhuriyetinde karışıklıklar çıkmıştır. Karaçayların ayrı bir devlet kurmak istemesi karşısında Çerkezlerinde 1991 yılında “Dünya Çerkez Birliği” adında bir örgüt kurarak Adigey, Karaçay-Çerkes ve Kabardey-Balkar Cumhuriyetleri'nde yaşayan Çerkezleri bir devlet çatısı altında birleştirmeyi hedeflemişlerdir. Bu olaylar üzerine etnik gerilim artmasına rağmen 1992 parlamento seçimi olayların yatışmasını sağlamıştır.<sup>47</sup> Fakat B. Yeltsin döneminde Karaçay Vladimir Semionov ile Çerkes Stanislav Derev arasındaki başkanlık seçimleri sırasında Semionov'un başkanlığı kazanması üzerine tansiyon tekrardan yükselmiş ve Yeltsin başkanlık statüsünü değiştirmişse de çözüm Rusya'nın yeni lideri V. Putin sayesinde olmuştur.<sup>48</sup> Putin'in girişimleriyle konsensüs sağlanmış, 3 milletinde ortaklaşa oluşturacağı 15 kişilik danışma meclisi oluşturulmuş ve parlamentodaki koltuk dağılımı dengeli bir şekilde yapılmıştır.

<sup>44</sup> ....., “Kafkasya'daki Rus İşgali Ve Kafkasya'nın Siyasi-Sosyal Durumu Hakkında Rapor 2013”, **İMKANDER**, s. 3, [www.imkander.org.tr](http://www.imkander.org.tr) (18.08.2015)

<sup>45</sup> Bölükbaşı, Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetler Bağlamında Rus Dış Politikası-3”,

<sup>46</sup> İMKANDER, s. 4.

<sup>47</sup> Bölükbaşı, Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetler Bağlamında Rus Dış Politikası-3”,

<sup>48</sup> Agm.

Karaçay-Çerkes parlamentosu 75 milletvekilliğinden oluşur. 29 Mart 2004 tarihinde seçilen parlamento işbaşında bulunuyor ve Devlet Başkanı da Karaçay Batdiyev Mustafa'dır.

Kabardin-Balkar Özerk Bölgesi; başkenti Nalçık olan cumhuriyetin, 12.500 km<sup>2</sup> alanda yaşayan 800.000 vatandaşa sahip bir özerk cumhuriyettir. Nüfusun yaklaşık % 45'lik kısmı Kabardin, % 25'i Rus, % 11'i Balkar ve geriye kalan oran ise diğer topluluklar ait vatandaşlardan oluşmaktadır. 1921'de temelleri atılan özerk devletin, 16 Ocak 1922'de RSFSC'ye bağlı Kabartay-Balkar Özerk Oblastı'nı (sancak) olmasına rağmen statü 5 Aralık 1936'da özerk cumhuriyete yükseltilmiştir.<sup>49</sup> Fakat II. Dünya savaşı esnasında Almanların ülkeyi işgal etmesi ve Almanlarla işbirliği yapıldığı gerekçesiyle tıpkı Çeçen ve İnguşlar gibi Balkarlar da topluca 1944 yılında Sibiry'a sürülmüş ve 1957 yılında da geri dönmüşlerdir.<sup>50</sup> 1957 yılında tekrar kurulan özerk cumhuriyet SSCB'nin dağılmasıyla Rusya egemenliğinde kalmıştır. Yarı parlamenter sisteme sahip olan cumhuriyetin cumhurbaşkanı Rusya tarafından atanmaktadır. Çift meclisli bir sistemle siyasi hayatlarına devam etmektedirler.

Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti; başkenti Vladikafkas olan 8.800 km<sup>2</sup> alan ve 710.275 (2002) nüfusa sahip Rusya Federasyonu bağlı özerk bir cumhuriyettir. Nüfusun % 62,7'si Oset (445.310), % 23,2'si Rus (164.754), % 3'ü İnguş (21.442), geriye kalan oran ise Ermeni vatandaşlara aittir.<sup>51</sup> Kuzey Kafkas Dağları Osetler'i iki bölgeye ayırmıştır. Kuzeyde Rusya egemenliği altında Kuzey Osetya güneyde ise Gürcistan egemenliği altında Güney Osetya yer almaktadır. Kuzey Osetya nüfusunun % 70'nin Hristiyan % 30'nunda Müslüman olması ve Osetlerin Ortodoks Hristiyan olması gerçeğiyle geçmişten beri Rusya ile sıkı bir ilişki içinde olmuşlardır. Bu açıdan güneyin kuzeyle birleşmek istemesi sebebiyle 08.08.08 Savaşı yaşanmıştır. Rusya bu birleşmeyi desteklemekle birlikte bu birleşmenin Rusya içinde geçerli olacağı bilinmelidir. Çünkü 28 Haziran 2001'de Rusya Federasyonu'nun da alt bir meclis olan "Rusya Federasyon Duması"nda "Rusya Federasyonu'na Kabul ve Onun Terkibinde Yeni Søjelerin Oluşturulması ile İlgili Yasa" kabul edilmiştir. Bu yasa ile

<sup>49</sup> "Kabardey-Balkar Cumhuriyeti", <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/13>(21.08.2015)

<sup>50</sup> Bölükbaşı, Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetler Bağlamında Rus Dış Politikası-3".

<sup>51</sup> [https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuzey\\_Osetya-Alanya](https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuzey_Osetya-Alanya) (21.08.2015)

Yabancı bir devletin ya da onun bir bölümünün RF ile birleştirilmesine imkan tanınarak, söz konusu olan devletler ya da birimlerin ortak sınır olması şartı aranmaksızın Federasyon Konseyi ve Devlet Başkanlığı tarafından onaylanması halinde Kafkasya’da özerk bölgeler olan Abhazya, Güney Osetya, Acaristan, Dağlık Karabağ ve hatta Gürcistan’ın Cavahtya bölgesi de Rusya ile birleştirilebileceği belirtilmiştir.<sup>52</sup> 2008 Güney Osetya Savaşı ve 2014 Kırım’ın Rusya’ya bağlanma isteği ve Rusya’nın politikaları bu yasa etrafında cereyan etmiştir.

Osetler İskitler, Sarmatlar, Alanlar olarak anılan Doğu İran kökenli göçebe halkların kalıntıları ve konuştukları dil de İran diline yakın bir dildir.<sup>53</sup> Yüzlerce yıldır bölgede yaşayan Osetler 1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Rusya tarafından Hristiyanlaştırılmış Müslüman Osetler ise Anadolu’ya sürülmüştür. 1921’de oluşturulan ve RSFSC’ne bağlı Dağlı Özerk SSC içinde bir ulusal okrug (sancak) olarak yer alan Kuzey Osetya, 7 Temmuz 1924’de özerk oblast, 1936’da da özerk cumhuriyet yapıldı. SSCB dağılması üzerine özerklik statüsüyle RF içinde bir üye cumhuriyet olarak kaldı. Cumhuriyetin adına "Alanya" terimi de, eklenerek “Kuzey Osetya Cumhuriyeti-Alanya” ismini almıştır.<sup>54</sup> Şu anki devlet başkanı Mamsurov Taymuraz’dır.

İnguşetya Özerk Cumhuriyeti; başkenti Nazran olan bölge Rusya Federasyonu egemenliği altındadır. 7.000 km<sup>2</sup>’lik alana sahip olan İnguşetya 400.000 insanı barındırmakta ve barındırdığı bu insanların yaklaşık % 94’ünü İnguşlar oluşturmakta, geriye kalanlar ise Çeçen, Rus, Ukraynalı ve diğer etnik gruplardır. İnguş Cumhuriyeti, 1920 yılında Dağlı Haklar Cumhuriyeti içinde yer aldı. Daha sonra sırasıyla 7 Temmuz 1924’te İnguş Otonom Bölgesi, 1934 yılında Çeçen Özerk Bölgesi’yle İnguş Özerk Bölgesi birleştirilerek, Çeçen-İnguş Özerk Bölgesi oluşturulmasına rağmen, 5 Aralık 1936 tarihinde yönetim yapısı yeniden şekillenerek Çeçenlerle aynı çerçevede “Çeçen-İnguş Cumhuriyeti” şeklini almıştır.<sup>55</sup>

1944 Şubat’ında, İnguş nüfusun tamamı Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle diğer Kuzey Kafkasya Toplulukları gibi Orta Asya’ya sürülmüşlerdir.

<sup>52</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 171.

<sup>53</sup> İMKANDER, s. 4.

<sup>54</sup> “Kuzey Osetya Cumhuriyeti-Alanya”, <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/15> (21.08.2015)

<sup>55</sup> Kantarcı, s. 55.

1957 yılında Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti tekrardan hayat bulmasına rağmen SSCB'nin dağılmasıyla 1 Kasım 1991 tarihinde Çeçen-İnguş Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etti ise de Rusya Federasyonu bu bağımsızlığı tanımadı. İnguşlar, 4 Temmuz 1992'de Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nden ayrılarak Rusya Federasyonu içerisinde "İnguşetya Cumhuriyeti" ismiyle bekasını devam ettirmeye çalışmaktadır. Fakat Prigorodniy bölgesinin İnguşların sürgün edilmesi sırasında Kuzey Osetya denetimine girmesi İki özerk Cumhuriyet arasında sorunlara neden olmuştur.<sup>56</sup> Ayrıca Çeçen-Rus Savaşı esnasında binlerce Çeçen'in savaştan kaçıp mülteci durumuna düşmeleri kötü olan ülke ekonomisini sarsmıştır. Cumhurbaşkanı Zyazikov Murat Magometoviç'tir

Çeçenya Özerk Cumhuriyeti; başkenti Grozni olan RF'ye bağlı bir özerk cumhuriyettir. 14.000 km<sup>2</sup>'lik alana sahip olan Çeçenya'da, nüfusun büyük bir oranını Müslüman Çeçenler oluşturmakla birlikte, Ruslar ve diğer etnik grupların da yer aldığı 900.000 insan yaşamaktadır. Çeçenistan Kafkasya'nın en karmaşık daha doğrusu nabızı en yüksek yeridir. Bu açıdan yaşanan Çeçen-Rus Savaşları Çeçenistan'ı etkilemiş hatta Çeçenistan'a uluslararası bir boyut kazandırmıştır. Bu savaşlar sayesinde tüm dünyanın dikkati bölgeye yönelmiştir.<sup>57</sup>

Çeçen tarihine baktığımız zaman 1859 yılında tamamlanan Kafkas Savaşı'nın sonucunda, Çeçenistan Rusya ile birleştirilmiştir. SSCB bünyesinde 1922 yılında Çeçen Özerk Bölgesi kurulmuş, ama 1934 İnguşlar'la birleştirilmeleri sonrası 1936 yılında İnguş-Çeçen Özerk Cumhuriyeti şeklini almıştır. 1944 Yılında SSCB diğer bölge hakları ile birlikte Çeçenleri de Almanlara yardım ettiği gerekçesi Orta Asya'ya sürmüşse de 1957 yılında tekrardan Çeçenler ve diğer sürgün yiyen halklar vatanlarına geri dönmüş ve Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti yeniden tesis edilmiştir.<sup>58</sup> 1990'da bağımsızlık için harekete geçen Çeçenler 1991 yılında bağımsızlık ilan etmişlerdir. Bunun üzerine Rusya Federasyonu tarafından ilk hareket 1994'te gerçekleştirilmiştir. 1996 yılına kadar süren I. Çeçen Savaşı olarak adlandırılan çatışmalar "Hasavyurt Antlaşması"nın imzalanması ile sona ermiş ve

<sup>56</sup> Bölükbaşı, "Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetler Bağlamında Rus Dış Politikası-3".

<sup>57</sup> Oktay Bingöl, "Tarihsel Süreçte Rusya'nın Kuzey Kafkasya'yı Kontrol Stratejilerinde Geline Aşama: Başarısızlık ve Terör", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, 2013 Bahar, Sayı 37, s. 138.

<sup>58</sup> Okan Mert, **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul, Eylül 2004, s. 83'den aktaran Kantarcı, agm, s. 51.

Çeçenlerin önemli kazanımlar elde ettiği bu antlaşma ile Ruslar bölgeden çekilmiştir.<sup>59</sup>

Ağustos 1999 yılında Şamil Basayev'in liderliğindeki bazı Çeçen birliklerin Dağıstan'a saldırması ve sonrasında Rusya'nın bu durumu "uluslararası terör" sayarak ve uluslararası terörle mücadele gerekçesini kullanarak Çeçenistan'a saldırmıştır.<sup>60</sup> II. Çeçen Savaşı olarak geçen bu zaman dilimi esnasında Rusya'da başkanvekili ve ileride başkan olacak V. Putin'in "yeniden büyük güçlü Rusya" sloganı ile ifade ettiği güç politikasının ilk sinyallerini Çeçenistan operasyonu ile hayata geçirmiştir. Putin'in bu savaşı Kuzey Kafkasya'ya çekidüzen vermek için sopa olarak kullanmıştır.<sup>61</sup> Ayrıca 450 yıldır devam bu mücadelenin 90'lı yıllarda itibaren çatışmaların artmasına bağlı olarak binlerce insan zarar görmüştür.

2001 yılındaki terör eyleminden sonra Çeçen saldırılarının bir terör niteliği taşıdığı ve Beslan saldırısını iyi bir argüman olarak kullanan, politikada usta bir satranç oyuncusu olan Putin BM'de Çeçenistan lehine karar alınmasını engellemiştir.<sup>62</sup> Çeçenya ile Rusya arasında sorunlar halen devam etmekle birlikte bölgeye kalıcı çözüm getirilememiştir. Bu bağlamda bölge devletleri olan Azerbaycan ve Gürcistan Çeçenistan sorununun Rusya'nın bir iç meselesi olarak değerlendirmelerine rağmen bu devletleri de etkilediği bir gerçektir.<sup>63</sup> Çeçenistan'da siyasi yapı olarak iki devlet ismi ile lanse edilen bir yapı vardır. İlki ve Çeçen mücahitlerin sahip olduğu "Çeçen İçkeriya Cumhuriyeti" diğeri ise Ruslar, Grozni'de kendilerine bağlı Çeçenlerle yeni bir yönetim kurduğu "Çeçen Cumhuriyeti"dir. Çeçen İçkeriya Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanı Doku Umarov'u iken, Çeçen Cumhuriyetinde ise Rus yanlısı Kadirov Ramzan Ahmatoviç'tir.

Dağıstan Özerk Cumhuriyeti; başkenti Mohaçkale olan 50.000 km<sup>2</sup> alana sahip olan Dağıstan ismiyle de anlaşılabacağı üzere dağlık bir bölgede yer almaktadır. Kafkasya'da yer alan özerk bölgeler içerisinde 1.800.000 insanla en kalabalık nüfuza sahip cumhuriyettir. Dağıstan'da 32 dilde konuşan yerli millet ve etnik grup vardır, Avar, Dargı, Kumuk, Lezgi, Lak, Tabarasan, Nogay, Rutul, Agul, Tsahur bunlardan

<sup>59</sup> Bölükbaşı, "Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetler Bağlamında Rus Dış Politikası-3".

<sup>60</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 242.

<sup>61</sup> Bölükbaşı, "Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetler Bağlamında Rus Dış Politikası-3".

<sup>62</sup> Kantarcı, agm, 52.

<sup>63</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 243-244.

bazılarıdır. Bu açıdan Dağıstan sadece eski SSCB'nin değil, tüm dünyanın en karmaşık ve kozmopolit bölgelerinden biridir.<sup>64</sup> 20 Ocak 1921'de SSCB'ye bağlı olarak Dağıstan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla kurulmuştur. SSCB'nin dağılmasından sonra, 15 Mayıs 1991 tarihinde Dağıstan Halk Kongresi Rusya Federasyonu içinde özerk bir Dağıstan Cumhuriyeti olma kararı almıştır.<sup>65</sup> Dağıstan, petrole sahip olmasına rağmen nüfusunun çok olması ve toprakların dar olması nedeniyle sıkıntılar ve sorunlar yaşamaktadır.

Dağıstan ve bu bölgenin Müslüman olması siyasetlerini belirlemede önemli etkenlerden biri olmuştur. Uzun süreden beri Dağıstan'da faaliyet gösteren Vahhabiler<sup>66</sup> toplum içinde belli ölçüde kök salmayı başarmışlardır. Şimdi ise silahlı mücadele vererek bağımsız bir şeriat devleti kurmak istemektedirler. Rusya Vahhabiler'e bölge ülkeleri olan Gürcistan ve Azerbaycan'ın yanında Türkiye'nin de silah, teçhizat yardımı ve bu Vahhabi savaşçıların eğitildiğini söyleyerek bu ülkelerle ilişkilerini gözden geçireceğini belirtmiştir.<sup>67</sup> Kremlin Dağıstan'da artan dini grupların trendi karşısında çekinmekte ve Dağıstan'ın bir Çeçenistan olmasından korkmaktadır. Bu bağlamda “ülkede yaşayan diğer etniklerle bunlar arasında ciddi bir rekabet yaratarak hiçbir zaman Moskova ile uğraşacak vakitleri olmasını istememektedir”.<sup>68</sup> Dağıstan Cumhurbaşkanlığı görevini Muhiy Aliyev yürütmektedir.

Güney Osetya, Osetya'nın kuzey ve güney olarak ikiye ayrılması ile oluşmuş suni bir devlettir. Gürcistan ulusal sınırları ile bölge ikiye ayrılmıştır Gürcistan içerisinde kalan bölgeye Güney Osetya, Gürcistan ulusal sınırları dışında kalan yani kuzeyde Rusya egemenliğinde kalan bölgeye Kuzey Osetya denilmektedir. Başkenti Tskhinvali olan Güney Osetya 3.900 km<sup>2</sup> alana sahiptir. 99.000 insana sahip olan özerk bölgede nüfusun yaklaşık % 66 Oset, % 28'de Gürcü halkı yer almakla

---

<sup>64</sup> İMKANDER, s. 3.

<sup>65</sup> Güler, **Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı**, s. 196.

<sup>66</sup> Vahhabilik: Bugün Suudi Arabistan'ın resmi mezhebidir Allah'ın isimleri ve sıfatla Kur'an-ı Kerimde yazılı olduğu gibi kabul edilir, Müslümanlığın bütün esaslarını izah hususunda Kur'a nin ayetleriyle ve Kur'an yoluyla yerinilir, mantık ve kelime yoluna başvurmağa lüzum görülmeceği belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Yusuf Ziya Yörük, “Vahhabilik”, s. 51-52, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/740/9450.pdf> (18.08.2015)

<sup>67</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 243.

<sup>68</sup> Bölükbaşı, “Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetler Bağlamında Rus Dış Politikası-3”.

birlikte geriye kalan oranda diğer Kafkas halkalarına aittir.<sup>69</sup> Ayrıca nüfuzun büyük bir oranı Ortodoks Hristiyan'dır. Bölge Rus işgaline kadar Gürcü birliklerinin elindeydi, XIX. yy başlarında Rusların işgaliyle bölge Rusya'ya bağlanmıştır. I. Dünya Savaşı esnasında Rusya'da vuku bulan Ekim Devrimi ile Osetler Bolşevikleri destelemişlerdir. Bu dönemde Osetlerin ayaklandığı görülse de Gürcistan Sosyal Demokratik Hükümeti tarafından bastırılmıştır. "26 Mayıs 1918 tarihinde, ülkedeki bütün azınlıklara eşit siyasi ve sosyal haklar ile kendilerini serbestçe geliştirme imkânı tanımış olan Gürcistan, 1919 yılında yerel meclisleri kapatarak Güney Osetleri kendi kaderlerini tayin hakkından mahrum bırakmıştır. Güney Osetya'daki Gürcü hâkimiyeti ise 25 Şubat 1921 tarihinde Kızıl Ordu'nun Gürcistan'a girmesiyle sona ermiştir. Gürcistan'da Sovyet rejiminin kurulmasından sonra da Oset halkının Çarlık Rusya'sı döneminde ikiye bölünmüş durumu devam ettirilmiş ve Güney Osetya 20 Nisan 1922'de Özerk Bölge statüsüyle Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır."<sup>70</sup>

1989 yılına gelindiğinde Alan Çoçiev liderliğindeki "Ademon Nıhas" ismiyle Güney Osetya Halk cephesi kurulmuştur. Ademon Nıhas'ın amacı Gürcistan'dan ayrılarak Kuzey Osetya ile birleşerek dönemin SSCB'sinin bir parçası olmaktır.<sup>71</sup> Güney Osetya'nın 20 Eylül 1990 tarihinde kendisini "Demokratik Güney Osetya Sovyet Cumhuriyeti olarak bağımsızlığını ilan etmesi üzerine, Aralık 1990'da Gürcistan Parlamentosu bu durumun ülkenin tarihi birliğini tehdit ettiği gerekçesi ile G. Osetya'nın özerkliğinin kaldırıldığı bildirmiştir.<sup>72</sup> Bu olaylar üzerine Gürcü Birlikleri G. Osetya'nın başkenti Tskhinvali girmesi ile çatışmalar başlamıştır. 15-16 Temmuz 1992 yılında Rusya öncülüğünde "Soçi Antlaşması" ekseninde Gürcistan'a Kuzey ve Güney Osetya tarafından 4.000 kişilik bir barış gücü tahsis edilerek barış sağlanmıştır. 1995 yılında değiştirilen Gürcistan Anayasası'na göre Güney Osetya'nın Özerk Bölge statüsü kaldırılmış ve bölge "Tshinvali" ili adıyla doğrudan Tiflis'e bağlanmıştır.<sup>73</sup> Fakat Güney Osetya kendi içerisinde özerkliğini devam

<sup>69</sup> Güler, *Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı*, s. 195-196.

<sup>70</sup> Uğur Güneş, *Türk Dış Politikasında Güney Kafkasya Bölgesindeki Güç Mücadeleleri ve Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi*, Ankara: Ufuk Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 58.

<sup>71</sup> Karabayram, *Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği*, s.172.

<sup>72</sup> Age, s. 173.

<sup>73</sup> Güneş, *Türk Dış Politikasında Güney Kafkasya Bölgesindeki Güç Mücadeleleri ve Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi*, s. 58.

ettirmektedir. Güney Osetya Özerk Bölge Parlamentosu, 09 Haziran 2004 tarihli oturumunda, Rusya Federasyonu (RF) ile birleşme kararı almasının üzerine, Güney Osetya Devlet Başkanı Eduard Kokoev, 12 Haziran 2004 tarihinde, Moskova'da basına verdiği demeçte kuzeyle-güneyin birleşmesi gerektiğini deklare etmiştir.<sup>74</sup> 2008 yılında G. Osetya Savaşı çıkmıştır. Savaş bağımsızlığını ilan eden G. Osetya üzerine Gürcistan askeri birliklerinin gitmesi ile başlamıştır. 08.08.08. tarihinde meydana gelen bu savaşta Gürcü birlikleri karşısında Rus güçleri yer almış ve bir Rus-Gürcü savaşı haline gelmiştir. Savaş, Dönemim Fransa Cumhurbaşkanı N. Sarkozy'nin arabuluculuğu ile son bulsa da G. Osetya'nın kuzeyle birleşme düşüncesi daha kesinleşmiştir. Şu anki devlet başkanlığı görevini Eduard Kokoyti yürütmektedir.

Güney Osetya SSCB'nin dağılması ile birlikte de facto (fiili) olarak bağımsızlığını kazanmıştır. Bunun yanında RF Aralık 2000'de, Gürcistan vatandaşlarına vize uygulaması getirirken, Abhazya ve Güney Osetya sakinlerini bu uygulama dışında tutarak ayrıcalıklı davranmıştır.<sup>75</sup> Ayrıca 8 Nisan 2001 tarihinde Güney Osetya'da düzenlenen halkoylamasıyla yeni anayasa kabul edilmiş ve kabul edilen bu anayasa ile Rusça resmi dil olmuştur. Gürcistan'da iktidara gelen Saakaşvili yönetimi ülkesel bütünlüğü sağlayacağını söylese de, G. Osetya Devlet Başkanı Eduard Kokoev'in liderliğini yaptığı Yedinstvo Partisi'nin seçimi kazanmasının ardından yaptığı basın açıklamasında seçim sloganı olan "Gürcistan'dan Ayrı Rusya İle Birliği" yenilemiştir.<sup>76</sup>

Abhazya Özerk cumhuriyeti Gürcistan içerisinde yer almakla birlikte başkenti Şuhumi'dir. 8.600 km<sup>2</sup> alanda yer alan Abhazya Karadeniz kıyısında yer almakta ve 600.000 kişiyi bünyesinde barındırmaktadır. Abhazya Gürcistan'ın kuzeybatı kesiminde yer almaktadır. Abhazlar VI. yy Bizans İmparatorluğu'nun etkisiyle Ortodoks Hristiyanlığı kabul etmiş olsa da,<sup>77</sup> Kafkasya bölgesinde en eski halklardan biri olan ve Sünni Müslüman Abhazlar Abhazca konuşmaktadır. XIX. yy'da Rusların bölgeyi işgal etmesi ile Abhazya Rus denetimine girmiştir. 1917 yılında Bolşevik

<sup>74</sup> Bölükbaşı, "Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetler Bağlamında Rus Dış Politikası-3".

<sup>75</sup> O. Mert, **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2004 Eylül 1.Baskı, s. 64'den aktaran age, s. 59.

<sup>76</sup> G. Osetya Devlet Başkanı Kokoev seçim sonrası yaptığı basın toplantısında bağımsızlığın ve Kuzeyle birleşileceğini yenilemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Güneş, age, s. 59-60.

<sup>77</sup> Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, s. 80.

Devrimi'nden sonra, kuzeyde yaşayan Kafkas halkları ile aynı çatı altında toplanma yoluna gittiler. "1 Mayıs 1917'de Terekale (Vladikavkaz) şehrinde toplanan, Kuzey Kafkasya Halkları Kurultayı'na, Abhazya delegeleri de katılmıştır. 11 Mayıs 1918'de kurulan, Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti'nin devlet sınırları, Abhazya'yı da kapsıyordu ve bu cumhuriyetin bayrağındaki, yedi yıldızdan biri de Abhazya halkını simgeliyordu."<sup>78</sup>

Abhazya 1921'de "Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" adı altında bağımsız bir Sovyet cumhuriyeti olmuştur. 1922 yılında Gürcistan ile "özel birlik antlaşması" imzalayarak egemenlik hakkı saklı kalmak üzere ve eşitlik temeli üzerinden Gürcistan ile bir birliktelik kurarak Transkafkasya Demokratik Federatif Cumhuriyeti içerisinde yer almıştır. Gürcistan Yönetimi, on yıl sonra 11 Şubat 1931'de Abhazya SSC'nin statüsünü "özerk cumhuriyete" indirtmeyi ve Gürcistan SSC'ye bağlatmayı başarmıştır.<sup>79</sup> 1970'li yıllarda bağımsızlık için çalışmalara başlamış ve 28 Haziran 1988'de, SSCB'ne başvuruda bulunarak, Abhazya'ya, "Sovyet Cumhuriyeti" statüsü verilmesi isteğinde bulunulmuştur.<sup>80</sup> Abhazya Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu 25 Ağustos 1992 'de toplandığı oturumda Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılarak bağımsız bir devlet olduğunu ve 1921 Antlaşması göre Gürcistan'ın değil SSCB'nin bir üyesi olduğu ve olacağını açıklamıştır.<sup>81</sup> 1992 yılında yeni seçilen parlamento 1978 Gürcistan Anayasasına göre Abhazya'nın Gürcistan'ın bir parçası olduğunu içeren 1978 Gürcistan Anayasası'nı yürürlükten kaldırmış ve 1925 yılında kabul edilen Abhazya Anayasasını yürürlüğe koyarak bağımsızlığını ilan etmişse de, Gürcistan tarafından bölgeye yönelik işgal hareketi başlamış ve işgal 1993 sonlarına doğru son bulmuştur. Gürcistan'ın Abhazya'ya karşı ambargo uygulaması ve Abhazya'nın sorunları çözmek için yaptığı girişimlerin sonuçsuz kalmış, Abhazya'da 3 Ekim 1999'da yapılan referandumla halkın % 98'i bağımsızlıktan yana oy kullanmalarına rağmen Abhazya siyasi varlığını de facto

<sup>78</sup> Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti'nin bayrağındaki, yedi yıldız; Abhazya, Adigey, Karaçay-Malkar, Kabartay, Osetya, Çeçen-İnguş ve Dağıstan bölgelerini simgeliyordu. U. Tavkul, "Tarihi ve Etnik Yapısıyla Kafkasya", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:3, Sayı:16, Temmuz-Ağustos 1997. s. 196'dan aktaran Bölükbaşı, age, s. 53.

<sup>79</sup> "Abhazya Cumhuriyeti", "<http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/7> (15.08.2015)

<sup>80</sup> Bölükbaşı, age, s. 54.

<sup>81</sup> Karabayram, **Türk Dış Politikası Perspektifinde Güney Kafkasya**, s. 166.

bağımsız bir devlet olarak sürdürmektedir.<sup>82</sup> Mevcut Cumhurbaşkanı Raul Hacimba'dır.

Acara Özerk Cumhuriyeti, Gürcistan'ın güneybatı kesiminde yer alan ve Gürcistan'ın merkezi yönetiminden ayrı özerk bir cumhuriyet olmakla birlikte başkenti Batum'dur. Geçmişine baktığımız zaman 1921'de Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla kurulmuş, Sovyetler Birliği'nin dağılıp Gürcistan'ın bağımsız olmasından sonra bugünkü adını almıştır. Acara Özerk Cumhuriyeti, Türkiye ile tarihi, dini ve kültürel yakınlığa sahip olduğu gibi, hukuki olarak da 1921 Kars Antlaşmasının 6. Maddesine dayandırılarak, özerkliği Türkiye'nin garantörlüğü altındadır denilse de anlaşmada böyle bir metnin geçmediği görülmektedir.<sup>83</sup> SSCB'nin dağılması ile Acara özerk bölgesi Gürcistan sınırları içerisinde kalmıştır. Bölgenin Türkiye'ye yakın olması ekonomisinin gelişmesine ve kültürel anlamda Türkiye'den etkilenmesini sağlamıştır. Gürcistan'da yaşanan gül devrimi sonrasında başa gelen Saakaşvili ülkesel bütünlüğü sağlamak için Acarya Özerk Bölgesi üzerine gitmiştir. Rusya'nın arabuluculuğu ile Acarya Özerk Bölgesi lideri Abaşidze Acarya'yı terk etmiştir.<sup>84</sup> Rusya'nın Acarya'yı vermesi bölgedeki güç dengesi sistemin değiştiğini gösterse de Güney Osetaya savaşında böyle bir şeyin olmadığı anlaşılmıştır.<sup>85</sup>

Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'nin başkenti Hankendi/Stepanakert'dir. 4.400 km<sup>2</sup>'lik alana sahip olan Dağlık Karabağ'da yaklaşık 220.000 insan yaşamaktadır. Yukarı Karabağ olarak lanse edilen bölge 1989 yılından beri Ermeni işgali altındadır. Bölgenin doğal sınırları Kür ve Aras Nehirleri ile Gökçe Gölü arasında kalan dağlık ve ovalardan oluşan bir bölgedir. 1920 yılından Ermenistan'ın eline geçen İrevan, Zengezur, Gökçe bölgeleri Nahçıvan'la bir bütünlük içermekte ve Ermenistan'ın 1920'den günümüze kadar işgal ettiği Azerbaycan toprağı 34.000 km<sup>2</sup>'dir.<sup>86</sup>

<sup>82</sup> “Abhazya Cumhuriyeti”, “<http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/7> (15.08.2015)

<sup>83</sup> Güneş, **Türk Dış Politikasında Güney Kafkasya Bölgesindeki Güç Mücadeleleri ve Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi** s. 47.

<sup>84</sup> Bozkurt, agm, s. 155.

<sup>85</sup> Agm, s. 155.

<sup>86</sup> Aygün Attar, **Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti**, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2012, s. 8.

Karabağ tarihine baktığımız zaman, bölge önce Albanyalar'ın egemenliğinde yer almış daha sonra Türk akınları ve göçleri ile bölgeye Türkler yerleşmiştir. Yaklaşık 1000 yıldan fazladır bölgede İslamiyet insanlar arasında yayılmaya başlamıştır. XIX. yy'da Kafkasların Rus işgaline girmesiyle bölgeye artık yeni bir güç daha gelmiş oldu. Azeriler ve Ermeniler arasındaki ilk sıkıntı 1905 Rus devrimine kadar uzansa da asıl sıkıntılar Ekim Devrimi'nden sonra başlamıştır.<sup>87</sup> Devrimden sonra Kafkasya'da oluşturulan Transkafkasya Federasyonu içinde yer almıştır. 1923 yılında SSCB tarafından Dağlık Karabağ Azerbaycan'a bağlı özerk bir bölge haline getirilmiştir.<sup>88</sup> Buna ek olarak Nahçıvan'da Azerbaycan bağlı özerk bir cumhuriyet haline getirilmiştir. Dağlık Karabağ ve Nahçıvan arasındaki konjektör farklıdır. Nahçıvan Türkiye garantörlüğü altındadır ve gerekçesi de 2 Aralık 1920 Ermenistan'la İmzalanan Gümrü Antlaşması'nın 2. maddesi ile 16 Mart 1921'de Rusya ile imzalanan Moskova Antlaşması'nın 3. maddesidir.<sup>89</sup>

Dağlık Karabağ Bölgesi'nde 1987 yılında nüfusun büyük bir bölümünü oluşturan Ermenilerin ayrılıkçı hareketleri kendisini göstermiş ve 1988 yılında Ermeniler "Dağlık Karabağ Cumhuriyetini" kurduklarını duyurmuşlardır. Bu aslında 1918 yılında kurulan Ermenistan, Dağlık Karabağ'ı da topraklarına katma ve böylece "Büyük Ermenistan" hayallerine ulaşma yolunda SSCB döneminde de mücadelesinin bir sonucudur.<sup>90</sup> Bu durumda Azerbaycan topraksal bütünlüğünü koruma yoluna giderken Rusya bölgesel etkinliği yoluna gitmiş ve Ermenistan'la işbirliği içinde olmuştur.<sup>91</sup> SSCB'nin dağılması ile yerini çatışma almış ve Ermeni-Azeri Savaşı başlamıştır. Bu savaşlar sonucunda Ermenistan Azerbaycan topraklarının % 20 kısmını işgal etmiştir. 1992 yılına kadar Rusya denetiminde bölgesel bir sorun olan Dağlık Karabağ sorunu Azerbaycan ve Ermenistan'ın Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) üye olmaları ile uluslararası arenaya taşınmış ve AGİT bünyesindeki Minsk Grubunda çözüm arayışlarına başlamışlardır.<sup>92</sup> Halen bu konuda üretilen çözüm önerileri sonuçsuz kalmış ve çözülememiştir. Tıpkı Filistin sorunu kadar umutsuz olan Dağlık Karabağ sorunu, sadece Azeri-Ermeni sorunu değil

<sup>87</sup> Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, s. 161.

<sup>88</sup> Age, s. 162.

<sup>89</sup> Age, s. 161-162.

<sup>90</sup> Güneş, **Türk Dış Politikasında Güney Kafkasya Bölgesindeki Güç Mücadeleleri ve Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi**, s. 92.

<sup>91</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 238.

<sup>92</sup> Age, s. 239.

bunlar dışındaki devlet ve uluslararası yapıyı da etkilemiştir,<sup>93</sup> özellikle devletlerin taraflı tutumu Dağlık Karabağ sorunun çözüme ulaşmasında bir engel teşkil etmiştir. Bu açıdan bağımsız bir Dağlık Karabağ ya da Ermenistan ile birleşmesinin hukuki bir geçerliliği olmadığı gibi, “devlet ülkesel bütünlüğü” ilkesi ekseninde Dağlık Karabağ Azeri toprağıdır.<sup>94</sup> Eğer Dağlık Karabağ sorunu için her devlet, BM ve uluslararası yapılar çaba gösterirse çözüm gerçekleşebilir, daha doğru bir tabirle herkes elini taşın altına koyarsa çözümde elbirliği ile gerçekleşebilir. Çünkü savaşın faturası çok ağırdır; “20 bin civarlarında insan ölmüş, 50 bine yakın insan yaralanmış, birçok insan esir düşmüş ve yaklaşık bir milyon insan da topraklarından sürgün edilmiş ya da göç etmek zorunda kalmışlardır.”<sup>95</sup> Bu durum aslında savaşı kazananının olmadığı *Zero Same Game*’dir. Bunlara ek olarak Ermeni güçleri 24 yıl önce yani 25-26 Şubat 1992 gecesi Hocalı’da silahsız sivil halkı katletmiştir.<sup>96</sup> Artık savaşın savaş meydanlarında değil sivil halkın yaşadığı alanlara girdiği, masum ve savunmasız insanların hedef alındığı görülmüştür.<sup>97</sup>

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti; başkenti de Nahçıvan olan özerk cumhuriyet 5.500 km<sup>2</sup>’lik alana sahiptir. 300.000 insanın yaşadığı bir alan olan Nahçıvan, batıda Türkiye, kuzey ve doğuda Ermenistan, güneyde de İran’la çevrili bir bölgedir. Bölge Rus denetiminde 1829 ‘da İranlılardan geçmiştir. Bolşevik Devrimi ile ortaya çıkan siyasal boşluktan yararlan Azerbaycan Türkleri 1918’de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti’ni ilan ederek, kendilerini Osmanlı korumasına sunmuşlardır, fakat 1918 Osmanlı Kuvvetleri Bakü’yü ele geçirmesine rağmen diğer cephelerdeki sorunlar nedeniyle kenti boşaltmak zorunda kalmış ve Nisan 1920’de Rus Kızıl Ordusu Bakü’yü ele geçirmesiyle tüm Kafkasya’ya hükmetmiştir.<sup>98</sup> Bunun yanında Nahcivan’ın Rusya ve Türkiye arasında imzalanan 1921 “Moskova Antlaşması’nın 3. maddesi gereği Türkiye garantör devlet olduğu ve söz hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

<sup>93</sup> Attar, **Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti**, s. 154.

<sup>94</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 241.

<sup>95</sup> Güneş, **Türk Dış Politikasında Güney Kafkasya Bölgesindeki Güç Mücadeleleri ve Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi**, s. 94.

<sup>96</sup> Age, 92-93.

<sup>97</sup> Çalışmada daha önce de değinilen Balkanlarla benzerliği burada da ortaya çıkmaktadır. Aynı dönemde (1995’in yaz aylarında) tarihe Srebrenitsa Katliamı olarak geçen soykırımla yaklaşık 7-8 bin civarında Bosnalı Müslüman Sırplar tarafından katledilmiştir. Aslında olay hep aynı sadece yer ve zaman farkı var, Kafkasya değil de Balkanlar.

<sup>98</sup> Aydın, “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Cilt II**, s. 403.

*Bağlı Taraflar, (...) Nahcivan kesiminin, koruyuculuk haklarını üçüncü bir devlette hiç bir zaman bırakmamak koşulu ile Azerbaycan koruyuculuğunda özerk bir bölge oluşturulması konusunda anlaşmışlardır(...)*<sup>99</sup>

13 Ekim 1920’de Kars’ta Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan’ın katılımıyla Kars Antlaşması imzalanmıştır. “Kars Antlaşmasının” 5. maddesi taraf devletlerin Azerbaycan’ın koruyuculuğunda Nahcivan’ı özerk bir yapı olarak kabul etmişlerdir.<sup>100</sup> Kars Antlaşması Moskova Antlaşması ile paralel olmakla birlikte Moskova Antlaşmasının 15. maddesi esas alınmıştır. 15. maddeye göre Rusya SFCB Türkiye’nin doğu sınırlarını Kafkas cumhuriyetlere kabul ettirmeyi üstlenerek 15. maddede yenilemiştir.

*İşbu Türk-Rus Antlaşmasında Güney Kafkasya Cumhuriyetlerine ilişkin hükümler Türkiye ile bu cumhuriyetler arasında yapılacak antlaşmalarda uyulmasını zorunlu kılmak için, Rusya söz konusu Kafkas Cumhuriyetleri katında gerekli girişimlerde bulunmağı yükümlenir.*<sup>101</sup>

1924 yılında Kars Antlaşması çerçevesinde özerkliği kabul edilen Nahcivan Azerbaycan SSC’ye bağlı olarak SSCB bünyesinde yer almıştır. SSCB’nin dağılması ile birlikte Azerbaycan ile sınır olmasa da Azerbaycan’a bağlı özerk bir bölge olarak kabul edilerek varlığını devam ettirmektedir. Ayrıca Moskova Antlaşması ile değil, “Kars Antlaşması” ve “Ankara Antlaşması’nın imzalanması ile Kafkasya’da dostluk ilişkileri kurulup Kafkasya ile olan Türkiye’nin doğu sınırları kesinleştirilmiştir.

“Kafkasya pek çok dilin, halkın, etnik grubun ve mahalli kültürün bir arada yaşadığı, dünyanın ilginç bölgelerinden biri olduğu gibi Asya ile Avrupa arasın da bir köprü vazifesi görmektedir. Karadeniz ile Hazar denizi arasında uzanan bir coğrafyada yaşayan Abhaz, Adilge, Abaza, Karaçay-Malkar, Oset, Çeçen-İnguş ve Dağıstan halklarının oluşturduğu Kafkasya siyasi ya da fiziki bir coğrafyanın adı değil, yukarıda adlarını saydığımız halkların meydana getirdiği ve "Kafkas Kültür Sahası" adını verdiğimiz kültürel coğrafyanın adıdır. Kafkasya halkları yüzyıllardan beri aynı tarihi, kültürü ve coğrafyayı paylaşmalarına rağmen, toplumsal yapılarında son derece güçlü bir yere sahip olan aile-soy bağlılığı, kabilecilik gibi tutum ve

<sup>99</sup> Erel Teller, “Sovyetlerle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Cilt I**, (ed) Bakın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 173.

<sup>100</sup> Aydın, “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Cilt II**, s. 403.

<sup>101</sup> Teller, “Sovyetlerle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Cilt I** s. 174-175.

davranışları sebebiyle tarih boyunca bir siyasi birlik oluşturamamışlardır. Aralarındaki bu ihtilafları kaldırmak hususunda çeşitli zamanlarda yapılmış olan girişimler mevcuttur. Bu girişimlerin sonucunda 2007 yılında ilan edilen ve tüm direniş cephelerini tek bayrak altında toplamayı hedefleyen Kafkasya Emirliği'dir.”<sup>102</sup> Fakat istenilen birleşme halen gerçekleşmemiş ve istenilen sonuçta alınamamıştır.



---

<sup>102</sup> İMKANDER, s, 2.

## II. BÖLÜM

### 2.SOĞUK SAVAŞ VE ULUSLARARASI GÜVENLİK TEORİLERİ

#### 2.1. Soğuk Savaş'ın Tarihsel Gelişimi

Soğuk Savaş dünya tarihini değiştiren olayların başında gelmektedir. Soğuk Savaş II. Dünya Savaşı sonrası kazanan tarafta yer alan iki devletin dünyaya hükmetme mücadelesini içeren bir süreçtir. Bu iki devlet Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'dir (SSCB)<sup>1</sup>. Dünya tarihi şimdiye dek bu iki devlet kadar güçlü devletlerle karşılaşmamıştı. Bu devletlerden biri olan ABD Amerika kıtasında yer almakta iken, SSCB ise Avrasya olarak lanse edilen Asya ve Avrupa kıtalarında hüküm süren devasa bir devlettir.

Soğuk Savaş sürecinde sadece ABD ve SSCB yer almamıştır. Batılı ya da Batı Bloğu olarak lanse edilen ABD'nin yanında Batı Avrupa başta olmak üzere birçok batılı devlet yer almaktaydı. Diğer taraftan doğulu olarak lanse edilen Doğu Bloğunda ise SSCB ve komünist doğu ülkeleri yer almaktaydı. Ayrıca bu iki bloğa dahil olmayan *Bağılantısızlar* olarak bilinen devletler de yer almaktaydı. Kendilerini bağılantısızlar olarak tanıtanların başında Yugoslavya, Mısır, Hindistan, Endonezya ve Gana gibi dünyanın çeşitli bölgelerinden devletler yer almaktaydı.<sup>2</sup>

Soğuk Savaş dönemi boyunca dünya Batı ve Doğu Bloğu olarak ikiye bölünmüştü. Batı Bloğu'nun başını çektiği ABD ve Doğu Bloğu'nun başını çektiği SSCB dünya tarihine *süper güç* olarak geçmişlerdi. Gerekçe olarak da William Fox (1944) *Süper güç* olarak belirttiği ABD ve SSCB'nin sahip olduğu şu özellikleri saymaktadır:

- *Küresel erişim*
- *Kendi ideolojik blokları veya etki alanlarında başat ekonomik ve stratejik rol*

---

<sup>1</sup> Ekim Devrimi'nden (1917) sonra I. Dünya Savaşı'ndan çekilen Rusya 'da iç savaş meydana gelmiştir. Bu iç savaş sonucunda 1922 yılında Lenin önderliğinde Komünist Parti Rus topraklarında totaliter tek parti diktatörlüğünü kurarak devletin ismini SSCB olarak değiştirmişlerdir. Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918'den 1994'de**, Ankara: İmge Yayınevi, 2009, s. 26-29.

<sup>2</sup> Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Bursa: MKM Yayıncılık, 2009, s. 165-166.

- Özellikle silahlar alanında sahip olunan nükleer silahlar ve askeri güç<sup>3</sup>

ABD ve SSCB sahip olduğu bu özellikleriyle dünyaya hükmetmişlerdir. Ayrıca bu durum *çift (iki) kutuplu sistemin* doğmasına kaynaklık etmiştir. Çift kutuplu sistem iki blok yani Batı ve Doğu Blokları etrafında toplanan devletlerin yer aldığı yapıdır. Bu sistem Soğuk Savaş süreci boyunca var olmuş, Soğuk Savaş'ın başladığı andan Soğuk Savaş'ın bitimine yani Doğu Bloğu'nun dağılmasına kadar geçen zamana tekabül eden süreçtir.

### 2.1.1. Savaş Tanımlamak ve Soğuk Savaş

Savaş en basit anlamıyla en az iki birim ya da yapı arasındaki çatışma sürecidir. Savaşın bir çatışma süreci olması birimler arasında uyumsuzluğun göstergesidir. Bu uyumsuzluk örgütlü ve hedefe yönelmiş sistemsel bir tehdittir. Savaş bir silahlı çatışma süreci olmak zorunda değil, fakat savaş için yapılan tanımlamalarda silahlı çatışma süreci denilerek sıcak savaş vurgusu yapılmıştır. Sıcak savaş dışında; *sınırlı/yerel savaş, topyekun/genel savaş, iç savaş, gerilla savaşı, psikolojik savaş, ticari-ekonomik savaş, soğuk savaş ve nükleer savaş* olmak üzere birçok savaş çeşidi yer almaktadır.<sup>4</sup> Yukarıda saymış olduğunuz savaş türlerinden biri hariç hepsi XIX. yy'dan sonraki dönemi kapsamaktadır. Fakat sıcak savaş devletlerin var olmasıyla hatta Realist bir söylemle devletin olmadığı doğal durumda bile var olmuştur. Hatta Hegel'in deyimiyle “savaş devletin devlet olarak oluşmasını” sağlamıştır. Bu durum konstrüktivist bir yaklaşım içererek devletin kimliğinin oluşmasında savaşın rolünü göstermektedir. Ayrıca Hegel savaşın sadece devleti değil, devletin yanında insan özgürlüğünün gelişmesine ve sivil toplumun oluşmasına pozitif katkısı olduğunu da belirtmiştir.<sup>5</sup>

Savaş için birçok tanım yapılmıştır. Devletlerin çıkarları çatıştığı zaman ya da krizlere neden olan anlaşmazlıklarda barışçıl bir çözüm yolu bulunamadığı takdirde son çare olarak savaşa başvurlar. Arı “Savaşı, en genel anlamıyla, isteklerin karşı tarafa zorla kabul ettirilebilmesi için başvuru olan bir şiddet eylemi” olarak

<sup>3</sup> Andrew Heywood, **Küresel Siyaset**, (çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir), Ankara: Adres Yayınevi, 2013, s. 68.

<sup>4</sup> Andrew Heywood, **Siyaset**, (Çev. Bekir Berat Özipek vd. )Ankara: Adres Yayınları 2007, s. 534

<sup>5</sup> Faruk Yalvaç, **Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş**, Ankara: Phonex Yayınevi, 2008, s. 93-95

belirtmektedir. Quincy Wright göre “savaş, siyasal gruplar ve devletler arasında belirli bir zaman süresinde ve belirli büyüklükteki güçlerle yürütülen çatışmadır.”<sup>6</sup> Hegel savaşı iki egemen devletin her ikisinin de hakları olduğunu ileri sürdüğü çatışma ilişkisi olduğunu, devletlerin birbirlerini tanımak için verdikleri mücadele olarak tanımlamıştır.<sup>7</sup> Prusyalı komutan ve strateji uzmanı Karl von Clausewitz (1780-1831) savaşı; politikanın başka bir biçimdeki zor kullanarak devamı niteliğinde lanse etse de, bir başka tabiriyle savaş bir amaca ulaşmak için kullanılacak rasyonel tercihlere dayalı bir araçtır ve sınırlı amaçlar için sınırlı savaşların yaşanabileceğini belirtmektedir.<sup>8</sup> Karl Marks ise dünyada yaşanılacak bir proletarya devriminde savaşın önemli bir araç olduğunu belirtmiştir.<sup>9</sup> Kısaca savaş bir çatışma süreci ya da uzlaşma sürecine giden bir yoldur. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki her çatışma bir savaş değildir. BM bir yılda yaşanan bir çatışmada en az 1000 insanın ölmesini savaş olarak tanımlamaktadır.<sup>10</sup> Şunu da belirtmek gerekir ki XX. yy’da dahil olmak üzere savaşların arttığı görülmekle birlikte medeniyet tarihçileri Will ve Ariel Durant “Uygarlığın Tarihi” isimli çalışmalarında yazılı tarih olarak belirtilen 3421 yılın yalnızca 28 yıllık bir zaman aralığının savaşız geçtiğini söylemişlerdir.<sup>11</sup> Bu bağlamda Toplumbilimci Pitirin Sorokin yapmış olduğu araştırmaya göre XV. yüzyıla “100” değeri verilerek savaşların sayısını şöyle sıralamıştır.

|   |                |                     |
|---|----------------|---------------------|
| ➤ | XII. Yüzyıl:   | 18                  |
| ➤ | XIII. Yüzyıl:  | 24                  |
| ➤ | XIV. Yüzyıl:   | 60                  |
| ➤ | XV. Yüzyıl:    | 100                 |
| ➤ | XVI. Yüzyıl:   | 180                 |
| ➤ | XVII. Yüzyıl:  | 500                 |
| ➤ | XVIII. Yüzyıl: | 370                 |
| ➤ | XIX. Yüzyıl:   | 120                 |
| ➤ | XX. Yüzyıl:    | 3.080 <sup>12</sup> |

<sup>6</sup> Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s. 479.

<sup>7</sup> Yalvaç, **Hegel’in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş**, s. 95.

<sup>8</sup> Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul: Der Kitapevi, 2014, s. 509.

<sup>9</sup> Gönlübol, **Uluslararası Politika**, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2000, s. 382

<sup>10</sup> Nisan 1982’de cereyan eden Falkland Savaşı gibi istisnalar olsa da, savaşa bir sınırlama getirilmiştir. Heywood, **Küresel Siyaset**, s. 292.

<sup>11</sup> Ali Çimen, Gökür Gögebakan, **Tarihi Değiştiren Savaşlar**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014, s. 9.

<sup>12</sup> Sander, **Siyasi Tarih 1918’den 1994’de**, s. 118.

Yukarıda verilen analizde XVIII. ve XIX. yüzyılda savaların azalmasını “Avrupa Uyumu” olarak deklare edilen yapılanma sayesinde. Çünkü Avrupalı devletlerin izlemiş olduğu denge politikası ile 1814’ten 1914’e kadar 100 yıllık süre zarfında Avrupa da savaş ve çatışma ortamı en aza indirgenmiştir. Bu durum savaşların ortadan kalkacağı tezi yerine savaşların en aza indirgeneceği tezini de desteklemektedir. Ayrıca yukarıdaki verileri pekiştirmek için “7000 yıllık bilinen tarihe baktığımızda, insanoğlu her yüz yılın 87’sini savaş, 13’ünü barış içinde geçirmiş” ve savaşın yıkıcılığı azalacağı yerde artmıştır.<sup>13</sup> Diğer taraftan son 300 yılın savaşlarının dinsel nedenlerle değil dünyevi nedenlerden kaynaklanan savaşlar olmuştur. Özellikle XX. yüzyılda yaşanan savaşların temelinde ideoloji yatmaktadır. Buna I. ve II. Dünya Savaşları ile Soğuk Savaş örnek olarak gösterilebilir. Dünya savaşının nedeni olan dinsel değerler nasıl bugün yerini ideolojiye bırakmış ise yarında ideoloji yerini başka bir nedene bırakabilir.

Dünya tarihi çok savaş gördü, fakat hiçbir savaş Dünya Savaşları kadar uzun, acımasız, dünya tarihini değiştiren, milyonlarca insanın ölümüne sebep olan bir savaş görmemişti. Dünya savaşlarından önceki savaşlar saatler, haftalar ya da en fazla aylar sürerdi, fakat Dünya Savaşları yıllarca sürmüştür. İlki 1914’te başlayıp 1918’de biten ve aralıksız dört yıl süren I. Dünya Savaşı, diğeri ise 1939’dan 1945’e kadar altı yıllık bir zaman dilimini içeren II. Dünya Savaşı’ydı. Bu savaşlar dünyaya yayılmıştır, yani bu savaşlardan etkilenmeyen devlet yoktur. Şöyle ki I. Dünya savaşı sonrası İmparatorluklar yıkılmış yerlerine modern-ulus devletler ya da devletçikler kurularak dünyanın siyasi haritası tekrardan çizilmiştir. Keza aynı durum II. Dünya Savaşı içinde geçerlidir. Her iki Dünya Savaşında milyonlarca insanın ölmesi savaş kavramını değiştirmiştir. Özellikle savaş için üretilen ya da icat edilen araçlarla savaştaki cephe ya da savaş meydanı kavramını aşarak sivil halkın arasına gelmiştir. Buna en büyük örnek 6 Ağustos 1945 Hiroşima’da 71 bin kişinin ve 9 Ağustos 1945’te Nagasaki’de 80 bin kişinin ölümüne sebep olan atom bombalarıdır. Bu açıdan II. Dünya Savaşı boyunca İngiltere’ye düzenlenen hava saldırılarında ölenlerin sayısı 60 bin iken, Japonya’ya düzenlenen bir günlük hava saldırısında 83 bin insan ölmüştür.<sup>14</sup> Hatta Fransızlar “Yurttaşlar, televizyon başına! (Devant le Tv, Citoyens)” söylemiyle 90’lı yıllarda cereyan eden Körfez Savaşını televizyonlardan

<sup>13</sup> Age, s. 594.

<sup>14</sup> Sander, **Siyasi Tarih 1918’den 1994’de**, s. 186-187.

naklen ve canlı olarak izleyerek, dünya tarihinde bir ilke imza atmışlardır.<sup>15</sup> Böylelikle günümüzde artık sahip olunan teknoloji ile savaşlar canlı olarak izlenilerek, savaşın gerçek yüzü gözler önüne serilmiştir. Çünkü eskiden savaşlar savaş meydanlarında iken artık savaşlar köyler, ilçeler ve şehirlere kadar gelmiştir. Dünya Savaşları ve günümüzde yaşanan savaşlar buna örnektir.

Savaşın alansal/topraksal çeşitlerine baktığımız zaman, bunlar kendi aralarında farklılık göstermektedir. Coğrafi olarak, yerel, bölgesel ve küresel/global savaşlar yaşanmıştır. Yerel savaşlar dünyada bir noktada çıkan savaşlar olmakla birlikte yakın sınırlara sahip devletlerin girişmiş olduğu savaşlardır. Bölgesel savaşlar bir bölgede birkaç devletin katılması ile vuku bulan savaşlardır. Örnek olarak I. Dünya Savaşı öncesi vuku bulan Balkan Savaşları. Global savaşta dünya geneline yayılan savaş ve Dünya Savaşları buna örnek teşkil etmektedir.

Diğer savaş çeşitlerine baktığımız zaman; sınırlı savaş, iç savaş, psikolojik savaş, topyekûn savaş ve Soğuk Savaş'tır. Sınırlı/yerel savaş; kullanılan silahlar, savaş alanı, savaşa katılan devletler, güdülen amaç doğrultusunda düşmanın yok edilmesinden veya şartsız teslim alınmasından ziyade sınırlı bir amaca yönelik silahlı mücadeledir. Bu savaşlar din savaşları ve Napolyon Savaşları dışındaki I. Dünya Savaşına kadar yaşanan tüm savaşlar buna örnek teşkil etmektedir.<sup>16</sup>

İç savaş; devlet içerisinde genellikle ya devletin kontrol altına almak veya yeni bir devlet kurmak için siyasal olarak örgütlü gruplar arasında yaşanan silahlı mücadeledir. Buna örnek olarak yaşanan savaşların amaçları farklı olsa da 1861-1865 ABD İç Savaşı, 1930'larda İspanya'da yaşanan iç savaş ve günümüzde Arap Baharı sonucu Ortadoğu Ülkelerinde yaşanan savaşları sayılabiliriz.

Gerilla savaşı; İspanyolca küçük savaş olarak lanse edilen, araziyle uyumlu düzensiz birliklerin girişmiş olduğu haklı mücadele veya halk savaşıdır. Gerilla savaşlarına baktığımız zaman Arabistanlı (T.E) Lawrence olarak bilinen İngiliz

---

<sup>15</sup> Evran Balta Pakar, **Küresel Güvenlik Kompleksi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 34-35.

<sup>16</sup> Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s. 537.

serüvencinin Arapları Osmanlıya karşı kışkırtması sonucu vuku bulan olaylar,<sup>17</sup> SSCB'nin Afganistan'ı işgalinde Afgan mücahitlerin durumu buna örnektir.

Psikolojik savaş düşmana karşı askeri, ekonomik, siyasi vb. yollarla propagandanın etkin bir şekilde kullanılması ile düşmanı yıpratarak, düşman ülkelerinin ordusunu, halkını iradesini zayıflatma hedefi güderek düşman ülkesini psikolojik baskı altında tutma durumudur.

Topyekûn/total savaş; Sivil ve askeri tüm düşman hedeflerini kitlesel olarak yok ederek, düşmanı koşulsuz teslim olmaya zorlayarak, devletin tüm kaynaklarının ve toplumun da katıldığı savaştır. Topyekûn savaşın özellikleri şunlardır:

- *Tüm maddi ve manevi kuvvetleriyle karşı karşıya geldikleri*
- *Tüm nüfusun katıldığı*
- *Ülkenin tüm topraklarının savaş alanı olduğu*
- *Karşı tarafı yok etme ya da şartsız teslim alma*<sup>18</sup>

Soğuk Savaş ne savaş ne de barıştır. “II. Dünya Savaşı'ndan galip çıkmış iki büyük devlet ve bu devletler yanında kümelenmiş devletler arasında anlaşmazlık ve çatışmanın, doğrudan birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürdüğü belirli bir zaman dilimine verilen addır.”<sup>19</sup> Soğuk Savaş bir silahlı çatışma ortamından çok teknolojik olarak ilerleme, gelişme, sömürü devletlerini yanına çekme ve sisteme hâkim olmak için iki süper gücün karşı karşıya geldiği durumdur. T. Hobbes “Savaş sadece meydan muharebesinden ya da çatışma eyleminden ibaret değildir: Savaş iradesinin hangi yönde olduğu ancak bir zaman dilimi içinde yeterince anlaşılabilir” olduğunu söyleyerek bir bakıma Soğuk Savaş'ın amacını belirtmiştir.<sup>20</sup>

Soğuk Savaş iki karşı tarafta yer alan başlarını ABD ve SSCB'nin çektiği ve etrafında diğer devletlerin yer aldığı sistemdir. ABD Batı Bloğu'nda yer alırken SSCB Doğu Bloğu'nda yer almakla birlikte iki kutuplu sisteme geçildiğini de göstermekteydi. Soğuk Savaş'ın başlangıcı olarak II. Dünya Savaşı'nın bitimi gösterilse de bu konuda uzlaşma sağlanamamıştır. Kimileri Almanya'nın yenilmesinden sonra Temmuz 1945'te yapılan Postam Konferansında başladığını

<sup>17</sup> Gönübol, **Uluslararası Politika**, s. 386

<sup>18</sup> Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s. 539.

<sup>19</sup> Sander, **Siyasi Tarih 1918'den 1994'de**, s. 224.

<sup>20</sup> Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl**, İstanbul: Everest Yayınları, 2010, s. 302.

kimileri ise Marshall Planı ve 1947 tarihli Truman Doktrini ile başladığını belirtmişlerdir.<sup>21</sup> Şurası bir gerçek ki savaşı galip çıkan iki süper gücün dünyaya hükmetme mücadelesi ve buna bağlı olarak Soğuk Savaş başlamıştı.

Avrupa savaştan sonra doğuda SSCB batı da ise ABD denetimindeydi. Avrupa ve Almanya aslında Doğu ve Batı olarak bölünmüştü. Bu açıdan İngiliz devlet adamı Winston Churchill 1946'da Filton/Missouri'de yapmış olduğu konuşmada Kuzey Almanya'daki Lüberck'ten Adriatik'teki Trieste'ye kadar *demir perde* çekilerek Avrupa'nın Doğu ve Batı arasında bölündüğüne işaret etmiştir.<sup>22</sup> Aslında sadece Avrupa kıtası değil dünya da bölünmüştü, Doğu ve Batı olarak.

### 2.1.2. I. Dünya Savaşına Kadar Uluslararası Arena

Dünya tarihi hep bir gelişme ve ilerleme içindeydi. Özellikle barutun ateşli silahlarla kullanılması, pusulanın ve matbaanın keşfi, coğrafi keşifler gibi durumlar dünya tarihinin bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönüm noktası XV. yy'da ağırlık kazanmıştır. Dünyanın keşfi, yeni icatların bulunması, hepsi bu dönemden sonra gerçekleşmiştir. Büyük topraklar kalelerin yıkılması<sup>23</sup> ve İngiltere'de ilk buharlı makinelerin ve lokomotifin yapılması insanlığın nereden nereye geldiğini göstermektedir.

Dünya tarihine şöyle bir baktığımızda; Eski Grek Dünyası, Büyük İskender, Mısır Medeniyeti, Roma, Türkler, Persler, Çin ve Hint Uygarlıkları, Mezopotamya Uygarlıkları ve sayamadığımız birçok medeniyetler ya da uygarlıklar yer almaktadır. Sadece bunlar değil dünya tarihine şekil veren başta semavi dinler olmak üzere birçok inanç etrafında şekillenmiştir. Bunlara ek olarak 600 yıl yaşamış Osmanlı İmparatorluğu, coğrafi keşiflerden sonra İspanya, Portekiz, Hollanda, İngiltere ve Fransa, bağımsızlık kazanan ABD, ulusal birliklerini tamamlayan İtalya ve Almanya, Rusya ve Uzakdoğu'da Japonya ve Çin önemli bir yere sahiptir

Dünya tarihinde Büyük İskender'in Hindistan Seferi, Roma İmparatorluğu, Hristiyanlık ve İslamiyet ayrı yer tutmaktadır. İskender'in Hindistan seferi kent-

<sup>21</sup> Heywood, **Küresel Siyaset**, s. 69.

<sup>22</sup> Age, s 68.

<sup>23</sup> 1453 İstanbul'un fethi buna en iyi örnektir. Ayrıca Türkler 1389 Kosova Savaşı'nda ilk defa top kullanan millet olmuştur.

devletinden (Polis) genişleyen bir “Helen Uygarlığına” yol olarak, “Kozmopolis” bir yapı içermekle birlikte, İskender’in bu Helen Uygarlığı globalleşmenin ilk habercisiydi. Roma ise dünya tarihinin ilk büyük cumhuriyeti olup Batılı anlamda “modern devlet”in öncüsü sayılmaktadır.<sup>24</sup> Özellikle Hristiyan-Müslüman savaşı olan Haçlı Seferleri dünyayı şekillendirmiştir. Avrupa bu seferler-savaşlardan ve Türklerin İstanbul’un Fethi’nden<sup>25</sup> sonra Rönesans ve Reform gibi bazı devrimler ve savaşlar yaşamış ve bu olaylar neticesinde “modern-ulus devlet” inşasına giden süreç başlamıştır.

Avrupa XVI. ve XVII. yy’de din savaşlarına sahne olmuştur. 1555 tarihli Augburg Barışı ile her devletin kendi vatandaşlarının dinini belirleme yetkisi tanınarak, devletin ulusal çıkarını-“hikmet-i hükümet” (raison d’état) maksimize amacı gütmesi sağlanarak modern-ulus devletin egemenliği vurgulanmıştır.<sup>26</sup> Fakat barış yürümedi ve üzerine 1616 ve 1648 yılları arasında Otuz Yıl Savaşları olarak lanse edilen savaşlar yaşanmıştır. Savaş Almanya topraklarında, Protestan ve Katolikler arasında, Kutsal Roma İmparatorluğu’ndan bağımsızlık kazanmak isteyen küçük devletler arasında yaşanan bir iç savaşken sonra savaşa katılan Fransa, Habsburglar, İspanya, Hollanda, Danimarka, İsveç ve Transilvanya’nın yer aldığı uluslararası bir savaş haline gelmiş ve Avrupa’da Fransız devrimi öncesi yaşanan en büyük savaş olmuştur.<sup>27</sup> Savaş sonrasında yapılan “Münster” ve “Osnabrück” Anlaşmaları neticesinde “Westphalia (Vestfalya) Barışı (1648)” imzalanmıştır, Westafalya Barışı ya da “Westphalia (1648) Miti” modern-ulus devletin miladı olarak kabul edilmiştir.<sup>28</sup> Her ne kadar ulus devlet vurgusu Fransız İhtilalı için kullanılsa da modern-ulus devlet Westphalia Miti’nin ürünüdür.

<sup>24</sup> Roma bir kent devleti olmasına rağmen imparatorluğa dönüşerek Akdeniz başta olmak üzere Anadolu, Suriye, Makedonya, Orta Avrupa, Kuzey Afrika’da hüküm sürmüştür. MÖ III. yy’da hayat bulan Roma MS 331 yılında Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Batı Roma MS 5. yy. son bulmasına rağmen, Doğu Roma Bizans olarak varlığının 1122 yıl devam ettirmiş ve 1453 İstanbul’un fethi ile yaşamı son bulmuştur.

<sup>25</sup> Türklerin İstanbul’u alması ortaçağ ile modern çağ arasında bir dönüm noktası oluşturmuştur. Oral Sander, **Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü**, Ankara: İmge Kitabevi, 2010, s. 57.

<sup>26</sup> Raymond Aron, **Penser la Guerre, Clausewitz (l’age planétaire)**, Paris, Gallimard, 1976, s. 212-218’den aktaran, Ali L. Karaosmanoğlu, “Yirmibirinci Yüzyılda Savaş Tartışmak: Clausewitz Yeniden”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 8, Sayı 29 Bahar 2011, s 10.

<sup>27</sup> Oral Sander, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e**, Ankara: İmge Kitabevi, 2009, s. 99-100

<sup>28</sup> Erdem Özlük, **Uluslararası İlişkilerde Devlet**, Konya: Çizgi Kitapevi, 2014, s. 136.

Westphalia Barışı bir konferans sonucu hayat bulmuştur. Konferans Avrupa'nın en büyük ilk konferansı, devlet ve savaş konularının tartışıldığı laik bir konferanstır. Laik bir konferans olması papalığa bağlı hiçbir yapıya konferansta temsil ve hak verilmemesi ve Papanın onayına sunulmaması göstermekle birlikte, Papa konferansı “Zelo Domus Dei“ (Kafirlerin imzaladığı belge) olarak tanımlamıştır.<sup>29</sup> Konferans sonucunda kilisenin gücü sınırlandırılmış, Augsburg Barışı'nın hükümleri yenilenerek, Kutsal Roma İmparatorluğu içerisinde 300 Alman devletinin hayat bulduğu bir yapı oluşmuş, Hollanda ve İsviçre'nin bağımsızlığı tanınmıştır.<sup>30</sup> Böylelikle Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Avrupa'ya egemen olma durumu ortadan kalkarak üstünlük Fransa'ya geçmiştir. Bunlara ek olarak Westphalia Miti modern diplomasi ve uluslararası ilişkilerin temellerinin atılması ile yeni dünya sistemini ortaya çıkarmıştır:

*Artık egemen devletler üzerinde bir örgütün veya bir yetkinin varlığı düşüncesi ortadan kalkmıştır. Bunun yerine, bütün devletlerin dünya ölçeğinde bir siyasal sistem kurduğu veya Batı Avrupa devletlerinin dünya ölçeğinde bir siyasal sistem kurduğu veya Batı Avrupa devletlerinin her ne şekilde olursa olsun tek bir siyasal sistem oluşturduğu düşüncesi almıştır. Bu yeni sistem devletlerin üzerinde değil devletler arasında işleyen bir uluslararası hukuka ve devletler üstü değil devletler arası bir güçle belirlenen güçler dengesine dayanmaktadır.<sup>31</sup>*

Westphalia Miti uluslararası sistemi etkileyerek varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir. Westphalia Miti'nden sonra ortaya güç mücadelesi çıkmış ve özellikle denizlerde yaşanan güç mücadelesi devletleri savaşa sürüklemiştir. XVIII. yy'da vuku bulan İngiltere, Hollanda ve Portekiz arasındaki mücadele ile İspanya Veraset Savaşları profesyonel orduların yer aldığı savaş olmakla birlikte dinin etkin olmadığı bir savaş ayrıca ticaret ve deniz üstünlüğü açısından da “dünya savaşı” denilebilecek ilk savaşlardı.<sup>32</sup> Çünkü savaş artık Avrupa'yı değil okyanus ötesi sömürüleri de etkilemekteydi. Fransa'nın yenilgisi sonucunda 1713 yılında Ultrect Barışı imzalanmıştır. Barış Westphalia Miti ile kurulan sistemi doğrulamakla birlikte, Westphalia Miti'nden sonra dünyaya şekil vermiş ve barıştan sonra İngiltere ve

<sup>29</sup> Papa X. Innocent Kasım 1648'de yayınlamıştır. Age, s. 137.

<sup>30</sup> Sander, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e**, s. 100

<sup>31</sup> Gross Leo, “The Peace of Westphalia 1648-1948“, **International Law and Organization**, ed. R. A. Falk and W. H. Hanrieder, philadelphia: lippincott, 1968, s. 54-55' den aktaran Giovanni Arrighi, **Uzun Yirminci Yüzyıl**, (Çev. Recep Boztemur), Ankara: İmge Kitabevi, 2000 s. 77.

<sup>32</sup> Sander, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e**, s.105-106

Fransa güçlü devletler olarak çıkmışlardır.<sup>33</sup> İngiltere o andan itibaren “güneş batmayan imparatorluk” olarak dünya sahnesine çıkmaya başlamıştır.

İngiltere XVII. yy’dan itibaren dünya sahnesinde yer almaya başlayarak yükselen güç, gelişen ekonomi ve demokrasi olmak üzere her alanda bir trend yakalamıştır. Demokrasi alanında 1215 Magna Carta ile başlayan süreç devam etmiş ve İngiltere’yi bir hukuk devleti yapmakla kalmamış “demokrasinin beşiği” haline getirmiştir. İngiltere sisteme dahil olduktan sonra bir sömürü imparatorluğu kurmuştur. Amerika kıtasında İspanya’dan elde ettiği yerlerde kontrol sağlamış ve başka yerler için Hollanda ve Fransa ile savaşılmıştır. Fransa ile 1688 ve 1763 yılları arasında 4 büyük savaş olmuştur. En son savaş “Yedi Yıl Savaşları (1758-1763)”dır. Savaşın galip çıkan İngiltere Hindistan ve Amerika’daki Fransız topraklarını ele geçirmişti. Ayrıca Savaş sonucunda imzalan Paris Anlaşması sadece Avrupa’ya değil tüm dünyaya kendi (İngiltere, Fransa, İspanya ve Portekiz) istedikleri gibi bir dizayn vermişlerdir. İngiltere bundan sonra dünya hegemonyası (İngiliz Serbest Ticaret Emperyalizmi) olmakla birlikte, “güneş batmayan imparatorluk” olma yolunda bir adım daha ileri gitmiştir.<sup>34</sup>

Yedi Yıl Savaşları’ndan sonra ki süre zarfı “devrimler dönemi” olarak lanse edilmiştir. Uluslararası konjonktürde yer edinen “ABD bağımsızlığı”, “Fransız İhtilali” ve “Sanayi Devrimi” bunun en iyi göstergesidir. 1774 yılında 13 koloni ile yola çıkan ABD 1776 yılında bağımsızlığını kazanmıştır ve İngiltere 1782 ‘de ABD’yi resmen tanımıştır.<sup>35</sup> ABD bağımsızlığında vergiler ve temsil ayrı yer tutmaktadır. “Temsil yoksa vergide yok” (No taxation without representation) söylemi ile yol çıkan ABD’liler artan vergilerden dolayı çayları Boston limanına dökmeleri ile bağımsızlık fitilini ateşlemiş ve ayrıca bu olay Boston Tea Party (Bostan Çay Partisi-16 Aralık 1773) olarak tarihteki yerini almıştır. ABD’lilerin çıkmış olduğu bu yolda Fransa’nın yardımları küçümsenemez. Çünkü Mayıs 1776’da Amerika’ya 14 gemi dolusu savaş malzemesi başta olmak üzere ABD’ye çeşitli

---

<sup>33</sup> Age, s. 107.

<sup>34</sup> Arrighi, *Uzun Yirminci Yüzyıl*, s. 90.

<sup>35</sup> Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e*, s. 155.

yardımlar yapılmış ve 6 Şubat 1778’de Amerika ile Fransa bir “Dostluk ve Ticaret Antlaşması” imzalanmıştır.<sup>36</sup>

Bağımsızlıktan sonra ABD kendi güvenliği ve iç sorunlarıyla karşılaşır. İlk önce Avrupalıların Amerika kıtasına karışmamaları yönünde beyanda bulunurlar. Özellikle Latin Amerika’da sömürden kurtularak bağımsızlığına yeni kavuşmuş cumhuriyetlere karşı bir dayanışma duygusunun açıklaması olan “Monroe Doktrini” ilan edilmişti. Başkan Monroe tarafından Aralık 1823’te Kongre’deki yıllık konuşması dikkate alınarak hazırlanmış ve konuşma şöyledir:

*... Amerika kıtaları, bundan böyle Avrupa güçlerinden herhangi birinin gelecekteki kolonileştirmesine konu olamaz.*

*Kendi siyasal sistemlerini bu yarı kürenin herhangi bir yerine yaymak için yapacakları her girişimi, barış ve güvenliğimiz için tehlike olarak görürüz. Herhangi bir Avrupa gücünün mevcut kolonilerine ya da onlara bağlı topraklara hiç müdahale etmedik ve etmeyeceğiz. Buna karşın, bağımsızlığını ilan etmiş ve sürdürmüş olan ve bağımsızlığını tanımış bulunduğumuz hükümetler aleyhine, onları baskı altına almak ya da geleceklerini herhangi bir biçimde denetlemek amacıyla herhangi bir Avrupalı güç tarafından girişilecek herhangi bir müdahaleyi, Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı dostluk dışı bir davranıştan başka bir hareket gibi göremeyiz.*<sup>37</sup>

Doktrin askeri ve siyasi alanı kapsayarak bu alanlarda Avrupa ile minimum ilişki kurarak izolasyon bir politika izlerken, başta ekonomi olmak üzere bu alanların dışındaki diğer alanlardaki ilişkilerde serbestlik tanınmıştır.<sup>38</sup> Böylelikle ABD izolasyonist bir politika izleyerek, kıtasında bekleyen bir imparatorluk olmuştur. Çünkü ilerde yaşanacak olan dünya savaşlarında belirleyici bir taraf olarak tarih sahnesindeki yerine almıştır. Ayrıca 1861-1865 yıllarında yaşanan iç savaşla ABD sorunlar yaşamış ve Başkan Abraham Lincoln’ün 1865 köleliği yasaklaması ile yeni bir döneme girilmiştir. Köleliğin kaldırılması sadece ABD için değil diğer devletler ve ileride kurulacak uluslararası kuruluşlar/örgütler için de büyük öneme sahiptir.

ABD bağımsızlığı Fransa’yı etkilemiş ve 1789’da Fransız İhtilali’ne sebep olmuştur. Özellikle Fransa’nın ABD bağımsızlığı için verdiği destek ekonomisine

<sup>36</sup> “Devrim savaş başlamadan önce gerçekleştirildi. Devrim, halkın yüreğinde ve aklındaydı. ” John Adams, Eski Başkan+688888888888/\* – 1818 Amerikan Tarihinin Ana Hatları, s. 10 ve 17 bakınız: <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar /Tarih.htm> (15.10.2015)

<sup>37</sup> Age, s. 61.

<sup>38</sup> Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, s. 401.

zarar vermişti. Bu ve benzeri olaylar neticesinde halk 14 Temmuz 1789'da despotizmin simgesi haline gelen Bastille Hapishanesi'ni basarak ihtilalin fitilini ateşlemiştir.<sup>39</sup> Fransa'da yaşanan bu devrim aslında soyluların desteği ile gerçekleşmiş ve bu açıdan da bir "aristokrasi" devrimidir. Daha sonra "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi" yayımlanmıştır. Aslında devrimin Fransa'da olmasının nedeni, yıllarca monarşi tarafından sağlanan siyasi birliği neticesinde Fransa denilen bir devletin üyeleri olduğu gerçeği ve ulus olma bilincidir.<sup>40</sup> Bu bağlamda Fransız askeri teorisyen Edmond Dubois-Crance Paris Ulusal Kongresinde 1789 yılında yapmış olduğu bir konuşmada "her vatandaşın asker, her askerin de vatandaş" olduğunu belirtilerek ulus vurgusu yapılmıştır.<sup>41</sup> Fransız İhtilali aslında liberalizmin zaferidir. Bu tarihten sonra liberalizm sisteme egemen olmuştur. İhtilal, liberalizmle birlikte, ulus bilincini ateşlemiş ve akabinde sayesinde modern-ulus devlet vurgusunu pekiştirmiştir. Ayrıca terör ve şiddet gibi çatışma durumlarını doğurarak ve sonraki kuşakları siyasi yapı ve insan hakları olmak üzere birçok alanı etkilemiştir. Avrupa'da Fransız Devrimi'nden önceki zaman dilimine "Eski Rejim (Encident Regime)" denilmekteydi, devrimden sonra artık yeni rejimlere doğru yol alınmaya başlanmıştır.

Devrimden sonra bozulan düzeni tekrar sağlamak için 1815-1816 yıllarında Viyana Düzenlemeleri/Kongreleri gerçekleştirilmiştir. Fransa her ne kadar cumhuriyet rejimini ilan etse de Korsikalı bir topçu subayı olan Napolyon Bonapart 1804 kendini I. Napolyon ilan ederek Fransa'nın imparatoru olmuştur. Tarihe Napolyon Savaşları olarak geçen bu dönemde Avrupa'nın haritası değişmişti. Tüm Avrupa'yı kasıp kavuran Napolyon, Rusya üzerine 500 bin kişiyle yürüse de Rus sahasında ağır bir hezimete uğrayarak 1500 kişiyle geri dönebilmiştir. Bu bağlamda İngiliz Dışişleri Bakanı Castlereagh ve Avusturya Başbakanı Metternich tarafından Avrupa'da düzen sağlanmak için Viyana Düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. Viyana Düzenlemeleri ile meşru monarşileri tekrardan kurarak, var olan devletlerin sınırlarının kutsal olduğunu ve bu sınırlar içerisinde her devletin istediği gibi hareket etme özelliğine sahip olarak iç egemenlik vurgusu yapılmıştır.<sup>42</sup> Böylelikle

<sup>39</sup> Sander, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e**, s.164.

<sup>40</sup> Age, s. 163

<sup>41</sup> Aux Armes, Citoyens (silah başına ey yurttaşlar) Fransız ulusal marşında yer alan bir kesitte de görüldüğü üzere ulus-yurttaş vurgusu yapılmıştır. Parker, **Küresel Güvenlik Kompleksi**, s. 23.

<sup>42</sup> Sander, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e**, s. 178.

Avrupa’da yaklaşık yüzyıl yani I. Dünya Savaşı’na kadar “Avrupa Uyumu” esas alınarak savaş ve çatışma ortamı en aza indirgenerek “güç dengesi” sistemi yaşanmıştır. <sup>43</sup> Viyana Düzenlemeleri ile diplomasi <sup>44</sup> , uluslararası ilişkiler, uluslararası örgütler başta olmak üzere insan hakları<sup>45</sup>, politika, sosyoloji ve hukuk gibi birçok alanda alınan kararlar devletler arasında sistemsal hale getirilmiştir.

XIX. asrın ortalarına Doğru Avrupa’da ekonomik ve siyasal devrimler yaşanmıştır. Fransa’da yaşanan cumhuriyet ve siyasi rejimler sorunu ve özellikle Napolyon’dan sonra yaşanan siyasi krizler neticesinde 1848’de cumhurbaşkanı seçilen yeğen Louis Napolyon da kendisini 1852 yılında III. Napolyon adıyla imparator ilan ederek III. Cumhuriyet dönemine giden yol açılmıştı.<sup>46</sup> Ayrıca sanayi alanında bu dönemde yaşanan gelişmeler devrim niteliğindeydi. Bunlara ek olarak Alman ve İtalyan devletleri ulusal birliklerini tamamlamışlardır. Bu iki devlet ulus devlet özelliği göstermekle birlikte Arrighi’nin de belirttiği gibi “milliyetçiliğin demokratikleşmesine” yol açan savaş yapma ve devlet kurma çabaları ileriki zamanlarda “savaşın sanayileştirildiği” süreçleri göstermekteydi.<sup>47</sup> Çünkü bu iki devlet özellikle Almanya gelişen sanayisi sayesinde bir savaş makinesi haline gelerek I. ve II. Dünya Savaşı’nda yer alan baş aktör durumundadır.

Bu dönemde yaşanan olaylardan biri de Osmanlı-Rus Savaşlarıdır. Fakat bu savaşlar içerisinde Kırım Savaşı en önemlileridir. Çünkü savaş başlangıçta Osmanlı-Rus Savaşı iken sonradan savaşa Avrupa devletleri olan İngiltere, Fransa ve Piyomonte’nin (İtalya- Paris Barış Konferansına tüm İtalya’nın temsilcisi olarak katılmıştır) katılması ile uluslararası bir savaş (sınırlı bir bölgede) haline gelmiştir. Savaş Osmanlı lehine sonuçlanmıştır. Osmanlı Avrupa Uluslar Topluluğu’na kabul edilerek, Osmanlı’nın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı Avrupalı devletlerin ortak güvencesi altına alınmıştır.<sup>48</sup> Bu bağlamda Osmanlı bir Avrupalı devlet sayılırken Rusya sayılmamış ve sistemin dışında bırakılarak Avrupa Uyumuna devam edilmiştir.

<sup>43</sup> Heywood, **Küresel Siyaset**, s. 512.

<sup>44</sup> İki taraflı diplomasinin yanında çok taraflı diplomasiye geçilmiştir. XIX. yüzyıl boyunca görülen bu uygulamaya “Konferans sistemi ya da “kongre sistemi” denilmektedir. Gönlübol, **Uluslararası Politika**, s. 507.

<sup>45</sup> Köle ticaretinin kaldırma fikri Viyana Kongreleri’nde tescillenmiştir. Age, s. 364.

<sup>46</sup> Sander, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e**, s. 187.

<sup>47</sup> Arrighi, **Uzun Yirminci Yüzyıl**, s. 107.

<sup>48</sup> Sander, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e**, s. 309

XX. yy başlarında hatta XX. yy girmeden 1898 yılında yaşanan ABD ve İspanya savaşı önemlidir. Savaş kısa sürmekle birlikte savaşı kazanan ABD aynı zamanda İspanya sömürü bölge ve yerlerini de ele geçirmiştir.<sup>49</sup> Böylelikle ABD Pasifikten Hint Okyanusu'na kadar birçok yerde etkin olmaya başlayarak başat güç olma yolunda bir adım daha ileri gitmiştir. Yine bu dönem de 1904-1905 yıllarında Japon-Rus savaşı yaşanmış ve savaşı Japonya kazanmıştır. Savaşın önemi şöyle özetlenebilir:

- *Modern çağlarda beyaz olmayan bir halkın beyaz halkı yenmesi*
- *Rusya'da 1905 Devrimi ve 12 yıl Sonra Bolşevik Devrimi'ne kaynaklık etmesi*
- *1870'den sonra ilk büyük savaş ve endüstri devrimin ilk büyük çatışması*
- *Batiya yönelen Rusya'nın sıcak denizlere inmek için Osmanlı ile mücadeleye girmesi ve bunun sonucunda I. Dünya Savaşına sebebiyet verdiği*
- *Avrupa dışı dünyaya uyarıcı bir etki yaparak Uzakdoğu'da artık büyük bir güç olduğu*
- *Gücün artık Avrupa'da değil dünyaya yayıldığı görülmekteydi<sup>50</sup>*

Ayrıca 1908 yılında vuku bulan “Bosna-Hersek Bunalımı” I. Dünya Savaşı'nın provasıydı. 5 Ekim 1908 yılında Avusturya'nın Bosna-Hersek'i resmen ilhak etmesi fitili ateşleyen olay olmuştur. Zaten bu durum I. Dünya Savaşı'nın başlamasına vesile olan olay; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Franz Ferdinand'ın 28 Haziran 1914 Saraybosna ziyaret sırasında milliyetçi bir Sırp olan “Princip” tarafından öldürülmesi üzerine gelişen olaylar neticesinde patlak vermiştir.

### 2.1.3. Dünya Savaşları ve Uluslararası Arena

Dünya Savaşı ile dünya tarihi yeni bir döneme girmiştir. Artık dünya tarihini etkileyen dünya savaşları başlamış oluyordu. İki dünya savaşı arasında yaklaşık olarak 21 yıllık zaman farkı vardır. Dünya savaşları topyekun (total) savaşların ilk örneğinin en büyük göstergesi olmakla birlikte yeni bir dönemde başlangıcı olmuştur.

<sup>49</sup> Amerikan Tarihinin Ana Hatları, s. 102.

<sup>50</sup> Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, s. 267.

### 2.1.3.1. I. Dünya Savaşı

Savaşın nedenlerine kısaca baktığımız zaman:<sup>51</sup> Emperyalizm; özellikle sanayi devrimi sonrası yaşanan değişime bağlı olarak artan üretim ve sömürü imparatorluklarının yaratmış olduğu etki. Almanya ve İtalya devletleri; ulus-devlet olarak devam eden bu yapıların durumu ve özellikle Almanya'nın güvenlik problemleri olmak üzere, milliyetçilik gibi kavramların etkisi. Uluslararası arena; Avrupa Uyumu'nun (dengesi) yıkılarak sömürge yarışı ve çatışmaların yer aldığı çok kutuplu bir sisteme geçilmesi. Savaşı engelleyecek uluslararası kuruluşların olmaması. Osmanlı mirası üzerinde yaşanan sorunlar ya da şark sorunu; savaşın çıkış noktası olarak Balkanlar, Ortadoğu başta olmak üzere birçok alanda egemenlik kurmak isteyen devletlerin çıkarlarının çakışması. Bunlar dışında birçok neden sayılabilir.

I. Dünya Savaşı 28 Haziran 1914'te Avusturya veliahdının öldürülmesi üzerine Sırbistan'a verilen 48 saatlik ağır notansın karşılığını alamaması üzerine 28 Temmuz 1914'te Avusturya Sırbistan'a savaş ilan etti.<sup>52</sup> Sırbistan'ın yanında Rusya yer alırken Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yanın da ise Almanya yer almış ve Almanya Rusya'dan sonra Fransa'ya savaş açarak savaşı önce Avrupa kıtasına sonra da ABD ve Japonya'nın devreye girmesiyle savaş tüm dünyaya yayılmıştır. Savaş tüm dünyada yankı bularak Karl Kraus'un "İnsanlığın Son Günleri" adlı 792 sayfalık röportajının ismi ve B. Britanya Dışişleri Bakanı Edward Grey'in "Bütün Avrupa'da lambalar sönüyor" sözü savaşın boyutunu ve etkileme kapasitesini özetler niteliktedir.<sup>53</sup>

Savaşın taraflarına baktığımız zaman *Üçlü İtilaf*: İngiltere Fransa, Rusya, Sırbistan, Lüksemburg, Belçika ve Japonya 1914'te, ayrıca İtalya 1915, Romanya ve Portekiz 1916'da, Yunanistan ve ABD ise 1917'de taraf olmuşlardır. Diğer taraftan *Üçlü İttifak* ya da *Merkez Güçler* Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Almanya, Osmanlı İmparatorluğu, 1914'te İtalya ve 1915'te ise Bulgaristan taraf devlet olmuştur.

<sup>51</sup> Age, s. 346-353.

<sup>52</sup> Heywood, *Küresel Siyaset*, s. 59.

<sup>53</sup> Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl*, s. 26.

I. Dünya Savaşını kazanan tarafı İtilaf Devletleri olmuştur. Fakat Rusya 1917’de yaşadığı devrim nedeniyle kazananın çok kendi kabuğuna çekilerek Lenin önderliğinde devrime konsantre olarak dünyanın ilk “sosyalist devrimini” gerçekleştirmiştir. Ayrıca I. Dünya Savaşı ile İmparatorluk(lar) devri kapanmıştır. Savaş sonucunda Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu yıkılarak yerlerine ulus devletler kurulmuştur.

Savaş sonrası idealist teori gereği “savaş nasıl önlenir/engellenir?”, “bir daha böyle bir savaşın çıkmaması için ne yapılmalı?” gibi sorular ekseninde çalışmalar yapılarak, barışçıl bir dünya yaratma ve bir daha böyle savaş(lar)ın yaşanmaması için gerekli kurumsal ve hukuksal düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır.<sup>54</sup> Bu bağlamda öncelikle barış antlaşmaları yapılarak kalıcı barış tesis edilmeye çalışılmıştır. Yapılan Paris Barış Konferansı’nda ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından öne sürülen “Ön Dört İlke”<sup>55</sup> ile kalıcı bir dünya barışı kurulması amaçlanmıştır. Ayrıca Wilson’un bu ilkelerine ek olarak I. Kant’ın “Ebedi (Daimi) Barış Üzerine Felsefesi Deneme” isimli eseri dünya barışının nasıl sağlanacağı üzerine bilgi vermektedir. Gizli anlaşmaları, devletlerin egemenliklerinin başka devletlerce ihlali, daimi orduların kalkması gerektiği, devletin fazla borçlanmasının önüne geçilmesi, iç işlerine karışmama ve savaşın ahlaki ilkesi gereği gibi başlıklar içermekle birlikte, daimi barışın sağlanabilmesi için öncelikle devletin anayasal cumhuriyet(ler) olması gerektiği, uluslararası federasyon (örgütler) ve evrensel hukuk kuralları ekseninde dünya vatandaşlığı belirtilerek savaş ve savaş durumunu engellenmek/önlenmek istenilmiştir.<sup>56</sup>

Kant ve Wilson’un ilkeleri ekseninde 1919’da Milletler Cemiyeti (MC) kurulmuştur. MC globalleşme ve barış zamanı kurulan ilk uluslararası kuruluş/örgüt olması açısından önemi büyüktür. Ayrıca amacı savaş engellemek olsa da II. Dünya Savaşı’nı engelleyemeyerek başarısız olmuştur. Örgüt savaş kaybeden devletlerle yapılan barış anlaşmaları neticesinde kurulması açısından Gönülbol “I. Dünya

<sup>54</sup> Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s. 105.

<sup>55</sup> Başkan Wilson Ocak 1918’de kongrede yapmış olduğu konuşmada yer alan barış projesi. ...., “Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm” <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensipleri-ve-liberal-emperyalizm> (14.12.2015)

<sup>56</sup> Kant, eserinde savaşın nasıl önleneceğini, yapılan barış anlaşmalarının neyi içereceğini ve bu konudaki birçok şeyi anlatmıştır. Immanuel Kant, **Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme**, (Çev. Yavuz Abadan & Seha L. Meray), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1960, no: 113-65. s. 21.

Savaşı'ndan galip çıkan devletlerin örgütü" olduğunu ve örgütün amacının da "kurulan yeni dünya düzenini" ya da statükoyu korumak olduğunu belirtmiştir.<sup>57</sup> Bundan sonraki süreçte üye olma ve şartları kabul etme var. Bu açıdan birçok devlet üye olmak için can atarken ABD Başkanı Wilson'un onaylamasına rağmen Senatonun onaylamaması/kabul etmemesi üzerine ABD MC'ye üye olamamış ve savaş öncesi izlemiş olduğu izolasyonist politikasına devam etmek zorunda kalmıştır.<sup>58</sup>

İki savaş arası dönem olarak lanse edilen bu zaman diliminde Lokarno Dönemi (1925-1930), Breand-Kellogg Paktı ve 1922'de Washington'da yapılan "Deniz Silahlarını Sınırlandırma Anlaşması" ile idealist görüşe hizmet edilerek dünyada barış sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat 1929 Ekonomik Buhranı (Wall Stret Krizi) diğer ismi ile New York Borsası'nın 29 Ekim 1929 yılında çökmesi ile kapitalist dünya ekonomisi de çöküşün eşiğine gelmiştir.<sup>59</sup> Bu buhrandan sonra idealist görüş yara almaya başlayarak realist perspektif ekseninde şekillenen görüşler ağır basmaya başlamıştır. İtalya'da da Mussolini'nin 1922'de başa gelmesi, Almanya'da Adolf Hitler'in iktidara gelip kendisini 1933'te "Şansölye" ilan etmesi ve bu iki devletin saldırgan politikaları ekseninde yapmış oldukları eylemler, ayrıca 1939 yılına kadar geçen süre zarfında diğer devletlerin yapmış olduğu politika, diplomasi ve eylemleri sayabiliriz.<sup>60</sup> Böylelikle yaklaşık olarak 40 milyon insan hayatının son bulacağı II. Dünya Savaşı'na giden yol açılmış oldu.

#### 2.1.3.2. II. Dünya Savaşı

Dünya tarihi II. Dünya Savaşı kadar yıkıcı bir savaş daha görmemişti. Savaş artık savaş meydanlarını, cepheleri aşarak yerleşim yerlerine, sivil halkın arasına girmiştir. Şehirler hatta ülkeler yakılıp yıkılmıştır. Yaklaşık olarak 40 milyondan fazla insan bu savaşta ölmüştür. Ayrıca Sander I. Dünya Savaşını tam bir Avrupa savaşı niteliğinde iken II. Dünya Savaşı'nı ise global bir savaş örneği olarak yerkürenin her bir köşesine yayıldığını belirtmiştir.<sup>61</sup>

<sup>57</sup> Gönübol, *Uluslararası Politika*, s. 509.

<sup>58</sup> Sönmezoglu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 404.

<sup>59</sup> Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl*, s. 120.

<sup>60</sup> Heywood, *Küresel Siyaset*, s. 63.

<sup>61</sup> Sander, *Siyasi Tarih 1918'den 1994'de*, s. 111.

Elbette II. Dünya Savaşı'nın nedenleri vardır, fakat nedenlerinden çok neden böyle bir savaş yaşandı? sorusu ekseninde biraz düşünmek lazım. Öncelikle Uluslararası İlişkiler teoriler ekseninde baktığımız zaman idealizmin başarısızlığı göze çarpmakta ve sonrasında realizmin yükselen trendi görülmektedir.<sup>62</sup> Bunların dışında uluslararası konjonktür ve devletlerin durumu sayılabilir. Ayrıca savaş neden var? ya da savaş niçin çıkar? gibi sorular doğrultusunda baktığımız zaman savaşın devletlerin ulusal çıkarları ekseninde çıktığı görülmektedir.<sup>63</sup> Ayrıca I. Dünya savaşından sonra Avrupa'nın tekrardan onarılması, savaş tazminatları ve *Sosyal Darwinizm*<sup>64</sup> savaşı hazırlayan etmenlerdir. Avrupa'nın onarılması ekonomileri kötü olan Avrupa devletlerine yük yüklemiştir. Savaş tazminatları aslında I. Kant Ebedi Barış eserinde ve Wilson'un 14 İlkesinde alınmayacağını belirtmelerine rağmen kazananlar kaybedenlerden I. Dünya Savaşı sonrasında almışlardır. Aslında bu iki neden Almanya'nın Sosyal Darwinizm gütmesine kaynaklık ederek yükselen Hitler gücü ekseninde şovenist bir milliyetçilik ortaya çıkarmıştır. Ayrıca tıpkı I. Dünya Savaşında olduğu gibi savaşın provasını 1936 yılında İspanya İç Savaşı ile yaşanarak 1939'da başlayacak savaşın belirtileri gün yüzüne çıkmaya başlamıştı.

Savaşın nedenleri yukarıda da bahsedildiği gibi elbette çoktur. Fakat iki savaş arası dönem olarak geçen yıllarda meydana gelenler ve bazı devletlerin özel durumu nedeniyle savaş kaçınılmaz olmuştur. Heywood'da göre II. Dünya Savaşı'nın nedenleri I. Dünya Savaşı'ninkilerden daha büyük bir tartışma konusuna sahiptir. Bu açıdan II. Dünya Savaşı'nın temel unsurları şöyle sıralanabilir:

- *I. Dünya Savaşı sonucunda imzalanan barış anlaşmaları,*
- *Küresel ekonomik kriz*
- *İtalyan yayılmacılığı*
- *Nazi yayılmacılığı*
- *Asya'da Japon yayılmacılığı*<sup>65</sup>

Savaşın tarafları *Mihver devletlerini* Almanya, İtalya ve Japonya oluşturmaktaydı. *Müttefik devletler* de ise İngiltere, Fransa, SSCB, ABD yer

<sup>62</sup> Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 109.

<sup>63</sup> Özellikle Hitler'in politikası olan "hayat sahası" (Lebensraum) ve "bir ulus bir devlet (ein Volk, ein Reich)" örnek gösterilebilir. Bakınız: Mark Mazower, **Hitler İmparatorluğu "İşgal Altında Nazi Yönetimi"**, (Çev. Yavuz Olagan) İstanbul: Alfa Kitapevi, 2010, s. 63-113.

<sup>64</sup> Toplumsal varoluşun, uluslararası çatışma ve muhtemelen savaşın kaçınılmaz olduğu anlamında en güçlü olanların hayatta kalması ilkesi ile rekabet etme veya mücadele tarafından tanımlana inançtır. Şovenizm ise; üstünlüğe dayalı olarak bir amaç ya da gruba sorgusuzca ve düşünmeden bağlanma.

<sup>65</sup> Heywood, *Küresel Siyaset*, s. 63.

almaktaydı. 1 Eylül 1939'da Hitler Almanya'sının Polanya'ya saldırması ile II. Dünya Savaşı Avrupa'da resmen başlamış oldu. Hitler *Yıldırım Savaşları (Blitzkrieg)* ile tüm Avrupa'yı ele geçirmişti ve sırada SSCB vardı. 22 Haziran 1941 yılında Hitler SSCB'ye saldırarak *Barbarossa Harekatını* başlatmış oldu. Tarihte Hitler gibi biri de Rusya'ya savaş açmıştı. 130 yıl önce Napolyon 500 bin askerle girdiği Rusya'dan 1500 askerle dönebilmişti. Hitler'in döneceği asker bu kadar az olmasa da Hitler bu saldırı ile sonunu hazırlamıştı. Harekatın ve savaşın dönüm noktası Stalingrad Savaşı'ydı. Eğer Hitler Stalingrad savaşını kazansaydı ve Kafkasya petrol yataklarını ele geçirebilseydi SSCB'yi de teslim alabilirdi.<sup>66</sup>

II. Dünya Savaşını dünya savaşı yapan şey ABD'nin savaşa girmesidir. O ana kadar savaş Avrasya Kıtası'nda cereyan ederken ABD'nin girmesi ile savaş yerküren her alanına yayılmış oldu. ABD savaşa 7 Kasım 1941 Pearl Harbour askeri üstüne Japonların saldırması ile girmiştir. ABD'nin savaşa girmesi savaşın kaderini de değiştirmiştir. Aslında savaşa girmeden önce ABD Başkanı Roosevelt tarafından ödünç verme ve kiralama (*lend and lease*) yasası ekseninde Müttefik devletlere yardımlar yapılmıştır.<sup>67</sup> Ayrıca yine savaşa girmeden önce 9-10 Ağustos 1941 'de ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill savaştan sonra dünyanın nasıl şekilleneceği üzerinde görüşerek 8 maddeden oluşan *Atlantik Bildirisini* 14 Ağustos'ta yayımlamıştır. Atlantik Bildirisi Wilson ilklerine benzemekle birlikte BM'nin kurulmasına kaynaklık etmiştir. 1942 yılında Mihver Devletlere karşı savaşan ABD, İngiltere, SSCB ve diğer devletler tarafından BM ittifakı kurulmuştur.<sup>68</sup> Fakat şurada bir fark vardır ki bildiriye SSCB dahil edilmezken BM ittifakına dahil edilmiştir. Mozower bu durumu şöyle özetlemiştir: "Churchill ve Roosevelt Ağustos 1941'de bildiriye imzalarken, SSCB'nin dayanma gücüne pek güvenmiyorlardı. Aralık ayında fikirlerini değiştirdiler. Moskova ile kurdukları diplomatik temas hızla yoğunlaştı ve bundan sonra savaş ve barış stratejilerini biçimlendirecek olan Üç Büyükler arasındaki ortaklığı gerçekleştirmişlerdir."<sup>69</sup>

Bildiriye imzalayan devletler 1 Mart 1945'e kadar Almanya ve Japonya savaş ilan ederek, 25 Nisan'da son bulan San Francisco Konferansına katılarak BM'nin

<sup>66</sup> Çimen, Gögebakan, *Tarihi Değiştiren Savaşlar*, s. 337.

<sup>67</sup> Sander, *Siyasi Tarih 1918'den 1994'de*, s. 162

<sup>68</sup> Davut Ateş, *Uluslararası Örgütler*, Bursa: Dora Yayıncılık, 2012, s. 151.

<sup>69</sup> Mazower, *Hitler İmparatorluğu "İşgal Altında Nazi Yönetimi"*, s. 219.

kurucu üyesi olma durumunu elde etmiş olmuşlardır. BM Anlaşması 24 Ekim 1945'te Yürürlüğe girmiştir. Varlığını şuan koruyan BM 193 bağımsız devletin üye olduğu büyük bir uluslararası örgüttür.<sup>70</sup>

II. Dünya Savaşı Mihver Devletlerin yenilgisi ile son bulmuştur. Savaş Avrupa'da 29 Nisan'da İtalya'nın teslim olması ve 6 Mayıs 1945'de de Almanya'nın teslim olması ile son bulmuştur.<sup>71</sup> Pasifikte ise 6 ve 9 Ağustos 1945'te atılan atom bombalarından sonra 14 Ağustos 1945'te Japonya'nın teslim olması ile II. Dünya savaşı bitmiştir.

#### 2.1.4. Soğuk Savaş Dönemi

Soğuk savaşın başlangıcı olarak farklı argümanlar öne sürülmektedir. Fakat bir dönem belirtmek gerekirse başlangıç olarak II. Dünya Savaşı bitimi gösterilebilir. Aslında Soğuk Savaş'ın kökeni II. Dünya Savaşı döneminde görülmektedir. Savaş devan ederken yapılan Yalta Konferansı sonrası ABD ve SSCB arasında anlaşmazlıkların yaşandığı ve buna bağlı olarak fikir ayrılıklarının yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda SSCB'nin Polonya'yı ele geçirmesi, *Yüzdeler Anlaşması*<sup>72</sup> ve savaş sonucu yaşanan gelişmeler Soğuk Savaş'ın belirleyicisi olmuştur. Ayrıca W. Churchill'in demir perde vurgusu ve Truman Planı ve Marshall Yardımları Soğuk Savaş'ın artık netleştiğini göstermektedir.<sup>73</sup> Belki de ideolojik açıdan savaşın kökeni 1917 Ekim Devrimi'ne kadar uzanmaktadır.<sup>74</sup>

Soğuk Savaş 1945-1991 yıllarını kapsamaktadır. Savaşın bitiş dönemi için kimileri Berlin Duvarı'nın yıkılmasını kimileri de SSCB'nin dağılmasını işaret etmektedir. Fakat bilinen bir gerçek var ki o da SSCB'nin Soğuk Savaş'ta taraf

---

70 "Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye" <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> (15.02.2016)

71 Hitler 29 Nisan'da intihar ettikten yaklaşık 8 gün sonra Hitler İmparatorluğu teslim olmuştur ve bu gün Avrupa günü olarak AB tarafından kabul edilmiştir.

72 Yüzdeler Antlaşması 9 Ekim 1944'de Moskova Konferansında Güneydoğu Avrupa'yı paylaşmalarını gösteren ve Churchill-Stalin oranlar uzlaşısı olarak da anılan durumdur. İngiltere Romanya'nın % 10'nu, Bulgaristan'ın % 25'ini, Yunanistan'ın %90'ını, Yugoslavya ile Macaristan'ın % 50'sini; diğer taraftan ise SSCB Romanya'nın % 90'nını, Bulgaristan'ın % 75'ini, Yunanistan'ın % 10 ve Yugoslavya ile Macaristan'ın % 50'sini paylaşmayı önermektedir.

73 Bu iki çalışmada SSCB'yi çevreleme politikası ekseninde şekillenmiştir. ABD bu yardımlarla Batı Avrupa'dan başlayarak Yunanistan ve Türkiye'yi de içine alan devletlere ekonomik ve askeri yardımlarda bulunmuştur.

74 Klevis Kolasi, "Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68, No. 2, 2013, s. 152.

olduğu ve Soğuk Savaş’ında ABD ve SSCB arasındaki güç mücadelesinden doğduğudur. Ayrıca Soğuk Savaşa isim veren kişi İngiliz Georg Orwell (1945)’dir.<sup>75</sup>

Soğuk Savaş döneminde iki blok arasında bir yarış yaşanmıştır. Bu yarışlardan biri de kurulan güvenlik örgütleridir. Batı Bloğununki 4 Nisan 1949’da North Atlantic Treaty Organization (NATO)’dır.<sup>76</sup> Doğu bloğunun ki ise 14 Mayıs 1955’de Kurulan Varşova Paktı’dır. NATO varlığını korumaya devam ederken SSCB’nin dağılması ile Varşova Paktı’da dağılmıştır. Hatta Varşova Paktı üyesi olan devletler Soğuk Savaş’ın sona ermesinin akabinde NATO’ya üyelik başvurusunda bulunarak NATO’ya üye olmuşlardır.

Bu dönemde bu iki bloğun dışında olanlar da vardı. Bunlar kendilerine tarafsız ya da bilenen ismi ile *Bağılantısızlar* olarak isimlendirmişlerdir. Bu ülkelerin kendilerini bağlantısızlar olarak nitelemesinin nedeni iki bloğa da karşı tarafsız olmalarıydı. Bunun yanında bu devletlerle ilgili olarak *yoksul, azgelişmiş, çevre, güney, üçüncü dünya, tarafsız* ve *tarafsızlıkçı* gibi terimler kullanılmıştır.<sup>77</sup> Bu bağlamda bağlantısızların hem Batı hem de Doğu Bloğuna nazaran başta ekonomi, siyaset, hukuk gibi yapılar olmak üzere birçok alanda gelişemedikleri görülmektedir. BM çatısı altında yer alan bu devletler 18 Nisan 1955’de Endonezya’nın Bandung kentinde toplanmış ve toplantıya Asya ve Afrika devletleri dışından Yugoslavya’da katılması ile bağlantısız devletler ilk konferansını yapmıştır.<sup>78</sup> Ayrıca bloklar ve Bağlantısızlar arasında ayırım yapılırken Doğu ve Batı arasında ideoloji, bağlantısızlar açısından da ekonomi ön plana çıkmaktaydı. Tabi bu dönemde kurulan AB’yi de belirtmek gerek. AB batı yanlısı olsa da Avrupa kıtasında var olan sükunet ortamının yanında, devletler üstü bir yapı olarak sistemde yer alarak varlığını korumakla birlikte üye olmak isteyen devletlerle üye sayısı artmakta olan Avrupa’ya egemen bir yapıdır.

Soğuk Savaş dönemi iki bloktan çok ABD ve SSCB arasında geçen olaylara göre dalgalanmalar göstermiştir. Öncelikle Berlin Bunalımı’nda karşı karşıya gelen bu devletler daha sonra Kore Savaşı’nda (1950-1953) artık kesin çizgilerle sınırlarını

<sup>75</sup> Agm, s. 155.

<sup>76</sup> NATO’nın şuana kadar 29 üyesi vardır. Askeri ve politik bir örgüttür. <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html> (15.12.2016)

<sup>77</sup> Sönmezoglu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 405.

<sup>78</sup> Gönlübol, *Uluslararası Politika*, s. 73.

çizmişlerdir. Ayrıca ABD ile Sovyet Rusya arasındaki krizler arttıkça ABD'nin bölgedeki müttefiklerine olan ihtiyacı da gittikçe artmış<sup>79</sup> ve SSCB'yi çevreleme politikası bu ekseninde olmuştur. Özellikle bu dönemde yaşanan U-2 Uçak krizi Türkiye'de dahil olmak üzere birçok devleti zor duruma düşürmüş, SSCB ABD ve müttefiklerine meydan okuyarak *dünya savaşı* vurgusu yapmıştır.<sup>80</sup>

Aslında ABD ve SSCB arasındaki yarış silah ve askeri teknoloji dışında tüm alanlardaydı. SSCB'nin 1961 yılında uzaya çıkmasından sonra 1969 yılında ABD Ay'a ayak basmıştır. Bu dünya tarihi için önemli bir olaydır, çünkü Ay'a ayak basan ilk insan olan Neil Armstrong bu durumu şöyle özetlemektedir: "Bir insan için küçük, fakat insanlık için büyük bir adımdır." Armstrong'un atmış olduğu adım gerçekten de insanlık için büyük bir adımdır. Çünkü bu durum uzay çağıının bir başlangıcı olarak da kabul edilebilir bir durumdur.

Yukarıdakiler sadece bir örnekti diğer tüm alanlarda yarış vardı. Silah sektöründe atom ve nükleer bombaların elde edilmesi, sanat, kültürel faaliyetler başta olmak üzere birçok alanda başarı elde etme gayreti içindeydiler. Soğuk savaş kimilerine göre 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ile kimilerine göre ise SSCB'nin 1991'de dağılması ile son bulmuştur.

## 2.2. Güvenlik ve Uluslararası Güvenlik Teorileri

Uluslararası ilişkiler her ne kadar disiplin olarak anılsa da disiplin olup olmadığı konusunda tartışmalar vardır. Tarih, Sosyoloji, Siyaset Bilimi başta olmak üzere birçok alanla karşılaştırıldığı zaman, bilimden çok Uluslararası İlişkilerin disiplin olduğu ortaya çıkmaktadır.<sup>81</sup> Uluslararası İlişkiler Disiplini her ne kadar I. Dünya Savaşı sonrası kurulan yapılarla ortaya çıksa da tam şekillenme II. Dünya Savaşı sonrası olmuştur.

Uluslararası İlişkiler disiplininde yer alan teoriler İdealizm, Realizm, Neoidealizm, Neorealizm, Konstruktivizm ve Marksizm vd. sayılmaktadır. Disiplin özellikle idealizm ve Realizm ekseninde şekillenmiştir. Buna bağlı olarak disiplinin

<sup>79</sup> Nurettin Gülmez, Bülent Tahancı, "Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XIV/28, Bahar 2014, s. 230.

<sup>80</sup> Agm, s. 234-235.

<sup>81</sup> Özlük, *Uluslararası İlişkilerde Devlet*, s. 26.

güvenlik algısı da İdealizm ve Realizm ekseninde şekillenmiştir. Fakat değişen ve gelişen sistem güvenlik algısını da değiştirmiştir. Güvenlik algısı idealist ve realist perspektifi olan devlet merkezlikten çıkarak sosyal, ekonomik, birey ve toplum ekolleri içererek yeni güvenlik alanlarını ortaya çıkarmıştır.

### 2.2.1. Güvenliği Tanımlamak

Uluslararası İlişkiler Disiplininin bir alt dalı olan *ulusal güvenlik* modern-ulus devlet(ler)in *survivorları* için hayatı öneme sahiptir. Devletin kuruluş felsefesi olan güvenlik buradan gelmektedir. Aslında bu uluslararası ilişkiler disiplininin realist teorisinin bir yansımasıdır.

Ulusal güvenlikten önce *güvenlik/securus* kelimesine bakmak gereklidir. Güvenlik basit bir tanımlama ile tehditlerden, korkulardan tehlikeden uzakta olma anlamına gelmektedir. Etimolojik olarak securus/güvenlik kavramı şöyledir. Se, olmaksızın anlamı, cure ise endişe kavramına karşılık gelerek endişe/korkulacak bir şey yok anlamında Türkçeleştirilebilir.<sup>82</sup> Güvenlik kavramı *caydırıcılık, çatışma, emniyet, hayatta kalma, savunma, şiddet risk ve tehdit* kavramları ile ilintilidir.<sup>83</sup>

Güvenlik toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan tehlikeye düşmeden yürütülmesi, toplum yaşamında yer alan kurum ya da kuruluşların içeriden veya dışarıdan gelebilecek tehdit, taciz, sabotaj vs. olaylara karşı alınacak önlemler zinciri olmakla birlikte toplumda yer alan insanların korkusuzca ve emniyetli bir şekilde yaşama durumudur.<sup>84</sup> Bir diğer tanımlama da ise “güvenlik, *kendini koruma* olgusuyla yakından ilgili bir kavram olup, tanımı itibarıyla üçe ayrılmaktadır: bir toplumun yaşamını devam ettirmesi; bir ulusun toprak bütünlüğünün korunması ve son olarak yine bir ulusun, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel nitelikleriyle şekillenen temel kimliğinin muhafaza edilmesidir.”<sup>85</sup> Bu bağlamda Küreselleşmeyle

<sup>82</sup> Ceyhun Çiçekçi, **Uluslararası Güvenlik Çalışmaları**, İstanbul: Kriter Yayınevi, 2012, s. 9.

<sup>83</sup> Kavramlar hem devletin *survivorları*na yönelik hem de topluma yönelik kaygıları belirtmektedir. Bilal Karabulut, **Güvenlik: “Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek”**, Ankara: Barış Kitapevi, 2011, s. 11-18.

<sup>84</sup> Türk Dil Kurumu [http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56cb27bd103b59.52153024](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56cb27bd103b59.52153024) (16.02.2016)

<sup>85</sup> ...., “Türkiye’nin Uluslararası Güvenlik Perspektifi ve Politikaları” [http://www.mfa.gov.tr/i-turkiye\\_nin-uluslararasi-guvenlik-perspektifi.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/i-turkiye_nin-uluslararasi-guvenlik-perspektifi.tr.mfa) (18.102.2016)

tanımlanan yeni güvenlik ortamı bu bağı pekiştirmiş ve “güvenliğin bölünmezliği” ilkesini daha da önemli hale getirmiştir.<sup>86</sup>

Güvenlik kavramı İslamiyet ve Hristiyanlık gibi semavi dinler de yer almakta birlikte “insanların koruyucusu ve kollayıcısının Allah/Tanrı” olduğu belirtilmişti.<sup>87</sup> Ayrıca güvenliğin şu ana ait olmadığı az sonra ve geleceği de içerdiği belirtilmekle birlikte Dedeoğlu her ne biçimde olursa olsun, nasıl kullanılırsa kullanılsın bir biçimde güvenlik olgusundan bahsedebilmemiz için şöyle demiştir:

- *Varlığın korunması ve sürdürülmesi bakımlarından bir (ya da bir kaç) içsel tehdit*
- *Ve/veya dışsal bir (ya da bir kaç) tehdidin*
- *Ve/veya bu türden algılamaların ve tahminlerin bulunması gerekmektedir.*<sup>88</sup>

Güvenlik devlet, özgürlük, egemenlik gibi kavramları ile bağlantılıdır. Çünkü güvenliği sağlayacak olan devlettir. Devlette bunu egemenliğini kullanarak tahsis etmek zorundadır. Bu açıdan A. Smith özgürlük ve güvenliğin sağlanması aynı zamanda düzenli iyi bir hükümetin varlığıyla sağlanacağını söylemiştir.<sup>89</sup> D. Hume devletin özgürlüğü sağlayan yapı olduğu, J. S. Mill ise güvenlik olmadan insanın yaşayamayacağını belirtmiştir.<sup>90</sup> Ayrıca K. Booth “güvenlik ve özgürleştirmenin aynı madalyonun iki yüzü olduğunu” söylemiştir.<sup>91</sup>

Devlete yüklenen güvenlik kavramı önce ulusal güvenlik şeklini almışken değişen koşullar ve küreselleşme neticesinde bireyin güvenliğine kadar uzanmıştır. Bu nedenledir ki T. Hobbes Leviathan eserinde de belirttiği gibi “bireyin güvenliği ön plandadır ve devlet mekanizması bu bağlamda inşa edilmiştir.”<sup>92</sup> Bu durum hem realist hem de konstrüktivist (inşacı) teorinin bit uzantısıdır.

<sup>86</sup> ...., “Türkiye’nin Uluslararası Güvenlik Perspektifi ve Politikaları.

<sup>87</sup> Çiçekçi, **Uluslararası Güvenlik Çalışmaları**, s. 10.

<sup>88</sup> Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları, 2014, s. 34.

<sup>89</sup> Mark Neocleous, **Güvenlik, Şiddet ve Savaş**, (Çev. Gül Çorbacıoğlu, Ersin Embel), Ankara: Dipnot Yayınları, 2012, s. 34.

<sup>90</sup> Age, s. 36-37.

<sup>91</sup> Age, s. 44.

<sup>92</sup> Stefano Guzzini, **Contemporary Security Analysis and Copenhagen Peace Research**, Stefano Guzzini, ve Dietrich Jung ed., Routledge, 2004, s. 55’den aktaran Çiçekçi, **Uluslararası Güvenlik Çalışmaları**, s. 15.

Ayrıca ulusal (devlet) güvenlik, bölgesel güvenlik, uluslararası güvenlik, kolektif güvenlik, işbirliğine yönelik güvenlik, bireysel güvenlik, toplumsal güvenlik ve gıda-sağlık güvenliği güvenlik türlerini oluşturmaktadır.<sup>93</sup>

Güvenlik kavramı devlet için ulusal güvenliği işaret etmektedir. Bu modern-ulus devletin olmazsa olmazıdır. Ulusal güvenlik, geleneksel güvenlik anlayışının temelini oluşturur. Realist anlayışla şekillenen güvenlik perspektifi devlet merkezlidir. Devletin askeri, ekonomik, coğrafi, demografik güç başta olmak üzere sahip olduğu konjonktör onun güvenlik sorunlarını siyasallaştırmıştır. Böylelikle *iç* ve *dış güvenlik* ayrımı ortaya çıkmıştır. İç güvenlik devletin sınırlarının içine yönelik emniyet/polislik kavramları ile ifade edilerek, “ülkenin coğrafi sınırları içerisinde yaşayan insanların tehdit ve tehlikelerden uzak olarak huzur ve emniyet içinde yaşamlarının sağlanması, kamu ve özel kişilere ait binaların her türlü sabotaja benzeri tehlikelere karşı korunması olarak” tanımlanmıştır.<sup>94</sup> Dış güvenlik ise ülkesel anlamda yani teritoryal olarak savunulması şeklinde ifade edilerek ulusal güvenlik vurgusu yapılmaktadır.

Bölgesel Güvenlik, coğrafi esaslara göre şekillenmiş güvenlik anlayışıdır. *Sadabat Paktı*, *Balkan Antantı*, *NATO* ve *AGİT* örnekleridir.<sup>95</sup> Uluslararası güvenlik, devletlerin ve uluslararası örgütlerin karşılıklı barış ve güvenliği sağlamak için aldıkları önlemlerdir. Viyana Kongreleri ve *Birleşmiş Milletler (BM)* en önemli örneğidir. Kolektif Güvenlik ve Kolektif Savunma, üye ülkeler arasında ortak güvenlik ve savunma amacı gütmektedir. Ayrıca NATO’nun 5. Maddesi<sup>96</sup> gibi kolektif güvenlik ve savunma amacıyla birine yapılan saldırı hepsine yapılmış sayılması ortak bir güvenlik anlayışıyla örgütlenmelerini sağlamıştır. İşbirliğine Yönelik Güvenlik ise işbirliği ve karşılıklı güven içeren anlayıştır.<sup>97</sup>

<sup>93</sup> Karabulut, **Güvenlik: “Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek”**, s. 19-29.

<sup>94</sup> Orhan Seçkin, **Devlet Güvenliği ve Haberalma**, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı, 2001, s.20’den aktaran Fatih Beren, **Demokratikleşen Güvenlik**, Ankara: Karınca Yayınları, 2013, s. 23.

<sup>95</sup> Sadabat Paktı Ortadoğu’yu, Balkan Antantı ise Balkanları kapsamaktadır. Pakt ve Antantı imzalayan devlerin ortak güvenlik kaygılarının olduğu ve bu güvenlik kaygılarından dolayı devletler ortak hareket ederek aşmak istemişlerdir.

<sup>96</sup> Kuzey Atlantik Antlaşması [http://www.nato.int/cps/fr/natohq/official\\_texts\\_17120.htm?selectedLocale=tr](http://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr) (11.12.2014)

<sup>97</sup> Karabulut, **Güvenlik: “Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek”**, s. 19-29.

### 2.2.2. Güvenliğin Tarihçesi

İnsan doğası gereği hep bir güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle ki insanlar hep bir barınma, tehdit ve güvenlik ihtiyacı gütmüşlerdir. Bunu da ortak bir savunma yapısı olarak birlikte ya da toplum halinde yaşama şeklinde sağlamışlardır. Ayrıca dinler açısından insanın yaratıcısı olan Allah/Tanrı insanları kollayan ve koruyan olduğu belirtilmiştir.

İnsanların bir arada yaşamaya başlaması yaşamlarında belirli düzenleri ve kuralları doğurmuştur. Din, ahlak, örf ve adet kuralları olarak bilinen bu kurallar başta insanlar arasında olmak üzere devlet, topluluk, yapı gibi etmenler arasında da bir düzen sağlamıştır. Güvenlik kavramının zamanla ifade ettiği anlamı ve değeri değişmiştir. Önceden devlet güvenliği bilinen bir tabirle ulus devlet güvenliği vurgusu yapılırken sonraları devletlerin güvenliği, sistemin güvenliği en sonda gelişen ve değişen konjonktürler neticesinde bireyin güvenliğine kadar uzanmıştır.

Eskiden insanlar güvenliklerini taş, ağaç ya da madenlerden elde edilen araçlardan sağlarken, XX. yy'da hatta barutun Çinliler tarafından MS X. yy'da kullanılmaya başlanması<sup>98</sup> ve gelişen teknoloji sayesinde güvenlik algısı ve kavramı da değişmiştir. Taştan nükleer bombalara, suya sahip olmaktan ekonomik güce ve gelişmişliğe, madenlerden kullanılan teknolojiye kadar uzanan bir süreçte her şey değişmiştir. Daha doğru bir tabirle Descartes'in dediği gibi “değişmeyen tek şey değişimim kendisidir” ve böylelikle güvenlik algısı da değişmiştir.

İnsanları ilk önce sahip olduğu avcı ve toplayıcı toplum yapısının ve sonrada yerleşik hayata geçerek ilk yapılaşmanın inşa edilmesinin temelinde güvenlik kaygılarının yattığı bilinmektedir. Çünkü insanların bir evrim geçirdiği ve bu evrimi de devletleşme süreciyle tamamladıkları görülmektedir. Bu bağlamda değişim evresi ve gelişen olayları şöyle sıralayabiliriz: Güvenlik kavramının ilk formel biçimi ilk medeniyetler olan Hitit, Asur ve Mısır'da görülmektedir.<sup>99</sup> Mısırlılar ve Hititliler arasında çıkan “Kadeş Savaşı” ve sonucunda imzalanan “Kadeş Anlaşması” (tarih olarak M.Ö. 1280-1283 yılları gösterilmektedir) ile devletler ortak bir güvenlik

---

<sup>98</sup> Age, s. 40

<sup>99</sup> Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s. 40.

politikası gütmüşlerdir.<sup>100</sup> Yine M.Ö. 431 yılında yaşanan “Peloponnesos Savaşları”da güvenlik kaygısını içermektedir. Thukydides savaşın Atina ve Spartalılar arasında imzalana “Otuz Yıl Barışı”nın bozulması neticesinde çıkmasına rağmen savaşın temel nedenini Atinalılar’ın aşırı derecede güçlenmesi ve zenginleşmeleri karşısında Spartalılar’ın onlardan çekinmeleri göstermektedir.<sup>101</sup> Ayrıca savaştan önce M.Ö. 478’de kurulan “Attik Delos” (Denizler Birliği) ilk uluslararası kuruluş olmakla birlikte savaşı engelleyememiş ve bu örgüt aynı zamanda NATO’nun prototipi niteliğindedir.<sup>102</sup>

Roma İmparatorluğu, Persler, Makedonlar (Büyük İskender), Moğol İmparatorluğu (Cengiz Han) ve Osmanlı İmparatorluğu gibi devletler/yapılar güvenlik ve tehdit unsuru olmuşlardır. Özellikle izlemiş oldukları yayılmacı politika insanlarda ve diğer devletlerin/yapılarda güvenlik kaygısını ortaya çıkarmıştır. Yine bu medeniyetlere benzer bir eksenle şekillenen din savaşları da güvenlik kaygısı ve sorunu yaratmıştır. Hem Haçlı Seferleri olarak lanse edilen Hristiyan-Müslüman savaşı hem de özellikle XV. ve XVI. yy Avrupa’sında meydana gelen başta 30 yıl Savaşları olmak üzere birçok savaş güvenliğe şekil vermiştir. Ayrıca bu dönemde belirtilen “Kimin bölgesi, onun dini” (Cujus regio ejus regio)<sup>103</sup> sözü güvenlik ve egemenlik başta olmak üzere birçok kavramın yapısını değiştirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun İpek Yolu ve Baharat Yolu’nu kontrol etmesi üzerine Avrupalılar yani Avrupa devletleri yeni ve güvenli ticaret yolları aramaya başlamışlardır. Bu bağlamda Coğrafi keşifler gerçekleşerek, sömürü imparatorlukları kurulmuştur. Ayrıca Rönesans, Reform Hareketleri başta olmak üzere Sanayi Devrimi gibi birçok olay gerçekleşmiştir. Modern Çağ olarak lanse edilen bu dönem yeni icatlar, yapılar ve bunlara bağlı olarak birçok şey doğurmuştur. Sanayi Devrimi neticesinde ortaya çıkan *proleterya* (işçi) ve buna bağlı olarak yaşanan sınıf

---

<sup>100</sup> Kadeş Anlaşmasında şöyle denilmiştir: “Mısır kralı ve ben kardeş olduk ve şu kararı verdik: Biz kardeşiz ve bunun için bir düşmana karşı müştereken savaşacağız ve bir dosta karşı da müştereken dost olacağız.” Çimen, Gögebakan, **Tarihi Değiştiren Savaşlar**, s. 11 ve 17.

<sup>101</sup> Thukydides, **Peloponnessos Savaşları**, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul: Belge Yayınları, 2010, s. 17.

<sup>102</sup> Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s. 43.

<sup>103</sup> <https://wiki.umn.edu/pub/Polisciresources/InternationalRelationsTexts/threepinciplesofwestphalia/nsociety.pdf> (e. t. 17. 02. 2013) ‘den aktaran Barış Özdal, Murat Jane “La Der Des Ders’in Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri”, **Akademik Bakış**, Cilt 7, Sayı 14, 2014, s. 217.

çatışmaları, yükselen burjuvazinin iktidara katılımı<sup>104</sup> başta olmak üzere yeni güvenlik alanları doğurmuştur. Çalışmada yukarıda belirtilen ABD'nin bağımsızlığının “Temsil yoksa vergide yok” (No taxation without representation) söylemine dayanması ve Fransız İhtilali neticesinde hayat bulan söylemler, bağımsızlık, özgürlük, ulusalcılık (milliyetçilik), adalet başta olmak üzere birçok akımı ateşleyerek insanların ve devletlerin güvenlik algısını değiştirerek, güvenliğin garanti altına alınmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Avrupa Uyumuna Avrupa’da savaşı engelleyerek insanların 1914 yılına kadar güvenli bir şekilde yaşamasına kaynaklık etmiştir.

Yine bu dönemde ete kemiğe bürünen modern-ulus devletinin inşası ve 19. yy ikinci yarısında kurulan Almanya ve İtalya devletleri hem I. hem de II. Dünya Savaşı’na sebep olmuşlardır. Bu devletlerin ulusal birliklerini geç tamamlamaları ve sömürgecilik yarışında geç kalmaları onları diğer/başka devletlerin ulusal güvenliklerini tehdit etmekle kalmayıp uluslararası güvenliğin seyrini de değiştirmiştir.<sup>105</sup> Bunlara ek olarak ideolojik fikirler ekseninde şekillenen güvenlik kaygıları vardır. Napolyon dönemi ortaya çıkan “Yurttaş Orduları” söylemi ile Balkanlar ve Ortadoğu gibi birçok bölgede egemen olan Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu topraklarının parçalanması, Keza A. Hitlerin “Hayat Sahası” politikası buna örnektir.<sup>106</sup>

Gelişen teknoloji insan hayatını, devleti, uluslararası sistemi başta olmak üzere birçok alanda güvenlik sorunu doğurmuştur. Dünya Savaşları’nda kullanılan teknoloji, silah ve Japonya’ya atılan atom bombası dünyadaki tüm insanları etkilemiştir. Soğuk savaş döneminde iki blok arasında yaşanan nükleer silah yarışı “Dehşet Dengesi”ni ortaya çıkarmakla birlikte, devletlerin rejim güvenliği, toprak güvenliği üzerinde dururken, Soğuk Savaş’ın akabinde Balkanlarda başlayan etnik/dinsel/mezhepsel çatışmalar yanında terör gibi olaylar yeni güvenlik kaygıları ortaya çıkarmıştır.<sup>107</sup> Bu konjonktür altında 1994 yılında UNDP yayınlamış olduğu raporda insan güvenliği, gıda güvenliği ve sağlık güvenliği başta olmak üzere birçok alanda insanların yaşamış olduğu güvenlik kaygılarını dile getirmiştir.

<sup>104</sup> Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s. 52.

<sup>105</sup> Karabulut, **Güvenlik: “Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek”**, s. 41.

<sup>106</sup> Age, s. 41-42.

<sup>107</sup> Ceyhan Çiçekçi, **Uluslararası Güvenlik Çalışmaları**, s. 36-37.

### 2.2.3. Uluslararası Güvenlik Teorileri

Uluslararası İlişkiler Disiplini'nin ilk büyük tartışması (Firs Dibate) olan İdealizm ve Realizm ekseninde geleneksel güvenlik anlayışı şekillenmiştir. İlk büyük tartışmanın taraflar olan İdealizm ve Realizm temel güvenlik kaygıları *kimin güvenliği?* sorusuna verilen *devletin güvenliği* cevabı ekseninde şekillenmiştir. Çalışmanın da merkezinde yer alan devletin güvenliği hem devlet(ler)in hem de devletlerin oluşturmuş olduğu yapıların güvenliğini ilgilendirmektedir.

Geleneksel güvenlik algısında devlet önemli bir yere sahiptir. Devlet her ne kadar insanlık tarihi ile yaşıt olmasa da tarihin belirli bir döneminde kendini güncelleyerek modern-ulus devlet şeklini almıştır. Devlet; bir örgütlenme şekli, asayiş sağlayan bir araç, uyumsuzlukları çözecek bir hakemdir. T. Hobbes devleti, tanrının yeryüzündeki yürüyüşü olarak tanımlamış ve böylece bireylerin varlıklarını ve kimliklerini kendisine borçlu oldukları bu kutsal varlık (Tanrı-Devlet) atfedip devletin yüceliğini belirtmiştir.<sup>108</sup> Fransız kamu hukukçuları Devleti, *milletin hukuki kişiliğini kazanmış şekli* olduğunu, Hans Kelsen ise *devleti yürürlükte olan bir hukuki normlar sistemi* olduğunu belirtmiştir.<sup>109</sup> Weber de devlet için *meşru şiddet tekeli* olarak yani devlet kanunlara itaati sağlama ve onu ihlal edenleri cezalandırma kapasitesine sahip olduğunu, keza hükmetme aracı olarak tanımlamıştır.<sup>110</sup> Ayrıca 1933 tarihli *Amerikan Devletlerarası Montevideo Sözleşmesi'nin* 1. maddesi devlet olmanın asgari şartlarını belirlemektedir. Buna göre; ülke (uluslararası sınırları belli bir toprak parçası), insan (halk) ve egemen bir otorite (genellikle örgütlenmiş ve ülkenin genelinde egemenliği olan bir hükümet)" olarak belirtilmiştir.<sup>111</sup> Kapani'nin de belirttiği gibi "Devlet, belirli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip bir üstün iktidar (egemen güç) tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal bir yapıdır".<sup>112</sup>

<sup>108</sup> **Zühtü Arslan** "11 Eylül: Leviathan Döndü", **Radikal Gazetesi**, 09 Eylül 2002.

<sup>109</sup> Münici Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2010, s. 36-38.

<sup>110</sup> Heywood, **Siyaset**, s. 125.

<sup>111</sup> Enver Bozkurt, "Uluslararası Hukuk Bakımından Yeni Devletlerin Ortaya Çıkışı", <http://www.usakgundem.com/yorum/214/uluslararasi-hukuk-bakimindan-yeni-devletlerin-ortaya-%C3%A7ikisi.html> (15.11.2014)

<sup>112</sup> Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, s. 37-38.

Geleneksel güvenlik anlayışı dışında kalan teoriler baktığımız zaman her ne kadar bunların üstünde inşa edilen Neo Teoriler (Neo-İdealizm&Neo-Realizm), ekonomi ve gelişmemişlik kavramı üzerinde duran Marksizm, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bilim insanlarının kimlik, kültür, gibi sosyal değerler üzerinden kurulan Konstruktivizm, modern toplumsal ve siyasal hayatın eleştirisine odaklanan Eleştirel Teori ya da bilinen ismi ile Frankfurt Okulu, uluslararası toplumu temel analiz birimi ekseninde şekillenen İngiliz Okulu/Uluslararası Toplum Teorisi ve son olarak kadınların kendi deneyimi, kendi görüşleri ve kendi eylemlerinden ortak bir gelecek oluşturmayı hedefleyen Feminizm Uluslararası İlişkiler Disiplini'nin temel teorilerini oluşturmaktadır.<sup>113</sup>

### 2.2.3.1. İdealizm

İdealizm kökleri çok eskilere kadar uzansa da Realizm kadar sağlam değildir. Avrupa'da yaşanan *Aydınlanma Dönemi* İdealizme şekil vermiştir. Bilimsel rasyonalizmi, insan hakları, anayasacılık, demokrasi, serbest piyasa ekonomisi, devletin gücünü sınırlayan bir yapı ekseninde hayat bulan teoridir.<sup>114</sup>

H. Grotius, I. Kant, J. Locke, J. J. Rousseau, Jeremy Bentham, J. S. Mill gibi düşünürlerin görüşleri ve düşünceleri ve felsefî değerleri ile hayat bulmuş bir teoridir.<sup>115</sup> Ama akademik anlamda ortaya çıkışı ise 1919 yılında dönemin ABD Başkanı Wilson ismi ile (Galler) Aberystwyth kentinde Üniversite College of Wales'de *Wilson Chair of International Politics* adında ilk Uluslararası İlişkiler Kürsüsünün Sir Alfred Zimmern tarafından kurulması ile olmuştur.<sup>116</sup> İdealist bir perspektife sahip olan bu kürsü ilk olması ve aynı zamanda örnek teşkil ederek diğer ülkelerde ve bölgelerde de benzer yapıların kurulmasını sağlamıştır. 1923'te Londra'da London School of Economics ve 1930'da Oxford Üniversitesi'nde kurulan Montague Burton kürsüleri izlemekle birlikte bunların dışında İngiltere'de Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (Royal Institute Of international Affairs),

<sup>113</sup> Uluslararası ililer alanında yaşanan değişiklikler teorik tartışmaları dinamik ve sistemsel hale getirmiştir. Bu bağlamda teorilerin birbirlerinin eleştirisi ve sorunu çözmemesi üzerine inşa edildiği görülmektedir. Tayyar Arı, Erhan Büyükkakıncı vd., **Postmodern Uluslararası ilişkiler Teorisi**, Tayyar Arı (Der.), Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım, 2014, s. 14-38.

<sup>114</sup> Scott Burchill, Adrew Linklater vd, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (Çev. Muhammed Ağcan, Ali Arslan ), İstanbul: Küre Yayınları, 2013, s. 85.

<sup>115</sup> İhsan Dağı, Atilla Eralp, vd, **Devlet Sistem ve Kimlik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 62.

<sup>116</sup> Age, s. 66.

ABD’de Dış İlişkiler Kurulu (Council of Foreign Relations) ve Milletler Cemiyeti’nin merkezi olan Cenevre’de Institut Universitaire des Hautes Internationales (şimdiki Graduate Institute International Studies-Lisansüstü Uluslararası incelemeler Enstitüsü) kurulmuştur.<sup>117</sup> Her ne kadar çalışmalar bu dönemde başlasa da II. Dünya Savaşı sonrası daha sistemsel bir hal almıştır. Ayrıca İngiltere’deki çalışmalar ile ete kemiğe bürünen disiplinin merkezi zamanla global güç olma yarışına paralel olarak İngiltere’den ABD’ye doğru kayması sonucunda, disipline II. Dünya Savaşı ile birlikte de ABD tam anlamıyla hakim olmuştur. İlk kürsülerin ABD ve özellikle İngiltere’de kurulması ve çalışmaların bu iki ülkede yoğunlaşması disiplinin bugününü bile etkileyebilecek bir formasyona sahip olmasına yol açarak Anglo-Saxon bir disiplin algısı yaratmıştır.<sup>118</sup>

İdealizm ve Realizm arasında bir ayrım yapılırken, dikkat edilmesi gereken nokta aslında kendisini idealist olarak tanımlayan bir kesimin olmadığı ve bu tanımlama ile realistlerin karşı görüşü tanımlamak için kullandığı bir kavram olmakla birlikte, “Realistler kendi görüşlerini netleştirip, sistemleştirirken, iki dünya savaşı arasındaki dönemin karşıt görüş ve yaklaşımlarını idealizm, moralizm ve ütopyacılık şeklinde tanımlamışlardır.”<sup>119</sup> Ayrıca ABD Başkanı Wilson’un etkilerinden dolayı Wilsonyalizm ismi ile de lanse edilmekteydi.

İdealizm temel prensip olarak tıpkı realizm gibi insan doğası üzerine şekillenmiştir. İdealizm insan doğasının iyi olduğu, insanların karşılıklı yardıma ve işbirliğine ihtiyaç duyduğu belirterek; insanın kötü ve bencil olmasını kötü işleyen kurumsal ve yapısal düzenlemelerle insanları bireysel davranmaya, diğer insanlara zarar vermeye ve hatta savaşa kadar itmiştir.<sup>120</sup> Bu durum *Hümanizm* bir göstergesi olmakla beraber *Aydınlanma Çağ’*ının bir ürünüdür. Aydınlanma döneminde aklın, düşüncenin ön planda olması I. Kant, H. Grotius gibi düşünürlerin teoriler idealizm saç ayaklarının oluşmasına kaynaklık etmiştir.

İdealizm güvenliği devlet merkezli görüp yanına uluslararası sistemin ürünlerini eklemiştir. Bu nedenle idealizmin varsayımlarına baktığımız zaman

<sup>117</sup> Age, s. 65-66.

<sup>118</sup> Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü”, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, s. 247, <http://sead.selcuk.edu.tr/sead/article/download/220/216> (15.03.2014)

<sup>119</sup> Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s. 105.

<sup>120</sup> Karabulut, **Güvenlik: “Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek”**, s. 50.

silahsızlanma (özellikle denizlerin), serbest ticaret, Uluslararası Hukuk, Uluslararası Örgütler ve self determination (ulusların kendi kaderine tayini) demokrasi ile bağlantı (demokratik barış teorisi) olan yapılar kurulması gerektiğinin belirtilerek güvenlik tehdidini en aza indirmeye çalışılmıştır. Aslında bu tezler I. Kant Ebedi Barış felsefesinden kaynaklandığı kadar W. Wilson'un "14 İlkesi"nden de kaynaklanmaktadır. Ayrıca "gizli diplomasinin yasaklanması" ve Wilson'u 14. İlkesi olan "devletlerin toprak güvenliğinin güvenceye alınmalı" tezleri idealizmin önemli değerlerindendir.

İdealizm şekil bulduğu iki savaş arası döneme (1919-1939) baktığımız zaman Milletler Cemiyeti, Brend-Kellog Paktı, Silahsızlanma (1932 Genel Silahsızlanma Konferansı) gibi idealist görüşe hizmet eden yapılar kurulmuştur. Fakat II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile idealistler kurmuş olduğu sistem çökmüştü. Ayrıca II. Dünya Savaşı sonrası idealistler Doğu Bloğu ülkelerinin demokrasiden yoksun olduğu ve bu gerekçe ile güvenlik sorunları yarattığı belirtilse de demokratik bir ülke olan ABD bu dönemde uyguladığı saldırgan ya da savunma politikalarıyla demokrasi ve barış arasındaki doğrusal bağı çürütmüştür.<sup>121</sup>

### 2.2.3.2. Realizm

Realizm insan doğasından yola çıkarak Hristiyanlık inancının bir ürünü olan insan doğuştan kötü ve günahkar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca insanların güç peşinde koştuğunu ve bu açıdan insanlar hep güç elde ederek diğerlerine karşı üstün olmaya çalışmıştır. Bu durumu değiştirmek ya da ortadan kaldırmak bir ütöpik düşüncedir.<sup>122</sup> Bu bağlamda bu yapı insandan dolayı devlete uyarlanmış ve her devletin temel amacının ulusal çıkarını maksimize etmek olduğu belirtilmiştir. Aslında anarşik olan Uluslararası İlişkiler ortamı buna müsait olmakla birlikte devletlerin hukuk önünde eşit olduğunu, fakat gücün dengesiz dağılımı nedeni uluslararası ilişkileri bir tür güç politikası alanı yapmıştır.<sup>123</sup>

<sup>121</sup> Vietnam ve Kore Savaşları ABD'nin saldırgan politikalarını örnektir. Age, s. 51.

<sup>122</sup> Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s. 109.

<sup>123</sup> Martin Griffiths, Steven C. Roach, vd., **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, (Çev. Cesran), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011, s. 1.

Realizm idealizme göre kökeni ve temel tezleri daha sağlam bir teoridir. Realizm düşüncesini Thucydides (M.Ö. 471-400) kadar götürebiliriz. Yukarıda da değinilmiş olan M.Ö. 478’de kurulan Attik Delos’un (Denizler Birliği) yıkılmasının Thucydides göre en büyük nedeni, Atinalıların aşırı derecede güçlenmeleri (Ege’de yapılan karlı ticaretin ve zenginliğin Atina’ya akması) ve Spartalıların da onlardan çekinmesi olmuştur.<sup>124</sup> *Göreceli güç (relative power)* ekseninde şekillenen Poloponnessos Savaşı caydırma, silahlanma yarışı, ittifak, güç dengesi ve strateji gibi realist teoriyi destekleyen pek çok kavramı ve görüşü barındırmaktadır. Thucydides eserinde “... anlaşmanın koşullarına göre her kent hiçbir kentle ittifakı bulunmayan bir kentle ittifak kurabilir”<sup>125</sup> ve bu ittifak donanma ittifakı olmakla birlikte (denizlerin kontrolü için), eğer çıkacak bir “savaşta başarılı olmamızın ilk koşulu hepimizin ortak çıkarları olmasıdır” demiştir.<sup>126</sup>

Thucydides’ten sonra bu alanda İtalyan N. Machiavelli gelmektedir. Machiavelli Prens adlı eserinde “iyi bir askeri gücün olmadığı yerde iyi yasalar olmaz ve iyi bir askeri kuvvetin olduğu yerde mutlaka iyi kanunlar vardır” demiştir.<sup>127</sup> Ayrıca siyaset ve savaş güç için verilen bir mücadele olarak *güç politikasını (power politics)* öne çıkararak, Prens’in devletin çıkarı ve ulusal güvenliği koruması gerektiğini söyleyerek bilinen tabiriyle “savaşta her şey mubahtır” sözüne atıfta bulunmuştur. Machiavelli dışında önemli bir düşünürde T. Hobbes’tir. Hobbes insan doğasından yola çıkarak “Homo homini lupus” (İnsan insanın kurdudur) demiştir. Bu aynı zamanda doğal duruma da bir vurgudur. Doğal durumda herkesin herkesle savaştığı, kuşku, korku, güvensizlik, şiddet gibi durumların egemen olduğu bir ortamdır. Machiavelli ve Hobbes’in görüşlerine dayanan realizm uluslararası politikayı rasyonel karar alıcılar ve egemen ulus devletler arası bir ilişki durumunu belirterek, uluslararası politikanın özü güç ve çıkar mücadelesi olduğu ve böyle bir ortamda savaşlar olağan olmakla birlikte kaçınılmaz olduğu bir gerçektir.<sup>128</sup> Bu durumu özetlemek için; Gelişen teknolojik değişimler ve yapılan icatlarla Avrupa monarkları İngiltere, Fransa, Hollanda ve İspanya gibi sömürü devletleri kendilerini

<sup>124</sup> Thucydides, **Peloponnessos Savaşları**, s. 17 ve 42.

<sup>125</sup> Age, s. 22.

<sup>126</sup> Age, s. 56.

<sup>127</sup> Karabulut, **Güvenlik: “Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek”**, s. 52.

<sup>128</sup> Arı, **Postmodern Uluslararası ilişkiler Teorisi**, s. 5.

bir savaş makinesi haline getirerek, C. Tilly'nin dediği gibi “devlet savaşı, savaşta devleti yaratmıştır.”<sup>129</sup>

Bunların dışında realizme şekil veren Edward Hallet Carr ve kurucusu da Hans Morgenthau'dur. İkisi de II. Dünya Savaşı sonrası realizmi sağlam temellere oturtmuşlardır. Keza Carr idealistleri ütöpik olarak nitelemiştir/tanımlamıştır. Ayrıca Morgenthau Hobbes tezleriyle hareket ederek insan doğasının kötü olduğu, siyasetin özü güç dengesini ve güç politikasını savunmuştur.<sup>130</sup> Bunların dışında Hegel, Max Weber, Otto Von Bismarck, W. Churchill, George F. Kennan, Henry Kissinger, Royand Aron, Robert Gilpin, Samule Huntington, Stephen Krasner, Z. Brezinsk vd. başta gelen düşünürlerdir.

Realizm *Kimin güvenliği?* sorusuna *Devletin güvenliği, Kime karşı? Diğer devletlere karşı* cevabını vererek idealistlerle aynı konjonktür ekseninde hareket etmiştir. Bu bağlamda baktığımız zaman güvenlik ikilemi, güç dengesi, silahlanma yarışı (savunma harcamaları), yüksek ve alçak politika (high- low politics) ayrımı, iç- dış politika ayrımı ve devlet self help (öz yardımı) gibi temel paradoksları savunmuştur.<sup>131</sup>

Güvenlik ikilemi; bir devletin kendi güvenliği için almış ya da alacağı önlemlerin başka bir devlet ya da devletler için tehdit niteliğinde algılanmasıdır. Örneğin İran'ın nükleer silahının olması ABD için bir tehdit yaratması. Silahlanma yarışı; güvenlik ikileminin doğurmuş olduğu yapı realist bir perspektifle devletin güvenliği gayesini gütmektedir. Bu açıdan devletler II. Dünya Savaşı öncesi olduğu gibi güvenliklerini sağlamak için silahlanarak savunmalarını sağlamlaştıracaklardır. Yüksek ve alçak politika: Askeri güvenlik, savunma, devletin bekası gibi paradokslar yüksek politika unsuruyken; kültür, sosyal ve ekonomik problemler alçak politikasının unsurudur. İç ve dış politika: kesin çizgilerle birbiriyle ayrıdır. İç politikada yasal ve meşru olan bir durum dış politikada olmaya bilir.<sup>132</sup>

<sup>129</sup> Neocleous, **Güvenlik, Şiddet ve Savaş**, s. 215.

<sup>130</sup> Griffiths, vd., **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, s. 50.

<sup>131</sup> Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s. 108-110.

<sup>132</sup> İdam cezası, insan hakları açısından uluslararası normlar gereği önlenmesi ve kaldırılması için çalışmalar yapılırken, özgürlüğün savunucusu olan dünyaya demokrasi nidaları atan ABD'de yer alan

Yukarıda açıkladığımız paradoksların temel amacı devletin *bekasını, varlığını sürdürmektir (survival)*. Bu açıdan devlet rasyonel karar alıcıdır. Ahlak, din, kültür gibi toplumsal argümanlar ön planda tutulmayabilir. Macheavelli Prens eserinde prensin devletin gücünü maksimize edip devletin bekası için ne gerekiyorsa yapmalıdır demiştir. Ayrıca Devletin ereği olan “ulusal çıkar ya da “hikmet-i hükümet” (raison d’état)<sup>133</sup> bu ekseninde şekillenmiştir.

### 2.2.3.3. Neo-teoriler (Neo-realizm ve Neo-liberalizm)

Özellikle bu teoriler Soğuk Savaş döneminin yumuşamaya başlaması (Detante) sonrasında ve küreselleşme olgusu ekseninde liberalizm ve realizmin tekrardan formüle edilerek sisteme dahil edilmesi ile hayat bulmuştur.

Bu teorilerle, uluslararası ilişkileri artık bilardo topu gibi bir sistem yerine siyasal, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin iç içe geçtiği ve aynı zamanda alt ulusal, ulusal, uluslararası, transnasyonel ve supranasyonel aktörlerin yer aldığı bir örümcek ağı sistemine benzetilmiştir.<sup>134</sup> Burada temel aktörün devlet olmasına rağmen, devlet dışındaki örgütleri (NGO-non-governmental organizations), sivil toplum kuruluşları (STK) başta olmak üzere birçok yapının/kurumun yer aldığı bir sistem olmuştur. Devletlerin bu teorilerle egemenlik alanlarının, rollerin ve etkinliklerinin değiştiği görülmektedir.

Neo-realizm teorisine hayat veren Kenneth N. Waltz’dur. Waltz 1979 yılında yazmış olduğu *Uluslararası Politika Teorisi (Theory of International Politics)*<sup>135</sup> eserinde uluslararası politikanın nasıl olması gerektiği devletlerin sistemde ne yapması ya da ne yapmaması gerektiğini belirtmiştir. Waltz eserinde Marks’ın ulusların politikasını ekonomiyle açıkladığını, I. Wallerstein’ında ulusal ve uluslararası politikayı “kapitalist dünya ekonomisine” bağlayarak ekonomiyi

---

federe devletlerde halen uygulanmaktadır. Bu açıdan iç politika da meşru olan bir uygulama dış politikada meşru olmaya bilir.

<sup>133</sup> Raymond Aron, **Penser la Guerre, Clausewitz (l’age planétaire)**, Paris, Gallimard, 1976, s. 212-218’den aktaran, Karaosmanoğlu, “Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden”, s. 10.

<sup>134</sup> Arı, **Postmodern Uluslararası ilişkiler Teorisi**, s. 9.

<sup>135</sup> Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, (Çev. Osman S. Binatlı), Ankara: Ponex Yayınevi, 2015.

devletler sistemiyle aynı kefede görmektedir.<sup>136</sup> Yani artık uluslararası sistemde sadece devletler belirleyici değil devletler dışındaki yapılar/kuruluşlar/örgütler ve ekonomi gibi unsurların da belirleyici olduğu belirtilmiştir.

Bilindiği üzere uluslararası ilişkiler anarşiktir. Uluslararası ilişkilerin anarşik olmasında onu denetleyecek üst bir makam ya da yapının olmamasına bağlanmıştır. Bu açıdan Neo-realizme göre sistemin anarşik olması güvenlik sorunları yaratmıştır. Devletler kendi güvenlikleri için self-help durumundadır. Yani kendi güvenliklerin kendileri sağlayacaktır. Neo-realizm uluslararası sistemin anarşik olmasını güvenlik açısından şöyle değerlendirmiştir.

- *Devletler güvenliğin temel objesidir.*
- *Devletler güvenliğin temel objeleri olduğu için ulusal güvenlik oldukça önemlidir.*
- *Ulusal güvenlik anlayışı iç güvenlikten ziyade dış güvenlik odaklıdır.*
- *Uluslararası sistem anarşik bir yapıya sahip olmasının doğal bir sonucu olarak göreceli bir güvenlikten bahsedilebilir. Mutlak güvenlikten söz etmek mümkün değildir.<sup>137</sup>*

Ayrıca Waltz sistemi Soğuk Savaş olayları neticesinde çift kutuplu bir sistem olarak belirterek diğer kutupların güvenlik paradoksları yaratacağını vurgular. Ayrıca askeri gücün maksimizasyon edilmesi gerektiği ve işbirliğinin ancak hegemonya durumlarında geçerli olacağını belirtmiştir.<sup>138</sup> Ayrıca realistlerin tersine güç bir amaç değil araçtır paradoksu geçerlidir. Devletler gücü bir araç olarak kullanarak survivallarını/yaşamlarını devamlı kılacaklardır. Bu bağlamda realizm okuması üzerine devlet güvenliğinin askeri boyutu değil ekonomik-politik durum başta olmak üzere birçok alan dahil edilmiştir.

Neo-liberalizm baktığımız zaman II. Dünya Savaşı sonrası kurulan ve demokratikleşmeye başlayan ve küreselleşme olgusu ile ekonomik anlamda birbirlerine bağımlı olmaya başlayan devletlerin çoğalması teoriyi destekler nitelikte olmuştur. Liberalizm de olduğu gibi ticaret, demokrasi, insan hakları, hukuk gibi alanlarda meydana gelen gelişmeler neticesinde varlığını korumuştur. Küreselleşme ekseninde *dünya toplumu (World Society)* gibi Grotiyen yaklaşımlarda devlet dışında

<sup>136</sup> Age, s. 51.

<sup>137</sup> Barry Buzan, **People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era**, New York: Harvester wheatsheaf, 1991, s. 22-23'den aktaran Karabulut, **Güvenlik: "Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek"**, s. 61.

<sup>138</sup> Arı, **Postmodern Uluslararası ilişkiler Teorisi**, s. 9.

diğer aktörleri ve kurumları sisteme dâhil edilerek sistemin ve bunların güvenliği üzerinde durulmuştur.<sup>139</sup>

Devlet merkezilikte/transnasyonalizm tartışmasından artık güvenlik algısının ortadan kalktığı Josep S. Nye, Robert O. Keohane, Richard W. Mansbach, Josep A. Vargas gibi düşünürler tarafından belirtilerek, “değerlerin otoriter dağılımı” olarak tanımlanan paradigmanın artık değişmesi gerektiği vurgulanmıştır.<sup>140</sup> Özellikle bu dönem daha aktif olan BM ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası yapılarla iş birliği ve güvenle ortam tazelenmiştir.

Robert Keohane 1984 yılında kaleme almış olduğu *After Hegemony* (*Hegemonya Sonrası*) eseri ile 1970’lerde başlayan ve zaman ilerledikçe azalan ABD Hegemonyasına karşılıklı işbirliğin genişleyerek devam ettiğini belirterek, Neo-liberallerin sistemde anarşi, etkin olsa da uluslararası işbirliği ile bu sorunun üstesinden gelineceği vurgusu yapılmıştır.<sup>141</sup> Bu bağlamda L. Won Milnes 1944 yılında Almanya üzerine kaleme aldığı *Kadiri Mutlak Devlet* “serbest ticaret ve demokrasinin dünyasında savaş ve fetih için teşvik olmadığından, vatandaşlar için ulusun egemenliğinin daha önemli olmayacağını, bu ortamda bir bölgenin ele geçirilmesin vatandaşa avantaj sağlamayacağını, bundan dolayı pek savaş olmayacağını belirtmiştir.”<sup>142</sup>

Neo-liberal görüşü pekiştirmek için Francis Fukuyama *The End History and Last Man* (*Tarihin Sonu ve Son İnsan*)<sup>143</sup> eserinde SSCB’nin dağıldığı, Berlin Duvarının yıkıldığı ve bunlara bağlı olarak demokrasi, serbest ticaret, insan hakları vb. gibi yapıların yer aldığı ve özellikle küreselleşme ekseninde uluslararası sistemi etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda uluslararası ilişkileri anarşiden kurtarmak için Charles Kegley’e göre küresel değişim ve işbirliğinin yeni bir örgütlenme anlayışının uluslararası toplumun gelişmesini sağlayacağını ileri sürerek, realist perspektife göre devletin savaş ve çatışma durumunu azaltarak, devletlerin dış politikalarında daha

---

<sup>139</sup> Age, s. 10

<sup>140</sup> Age, s. 11.

<sup>141</sup> Age, s. 10

<sup>142</sup> Aytekin Yılmaz, **Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler**, Ankara: Kadim Yayıncılık, 2013, s. 151.

<sup>143</sup> Fukuyama 1989 yılında *The National Interest* dergisinde “Tarihin sonu mu?” başlıkla makalesinden esinlenerek *Tarihin Sonu ve Son İnsan* kitabını hazırlamıştır. Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (Çev. Zülfü Dicleli), İstanbul: Profil Yayıncılık, 2015, s 11.

ahlaki ilkelere dayanan etik davranışlar ekseninde hareket edeceğini belirtmiştir.<sup>144</sup> Hans Köchle ise “nasıl olması gerekir?” sorusu ekseninde dünyayı değiştirmeyi düşünmüştür. Bu ekseninde evrensel hukuk kavramı (universal jurisdiction), insani müdahale doktrini,<sup>145</sup> uluslararası terörizm, uluslararası ceza yargısı, küresel adalet sistemine uygun yapıların işlerlik kazanması gerektiğini belirtmiştir.<sup>146</sup>

Günümüzde idealist teorinin bir uzantısı olan neo-liberalizm, paradoksları olan uluslararası örgütler ve uluslararası hukukun barışı sağlama rolü şüpheli olsa da uluslararası hukuka ve BM'ye göre işgal ve fethi gibi olguların yasaklandığı, deniz taşımacılığının serbestliği, savaş ve diplomasiye ilişkin normlar, adil ve haklı savaş yaklaşımları savaş ve çatışma ortamını sınırlandırdığı gözlemlenmiştir.<sup>147</sup>

#### 2.2.3.4. Marksizm

Marksizm düşüncesi isminden de anlaşılacağı üzere Karl Marks'a dayanmaktadır. Marks'ın ekonomi üzerine yapmış olduğu çalışmaları uluslararası sisteme entegre edilerek az gelişmişlik sorunu ekseninde değerlendirilmiştir. Ayrıca teori uluslararası ilişkilerde vuku bulan olayların küresel kapitalist sistemde adaletsizliklere nasıl yol açtığını göstermektedir.<sup>148</sup> Marksizm'in güvenlik algısı yukarıda sayılan neticeler üzerine okumalarla gerçekleşmiştir. Temel felsefesi ekonomi, azgelişmişlik ve kapitalist sistem olan Marksizm sosyalist-komünist ideolojinin bir uzantısı olarak Uluslararası İlişkiler Disiplininde yer almıştır.

Marksizm 3. Dünya Kavramını içermektedir. Devletlerin ekonomik durumuna ya da seviyesine göre belirlenen 3. Dünya söylemi *dekolonizasyon* (sömürü sonrası) dönemi sonrası sistemde yer alan devletleri içermektedir. 3. Dünya Kavramı dışında, 1. Dünya Ülkeleri (ABD ve Batı yanlısı) ve 2. Dünya Ülkeleri

<sup>144</sup> Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, s. 182.

<sup>145</sup> Bir ülkedeki ağır insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak ve sivil halkı korumak amacıyla, diğer devlet ya da devletlerce ya da uluslararası örgütlerce kuvvet kullanılması ya da kuvvet kullanma tehdidi yapılması suretiyle yapılan müdahalelere insani müdahale denilmiştir. Kavram özellikle Soğuk Savaş'ın bitimi ile Balkanlar (Kosova, ..), Ruanda, Güney Afrika, Somali başta olmak üzere birçok alanı/devleti kapsamaktadır. İnsani Müdahale BM bünyesinde yani BM Genel kurulunca karar verilmiş olmalıdır. Bakınız: Naim Demirel “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu”, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/fsmia/article/download/1028000016/1028000020> (04.04.2016)

<sup>146</sup> Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, s. 182- 183.

<sup>147</sup> Yılmaz, **Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler**, s. 151.

<sup>148</sup> Griffiths, vd., **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, s. 161.

(SSCB ve Doğu Bloğu olan ülkeler) yer almaktadır. Aslında 3. Dünya söylemi dışındaki devletler ideolojik olarak ayrılmışlardır, fakat 3. Dünya ülkeleri tarafsız olsalar da ekonomileri ve gelişmişlik seviyeleri diğerlerine kıyasla düşük bir yapıdadır.

Sadece 3. Dünya söylemi değil bu konu I. Wallerstain *Dünya Sistemi*’nde de yer almaktadır. Wallerstain’in Dünya Sistemine baktığımız zaman o da post-kolonyal (koloni sonrası ya da sömürü sonrası) dönemi değerlendirerek dünya devletlerini üçe ayırmıştır. Bunlar: *Merkez Ülkeler* (Gelişmiş ülkeler); *Yarı-çevre Ülkeler* (Gelişmekte olan ülkeler) ve *Çevre Ülkeler* (gelişmemiş ülkeler-sömürü ülkeleri) olarak belirtmiştir. Bu bağlamda ülkeleri *Kuzey* (gelişmiş) *Güney* (gelişmemiş) ayrımı da yapmakla birlikte *bağımlılık teorisi* de uluslararası ilişkiler alanında Marksist yapısalcı yaklaşımın argümanlarını oluşturmaktadır.<sup>149</sup>

Marksizm liberal ve realist teoriye göre dünyanın bağımsız devletlere bölünmesi şeklinde gücün dikey bölünmesi şeklinde değil, gücün yatay bir şekilde örgütlenmesini öngörmektedir.<sup>150</sup> Bu durum aslında Marks’ın “dünya işçileri birleşin!” söylemi ekseninde, gerçekleşecek *proletarya* devrimi ile kurulacak olan sistemin sac ayaklarından biridir. Belki dünyadaki tüm işçiler birleşmedi fakat Marks’ın İngiltere’de öngörmüş olduğu proletarya/işçi devrimine benzer bir devrim olan köylü/sosyalist devrim yani *1917 Ekim Devrimi* olmuştur. Bu zamandan sonra SSCB lideri Lenin ve sonra yerine gelen J. Stalin Marksizm’i uluslararası arenada ileri taşıyalar da, SSCB’de uygulamış oldukları katı ve sert politikalarla Marksizm tam anlamıyla yansıtamamışlardır.

Marksizm kapitalist sisteme karşı olan bir teoridir. Özellikle küreselleşme olgusunun hızlandığı dönemden sonra Uzak Doğu’da yer alan ve Wallerstain “Asya Kaplanları” olarak tanımladığı ülkelerin ekonomilerinin yükselen bir değer içermesine rağmen dünya ekonomik sistemindeki eşitsizliği değiştiremediğini ifade etse de Marksist ve Marksist olmayan birçok yazardan eleştiri almıştır.<sup>151</sup> Çünkü kapitalist ülkeler çoktan ekonomik gelişmişliklerini tamamlamışlardır. Bu nedenle

<sup>149</sup> Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 199.

<sup>150</sup> Heywood, *Siyaset*, s. 189.

<sup>151</sup> Asya Kaplanları olarak lanse edilen devletler, Uzak Doğu’da yer alan Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong’u kapsamaktadır. Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 200.

gelişmemiş devletlerin onların seviyesine gelmesi zor olacaktır. Lenin'in de belirttiği gibi emperyalist aşamaya gelen kapitalizm Batı dünyası dışında kalan alanlarda toplumsal gelişmeyi ilerletici değildi. Bu durumda kapitalizmi sosyalizm için gerekli üretim güçlerinin katkı sağlayan bir araç gibi görmeli ve Marksistler bu ülkelerde kapitalizm gelişmesine karşı çıkmaktan çok bunu sosyalizme giden bir “sürekli devrim” eşitsiz ve karma gelişimin dinamiklerini incelemelidirler.<sup>152</sup>

Marksizm'in güvenlik algısına bakıldığı zaman yukarıdaki açıklamalar üzerinden temel perspektifi ekonomik, gelişmişlik gibi argümanlar üzerine inşa edilerek insanların hayatlarını devam ettirmesi gösterilebilir. Keza teori Marks'ın öğretileri ekseninde şekillendiğinden uluslararası ilişkiler alanında devletten çok toplumun ve buna bağlı olarak da bireyin güvenliği sağlama gayreti içinde ekonomik değerler dikkate alınarak yoksulluk, salgın hastalıkla, insanların temel ihtiyaçları vd. öncelikli güvenlik kaygılarıdır. Kapitalizm ortaya çıkarmış olduğu “tekelci sermaye”nin (monopoly capital) Wallaerstain'ın tanımlamış olduğu Çevre Ülkeleri sömürdüğü ve bu ülkelerdeki gelişmeyi yavaşlatarak sürekli devrimci ayaklanmalara neden olduğu belirtilmiştir.<sup>153</sup> Ayrıca zenginleşen Kapitalist ülkelerin kendi değerlerini başka ülkelere entegre etmesi ve sonucunda demokrasi, insan hakları ve hukuk gibi değerleri (bu değerler Marksizm'in sınıf kavramında yer alan eşitliğin esasıdır.) kullanmasıdır. Bu değerler açısından şurası bir gerçek ki ABD'nin Irak'ı 2003 yılındaki işgali (ekonomik nedenler olmasa da) “biz oraya demokrasi götürüyoruz” söylemi gerçeği yansıtmamakta, çünkü Irak'ta nispeten de olsa var olan bir demokrasinin yerini savaş ve çatışma ortamı almıştır. Marksizm'in açısından bakıldığında kapitalist/zengin bir ülkenin yapacağı bu olacaktır. BM Güvenlik Konseyi (BMGK) daimi üyesi ülkeler dünyada en fazla silah satanlardır.<sup>154</sup> BM'nin savunucusu ve dünya barışına hizmet eden bu devletlerin silah ihracatında başı çekmeleri ayrı bir paradoks ve çelişkidir. Bu açıdan Irak örneğine tekrardan baktığımız zaman, daha doğru bir tabirle ABD Irak'a sadece demokrasiyi götürmemiş silah da götürmüştür. Bu durumun değiştirilebilmesi için Marksistler bir ülkenin ekonomik olarak gelişmesi emperyalist, yayılmacı ve dolayısıyla da savaş

---

<sup>152</sup> Age, s. 200.

<sup>153</sup> Age, s. 203.

<sup>154</sup> BMGK'nin beş daimi üyesi ABD, Çin, Fransa, İngiltere ve Rusya Federasyonu'dur.

.....“En Çok Silah Alan ve Satan 10 Ülke”, <http://www.ahaber.com.tr/galeri/dunya/en-cok-silah-alan-ve-satan-10-ulke> (15.05.2016)

eğilimli olması arasında doğrusal bir bağın olduğu, bu bağın yok olması içim emperyalizm ve savaşın ortadan kalkması gerektiği ve bunun da kapitalizmin kaldırılması ile mümkün olacağını belirtmiştir.<sup>155</sup>

Kafkasya bölgesi açısından teoriye bakıldığı zaman, sömürülmüş toprak parçalarına uygulanan teori buraya uygulanamamıştır. Çünkü teori ekonomik ve gelişmişlik kavramları üzerinde durmaktadır. Kafkasya bölgesi daha çok etnik ve kimliksel sorunların yaşandığı bir alan olmuştur. Ayrıca Kafkasya bölgesi sömürülmemiş bir yerdir. Diğer taraftan Kafkasya bölgesinde Marksizm'in temel değeri olan sınıf çatışması yerine etnik/dini ve kimliksel çatışma yaşanmıştır. Bu açıdan bölgede yaşayan insanların ekonomik ve gelişmişlik kaygılarından çok devletlerinin ya da kendilerinin ne olacağı korkusu vardır. Örnelemek bazında Hocalı Soykırımı ile akrabalarını kaybeden insanlara siz ne kadar yardım etseniz de acılarını dindiremezsiniz. Marksizm bu noktada işlemez hale gelmektedir. Fakat diğer taraftan bakılınca Rusya'nın Kafkasya'da ayrılıkçı özerk bölgelere yapmış olduğu yardımlarla onları kontrol etme yoluna giderek onları kendisine bağımlı hale getirmiştir. Böylece kapitalist/zengin ülkelerin sömürü/fakir ülkeleri kontrol etmesini sağlar tezini doğrulamıştır. Kırım ve Abhazya bunun en büyük örneğidir.

#### **2.2.3.5. Diğer Teoriler**

Uluslararası ilişkiler disiplini gelişen ve değişen koşullara bağlı olarak yeni perspektifler ortaya konulan bir alan olmuştur. Soğuk Savaş ve bu dönemde yaşanan küreselleşme olgusu yeni teorilerin ortaya çıkmasına ya da eskilerin kendilerinin güncellemesine neden olmuştur. Bunlardan birkaçına baktığımız zaman; eleştirel teori, post-yapısalcılık, konstrüktivizm, feminizm, yeşil siyaset vb. ile birlikte Frankfurt okulu, İngiliz okulu ve Kopenhag okulu sayılabilir.

Eleştirel teoriye baktığımız zaman Marks, Lenin gibi sol görüşlü düşünürlerin düşünceleri ekseninde şekillenerek bununla da sınırlı kalmayıp uluslararası ilişkilerde küresel kapitalist sistemin adaletsizliklere nasıl yol açtığını göstermek arayışındadır.<sup>156</sup> Bu açıdan Frankfurt Okulu'ndan ve özellikle Jurgen Habermas'ın çalışmalarından esinlenenler ise daha çok uluslararası toplumun sorunlarıyla

<sup>155</sup> Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s. 145-146

<sup>156</sup> Griffiths, vd., **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, s. 161.

ilgilenmektedir. Habermans'ın NATO'nun Kosova Müdahalesi (1999), 11 Eylül Saldırısı (2001), Irak Savaşı (2003) ve anayasal bir karşı askeri güç olarak gördüğü AB'yi desteklemekle beraber alternatif bir kozmopolitan küresel yönetim vizyonunu kapsamlı bir şekilde ortaya koymuştur.<sup>157</sup> Teori insan ihtiyaçlarını küresel düzeyde karşılanması gerektiği, adaletsiz olan sistemin radikal bir şekilde reforma edilmesi gerektiği, iç politika ve toplumsal sınıflar arasındaki ayrımdan vazgeçilmeli, egemen olan devletlerin ortadan kalkmayacağı ve buna bağlı olarak da Marksizm'in savlarının gerçekleşmeyeceğini savunmuşlardır.<sup>158</sup> Savunucularına baktığımız zaman Jurgen Habermas, Robert Cox, Andre Gunder Frank, Antonio Gramsci, Stephen Gill, Andrew Linklater başta gelmektedir.<sup>159</sup> Kafkasya açısından teoriye kısaca baktığımız zaman; teorin güvenlik algısı Marksizm gibi pasif kalmıştır. Adaletsiz sistem, iç politika ve toplumsal sınıflar arasındaki paradigması Kafkasya güvenliğini bir nebze olsa da açıklar niteliktedir, fakat kesin çözüm getirmeyeceği bir gerçektir. Çünkü teori yerel/local boyuttan çok küresel boyutu ele alması ve kapitalist sisteme eleştiri getirmesi Kafkasya güvenliğini üzerinde çok büyük etki yaratmamıştır. Diğer taraftan uluslararası sorunlara küresel boyut getirmesi teorinin politika ve uygulamaları daha işler hale getirilebilir ise belki o zaman Kafkasya ve diğer bölgeler ya da sorunlar için çözüm üretmede bir adım ileri gidilmiş olur.

Konstrüktivizm 1980'lerden sonra ortaya çıkan bir teoridir. Uluslararası sistemin güç dağılımı ve güç dengesinin bir sonucu olarak şekillenmek yerine, ülke ve aktörlerin fikir ve algılarıyla uluslararası alanı etkileyen düşünürlere konstrüktivistler denilmektedir.<sup>160</sup> Konstrüktivizm düşünürleri uluslararası ilişkileri etkileyen en önemli boyutu maddi güç değil sosyal boyut olduğunu, sistemin maddi güçle değil fikirler ve algılarla oluştuğunu vurgulamışlardır. Bu yönüyle devlet etkileşimini, kimliklerin, çıkarların ve değerlerin zaman içerisinde devletlerin hareketlerini şekillendirdiği ve aynı zamanda bu hareketlerin zaman içerisinde öğrenme süreci yansıtarak inşa durumuna getirmiştir.<sup>161</sup> Bu yönüyle inşacılık olarak

<sup>157</sup> Burchill, vd., **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, s. 218.

<sup>158</sup> Griffiths, vd., **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, s. 161.

<sup>159</sup> Ayrıntılı bilgi için bakınız: Griffiths, vd., **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, s. 123-160; Burchill, vd., **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, s. 217-246 & Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, s. 210-214.

<sup>160</sup> Yılmaz, **Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler**, s. 161.

<sup>161</sup> Griffiths, vd., **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, 123.

da anılmaktadır. Ayrıca inşacılıkla ilgili üç başat akım vardır ki onlarda şöyledir: *Orta yol (middle ground)*, *öz-düşünsel (selfreflexive)* ve *söylemsel'dir (discursive)*.<sup>162</sup>

Kültür ve kimlik uluslararası ilişkilerin ve güvenliğin temelinde yer almaktadır.<sup>163</sup> Çünkü Soğuk Savaş'ın bitimi ve bunun sonucunda dünya da yaşanan olaylar neticesinde algılama, kardeşlik, dayanışma bağları sayesinde uluslararası ilişkileri etkilemişlerdir. Bu sayede son dönemde Alexsander Wendt'le birlikte inşacılık yükselen bir eğilim yakalamıştır. Wendt konstrüktivizm Grotiyan idealizme dayandırmakla birlikte, BM ve AB gibi yapılar işaret edilerek kimlik etrafında insanların toplandığı görülmektedir. AB'de olduğu gibi Avrupalı kimliği ya da alt yerel kimlik, uygarlık kimliği, bölgeci kimlik vb olması devletlerin dış politikasını etkilediğini görülmektedir.<sup>164</sup> Bu açıdan Avrupalılar yeni bir kimlik inşa ederek kendilerine AB vatandaşlığı kimliği kazandırmışlardır. Benzer bir yaklaşım Kafkasya'da olmuştur. 2007 yılında kurulan Kafkas Emirliği ile Kafkas halkları ortak bir çatı altında birleştirilmek istenirse de girişimler sonuçsuz kalmıştır. Düşünürlerine baktığımız zaman Alexsander Wendt, Fredrich Kratochwil, Nicholas Onuf, Cristian Reus-Smit başta gelmektedir.

Feminizme baktığımız zaman, feminist akademisyenler, uluslararası ilişkiler çalışmalarında toplumsal cinsiyet kategorilerinin dışlanma yanlışlığını toplumsal cinsiyeti geri koyarak düzeltmeye çalışmışlardır. Bu durumda egemen olan erkek zihniyetinin düzeltilmesi olarak algılanmıştır.<sup>165</sup> 1980'lerde hız kazanan bu durum soğuk savaşın bitişi ile kimlik politikalarına geri dönüşün sonucundan pozitivist düşüncenin eleştirilmesi neticesinde uluslararası ilişkilerde rolü belli olmuştur.<sup>166</sup> Bu alanda yapılanlara bakıldığı zaman özellikle savaş teorisinde ve pratiğinde kadına biçilen rol, Tickner'in erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizliği uluslararası ilişkilerde güvenlik ve istikrarı algılama şeklini belirtmiştir.<sup>167</sup> Bu teoride eleştirinin başında neden feministler bayan uluslararası ilişkiler akademisyenleri ya da bayan devlet başkanlarının/siyasilerin sayısını arttırmak için lobicilik faaliyetleri yapmıyor

---

<sup>162</sup> Age, s. 124.

<sup>163</sup> Yılmaz, **Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler**, s. 161.

<sup>164</sup> Age, s. 162-163.

<sup>165</sup> Michael W. Doyle ve G. John Ikinberry, **Uluslararası ilişkiler Teorisinde Yeni Düşünce**, (Çev. Emre Çıtak), İstanbul: Beta Yayınları, 2015, s. 77.

<sup>166</sup> Griffiths., vd., **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, 279.

<sup>167</sup> Age, s. 279.

denilmekle birlikte, toplumsal sorunlar dışarıda değil de merkezde olması gerektiği, kadınların devlet üzerinde daha fazla kontrol alanı olması gerektiği eleştirilerini getirmişlerdir.<sup>168</sup> Sonuç olarak feministlerin güvenlik algısına baktığımız zaman; var olan hayatı korumak, sosyal refah ve sosyal adaleti sağlamak, mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmak ve son kertede barışı tesis etmek şeklinde özetlenmektedir.<sup>169</sup> Kafkasya açısından bu durum en sonda yer almaktadır. Çünkü Kafkasya her an savaşın yaşanacağı bir coğrafyadır ve böyle bir ortamda temel güvenlik paradoksu insanların ve devletin survivaldir. Çünkü güvenliğin temel değeri olan öncelikli amaçlar Kafkasya’da bu doğrultudadır. Öncelikle devletin bekası ve buna bağlı olarak insanların yaşamlarının devamı, sonraki aşamada ise sosyal ve ekonomik haklar başta olmak üzere diğer güvenlik paradokslarının hayata geçirilmesidir.

İngiliz Okulu’na baktığımız zaman “uluslararası toplumun ahlaki (moral), siyaset ve sosyal niteliklerine odaklanan ve dünya toplumunun ortaya çıkarmış olduğu özelliklerini tahlil eden bir düşünce ekolüdür.”<sup>170</sup> İngiliz Okulunun kökleri 1930’ların sonlarına doğru dayandırılrsa da 1960 ve 1970’lerde gelişmesine devam etmiştir. Hedley Bull tarafından ortaya atılan devlet toplumunun kuramı ile (savaş, büyük güçler, uluslararası hukuk, diplomasi, güçler dengesi, ...) uluslararası düzenin devamında ciddi öneme sahip oldukları belirtmiştir, ayrıca Martin Wight da uluslararası toplum teorisinin realizm ve idealizme bir alternatif olduğunu belirtmiştir.<sup>171</sup> Uluslararası toplum, düzen-adalet başta olmak üzere Soğuk Savaş’ın bitimine doğru dayanışmacı grup, insani müdahale, kötü müdahaleye maruz kalan halkların korunması üzerine sistematik ve metodolojik çalışmalar yapılmıştır. Kafkasya üzerinden yapılan okumalarda SSCB’nin dağılmasının akabinde bölgede gerçekleşen savaşlar ve özellikle Rus-Çeçen Savaşı bu teori için önemlidir. Çeçen halkı Rusya’nın savaş tekniği sonucunda acı kayıplar yaşamıştır. Savaş neticesinde kötü muameleye maruz kalan Çeçen halkı yıllarca sürecektir olan trajedinin etkisinde kalmıştır. Şehirleri, köyleri ve evleri bombalanan Çeçen halkı binlerce kayıp

<sup>168</sup> Doyle, *Uluslararası ilişkiler Teorisinde Yeni Düşünce*, s. 79.

<sup>169</sup> Arı, *Postmodern Uluslararası ilişkiler Teorisi*, s. 167.

<sup>170</sup> Griffiths, vd., *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*, 211.

<sup>171</sup> Age, s. 161.

vermiştir.<sup>172</sup> Ayrıca Hocalı Katliamı aynı konjunktür altında değerlendirilebilir. Düşünürlerine baktığımız zaman Hedley Bull, Barry Buzan, Timothy Dunne, John Vincent, Martin Wight'dir.

Kopenhag Okulu 1980'li yılların ortalarında Kopenhag Barış Araştırmacıları Merkezi bünyesinde bir grup araştırmacı tarafından oluşturulmuş, ismini 1996 yılında Bill Sweeney vermekle birlikte Kopenhag Okulu uluslararası güvenlik çalışmaları alanındaki Amerika egemenliğine alternatif olarak ortaya çıkmıştır.<sup>173</sup> 1983 yılında Barry Buzan tarafından yazılan ve 1991 yılında tekrardan revize edilerek yayınlanan "Halklar, Devletler ve Korku" isimli kitabında klasik askeri odaklı güvenlik anlayışına eleştiriler getirerek güvenliğı başka bir boyuta taşımıştır.<sup>174</sup> Ayrıca Buzan'ın kitabı Kopenhag Okulunun temel taşı niteliğindedir. Buzan eserinde daha önceki çalışmalarda güvenliğin "çok dar anlamda tanımlandığı" eleştirisinde bulunmuş ve güvenliğı daha geniş bir çerçevede değerlendirerek, güvenlik çalışmalarını savaş kavramı, tehdit ve askeri gücün kullanımı çerçevesinde Gelenekçiler karşısında "genişletilmiş güvenlik" kavramını ortaya koyarak güvenlik kavramının içeriğı devletlerin askeri güç kullanımı tekelinde şekillenen anlayıştan öteye götürülerek halkın yaşantısını etkileyen ve daha önce güvenlik ajandasının dışında tutulan alanları kapsayacak şekilde geniş anlamda tartışmaya açılmıştır.<sup>175</sup> Buzan ve Kopenhag Okulu teorisyenleri tarafından kaleme alınan "Güvenlik: Yeni bir Analitik Çevre" (*Securiyt: A New Fremework for Analysis*) eseriyle uluslararası ilişkiler ve uluslararası güvenlik literatürüne güvenlik sektörleri kavramı kazandırarak; geleneksel askeri güvenliğin yanında ekonomik, siyasi/politik, çevresel, toplumsal ve insanı güvenliğı literatüre sokmuştur.<sup>176</sup>

Buzan güvenliğı beş ayrı sektöre ayırmakla birlikte sektörlerin temel birimi devlet oluşturmakta ve sektörler devletlerin çıkarlarına göre şekillenmektedir. *Askeri güvenliğı*; devletin saldırı ve savunma kabiliyeti ve bu alanlardaki karşılıklı etkileşimin diğer devletlerce nasıl algılandığını belirtmiştir. *Siyasi/politik güvenliğı*;

<sup>172</sup> Benzerlik açısından bugün halen devam eden (2010-....) Suriye'deki iç savaş yıkımların ve trajedilerin en büyük örneğidir.

<sup>173</sup> Arı, **Postmodern Uluslararası ilişkiler Teorisi**, s. 180-181.

<sup>174</sup> Övgü Kalkan Küçüksolak, "Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması", **Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi**, Yıl: 2012, İlkbahar, Cilt: 4, Sayı: 14, s. 204.

<sup>175</sup> Agm, s. 205.

<sup>176</sup> Arı, **Postmodern Uluslararası ilişkiler Teorisi**, s. 181.

devletin örgütsel istikrarı, yönetim sistemi, yönetimin/yöneticilerin meşruiyeti belirtmektedir. *Ekonomik/İktisadi güvenlik*; devletin ekonomik yapısı, gücünü refah ve gelişmişlik seviyesini kabul edilebilir düzeyde tutmak üzere gerekli kaynaklara, finans ve pazarlara ulaşımı ifade etmektedir. *Sosyal güvenlik*; toplumun sahip olduğu geleneksel dil, kültür, dini ve ulusal kimlik ile geleneklerin gelişimi için gerekli koşulların sürdürülebilirliğini kapsamaktadır. *Çevresel güvenlik*; tüm insani faaliyetlerin bağımlı olduğu yerel ve evrensel biyosferin korunması şeklinde tanımlanmaktadır.<sup>177</sup> Bunların yanında Buzan ve Ole Weaver tarafından 2003 yılında Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan *bölgesel güvenlik kompleksi* ortaya atılmıştır. Bölgesel güvenlik kompleksinin oluşması için devletlerin ortak tehdit algısı olmalı ve bu algı sayesinde devletlerin karşılıklı bağımlı olacağı ve sonucunda da işbirliğine gidileceği belirtilmiştir.<sup>178</sup> Bölgesel güvenlik kompleksinde devletlerin sınır ve toprakları birbirine yakın olması olmazsa olmaz şart değil, temel amaç devletlerin güvenlik ihtiyaçlarının aynı yönde ve birbirlerine paralel olmasıdır.

Ole Weaver perspektiflerinden bir diğeri de toplumsal güvenlik algısı üzerinden inşa edilen *güvenlikleştirme*<sup>179</sup> olgusudur. Güvenlikleştirme olgusu realist, linguistik teoriler<sup>180</sup> ve sosyolojiye de içine alan bir özelliğe sahip olmasından dolayı disiplinler arası bir duruma sahiptir. Çünkü güvenlikleştirme güvenlik kavramının temellini oluşturan varoluşsal tehditler ve hayatta kalma gibi geleneksel yapı taşlarını koruyarak konveksiyonel olmayan bir güvenlik analizi ortaya çıkarmakla birlikte, Kopenhag Okulu'nun güvenlik sektörlerinin de dâhil edilerek geleneksel güvenlik yaklaşımlarının yanında devlet dışı çevre, insan, toplum nesnelerinde yer aldığı uluslararası güvenlik tartışmaları oluşmaktadır.<sup>181</sup>

Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da yaşanan sorunların ve etnik çatışmaların temelinde kimliksel ve kültürel konjonktürler yatmaktadır. Kurulan modern-ulus

---

<sup>177</sup> Küçüksoğak, "Güvenlik Kavramının Realizm, Neo-realizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması", s. 205.

<sup>178</sup> Arı, **Postmodern Uluslararası ilişkiler Teorisi**, s. 182.

<sup>179</sup> Söylemsel ve siyasal bir süreçtir. Bir siyasal topluluk içerisinde bir şeyin referans nesnesinin varlığını tehdit ettiği ve bu tehditle mücadele için acil ve istisnai önlemlerin alınması ifade edilmiştir. Ole Weaver, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2008, Yaz, Cilt 5, Sayı 18, s. 152-153.

<sup>180</sup> Linguistik; dil bilimi, dilsel, dili bir sistem olarak gören ve niteliğini, yapısını, birimlerini ve dönüşümlerini inceleyen bilim dalı olmakla beraber dil bilimi ve dilsel anlamlarına gelmektedir.

<sup>181</sup> Arı, **Postmodern Uluslararası ilişkiler Teorisi**, s. 182-183.

devletler sahip oldukları teritoryal yani topraksal bütünlüğün dışında kendi uluslarını/soydaşlarını bırakabilirler. Bu bağlamda toplum güvenliği ya da toplumsal güvenlik için kimliğe, kültüre ve inşacı kurama yönelik yaşanmıştır.<sup>182</sup> Buradan yola çıkarak Kopenhag Okulu ekseninde şekillenen güvenlikleştirme ve buna bağlı olarak yaşanan güvenlikleştirme sürecinde başarı için üç şart koşulmuştur:

- *Hayati bir tehdit unsurunun belirlenmesi*
- *Bu tehdidin ortadan kaldırılması acil surum olarak kabul edilmesi*
- *Bu tehditlerin ortadan kaldırılabilmesi için olağanüstü tedbirlerin alınması gerektiğinin kabulü*<sup>183</sup>

Buradaki amaç güvenlikleştirme sürecinde söylemsel eylemler üzerine inşa edilse de başarı için kamuoyunun desteği aranmaktadır. Süreçte varoluşsal tehditlerin varlığı için alınan önlemlerin meşruluğu ve tehditlerin olağanüstü önlemlerle üstesinden gelinmesi öngörülerek güvenlikleştirme süreci tamamlanmak istenmektedir.

Bunun altında Weawer'in belirtmiş olduğu toplumsal güvenliğe bakmak önemlidir. Weawer çalışmasında *Sırp güvenliği*?<sup>184</sup> denilince akla ne gelir ya da ne gelmeli? sorusunu sormuştur. Çalışmanın önceki sayfalarında güvenlik algısı belirtilse de Sırp güvenliği denilince aklımıza gelen ulus devlet ekseninde Sırbistan Devleti'nin ülkesel bütünlüğüdür. Fakat Weawer burada Sırp ulusu kavramını ve buna bağlı olarak da farklı ülkelerde bulunan Sırp'ları da ifade etmektedir.<sup>185</sup> Çünkü Weawer'in Sırp güvenliği paradoksundan yola çıkarak Sırp ulusu açısından güvenlikleştirmenin Sırp Devleti güvenlikleştirmesinden farklı olduğunu belirtmiştir. Aynı paradoks ile Kafkasya'ya bakıldığı zaman benzer özellikler taşıdığı görülmektedir.

Tıpkı Balkanlarda Kafkasya gibi etnik ve kimliksele çeşitliliği fazla olduğu bir bölgedir. Kafkasya'da yer alan Osetler sunu bir şekilde Kuzey ve Güney Osetya olarak ikiye ayrılmıştır. Aynı kimlikte yer alan bir toplumun iki devlete ayrılması ile toplumsal güvenlik kavramına ve ulusal güvenlikleştirme kavramına ters düşmektedir. Ayrıca Kafkasya'da yer alan Çeçenistan'da da güvenlikleştirme

<sup>182</sup> Waewer, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", s. 154.

<sup>183</sup> Arı, **Postmodern Uluslararası ilişkiler Teorisi**, s. 184.

<sup>184</sup> Waewer, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", s. 154.

<sup>185</sup> Agm, s. 154.

paradoksu içinde yer almaktadır. Çünkü özerklikten bağımsızlığa geçmek isteyen Çeçenleri durdurmak isteyen RF, Çeçen-Rus Savaşı neticesinde başkent Grozni'yi bombalamıştır. Toplumsal güvenlik açısından Çeçenlerin üzerine yağın bombalarla şehirlerin, yerleşim yerlerinin yıkılması öncelikle toplumsal güvenliğe zarar vererek Çeçen kimliğini siyasileştirmiştir. Bu durum Çeçenleri daha geniş bir kimliğe değil de daha dar olan Çeçen kimliğine çekmiştir. Burada Çeçenlerin bireysel/tekil bazda değil toplumsal/kolektif bazda yok oluşu dikkate alınmıştır. Böylelikle Çeçenlerin direnişisi meşru bir olay ve var oluşun bir gereği olarak algılanmıştır. Grozni'nin bombalanması güvenlikleştirme paradoksu ekseninde Çeçenlerin toplumsal hayatlarına yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır.

### 2.2.3.6. Uluslararası Güvenlik Örgütleri

Uluslararası güvenlik örgütleri kolektif bir savunma amacıyla kurulmuş yapılardır. Esasen uluslararası güvenlik devletlerin ve devletlerin kurmuş olduğu sistemin güvenliğini tanımlamaktadır. Özellikle son asırda güvenlik örgütleri başta olmak üzere birçok bölgesel ve küresel örgüt kurulmuştur.

Güvenlik örgütlerine baktığımız zaman; NATO (Nort Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü), Varşova Paktı ve AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması) başta gelen kurumlardır. NATO ve Varşova Paktı tam bir güvenlik örgütlenmesidir. Güvenlik örgütleri olmasına rağmen savunmayı ortak bir amaç olarak gütmekle birlikte, saldırı amacıyla kurulmamış yapılardır.<sup>186</sup> NATO'nun 5. Maddesinde bu durumu şöyle belirtmiştir.

*Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.*<sup>187</sup>

<sup>186</sup> Davut Ateş, *Uluslararası Örgütler*, Bursa: Dora Yayıncılık, 2012, s. 330.

<sup>187</sup> **Kuzey Atlantik Anlaşması (NATO)**, [http://www.nato.int/cps/fr/natohq/official\\_texts\\_17120.htm?selectedLocale=tr](http://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr) (15.04.2016)

Kuzey Atlantik Anlaşmasına göre NATO üyesi ülkelerin toprakları diğer üye ülkelerin ortak savunması altındadır. Bu bağlamda birine ya da birkaçına saldırı hepsine yönelmiş bir eylem olmakla beraber üye ülkeler ortak savunma ve bunun sonucunda da saldırı eyleminde bulunabileceği belirtilmiştir. NATO ve diğer güvenlik örgütleri kendilerine bir saldırı olamadığı zaman savunma durumunda yer alacağını beyan etmişlerdir. Bu bağlamda NATO'nun 5. Maddesi 11 Eylül saldırılarının akabinde 4 Eylül 2001'de ittifak mücadelesinin ilk adımı olan “ortak savunma” uygulanmıştır.<sup>188</sup> Fakat kurulan bazı örgütler ya da ittifaklar birbirlerine karşı saldırmayacaklarını deklare etmelerine rağmen kendileri dışındaki üçüncü ülkeler için bu durumu belirtmemişlerdir. Şöyle ki 1939 yılında kurulan Alman-SSCB ittifakı birbirlerine karşı saldırmayacaklarına dair pakt imzalarken, üçüncü ülkelere karşı böyle bir durum geçerli değildir.<sup>189</sup> Keza yine örneklem açısından Almanya-İtalya-Japonya arasında 1940 yılında imzalanan mihver ittifakı ile savunma amacı güderken üçüncü ya da diğer ülkelere karşı saldırıda serbestlik tanınmıştır.<sup>190</sup>

NATO 4 Nisan 1949'da 12 ülke tarafından imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'na dayanarak kurulan ve zamanla genişleyerek 29 üye ülkenin bulunduğu bir güvenlik örgütüdür. Kurucu 12 üye ülkeye baktığımız zaman; Batı Avrupa ülkeleriyle ABD ve Kanada 1949 yılında üye olmuştur. Türkiye ve Yunanistan 1952 yılında Almanya Federal Cumhuriyeti (Batı) 1955 ve İspanya ise 1982 yılında üye olmuştur. Keza Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren üye olan 12 ülke ki bunların birçoğu Doğu Avrupa'da yer almaktaydı. Bunlar Litvanya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti vs. sayılmaktaydı.<sup>191</sup> Ayrıca 29 Mayıs 2016'da Karadağ NATO'nun son üye ülkesi olmuştur. NATO kurucu anlaşması olan Kuzey Atlantik Anlaşması 13 maddeden oluşmaktadır. NATO antlaşması gereği siyasi ve askeri birliğin yanında BM kurallarına uyulacağı teyit edilmektedir.

*Bu antlaşmanın Tarafları, Birleşmiş Milletler Yasası'nın amaçları ve ilkelerine olan inançlarını ve bütün halklar ve bütün hükümetlerle barış içinde bir arada yaşama arzularını teyit ederler. Demokrasi, bireysel özgürlük ve*

<sup>188</sup> Bilal Karabulut, **Uluslararası örgütlerin Güvenlik Boyutu**, Ankara: Barış Kitap, 2014, s. 31.

<sup>189</sup> Ateş, **Uluslararası Örgütler**, s. 330.

<sup>190</sup> Age, s. 330.

<sup>191</sup> 12 üye ülke SSCB'nin yıkılmasından itibaren NATO'ya girmişlerdir. 2004 yılında en büyük genişleme yaşamış ve en son üye ülkeler ise 2009 yılında Arnavutluk ve Hırvatistan ve 2016'da Karadağ olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html> (20.04.2016)

*hukukun üstünlüğü ilkeleri temelinde bütün halkların özgürlüklerini, ortak miraslarını ve uygarlıklarını korumakta kararlıdır. Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahın geliştirilmesini amaçlar. Toplu savunma ve barış ile güvenliğin korunması için çabalarını birleştirmekte kararlıdır. Bundan dolayı bu Kuzey Atlantik Antlaşması'nı kabul etmişlerdir.*<sup>192</sup>

NATO yukarıdaki tanımlama ile askeri bir birlik olsa da insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, refahın korunması, terörizme mücadele, barışı koruma, kaçak göçmenler doğal felaketler, barışı koruma gibi alanlarda da var olan bir güvenlik örgütünün ötesinde bir yapıdır. Şöyle ki Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ortaya çıkan “Yeni Güvenlik Anlayışı” ya da diğer bir ifade ile “Güvenliğin Yeniden Düşünme Süreci” NATO’nun yeni perspektifleri olmuştur.<sup>193</sup> Özellikle çalışmanın önceki sayfalarında değinilen Kosova müdahalesi ve 2005 Afganistan depremi neticesinde yapılan insani yardımlar duruma örnek teşkil etmektedir. NATO yaşamış olduğu bu dönüşüm sürecinde bazı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlar şöyle özetlenebilir:

- *Varlık sebebinin ortadan kalkmasıyla beraber yaşanan “meşruiyet sorunu”.*
- *Genişleme stratejilerinden kaynaklanan siyasi, ekonomik ve askeri sorunlar.*
- *Alan dışılık sorunu.*
- *NATO üyeleri arasında yaşanan sorunlar (Özellikle Almanya ve Fransa’nın Avrupa’da güvenliğin Avrupalıların sağlamasına yönelik fikirleri)*
- *NATO dışı ülkelerle yaşanan sorunlar (Özellikle Rusya Federasyonu ile yaşanan sorunlar)*
- *Ve en önemli değişen güvenlik oranı sonucunda ortaya çıkan yeni tehditlerle mücadele konusunda yaşanan sorunlar.*<sup>194</sup>

NATO dönüşüm sürecinde bu sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum Aslında bölgesel olan NATO’yu küresel bir örgüte dönüştürmüştür. Özellikle 11 Eylül (2001) saldırılarından sonra NATO daha kararlı bir politika sergilemiştir. Hatta öyle ki 29 Mayıs 2002’de “NATO-Rusya Konseyi” kurulmuştur.<sup>195</sup> Bu durum NATO’nun zamanla nasıl konjonktürel olarak dönüşüp değiştiğini göstermektedir. Ayrıca şurası önemlidir ki NATO’nun II. Dünya Savaşı’nı sonrası ya da Soğuk

<sup>192</sup> **Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO)**, [http://www.nato.int/cps/fr/natohq/official\\_texts\\_17120.htm?selectedLocale=tr](http://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr) (15.04.2016)

<sup>193</sup> Karabulut, **Uluslararası örgütlerin Güvenlik Boyutu**, s. 22.

<sup>194</sup> Age, s. 24.

<sup>195</sup> Bu konsey 1997 yılında kurulan Rusya-NATO Daimi Ortaklık Konseyi’nin yerini almıştır. Age, s. 31.

Savaşın başlarında kurulması bir tesadüf değildir. Çünkü NATO SSCB'nin kontrol edilmesi için kurulmuştur. Tıpkı uygulanan “Truman Doktrin” ve “Marshall Planı” gibi.<sup>196</sup>

Varşova Paktı da yine Soğuk Savaş'ın belirmeye başladığı bir dönemde kurulmuştur. Varşova Paktı SSCB önderliğinde askeri ve siyasi birlik anlaşması olarak 4 Mayıs 1955'te bir kurulan ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri olan Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Demokratik Almanya Cumhuriyeti (Doğu Almanya), Romanya ve Arnavutluk devletlerin üye olduğu uluslararası güvenlik örgütüdür. Varşova Paktı NATO'ya karşı kurulmuş bir örgüttür. Çünkü NATO üye ülkelerin temel prensibi olan SSCB ve buna bağlı olarak komünist (aslında komünist olmayan sosyalist rejimler) rejimlere karşı oluşu, SSCB ve Doğu Bloğu'nu Varşova Paktı altında birleştirmiştir. Pakt öncelikle Doğu ve Batı Almanya'nın 1990'da birleşmesi ile kayıp yaşamış ve 1991'de SSCB'nin dağılması sonucunda 31 Mart 1991 tarihinde askeri yapıyı sona erdirerek SSCB yerine kurulan Rusya Federasyonu değil, diğer tüm Varşova Paktı'nın Doğu ve Orta Avrupa üyesi ülkeler birer birer NATO üyesi ülkeler olmuşlardır. Bu durumda demokrasileşen dünyada hayat standartlarının iyileşmesi, sosyal ve insan hakları alanında yaşanan gelişmeler sosyalist ve baskıcı rejimleri zora sokmuş ve bunlar neticesinde Doğu Bloğu çökmüştür. Bunun en iyi açıklaması Fukuyama'nın ekonomik gelişme dünya tarafından ulaşılması hedeflenen standartların yükseltilmesi olarak tanımlayarak, en önemli sebebini demokrasiye bağlayarak insanlar “kendi ayakları ile oy kullanmaya gidiyor” demiştir.<sup>197</sup>

SSCB dağıldıktan sonra Baltık Cumhuriyetleri hariç kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu 1992 yılında “Kolektif Güvenlik Anlaşma Örgütü”nü (CSTO) kurmuşlardır. CSTO 1994 yılında yürürlüğe girmiş ve 5 yıllık süre zarfında devletlerin kabul etmesi öngörülmüştür. Fakat BDT ülkeleri arasında yaşanan sorunlardan dolayı etkin olamamıştır. Azerbaycan Ermenistan'dan dolayı 1998 yılında üyelikten çekilmiştir. CSTO 2002'de imzalanan 2003'te yürürlüğe giren şartnamesi ile 1992 yılındaki durumu revize etmiştir. CSTO'nun merkezi

---

<sup>196</sup> Burada amaç SSCB'ni çevreleme politikası ile kontrol edilmek istenilmesi. ABD tarafından finansa edilen Truman Doktrini ve Marshall Yardımları ile SSCB Avrupa bölgesinde Komünist eğilimleri azaltmak için uygulanmıştır. SSCB'de 1947 yılında Marshall Planı'na karşı Kominform kurarak Avrupa'da Komünist rejimleri çoğaltmak istemiştir.

<sup>197</sup> Fukuyama, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, s. 428.

Moskova’da olmak üzere hali hazırda Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Ermenistan üye olmakla birlikte, 2006 üye olan Özbekistan 2012’de üyelikten çıkmıştır.<sup>198</sup> Ayrıca CSTO’nun 4. Maddesi NATO’nun 5. Maddesine benzemekle beraber üyelerin birine saldırı yapılması tümüne yapılmış saldırı sayılacağı belirtilmiştir.<sup>199</sup>

“Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı” (AGİT) Soğuk Savaş yıllarında ayrılan Avrupa ülkelerine bütünlük sağlamaktaydı. Helsinki Nihai Senedi olarak da deklare edilen AGİT içinde barındırdığı kişilere, mallara ve fikirlere hareket serbestliği tanınması onu Batı Bloğu tarafına çekerek, Soğuk Savaş’ın Batı lehine sona ermesine sağlamıştır.<sup>200</sup> AGİT’in hazırlanan üç sepeti vardır. Birincisi: güvenlik konuları olan “Güvenlik ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler ve Güvenlik” ve “Silahsızlanmanın Kimi Yönlerine İlişkin Belge” yer almaktadır. Ayrıca birinci sepette AGİT’in anayasası olarak kabul edilen 10 Emir (Decalogue) yer almakta ve bunlarda şöyledir:

- *Devletlerin egemen eşitliği*
- *Kuvvet kullanma ya da tehdidinden kaçınılması*
- *Sınırların dokunulmazlığı*
- *Toprak bütünlüğüne saygı*
- *Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi*
- *İçişlerine müdahale etmeme*
- *İnsan haklarına ve temel hak ve özgürlüklere saygı*
- *Halkların self-determinasyon (kendi geleceklerine) hakkını tanıması*
- *Devletler arasında işbirliği*
- *Uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesi*<sup>201</sup>

Aslında bu durum BM ve birçok uluslararası anlaşmalarda belirtilmiştir. Devletlerin egemenlik alanlarına, insan haklarına, devletleri sınırlarına ve daha birçok alanda saygılı olunması gerektiği belirtilmiştir. İkinci sepeti ekonomi, bilim, teknoloji, çevre konuları ve işbirliği sektörlerini kapsamaktadır. Üçüncü sepete baktığımız zaman ise insan hakları, seyahat özgürlüğü, kültürel değişim, eğitim gibi sektörler bu alanda yer almaktadır.<sup>202</sup>

<sup>198</sup> Ateş, **Uluslararası Örgütler**, s. 362.

<sup>199</sup> Age, s. 362.

<sup>200</sup> Karabulut, **Uluslararası örgütlerin Güvenlik Boyutu**, s. 109.

<sup>201</sup> Age, s. 113-114.

<sup>202</sup> Age, s. 114.

AGİT Soğuk Savaş sonrası dönüşüme gitmiştir. Özellikle Doğu Bloğu ülkelerinin AB'ye NATO'ya üyeliği sonrası AGİT pasif kalsa varlığını devam ettirmektedir. AGİT özellikle Avrupa'da Avrupa'yı ilgilendiren yerel sorunlara çözüm aramaktadır. Bunlardan biri de Kafkasya bölgesinde yer alan Dağlık Karabağ sorununun AGİT-Minsk grubu altında çözüm üretilmeye çalışılmasıdır.

Bunların dışında AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP), Arap Birliği, Afrika Birliği (AU), Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu (ASEAN) gibi yapılar bölgesel siyasi, ekonomik vb. birlikler olmalarına rağmen güvenlik yapıları ile de öne çıkmaktadırlar.

### III. BÖLÜM

## 3.RUSYA FEDERASYONU'NUN KAFKASYA'YA YÖNELİK GÜVENLİK POLİTİKALARI

### 3.1 SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nun Sisteme Dâhil Olması

SSCB 1991 yılında dağıldıktan sonra yerini Rusya Federasyonu'na bırakmıştır. SSCB bünyesinde yer alan birlik cumhuriyetleri en kansız şekilde ayrılmak için Rusça *tsivilizovanny razvod* (medeni boşanma) gerçekleşmesini talep etmişlerdir.<sup>1</sup> Bunun üzerine 8 Aralık 1991'de SSCB'nin artık son bulunduğunu ve yerine 15 yeni bağımsız devletin hayat bulacağını deklere etmişlerdir. Böylelikle yaklaşık olarak 70 yıldan fazla süre zarfında uluslararası arenayı etkileyen, ona yön veren ve dünya siyasetini etkileyen büyük bir devlet tarih sahnesinden silinmiş oldu. Bir diğer tabirle SSCB modern çağın son imparatorluğuydu ve imparatorluklar savaşlarla dağılırken SSCB kendi içinde masum ve az sorunlu bir şekilde (birkaç bölge istisnası hariç) dağılmıştır.<sup>2</sup> Fakat SSCB yerini alan Rusya Federasyonu onu bir devamı niteliğinde olduğunu unutmamak gerekir, tıpkı Osmanlı İmparatorluğu yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti gibi.

Rusya Federasyonu'ndan önce Rus tarihine bakmak gereklidir. Çünkü çalışmanın konusu olan Kafkasya ve Rusların burada egemenlik gütmemesinin nedenleri arasında tarihsel perspektifte yer almaktadır.

#### 3.1.1. SSCB'ye Kadar Rus Tarihi

Devlette tıpkı insan gibi doğar, gelişir, yaşar ve ölür. Öldüğünü zaman daha doğru bir tabirle yıkıldığı zaman bayrağı kendisinin bir devamı olarak tanımlanan ve onun Anka Kuşu mitinde olduğu gibi küllerinden tekrardan doğan bir devlet devralmaktadır. Rusya İmparatorluğu yerine kurulan SSCB ve SSCB yerine geçen RF buna en büyük örneklemdir.

---

<sup>1</sup> Fırat Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, s. 73.

<sup>2</sup> Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918'den 1994'de**, Ankara: İmge Kitabevi, 2009 s. 585.

Rusların yüzlerce yıldır egemenlik sürdüğü topraklar geniş bir bozkıra (sert iklim) sahip olması neticesinde geçiş güzergâhı üzerinde yer alan bir köprü konumundadır. Bu açıdan Hint-Avrupa ve Ural-Altay kökenli birçok kavimin yönetiminde yer alan bir coğrafi bölge olmuştur. Bu kavimlere baktığımız zaman: MÖ VII. yüzyılda Karadeniz çevresi ve Kırım Iskitler (Saka Türkleri) kontrolünde iken MÖ III. yüzyılda yerlerini Sarmatlar yer almakla beraber, bunların dışında bu bozkır coğrafyasına hüküm sürenlere baktığımız zaman German kökenli Gotlar (MS III. yüzyıl), Türk kökenli Hunlar (MS IV. yüzyıl), Avarlar (VI. yüzyıl), Hazarlar Güney Rusya’da (V-X yüzyıl arası), İdil Bulgarları Volga Bölgesinde (VII-X. yüzyılları arası), IX. yüzyılda Doğu Slavlar Ukrayna’nın kuzeyi, Belarus, Nevgorod ve Smolesk bölgelerine yerleşerek Oka Nehri ve Yukarı Volga Nehirlerinin doğusunda koloniler kurmuştur.<sup>3</sup> Bu bağlamda bölge halkı aslında Türkler ve başka toplulukların altında yaşamışlardır.

Ruslar Slav olmakla birlikte Slav sözünün ne anlama geldiği bilinmiyor; bu isim de birçok kavim adı gibi menşei ve manası anlamları taşımaktadır. Slav (Slovene) adına ilk defa Nazians’h Pseudo-Cesarios’un MS VI. yüzyılda yazmış olduğu kitabında rastlanılmıştır.<sup>4</sup> Slav “İskılava”, “Sklaven”, “Esklavon”, “Sloven” kelimeleri ile de anılmaktaydı. Slavların Hint-Avrupa menşeli kavimlerle aynı oldukları antropolojik ve dil araştırmalarıyla tespit edilmiştir. Slavlar üçe ayrılmakla birlikte Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar Doğu Slavlar grubuna, Polonyalılar (Lehler),Çekler ve Slovaklar Batı Slavlar grubuna, Boşnaklar, Hırvatlar, Sırpalar, Karadağlılar, Pomaklar, Slovenler, Torbeşler Güney Slavları grubuna girmektedir. Ayrıca Slavlar başta semavi dinler olmak üzere birçok dine ve inanca tabidirler.

Slavların tarih sahnesine çıkışı IX. yüzyılda kuzeyden İsveç dilini konuşan Normanların (Varegler) bölgeye gelmesi ile ilk Rus devleti olan Kiev Rusya’sının kuruluşu gösterilebilir.<sup>5</sup> Kiev 882 yılında başkent olmuş ve Kiev Rusya’sına Kiev

<sup>3</sup> Ahmet Kanlıdere, “Rusya Tarihinin Ana Hatları”, **YÖM Türk Dünyası Kültür Dergisi**, Sayı: 19-20, Yaz-Güz, 2010, s. 59.

<sup>4</sup> Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Sayı: 17, III. Dizi, 1987. S. 4 İnternet Adresi: [https://www.academia.edu/9262313/Akdes\\_Nimet\\_Kurat\\_Rusya\\_Tarihi\\_Ba%C5%9Flang%C4%B1%C3%A7tan\\_Book\\_ZZ\\_org](https://www.academia.edu/9262313/Akdes_Nimet_Kurat_Rusya_Tarihi_Ba%C5%9Flang%C4%B1%C3%A7tan_Book_ZZ_org) (20.04.2016)

<sup>5</sup> Kanlıdere, “Rusya Tarihinin Ana Hatları”, s. 60.

Kinezliği<sup>6</sup> de denilmiştir. Mamafih Kiev’de bir müddet Rus Knezlerine "kağan” lâkabı verildiği de biliniyor;<sup>7</sup> bu durum onların Güney Rusya’da Türklerin ve Türklerin geleneklerinin kuvvetli olduğunu ve Türklerden etkilenildiğini göstermektedir. Ayrıca Ruslarda devlet geleneğinin Normanlar’dan geldiği bilinmektedir. Ruslar ve Normanlar Slav topluluğu içinde eriyerek, “Rus” kelimesini Doğu Slavlar için kullanılmaya başlanılmıştır.<sup>8</sup>

Rus tarihinin dönüm noktalarından biri Vladimir’in (veya Volodimer 980-1015) Hristiyanlığı (Grek Ortodoks mezhebi) devlet dini olarak kabul etmesidir.<sup>9</sup> Tabi Hristiyanlık devlet dinin olmadan önce toplumda insanlar tarafından inanılan bir dindi. Çünkü ticaret, etkileşim gibi olgular inançların ve düşüncelerin daha çabuk yayılmasını sağlamıştır. Hristiyan olan Kiev Knezliği’nde Bizans etkisi görülmeye başlanılmıştır. Ayrıca Hristiyanlaşan toplum da farklılıklar ortadan kalkarak toplumsal kaynaşma sağlanmıştır. Bunlara ek olarak Kiev sadece siyasi şehir değil aynı zamanda manastır ve dini mekânlar inşa edilerek dini şehir görüntüsüne büründüğü görülmektedir.<sup>10</sup>

Kiev Knizliği Cengizhan Moğol-Türk İmparatorluğu’na kadar genişlemiştir. 16 Temmuz 1223 tarihinde *Kalka Meydan Muharebesi* vuku bulmuştur. Moğollar önünde hiç kimse dayanamamış, Ruslar ve Kumanlar ağır bir yenilgiye uğrayarak canlarını kurtarmak amacıyla batı istikametinde kaçmağa başlamışlardır. Fakat asıl

---

6 Knez; germanca "konung" kelimesinden gelmektedir. Kimi Slav uluslarında kral, prens anlamında kullanılan sözcük, şehirlerin/kentlerin yönetimi altındaki yapılara, federal yapı ve beylik ya da Eflaklılar'da babadan oğula geçen bucak kethüdalığı olarak da tanımlanabilir. Ayrıca bakınız: Türkaya Ataöv, "Rus Devletinin Kuruluşu", s. 237-240. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/420/4667.pdf> (20.04.2016)

<sup>7</sup> Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 59.

<sup>8</sup> Kanlıdere, "Rusya Tarihinin Ana Hatları", s. 60; Ayrıca Slavlar İsveç'ten gelenlere " Rus" (Rusi) demişlerdir. Kiyef'te Rus başbuğlarının hâkimiyeti ele geçirmelerini müteakip Orta Dinyepir boyu "Rus yurdu" adını almıştır. Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 16-17.

<sup>9</sup> Olga (Vladimir’in büyük anneannesi) Hristiyanlığı kabul ettikten sonra Yelena (Helene) ismini almış, Rusya'da Ortodoksluk resmi din olduktan sonra çok popüler bir şahıs olarak anılmış ve bir müddet sonra Rus kilisesince azizeler arasına alınmıştır. Olga'nın bu hareketi Rus Yurdunda Ortodoksluğun mühim rol oynamaya başladığını göstermektedir. Ayrıca Olga 957 de Bizans İmparatoru (ve meşhur tarihçi) Konstantin Porfirogennetos'u ziyaret maksadıyla İstanbul'a bir seyahat yaparak, imparator tarafından kabul edildiği belirtilmiştir. Bu durum Ruslarda kadın yöneticilerin önemi arz etmekle beraber Bizans'ın ilerleyen zamanlarda kurulacak olan Rusya İmparatorluğu'na etkisini göstermektedir. Bakınız: Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 23- 37.

<sup>10</sup> Manastırlar aynı zamanda çiftlikler olmalarından dolayı tarım ve ona bağlı olarak işletmeler ve ekonomik teşkilatlar kurulmuştur. Bu durum Rusya'da feodal hayatın oluşmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca Bizanslılardan kanun alınarak yasallaşma ve Yunan alfabesine dayanan Kiril (Krilika) alfabesi oluşturulmuştur. Kanlıdere, "Rusya Tarihinin Ana Hatları", s. 61.

Moğol-Türk dalgası, 1235 tarihinde yapılan kurultayla verilen *Batı Seferi* kararı ile olmuştur. Keza yapılan seferler sonucunda, 1238 yılının sadece şubat ayında 14 Rus şehir ve kasabasının Moğollar tarafından zapt edilmesi seferin suratını ve sonucunu açıkça göstermekte birlikte 1240 yılında Kiev Knezliği Moğol-Türk seferleri sonucunda küçülmüştür.<sup>11</sup>

Moğol-Türk İmparatorluğu'nun birçok parçaya ayrılmasından sonra bölge üzerinde Altın Orda Hanlığı hüküm sürmeye başlamıştır. Altın Orda Hanlığı Tatar Boyunduruğu olarak da lanse edilmektedir. Altın Orda Devleti Ruslara ait bu alanları işgal etmeyerek sadece kendilerine bağlı yapılar alarak varlıklarının devam edilmesini sağlamıştır. Altın Orda Hanlığı Ruslara birçok özellik kazandırmıştır. Bunlardan bir kaçışöyledir.

- *Rusya'da düzenli bir vergi sistemine sahip olmasını sağlamışlardır.*
- *Yol sistemin ve posta teşkilatının gelişmesi sağlamışlardır.*
- *Moğol-Türk yönetimi, ilk defa nüfus sayımı yaparak Rusya'da merkezileşme/yerelleşme sürecine katkı sağlamışlardır.*
- *Kültürel etkileşim gerçekleşmiştir.*
- *Moğol-Türk askeri yapısı Rus askeri gücünü, taktiklerini ve süvarilerini etkilemiştir.*
- *Moğol-Türk yönetiminin sağladığı güvenlik ortamı ile ticaret, ziraat daha sağlıklı işler bir şekil almıştır.*
- *Vergiden muaf tutulan din adamları en sadık tebaa olmuştur.*
- *En önemli sonuç Altın Orda yönetiminin Ruslar için bir "Avrasya Eku" sahip olmasıdır. (Bu durum Avrasyacılık olarak lanse edilebilir.)<sup>12</sup>*

Yukarıda saymış olduğumuz özellikler Moğol-Türk egemenliğinin Ruslara armağanı niteliğindedir. Çünkü Tatar boyunduruğu Rus Devletinin kuruluşunda etkisi büyük ve bu durum *Doğu Despotizmi* ya da *barbarizmin* ötesinde bir konjonktüre sahiptir.<sup>13</sup> XV. yy'den itibaren sisteme giren Ruslar I. Dünya Savaşı sonrası hüküm süren SSCB Avrasyacılık politikası ekseninde hareket etmiştir, ek olarak SSCB yerine kurulan Rusya Federasyonu (RF) da Avrasyacılık politikası ile hareket etmiş. Bu durum RF'nin ulus devlet olmanın ötesinde bir konjonktürü

<sup>11</sup> Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 63-70.

<sup>12</sup> Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 129-140 & Kanlıdere, "Rusya Tarihinin Ana Hatları", s. 62-63.

<sup>13</sup> Boris Kagarlitsky, **Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi**, (Çev. Esin Soğancılar), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2007, s. 103.

içermekle birlikte, Aleksandr Dugin Rusya'nın imparatorluksuz düşünülemediğini ve Rusların bir imparatorluk halkı olduğunu belirtmiştir.<sup>14</sup>

Moskova Knezliği daha önce *de jure*<sup>15</sup> olarak Altın Orda Devleti'ne bağlı olarak varlığını devam ederken, Altın Orda Devleti'nin zayıflaması üzerine Moskova Knezliği yükselen bir trend izlemiştir. En başta Kiev Knezliği'nin Moğol-Türk akınları ile yıkılmasından sonra XIV. yüzyılda Moskova'da "Uspenskiy sobor" (katedral) adıyla şöhret bulan büyük bir kilise yapılarak Moskova dini bir merkez haline gelmiştir.<sup>16</sup> Bu bağlamda Moskova Knezliği bölgeye hâkim bir yapı olmuştur. 1480 yılından itibaren III. İvan (Korkunç) yönetimindeki Moskova Büyük Knezliğinin önderliği altında bulunan Rusya, artık hanlara tâbi bir knezlik değil, Lehistan-Litvanya, Macaristan ya da diğer devletler (Roma imparatorluk ya da Avusturya devleti) gibi tamamıyla yerleşik bir Hristiyan devleti olmuştur.<sup>17</sup> Ayrıca III. İvan'ın ikinci eşi olan Bizans İmparatoru XIII. Konstantin'in kardeşi Mora despotu Thomas'ın kızı Sofya (Zoya) ile olan evliliği Bizans imparatorlarının meşru halefi ve Ortodoksluğun yegâne hamisi olduğu fikri aşlamakla birlikte, ilerleyen dönemlerde Bizans'ın yerini almaya çalışacak olan devletin mihenk taşlardan biri olmuştur. III. İvan Moskova'da "millî bir Rus devleti" telâkkisinin meydana gelmesinde ve Moskova hegemonya fikrinin gelişmesinde önem arz eden kişiliklerden biri olmuştur. Yerine geçen Torunu IV. Ivan 1547 yılında Çar<sup>18</sup> unvanını kullanan ilk Rus yöneticisidir.

IV. Ivan ve ondan sonra gelen Çarlar Moskova Rusya'sının hüküm sürdüğü alanı genişleterek Büyük Rusya Devleti haline getirmişlerdir. Büyük Rusya Devleti güneye Karadeniz ve Hazar Denizi'ne ve doğuda da Sibirya'ya doğru genişlemeye başlamıştır. Başta Türk toplulukları (Tatarlar, Çerkezler, Nogaylar, Kazaklar, ...), Çeçenler ve Gürcüler Büyük Rus Devleti bünyesinde yer almalılardır. Büyük Rus Devleti Osmanlılar, Lehistan ve İsveçliler başta olmak üzere birçok devletle

<sup>14</sup> Aleksandr Dugin, **Rus Jeopolitiği Avrasyacılık Yaklaşımı**, (Çev. Vügar İmanov), İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s. 31-36.

<sup>15</sup> De juri: kanuni-yasal, hukuken, normlar gereği anlamlarına gelmektedir.

<sup>16</sup> Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 93.

<sup>17</sup> Age, s. 116.

<sup>18</sup> Çar kelimesinin kökeni Roma İmparatorluğunda yer alan *Sezar*'dan (Latince yazılışı *Caesar*'dır) gelmektedir. Kutsal Roma Germen İmparatorluğu, Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) ve Rusya İmparatorluğu Sezar'ı unvanını kullanmıştır. Ayrıca Osmanlı'da Sezar'ın unvanını ilk Fatih Sultan Mehmet *Kayzer-i Rum* şeklinde kullanmıştır.

mücadeleye girmiştir. Bu mücadeleler sonucunda Ruslar Karadeniz ile Azak Denizi'nde Rus nüfuzunu arttırarak, Rusların nüfuz ve hâkimiyetinin böylece Kafkaslara ve Karadeniz'e kadar uzandığı görülmektedir. Bu durum Halil İnalcık tarafından "Doğu Avrupa tarihinde yeniçağın hakiki başlangıcı" olarak değerlendirilerek, bu gelişmelerle en az 1300 yıldır bir Türk yurdu olan Doğu Avrupa steplerindeki hâkimiyet Slavlara geçmiştir. Bunun aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun kuzeyde 80 senedir takip ettiği denge siyasetinin de yıkıldığını ve böylelikle Karadeniz'in doğrudan doğruya tehdit altına düşmesi demek olduğunu belirtilerek, Büyük Rus Devleti'nin yükselen bir trende sahip olduğunu gerçeğini gözler önüne sermiştir.<sup>19</sup> Ayrıca XIII. yüzyıldan beri *Udel* (yurt) nizamı getirilerek *köylü sınıfı* (self) oluşturulmaya başlanılmıştır. Bu durum XVI. Yüzyıla kadar devam ederek *Pomestye* (tımara) sistemi yerleştirilerek feodal sisteme geçiş sağlanmıştır.<sup>20</sup> Böylelikle Lenin'e kadar sürecek olan yapı oluşturulmuştur.

Rusya'da 1601 ve 1603 yılları arasında *Büyük Kıtık* yaşanmıştır. Yine bu dönemde Rus siyasi hayatında düzme prensler zuhur ederek "Karışıklıklar Devri" başlamıştır. Ayrıca Hırvat asıllı Yuri Krijaniç adlı biri XVII. yüzyıl ortalarına doğru, Panslavist görüşler tasarlamaya başlayarak, özellikle Balkanlarda yaşayan Slavlarının hem Almanlar, hem de Türkler tarafından ezilmekte olduklarını, Slavların medeniyet ve dil bakımından çok geride kaldıklarını görmüş ve Slavların yegâne kurtuluşlarının büyük bir devlet olan Moskova Çarlığı etrafında toplanmakla mümkün olacağını öngörmüştür.<sup>21</sup>

I. Petro ( D. 9 Haziran 1672-Ö. 8 Şubat 1725) 1689 yılının ağustos ayından ölümüne dek Rusya Çarı olarak hüküm süren bir kişiliktir.<sup>22</sup> I. Petro Rusya'yı Avrupalılaştırmış, Osmanlı karşısında rakip ülke haline getirmiş, Doğu Avrupa'nın

<sup>19</sup> Halil İnalcık, "Osmanlı-Rus İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500. Yıl (1491-1992)*, (Ankara 12-14 Aralık 1992), Ankara, 1999, s. 363'ten aktaran Sinan Yüksel, "Rusların Karadeniz Yönünde Yapmış Oldukları İlk Yayılma Faaliyetleri (18. Yüzyılın Başlarına Kadar)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, Nisan, Sayı: 28, No: 28, s. 103.

<sup>20</sup> Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, s. 183.

<sup>21</sup> Kurat age, s. 243.

<sup>22</sup> I. Petro 1725 yılında yazmış olduğu vasiyetnamede Rusya'nın dünya devleti olması için başkentinin Asya ve Avrupa'nın merkezi olan İstanbul taşınması gerektiği ve İstanbul'a sahip olan dünyaya sahip olacağını belirterek boğazların önemini ve sıcak denizlere inme politikasını göstermektedir. Ayrıca Gürcistan ve Kafkasya'ya sahip olmak, Avrupa devletleri arasında kargaşa çıkartarak devleti yüceltmek gerektiğini belirtmiştir. Bakınız: ...."Rus Çarı I. Petro'nun 1725 Yılında Yazdığı Vasiyetinin Türklerle ve NATO İle Olan İlgisi", <http://blog.milliyet.com.tr/rus-cari-i-petronun-1725-yilinda-yazdigi-vasiyetinin-turklerle-ve-nato-ile-olan-ilgisi/Blog/?BlogNo=355966> (27.04.2016)

en güçlü devleti olma yolunda büyük adımlar atmış ve başta ordu, donanma ve devlet işleri olmak üzere pek çok alanda yenilik icra ederek Rusya'yı imparatorluk haline getirmiştir. Kimi tarihçiler tarafından davranışları sebebiyle “Deli Petro” olarak anılmaktadır. I. Petro'dan sonra birçok kişi Rusya tahtına çıkmıştır. II. Katerina (D. 1729-Ö. 1796) 1762 yılında başa geldikten sonra İmparatoriçe (Çariçe) olarak anılmış ve 1796 yılına kadar başta kalmıştır. II. Katerina, dönemin en önemli başyapıtlarını okuyarak Rusya'yı en iyi kanunlara göre idare etmeyi tasarlamış ve böylelikle Rusya'da mükemmel bir rejim kurabileceğini ummuştur. II. Katerina dış politikası genişlemeci ve saldırgan bir tutum içermekle birlikte başta Osmanlılar olmak üzere birçok devletle savaşılmıştır. Özellikle Osmanlılardan 1774'te “Küçük Kaynarca Antlaşması” neticesinde yaşanan olaylar sonucunda 1783 yılında Kırım Hanlığı'nın alınması ile Karadeniz'de Rus etkinliğinin artmaya başladığı görülmektedir. Çünkü Kırım'ı aldıktan sonra Osmanlı tebaasında yaşayan Hristiyanların (Ortodoks) Rusya hamisi konumuna gelmiştir. Keza II. Katerina merkezi Osmanlı'nın başkenti olan İstanbul'da Rusya'nın himayesi altında bir "Rum İmparatorluğu" kurmayı tasarlamış, fakat gerçekleştirememiştir.<sup>23</sup> Bu açıdan Kırım stratejik öneme sahip bir yerdir, çünkü Karadeniz ve Kafkasya bölgelerini açılan bir kapıdır. Bu nedendir ki daha önce Azak Kalesi ve çevresindeki arazinin Rusların eline geçmesi, Rusları Karadeniz'i her zaman tehdit edebilecek bir konuma getirmiş ve böylelikle Ruslar Kırım'ı alabilmişlerdir.<sup>24</sup> Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Rusya Kafkaslarda himayesini genişletmiş ve II. Katarına 1783'te çıkardığı bir fermanla Rusya'nın, Gürcistan'ı himayesi altına aldığını resmen ilân ederek 1801 yılın da Gürcistan'ın Rusya'ya tarafından ilhakına başlanılmıştır.

XVIII. yüzyılda Avrupa, Avrupa'yı kasıp kavuran Fransız İhtilali ve onun etkisi altındaydı. Korsikalı topçu subayı olan Napolyon Bonapart Fransa'nın başına geçerek Napolyon Savaşları olarak adlandırılan birçok savaş yapmıştır. Çalışmanın önceki bölümünde de değinilen Napolyon 1812 yılındaki Rusya Seferi ile büyük bir hezimete uğramıştır. Napolyon karşısında yılmayan Ruslar “Avrupa'yı hâkimiyeti altında tutan Fransız İmparatoruna karşı galip bir devlet sıfatıyla dünyanın en

<sup>23</sup> Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 290-291.

<sup>24</sup> Yüksel, “Rusların Karadeniz Yönünde Yapmış Oldukları İlk Yayılma Faaliyetleri (18. Yüzyılın Başlarına Kadar)”, s. 113.

ehemmiyetli ve kuvvetli bir devleti derecesine sahip olmuştur.”<sup>25</sup> Daha sonra batıda yerler alan Rusya güneye “hasta adam” olarak lanse edilen Osmanlıya karşı savaflara girişmiştir. Yine bu dönemde “Şark Meselesi” (Doğu sorunu)<sup>26</sup> olarak lanse edilen ve Rusya, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve Fransa başta olmak birçok devleti ilgilendiren uluslararası sorun ortaya çıkmıştır.

1826-1828 yılları arasında vuku bulan İran-Rus Savaşı sonucunda Türkmençayı Antlaşması imzalanmıştır. 1828’de imzalanan Türkmençayı Antlaması ile Aras Nehri’nin kuzeyine sahip olan Rusya Azahr Denizi Derbend yoluyla Güney Kafkasya inmişti. Ruslar XIX. Yüzyılın ortalarına doğru Kafkas halkları ile mücadeleye girmişlerdir. Hiç şüphesiz ki Şeyh Şamil (İmam Şamil) önderliğinde başta Dağıstan halkı olmak üzere diğer Kafkas halklarının “özgürlük (istiklâl) savaşı” vuku bulmuştur. Ayrıca Şeyh Şamil girişilen bu özgürlük mücadelesinde Kafkas tarihin tanıdığı en önemli kişiliklerinden biri olmuştur. Rusya Kafkasya’ya hâkim olduktan sonra Müslüman olan bölge halkı Osmanlı İmparatorluğu’na göç etmiştir.<sup>27</sup> Türk ve Müslüman Kafkas halkının Rusya ile mücadeleye girmesinde Rusların Panslavizm politikasından etkilenecek oluşturulan “Pan-Türkizm” fikri yer almaktadır.<sup>28</sup> Çünkü millet ve milliyetçilik gibi kavramlar Rusya’da yaşayan Müslümanların arasına Rusya sayesinde yayılmış ve Müslüman halk tıpkı Balkanlarda olduğu gibi Fransız İhtilali’nin etkisini hissetmiştir.

Rusya bu dönemden sonra başta Kafkaslar ve Balkanlar olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu ile savaflar yaşamıştır. Tabi savafların yaşanmasının tarihsel perspektifinde Bizans ve Ortodoks etkisi küçümsenemez. Ayrıca İngiltere XVIII. yüzyıl boyunca Fransa’ya karşı Rusya meyilli, dış politika güderek Osmanlı aleyhine sonuçlanan olaylara neden olmuştur. Fakat 1790 yılında Prusya ve Hollanda ile kurulan ittifak gereği “Osmanlı devletini bağımsız ve toprak bütünlüğünü koruma politikası”nı Viyana Kongreleri’nde de teyit edilerek Osmanlıyı teritoryal olarak

<sup>25</sup> Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, s. 305.

<sup>26</sup> Şark meselesi Osmanlı İmparatorluğu’nu doğrudan belirtmekle birlikte onu ortadan kaldırmak istemleri üzerine yaşanan sorunları içermektedir. Şayan Ulusan, “Şark Meselesi’nden Sevr’e Türkiye”, **ÇTTAD**, Sayı VIII/18-19, Yıl: 2009, Bahar-Güz, s. 229-256.

<sup>27</sup> Kanlıdere, “Rusya Tarihinin Ana Hatları”, s. 70.

<sup>28</sup> Agm, s. 74.

1878 yılında kadar korunmuştur.<sup>29</sup> Şunu da belirtmek gerekir ki Rusya XIX. yüzyıl boyunca Balkanlarda Osmanlı himayesinde olan halkları bağımsızlık kazanarak ulus-devlet olmasını desteklemiştir. Özellikle 1878'den sonra Osmanlı toprak bütünlüğünde azalma meydana gelmiş ve Osmanlı Devleti zayıflamıştır, böylelikle Rusya “Panslavizm”<sup>30</sup> politikasını uygulamada bir adım öteye taşısa da idealine kavuşamamıştır. Bu bağlamda Rusya XVIII-XIX ve XX. yüzyılın başlarında Karadeniz ve Akdeniz’i birbirine bağlayan Osmanlı egemenliğindeki boğazları kontrol etmek istemiş ve Pokrovski’nin tabiriyle Boğazların ele geçirilmesi “Rus ticaret sermayesi için birincil önem taşıyan bir sorun olmuştur.”<sup>31</sup> Yine bu döneme kadar Rusya Sibiryâ başta olmak üzere birçok alanda genişlemiştir. Öyle ki “Sadece Büyük Petro’dan 1914 yılına kadar olan dönemde Rusya İmparatorluğu günlük ortalama 83 km<sup>2</sup> ve yıllık 80 bin km<sup>2</sup> genişlemiştir.”<sup>32</sup>

Rusya XX. yüzyılın hemen başında doğuda Japonya ile savaş yaşamıştır. Çalışmanın önceki bölümünde de değinilmiş olan 1905 Japon-Rus Savaşı, hem iki devlet hem de dünya tarihi ve uluslararası ilişkiler için önemlidir. Savaşta batılı bir güç olan Rusya’nın yenilmesi artık gücün Avrupa merkezli olmadığı ve dünyaya dağıldığı, doğuda yükselen bir güç olan Japonya’nın da var olduğu görülmektedir. Ayrıca savaş Rusya’da 1905 Devrimi’ne yol açmıştır.<sup>33</sup> Devrimle birlikte ilk Duma (Meclis) oluşturulmuştur. Ayrıca devrimle birlikte ilk Sosyalist partilerde kurulmaya başlanılmıştır. Yine bu dönemde sol görüşlü ideolojiler ve Karl Mark’ın öğretileri ekseninde şekillenen Rus sosyal demokratları 1903 yılında Bolşevikler ve Menşevikler olarak ikiye ayrılmıştı.<sup>34</sup>

---

<sup>29</sup> 1878 yılında Rusya ile Osmanlı arasında yaşanan ve “93 Harbi” olarak tarihe geçen savaşla Rusların kazanımı kadar İngilizlerin de kazanımı vardır çünkü İngilizler Osmanlıya ait Kıbrıs adasını işgal ederek Rusların İngiliz sömürü topraklarına ulaşmasını engellemişlerdir. Sander, **Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e**, s. 206.

<sup>30</sup> Rusya’nın temel amacı Slav ırkından olanları kendi hâkimiyeti altında bir devlet halinde toplama siyasettir. Fakat Rusya tüm Slavları toplamayı başaramamıştır.

<sup>31</sup> Kagarlitsky, **Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi**, s. 382.

<sup>32</sup> Serguei Matiounine, Geopolitical Analysis of the Former Soviet and Current Russian Strategic Conceptions, (Final Report), Lublin-Poland, Institute of East-Central Europe, 1998, s.16. kaynak: <http://www.nato.int/acad/fellow/96-98/matiouni.pdf>’den aktaran Nazim Cafersoy, “Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları” **Avrasya Dosyası**, 2002, Kış, Cilt: 8, Sayı: 4, s. 54, <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/051-101%20Nazim.pdf> (30.04.2016)

<sup>33</sup> Age, s. 366-398.

<sup>34</sup> Bolşevikler Ekim Devrimi’nde (1917) çoğunluk taraf olmakla beraber, küçük devrimci bir elitin denetiminde sıkı bir parti kurma düşüncesine sahiptirler. Menşevikler ise daha geniş katılıma açık bir

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı'na giren Rusya 1917 yılında savaştan çekilmiştir. Rusya'nın savaştan çekilmesine rağmen savaş başında müttefik olduğu taraf savaşı kazanmıştır. 1917 yılında Rusya'da Ekim Devrimi olmuş ve Lenin önderliğinde yeni devlet yapılanmasına gidilmiştir.

### 3.1.2. SSCB'den Rusya Federasyonu'na

Tarihe Lenin (D. 22 Nisan 1870 Simbirsk-Ö. 21 Ocak 1924 Moskova) olarak geçen Vladimir Ivan Ulyanov devrimci kişiliği ve ideolojileri ile yeni bir yapı inşasında baş aktör olmuştur. Lenin Ekim Devrimi'nin baş aktörü, SSCB'nin ilk başkanı, Bolşeviklerin ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin lideridir. Lenin 7 Kasım 1917'de tek bir kurşun dahi atmadan iktidara gelmiştir.

Bolşevik Devrimi'nin arka planında birçok sebep yatmaktadır. Bunlardan biri ülke ekonomisi ve savaş durumudur. Bir ikinci sebep ise Rusya'da Marksizm ve sosyalizm gibi sol görüşlü ideolojilerin yaygınlaşması ve bu açıdan 1898 yılında Rusya'da Marksist nitelikte Sosyal Demokrat İşçi Partisi gibi yapılanmaların kurulmasıdır.<sup>35</sup> Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrim'i aslında Karl Marks'ın işçi devrimi olarak nitelediği devrimle paraleldir. Marks işçi devriminin sanayi toplumunda olacağını öngörmüş, fakat devrim köylü ve feodal bir toplum olan Rusya'da gerçekleşmiştir. Bu açıdan köylü devrimi veya sosyalist devrim ya da komünist devrim olarak da belirtilmektedir. Ayrıca devrimle birlikte başkent artık Moskova olmuştur.

Rusya I. Dünya Savaşı'ndan 3 Mart 1918'de imzalamış olduğu "Brest-Litovsk Antlaşması" ile resmen çekilmiştir. Artık emperyalizme, kapitalizme karşı olduğunu belirten bir rejim ortaya çıkmıştır. Ayrıca Rusya'da 1918-1921 yılları arasında bir iç savaş yaşanmış ve savaşı Bolşevik yönetimine bağlı olan ve SSCB'nin en önemli gücü olan Kızılordu kazanmıştır.

Ekim devimi ile Rusya İmparatorluğu yerine kurulan Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin (RSFSC) daha sonra yanına; Transkafkasya Federasyonu

---

örgüt kuma düşüncesine sahiptirler. Ekim Devrimi Bolşeviklerden dolayı Bolşevik Devrimi olarak da dünyaya lanse edilmiştir.

<sup>35</sup> Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, s. 389.

ve bağımsız Sovyet Cumhuriyetleri olan Belarus, Ukrayna'nın özerkliklerini yitirip ve yerel komünist partilerin kuşku ile yaklaşmalarına karşın 1922'de katılımları ile resmen SSCB'yi kurmuşlardır.<sup>36</sup>

Lenin kimileri için bir insan hakları savunucusu olurken, kimileri içinse Stalin gibi diktatör ve halkına zulüm eden bir yönetici olarak anılmaktadır. Lenin Sovyet devlet başkanı olmakla beraber Komünist Partisi'nin de genel başkanıydı. Lenin 1924 yılında öldükten sonra yerine 1928 yılında Josef Stalin<sup>37</sup> (Yosif Visaryonoviç Cugaşvili, D.18 Aralık 1879 Tiflis-Ö. 5 Mart 1953 Moskova) geçmiştir. Stalin hiç kuşku yok ki tarihin gördüğü en korkunç, sert ve zulüm yanlısı kişiliklerinden biridir. Stalin ölünceye kadar başta kendi Rus milleti ve Müslümanlar olmak üzere birçok topluluğa işkence ve zulüm altında bırakmış ve elli milyondan fazla insanın ölümüne sebep olmuştur.<sup>38</sup> Çünkü Rusya artık otoriteryanizmden<sup>39</sup> totaliteryanizme<sup>40</sup> geçmiştir.<sup>41</sup>

Lenin dönemi olan 1921 yılında başlanılan “Yeni Ekonomi Politika” (NEP) ile savaşlar soncunda zarar gören ülke ekonomisi kalkındırılmak istenilmiştir. Ağır sanayi, iletişim ve taşıma gibi ekonominin ana sektörleri devlet tekeline; küçük sanayi ve iç ticaret alanları ise özel sektöre kalmıştır.<sup>42</sup> Keza Stalin'de aynı durumu devam ettirmiştir. 1928'de I. Beş Yıllık Plan, 1933'de II. Beş Yıllık Plan ve 1938-

<sup>36</sup> Kagarlitsky, **Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi**, s. 401.

<sup>37</sup> Stalin Rusça da “çelik adam” anlamlarına gelmektedir. SSCB II. Başkanı J. Stalin bu isim ile kendisinin çelik, sert ve güçlü yönetici olarak tanınmasını sağlamıştır.

<sup>38</sup> Elnur Hasan Mikail, **Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 45.

<sup>39</sup> Otoriteryanizm; otoriteye, ayrıca bu otoritenin idaresine yönelik teslimiyet ile nitelenen bir sosyal organizasyon biçimidir. Genellikle bireycilik ve liberteryanizm aleyhinedir. Politik anlamda; otoriteryen bir hükümette siyasal otorite, küçük bir siyasetçi grubunun odağındadır.

<sup>40</sup> Totalitarizm bireyin özgürlüğünün devlet tarafından ortadan kaldırılması ve bireysel yaşamın ikinci dereceye bırakılmasıdır. Devletin hedef olarak seçtiği şeye ulaşmak için "bütün yollar"ın kullanılması anlamına geldiği ve bundan dolayı da istekleri ne olursa olsun bütün totaliter rejimler güncel tekniklerle siyasi despotizmi güvence altına almak, devlet tarafından belirlenen bir ekonominin dışındaki çıkarları kısıtlamak, demokratik bile olsa tek tip ideolojik kuralları dayatmak gibi başka özellikler de taşır. Totalitarizm, toplumsal yaşamın bütün yönlerini içerir. Ayrıca bazı düşünürler totaliter rejimlerin 7 ortak özelliğini şöyle vurgular: Ütopyacı gelecek vaadi ve binyılcı egemenlik iddiasıyla gelişmiş bir ideoloji; Tek kişi, tek lider, tek parti; şiddet sistemi fiziksel veya psikolojik; Medya tekeli; Silah tekeli; Bürokratik koordinasyonla ekonominin merkezi yönetimi; Totaliter rejime destek veren propagandalar.

<sup>41</sup> Özellikle Aralık 1927'de yapılan Sovyetler Birliği Komünist Parti'nin 15. Kongresinde Buharin'in teorileri etkili olmuş, sosyalist düşünce ekseninde köylü halk zengin olurken bu durum başka grupların aleyhine sonuçlanmıştır. Kagarlitsky, **Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi**, s. 408.

<sup>42</sup> Kanlıdere, “Rusya Tarihinin Ana Hatları”, s. 76.

1941 arasında ise III. Beş Yıllık Plan uygulanmıştır. Rus ekonomisi gelişme göstermesine rağmen patlak veren II. Dünya Savaşı ile durum değişmiştir. Çünkü 1929 krizinden etkilenen SSCB II. Dünya Savaşı'nda Hitler Almanya'sının Orduları karşısında yorulması, lojistik ve teknik desteğin azalması üzerine savaşa dahil olan ABD'de müttefiki olduğu başta SSCB olmak üzere birçok devlete ekonomik ve askeri yardımlar yapmıştır.

Rusya 1934 yılında MC üye olmuştur.<sup>43</sup> Özellikle bu dönemde MC üye olmasında etken olan Türkiye ile daha önce 16 Mart 1921'de "Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması" imzalanmış ve antlaşma her beş yılda bir yenilenerek 1946 yılına kadar devam etmiştir. Ayrıca 1939 yılında Nazi Almanya'sı ve SSCB arasında "Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması" imzalanmıştır. Fakat Hitler'in 22 Haziran 1941 günü *Barbarossa Harekatını* başlatarak SSCB'yi işgale başlaması antlaşmayı lağvetmiştir. Bu durum SSCB'nin Almanya'ya karşı savaşa girmesine ve savaşın seyrinin değişmesine kaynaklık etmiş. Çünkü kimi araştırmacılara göre eğer A. Hitler SSCB'ye savaş ilan etmeyip ya da harekâtın kış olmasını nedeniyle daha uygun bir zaman da harekâta başlasaydı sonuç daha farklı olabilirdi. SSCB büyük kayıplar vererek Hitleri durdurmuştur. II. Dünya Savaşı'nda SSCB kazanan tarafta olmakla beraber dünya siyaseti ve uluslararası ilişkilere yön veren bir güç konumuna gelmiştir. Bunlardan biri; Atlantik Demeci sonucu MC yerine kurulan BM'nin daimi üyesi ve Güvenlik Konseyi'nde yer alan beş devletten biri olmasıdır. Keza savaşın akabinde ABD karşında yer alarak dünyayı Doğu-Batı olarak ikiye ayıran Soğuk Savaş döneminin de baş aktörlerinden biridir.

Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Batının yapmış olduğu politikalara karşılık vermesi gerekiyordu. İlk önce Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin ve Doğu Avrupa ülkelerinin 5 Ekim 1947'de "Amerikan emperyalizminin bir aleti" olarak tanımladığı Marshall Planı'na karşı SSCB, Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Fransa ve İtalya komünist partileri liderlerini bir araya getiren *KOMİNFORM*'u kurmuşlardır.<sup>44</sup> Yugoslavya lideri Tito Yunanistan'dan dolayı Stalin'le çıkan anlaşmazlıktan dolayı

<sup>43</sup>Ercan Dolapçı, "Genç Türkiye, Sovyetler Birliği'ni Milletler Cemiyeti'ne aldırması", <http://www.aydinlikgazete.com/gundem/genç-türkiye-sovyetler-birligini-milletler-cemiyetine-aldirmisti-h55111.html> (30.04.2016)

<sup>44</sup> Bill Bland, "The Cominform Fights Revisionism", <https://www.marxists.org/history/erol/uk.postww2/bland-cominform.pdf> (15.04.2016)

1948 KOMİNFÖRM'dan ihraç edilmiştir.<sup>45</sup> Bu ve benzeri nedenlerden dolayı komünist partiler birliği olan KOMİNFÖRM Stalin'den sonra 1956 yılında lağvedilmiştir.

1949 yılında ise COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi), Joseph Stalin'in isteği üzerine Sovyet hâkimiyetini kuvvetlendirmek için Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya taraf olduğu bölgesel ve ekonomik bir kuruluş/organizasyon olmanın yanında, Sosyalist Devletler tarafından kurulan ideolojik bir örgüt olarak tanımlanmaktadır.<sup>46</sup> Ayrıca örgüte Şubat 1949'da Arnavutluk, 1950'de Doğu Almanya, 1962'de Moğolistan, 1972'de Küba ve 1978'de ise Vietnam katılmıştır.<sup>47</sup> Pazarıcıya göre örgütün ilk çalışmaları üye ülkeler arasındaki ikili anlaşmaları kolaylaştırarak üyeler arasında "Dostluk, İşbirliği, Karşılıklı Yardım Antlaşmaları" ya da ticari anlaşmalar ekseninde şekillenmiştir.<sup>48</sup> Amaçları 1949 bildirisine göre; ulusal ekonomilerin canlandırılması ve 1959 bildirisine göre ise üye ülkelerin koordinasyon ve işbirliği yoluyla ekonomilerinin yöntemli olarak kalkınması, ekonomik ve teknik seviyeyi yükseltmek, ekonomisi iyi olmayan ülkelerin endüstrileşmesini sağlamak ve üye ülke haklarının/toplumlarının refahını yükseltmektir.<sup>49</sup> COMECON siyasi, ekonomik ya da farkı bir bütünleşme gütmemekle beraber sadece üye ülkeler arasında dayanışma, işbirliği ve ticaret gibi olguları öngörmektedir. İlkelerine baktığımız zaman;

- *Egemen eşitlik ilkesi*
- *Karşılıklı çıkarların gözetilmesi ve dostça yardımlaşma ilkesi*
- *Devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi*
- *Sosyalist iş bölümü*<sup>50</sup>

80'lı yıllarda Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET-AB) Batı Avrupa'da 270 milyon insanı barındırırken COMECON 3 kıtada 10 ülke ve 450 milyon insanı içine almaktaydı.<sup>51</sup> Ayrıca AET'den farklı olarak ülkelerin gelir seviyeleri eşit değildi.

<sup>45</sup> ...., "Yugoslavia expelled from COMINFÖRM". <http://www.history.com/this-day-in-history/yugoslavia-expelled-from-cominform> (25.04.2016)

<sup>46</sup> Hüseyin Pazarıcı, "COMECON (Hukuksal Yönü)" s. 217.

<http://Dergipark.Ulakbim.Gov.Tr/Ausbf/Article/View/5000054274/5000051587> (25.04.2016)

<sup>47</sup> .... "COMECON" [http://www3.nd.edu/~jbergstr/DataEIAs2006/FTA5yrData\\_files/PDF%20Files/Europe/Comecon%20Document%20\(COMECON,%20CEMA,%20CMEA\).pdf](http://www3.nd.edu/~jbergstr/DataEIAs2006/FTA5yrData_files/PDF%20Files/Europe/Comecon%20Document%20(COMECON,%20CEMA,%20CMEA).pdf) (30.04.2016)

<sup>48</sup> Hüseyin Pazarıcı, "COMECON (Hukuksal Yönü)" s. 217.

<sup>49</sup> Agm, s. 225.

<sup>50</sup> Agm, s. 226-227.

<sup>51</sup> .... "COMECON".

Çünkü AET'ye üye ülkeler gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler iken COMECON ülkeleri Vietnam, Moğolistan ve Küba az gelişmiş ülkeler ve diğer taraftan da COMECON SSCB kontrolünde ve denetimi altındaydı.<sup>52</sup> Aslında W. Churchill 1946 yılında Demir Perde vurgusunu ile doğru bir analiz yapmış ve yapmış olduğu analizi iki yıl sonra ete kemiğe bürünmüştür.<sup>53</sup> Çünkü Marshall Planı, NATO, COMINFORM ve COMECON Doğu ile Batı arasındaki çizgiyi belirleyen yapılar olmuştur.

Stalin'in 1953 yılında ölmesi üzerine SSCB lideri Komünist Parti Genel Sekreteri (KPGS) Nikita Kruşçev olmuştur. 1964 yılına kadar başta kalan Kruşçev Stalin kültüründen SSCB'yi kurtarmıştır. Özellikle 1956 yılında Komünist Parti'nin 20. Kongresi'nde "gizli konuşma" ile ülkenin iç ve dış politikası hakkında önemli bilgiler sunulurken ve Stalin yönetimine ve daha önemlisi partinin yılmazlığı ilkesi eleştirilmiştir.<sup>54</sup> Kruşçev döneminde ülke ekonomik anlamda değil, Stalin döneminin baskıcı ve sert yönetimi yerine ona göre daha ılımlı bir politika izlemiştir.

Kruşçev başa geldikten sonra SSCB uluslararası arenada sancılı bir dönem geçirmiştir. Önce 1953'te Doğu Almanya'da vuku bulan ayaklanma bastırıldı. Sonra 1956 yılında Macarlar Varşova Paktından çekilme kararı almaları üzerine, SSCB orduları Macaristan'a girmiş ve Macaristan'da kontrol ele alınmıştır. Ayrıca 1961 yılında Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya geçişi engellemek için Soğuk Savaş'ın sembolü olan "Berlin Duvarı" inşa edilmiştir.<sup>55</sup> Berlin Duvarı sadece Berlin'i değil, Almanya'yı ikiye ayırmıştır. Aslında İngiliz Başbakan W. Churchill belirtmiş olduğu Demir Perde kavramı tam da burada geçerli olmaktadır. Doğu ile Batı arasındaki çizgiyi en iyi Berlin Duvarı yansıtmaktadır. Yine 1960 yılında U-2 uçak krizi, 1962 yılında Küba Krizi baş göstermiştir.<sup>56</sup> Bunların hepsi iki ülke ya da Doğu ile Batı'nın

---

<sup>52</sup> .... "COMECON".

<sup>53</sup> Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü**, (Çev. Birtane Karanakçı), İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2015, s. 449.

<sup>54</sup> Kanlıdere, "Rusya Tarihinin Ana Hatları", s. 79.

<sup>55</sup> Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü**, s. 451

<sup>56</sup> U-2 uçak krizi NATO alanında ABD menşeli bir casus uçağının SSCB egemenlik alanında keşif uçuşu yaparken, casus uçağının düşürülmesi sonucu ortaya çıkan bir krizdir. Küba Krizi ise direk olarak ABD'nin Küba'da gerçekleştiremediği devrim üzerine Küba lideri olan Fidel Castro'nun sosyalist bir politika ve SSCB yanlısı bir dış politika izlemesi üzerine SSCB tarafından Küba'ya kurulmuş olan "orta menzilli balistik füzeleri" gösterilmektedir. SSCB'nin füzeleri kaldıracağını belirtmesi ile kriz son bulmuştur. Ayrıca ABD SSCB Küba füzelerine karşılık Türkiye'de konuşlandırılan füzelerin kaldırılacağını teyit etmiştir. Son olarak ABD'nin Küba'ya askeri bir

karşılaştığı sorunlardı. Diğer taraftan her alanda rekabet halinde olan SSCB 1957’da Uzak’a, ABD ise 1968’de Ay’a ulaşmıştır. Böylelikle uzak yolculukları ve teknolojik ilerlemeler kendini göstermiştir. Ayrıca 1963 yılında Nükleer Denemelerin Yasaklanması Anlaşması imzalanmış ve yine aynı dönemlerde SSCB ve ABD başkanları arasında “kriz hattı” denilen doğrudan telefon hattı kurulmuştur.<sup>57</sup> Ayrıca yine bu dönemde NATO’ya karşı Doğu Bloğu ülkeleri 1956 yılında Varşova Paktı’nı kurmuşlardır.

Kruşçev’den sonra Leonid Brejnev Dönemi başlamıştır. Brejnev tıpkı Kruşçev gibi KPGS görevinden dolayı SSCB’nin başı olmuş ve görevini 1982 yılına yani ölünceye kadar sürdürmüştür. Brejnev Dönemi SSCB her alanda ABD karşısında yer alan güçlü bir devlet imajına sahip olmuştur. Bunlardan biri Mısır devleti ile yakınlaşıp 1960’da Kruşçev döneminde temelleri atılan 1968 Brejnev dönemi tamamlan *Aswan Barajı*’nın yapımında teknik ve mali yardımın yanında Mısır’a ekonomik yardımlar ve kalkınma hamlelerinde bulunulmuştur. Ayrıca Türkiye gibi NATO üyesi Batı yanlısı ülkelerle ilişkileri sıcaklaştırmışlardır. Sadece bu da değil ABD ile yapılan anlaşmalardan dolayı kimi sosyalist ülkelere tepki dahi görmüştür.

1960 yılında OPEC olarak bilinen Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü kurulmuştur. Ayrıca 1967 yılında OAPEC olarak da bilinen Petrol İhraç Eden Arap ülkeleri Örgütü kurulmuştur. Ortadoğu’da yaşanan Arap-İsrail savaşlarının uzantısı olan Ekim 1973 yılında yaşanan savaşta, ABD ve Batı ülkelerinin İsrail taraflı bir politika izlemesi sonucunda OAPEC petrolü bir “siyasi güç” olarak kullanmış ve bu devletlere karşı ambargo koymuş, petrol fiyatları bir yıl içinde dört kez artmış ve 1960’dan beri ekonomi ve petrol konusun da Batı Avrupa ülkeleri bağımsızken bu tarihten sonra ABD’ye bağılı olmaya başlanılmıştır.<sup>58</sup> Krizden Rusya’da etkilenmiştir. Ayrıca Arap-İsrail Savaşı sonucunda imzalanan “Camp David Antlaşması”ndan dolayı SSCB ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkiler zarar görmüştür. Ayrıca OAPEC krizi sonucunda Avrupa ülkeleri takas anlaşmaları ile SSCB’den enerji

---

müdahalesine karşılık SSCB’nin de Türkiye müdahale edileceği belirtilmiştir. Fakat Füzelerin sökümlü ile ABD Sander’in belirttiği gibi 20. Yüzyıl “Monreo Doktrini” başarıya ulaşmıştır. Bakınız: Sander, **Siyasi Tarih 1918’den 1994’de**, s. 318-329.

<sup>57</sup> Kanlıdere, “Rusya Tarihinin Ana Hatları”, s. 79.

<sup>58</sup> Sander, **Siyasi Tarih 1918’den 1994’de**, s. 486-489.

almaya başlamıştır. Çünkü bu durumda batı yanlısı olan devletler politik ve askeri kaygıların dışında ekonomik kaygıları da dikkate almışlardır.<sup>59</sup>

Bu dönemde yaşanan Vietnam Savaşı da önen arz etmektedir. 1964 yılında ABD savaş gemilerine yapılan saldırı ile ABD Vietnam'a karşı savaş haline geçmiştir. ABD yaklaşık olarak yarım milyon askerin üzerinde girdiği savaşta 50 binin üzerinde askeri ölmüştür. Keza savaş çok acımasız ve dehşet vericiydi ki Vietnam'da kuzey-güney toplam 1,5 milyonun üzerinde insan kaybı olmuştur. ABD'nin başarısızlığı (1973'de ABD askerlerinin Vietnam'dan çekilmesi) ile sonuçlanan savaşın nedeni; Komünizm tehdidi (Kuzey Vietnam), SSCB'yi çevrelemek, SEATO (1954-Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı) durumu başta gelmektedir. Kuzey Vietnam savaştan galip çıkmış 1977 yılında BM üyesi olmuştur.<sup>60</sup> Bu durum sosyalist ideolojinin başarısı olsa da SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) arasında fikir ayrılıklarına neden olmuştur. Bu açıdan iki devlet arasında ilişkilerde sorunlar yaşanmış, daha önce de değinildiği gibi ÇHC ABD yaklaşması kaynaklık etmiştir. Çünkü Vietnam ve SSCB arasında 1978 yılında bir ittifak kurulmuştur. Kurulan bu ittifakı ÇHC kendisine yönelik algılamış; SSCB'nin desteğini alan Vietnam ÇHC'nin desteklediği Kamboçya'ya saldırmış ve Kamboçya'yı işgal etmiş ve Vietnam yönetimine yakın hükümet kurulmuştur.<sup>61</sup>

1968 yılında Çekoslovakya da vuku bulan *Prag Darbesi* üzerine Varşova Paktı ülkeleri, Çekoslovakya'yı işgal etmişler ve durumu tekrardan eski haline getirmişlerdir. Bu olay üzerine "Brejnev Doktrini" olarak bilinen uygulama ile Brejnev "komünist ülkeler gerektiğinde komünist ülkelere müdahale edebileceğini" (Yugoslavya ve Bulgaristan bu duruma karşı çıkmıştır) belirtmiştir.<sup>62</sup>

Brejnev döneminin en önemli olaylarından biri de 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgalidir.<sup>63</sup> İşgalin birçok nedeni vardır. Öncelikle işgal İran'da yaşanan İslam Devrimi'nin Afganistan'da yaşanılacağı korkusu, Avrasyacı olan SSCB'nin hüküm sürdüğü bir alana yakın olması ve tehdit niteliğine sahip olması, Basra

<sup>59</sup> Kagarlitsky, *Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi*, s. 453.

<sup>60</sup> Age, s. 524-532.

<sup>61</sup> Age, s. 533.

<sup>62</sup> Kanlıdere, "Rusya Tarihinin Ana Hatları", s. 80.

<sup>63</sup> Ali Çimen, Gökür Gögebakan, *Tarihi Değiştiren Savaşlar*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014, s. 393-408.

Körfezi'ne ve Ortadoğu'ya yakınlık, Çarlık Rusya'dan kalma ideal bir düşünce olan sıcak denizlere inme, Uzakdoğu'da yükselen bir değer olan Çin'i sınırlamak/çevrelemek<sup>64</sup> istemesi işgalin başlıca nedenleridir.<sup>65</sup> 10 yıl gibi bir süre zarfında Afganistan'ı kontrol eden SSCB, ABD'nin Vietnam Savaşı'na benzer bir yerel direniş örgütlenmesi ve gerilla savaşı ile karşılaşmıştır. İşgalin belki de en önemli sonucu, işgal karşısında sessiz kalınarak ABD ve Çin üzerindeki etkisi? gibi soruların sorulmasına ve Brezezinski'nin Büyük Satranç Tahtası'nda jeopolitik oyunun başına oturtturulmasına zemin hazırlamıştır.<sup>66</sup> Çünkü Brezezinski "Ruslar Afganistan'da başarılı olursa, Hint Okyanusu'na doğrudan ulaşabilme yönündeki bir asırlık rüyalarını da gerçekleştirmiş olacaklar" demiştir.<sup>67</sup> Bu durum aslında Rusların yüzlerce yıldır hayali olan "sıcak denizlere inme" düşüncesinin bir uzantısı ve bu düşünceden hala vazgeçemediklerini göstermektedir. Özetlemek gerekirse SSCB'nin Afganistan'ı işgali ile ABD ve Çin arasındaki iyileşen ilişkiler daha da daha iyi bir hal almıştır. Bu bağlam da güç odağının XX. yüzyılın önemli bir bölümünde demirlediği Avrupa-Atlantik merkezinden Pasifik Havzasına doğru kaydığı gözlemlenmiştir.

Brejnevin döneminde Soğuk Savaş'ın "yumuşama (detand)" dönemine girdiğini görmekteyiz. Özellikle SSCB ve ABD arasında başta silahsızlanma, nükleer silahların sınırlandırılması, 1975 Helsinki Nihai Senedi gibi anlaşmalar neticesinde ilişkiler yumuşamıştır. Fakat SSCB'nin Afganistan'ı işgali gibi nedenlerden ötürü soğuk savaş tekrardan tırmanmış ya da kimi araştırmacıların/yazarların tabiriyle İkinci Soğuk Savaş dönemi başlamıştır.

Brejnevin dönemi SSCB ekonomik değerler açısından iyi bir çizgi yakalasa da 1980'lerle birlikte ekonomi çözülmeye başlamış ve Gorbaçov döneminde de aynı durum devam etmiştir. Bunun birçok nedeni vardır. Öncelikle küreselleşme dalgasının bir etkisi SSCB'yi vurmuştur. Bunun dışında SSCB içinde vuku bulan aşırı savunma harcamaları, yolsuzluklar gibi nedenlerden dolayı ülke ekonomisi

<sup>64</sup> Sander, **Siyasi Tarih 1918'den 1994'de**, s. 476-478.

<sup>65</sup> Ahmet K. Han, "Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme", **Ortadoğu Etütleri**, 2011, Ocak, Cilt 2, Sayı 2, s. 59-65.

<sup>66</sup> Han, "Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süper güç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme", s. 69.

<sup>67</sup> Zbigniew Brzezinski, ABD Başkanı Jimmy Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı'dır. Çimen, Göğebakan, **Tarihi Değiştiren Savaşlar**, s. 393.

kötüleşirken, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve toplum hizmeti sektörlerine yeteri kadar harcama yapılamamıştır.<sup>68</sup>

SSCB lideri Brejnev 1983 yılında ölünce yerine SBKP'nin Genel Sekreteri KGB şefi Yuri Andropov geçmiştir. Yuri Andropov'da 1984 Şubat'ında ölünce yerine Konstantin Çernenk getirilmiştir. 1985 yılında Konstantin Çernenk'un ölümü üzerine yerine Mihail Gorbaçov gelmiş ve böylelikle Gorbaçov SSCB'nin son lideri olmuştur. Gorbaçov ülke yönetimine geldiğinde ülke iyi bir durumda değildi. Gorbaçov belirtmiş olduğu *Glasnot* (açıklık demokrasi ile bağdaşırılık ilkesi) ve *Perestroyka* (Yeniden yapılanma süreci)<sup>69</sup> ilkelerini uygulamaya koymuştur. Bunlar Gorbaçov "ekonomik, siyasal, ideolojik, ağır bürokratik engellerin etkisizleştirileceği ve içine düşülen başarısızlıkları kapatacağı" düşünmekteydi.<sup>70</sup> Fakat Gorbaçov yine de SSCB'nin parçalanmasını engelleyememiştir. SSCB'de yaşanan etnik ayrılıkçı milliyetçilik dalgaları, liberal demokratik bir sisteme geçme tartışmaları, federal devlet yapılanmasında ki sorunlar, yeni reform arayışlarının sonuçsuz kalması sayılmaktadır.<sup>71</sup> Sadece bu da değil, Afganistan işgali ve onun etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü Afganistan'ın işgali oluşan "algı etkisi" (perception effects), "askeri etkiler" (military effects), "meşruiyet etkileri" (legitimacy effects), "glasnost etkileri"nden (glasnost effects) dolayı SSCB sorgulanır olmuş ve bu durum onun yıkımını hızlandırmıştır.<sup>72</sup>

Gorbaçov SSCB tarihinde ilk kez serbest seçimler düzenlenmesini karar vermiştir. Bunun nedeni Glasnot, Perestroyka ilkeleri ile bağlantılı olarak *hukuk devleti* (pravovoye gosudarstvo) ilkesini de SSCB'ye egemen olması ve hukukun üstünlüğü ilkesinin yerleştirilmek istenilmesidir.<sup>73</sup> Bu durumdan etkilenen diğer

<sup>68</sup> Kanlıdere, "Rusya Tarihinin Ana Hatları", s. 80.

<sup>69</sup> Mikail, **Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası**, s. 70.

<sup>70</sup> Mesut Hakkı Çaşın, Yaşar Onay, vd., **Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde**, (Ed) İrfan Kaya Ülgen, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 53.

<sup>71</sup> Çaşın, Onay, vd., **Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde**, s. 52-53.

<sup>72</sup> Bu dört etki daha önceki algı etkisinde Macaristan ve Çekoslovakya olayları ile SSCB'nin durumu kurtarmasını sağlarken, Afganistan'da aynı durumu sağlayamamıştır. Askeri etki; Kızıl Ordu'nun güç moral, kapasite vs açısından sorgulanması, meşruluk etkisi; SSCB'nin etnik çeşitliliği ile meşruluk sorunu ile karşılaşması, glasnost etkisi; hızlandırılmış kurtarma reformlarının sonuçsuz olmasını göstermiştir. Reuveny, Rafael ve Aseem Prakash, "The Afghanistan war and the breakdown of the Soviet Union", **Review of International Studies**, 1999, Cilt. 25, s. 696 – 708'den aktaran: Han, "Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme", s. 63.

<sup>73</sup> Çaşın, Onay, vd., **Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde**, s. 53.

SSCB üyesi federal ülkeler “Dayanışma Hareketi” perspektifinde 4 Haziran 1989’da artık siyasal bir harekete dönüşen siyasi yapıların önce Polonya’da seçimi kazanmasına müteakip Ekim, Kasım ve Aralık aylarında ise Macaristan, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Bulgaristan ve Romanya’da komünist rejimlerin yıkılmasını sağlamıştır.<sup>74</sup> Ayrıca Gorbaçov, 1990’da yapılan seçimle başkanlık sistemine geçilerek SSCB Başkanı olmuştur.

SSCB’de yaşanan siyasi krizler, enflasyon krizleri ve liberal ekonomiye geçişte krizler nedeniyle 8 Aralık 1991’de, SSCB üyesi Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti devlet başkanı Boris Yeltsin, Ukrayna devlet başkanı Leonid Kravçuk ve Belarus temsilcileri Minsk’te bir araya gelerek Sovyetler Birliği’ni dağıtan anlaşmayı imzalamışlardır. Fakat bir gün sonra Yüksek Sovyet konseyi sadece SSCB’nin dağılmasını anayasalca kendilerine ait olduğunu belirtse de, baskılara dayanamayan SSCB Başkanı ve son lideri Gorbaçov 25 Aralık 1991’de görevinden istifa etmiştir. Böylece 22,4 milyon kilometre karelik yüzölçümüyle dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip, 287,6 milyonluk nüfusu ve 100’ü aşkın farklı milleti barındıran yapısı ile Soğuk Savaşın baş aktörlerinden olan Sovyetler Birliği yaklaşık olarak 70 yıldır yer aldığı uluslararası arenaya ve yarım asır egemen olduğu uluslararası sisteme veda etmiştir.<sup>75</sup> XX. yüzyılın en önemli olaylarından bir olan SSCB çöküşü/dağılması ile 15 yeni devlet ortaya çıkmış ve sadece Avrasya kıtası değil tüm dünyayı etkileyen bir olay olmakla birlikte sosyalizm (her ne kadar insanlar komünist olarak algılasalar da) çöküşünü göstermiştir.

SSCB’nin artık tarih sahnesinden silindiği ve yerine Rusya Federasyonu’na bıraktığını görmekteyiz. SSCB’den ayrılan 15 yeni devlette sorunlar yaşanmıştır. Özellikle Kafkasya Bölgesi’nde Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu, sonra Gürcistan içerisindeki (Güney) Osetya ve Abhazya sorunları, RF içerisindeki özerk cumhuriyetler olan Çeçenistan, Dağıstan, ... sorunları yer almaktadır. Bunun yanında Türki Cumhuriyetler arasındaki sorunlar ve Hazar Denizi (Gölü) su problemleri gösterilebilir. Ayrıca Kırım da bir sorun teşkil etmektedir, çünkü Kırım Özerk Cumhuriyeti’nde 17 Mart 2014’de yapılan referandumla

<sup>74</sup> Han, “Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan’da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme”, s. 63.

<sup>75</sup> Alper İpek, “Sovyetler Birliği’nin Dağılması Karşısında Sovyet İnsanın Tepkisizliğinin Nedenleri”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 2015, Mayıs, Cilt: 14, Sayı: 1, s. 90.

katılanların % 96.77'si “Kırım Rusya’ya bağlanmasına razı mısınız?” Sorusuna “evet” yanıtını vermiş ve Kırım Ukrayna’dan ayrılarak RF başvurmuştur.<sup>76</sup> Çünkü Boris Yeltsin RF kurulduktan sonra Kırım üzerinde hak iddia etmiştir.<sup>77</sup> Bu açıdan Kırım önemlidir çünkü Karadeniz sahil kuşağında Rus sınırı az alanı kapsamaktadır. Bu bağlamda Kırım’ın Sivastopol Limanı RF tarafından kiralanması öngörülmüştür. Ayrıca Yeltsin döneminde 1954 yılında Kırımın Ukrayna’ya bırakılması bir hata olarak değerlendirilmiş ve 1997’de yapılan anlaşma ile limanı RF 20 yıllığına kiralamıştır.

### 3.1.3. Rusya Federasyonu

Rusya Federasyonu sahip olduğu 17.098.242 km<sup>2</sup>’lik toprak parçası ile dünyanın en büyük ülkesidir. Topraklarının birçoğu ova ve ormanlarla kaplı olmakla birlikte denizleri kuşatan bir “kıta ülkesidir”.<sup>78</sup> Nüfusu 142.355.415 (2016) kişidir. Nüfusun % 80’lik kısmı Rus olmakla birlikte geriye kalan Polonya, Ukrayna, Türk (Başkirt, Çuvas, Kazak, Tatar, ...) ve Çeçenlerden oluşmaktadır. Resmi dil Rusça olmasına rağmen halk arasında Slav dilleri ve Türkçe de önemli dillerdendir. Slavlar Ortodoks Hristiyan, Türkler ve Çeçenler ise Müslüman’dır.

Yönetim şekli cumhuriyet olan Rusya, federal sisteme dayalı yarı-başkanlık sistemine sahiptir, Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Başbakan Dmitri Medvedev’dir. Rusya 83 federe birimden oluşmaktadır. Anayasaya göre bu 83 idari birim şöyledir: 46 idari bölge, 21 cumhuriyet, 9 Sınır bölgesi, 4 otonom eyalet, 2 federal kent (Moskova, St. Petersburg) ve bir Yahudi otonom bölgesidir. Rusya Devlet Duması ve Federasyon Konseyi’ne sahip çift meclisli sistemde sahiptir. Devlet Duması 450 Milletvekiline sahip, beş yıl için seçilir ve alt kanat parlamento’dur. Federasyon Konseyi ise ABD senatosu gibi her (özerk) bölgeden 2 kişi ve toplamda 166 kişi ile temsil edilmektedir.<sup>79</sup>

25 Aralık 1991’de Boris Yeltsin’in RF başkanı olması ile yeni dönem başlamıştır. 2000 yılında Yeltsin yerine geçen Putin RF devlet Başkanlığı görevi

<sup>76</sup> Nerdun Hacıoğlu, “Kırım bağımsızlık ilan edip, Rusya'ya başvurdu”, **Hürriyet Gazetesi**, 17 Mart 2014.

<sup>77</sup> Jale Okhunhova, **Rusya’nın Yumuşak Güç Politikaları**, Bursa: Ekin Yayınevi, 2015, s. 36.

<sup>78</sup> Mikail, **Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası**, s. 22.

<sup>79</sup> Çaşın, Onay, vd., **Putin’in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde**, s. 65-68.

2008 yılına kadar devam ettirmiştir. 2008 yerini Medvedev'e bırakan Putin, yapılan anayasa değişikliği ile (en fazla 2 kez RF Devlet Başkanı olunabilir) 2012 yılında tekrardan RF Devlet Başkanı unvanı ile siyasi hayatına devam etmektedir. Putin yerine ise Medvedev geçmiştir. Aslında Medvedev Putin'in yedeği durumundadır.

### 3.2. Rusya Federasyonu'nun Kafkasya'ya Yönelik Güvenlik Politikaları

Rusya geçmişten gelen değerlere bağlı olarak Kafkasya bölgesine yönelik politikaları devam etmektedir. Tıpkı ABD'nin arka bahçesi olarak lanse edilen Orta Amerika gibi, Kafkasya bölgesi de Rusya'nın arka bahçesidir. Bu durum Kafkasya'nın sahip olduğu özelliklerinin yanında Rusya'nın Avrasya İmparatorluğu olması yolunda stratejik bir bölgeyi göstermektedir. Çünkü Kafkasya doğu ile batıyı bağlayan köprü vazifesi gören bir bölgedir. Bu bağlamda Kafkasya stratejik önemi açısından Rusya için ehemmiyetli bir bölge olmakla beraber, Kafkasya'nın sahip olduğu doğal kaynaklar; doğalgaz, petrol başta olmak üzere enerji koridoru olması açısından dünyanın sayılı bölgelerinden biridir. Bu açıdan böyle bir bölgenin başka bir yapı, devlet ya da herhangi bir sistem altında olması öncelikle Rus güvenlik alanını tehdit edecektir, sonrasında başka güçlerin bu alana gelmesi ve Rus çıkarlarına ters düşmesine kaynaklık edecektir.

Rusya kendini Avrasya ile özdeşleştirmiştir. Zaten Kafkasya Avrasya Kıtasının olmazsa olmaz bölgeler ya da alanlardan biridir. Rusya önce jeopolitik davranacaktır. Bunun için *Hertland* öne sürmektedir. Hertland "Merkezi Kara" anlamına gelmekte ve Mackinder "Tarihin Coğrafi Alanı" olarak lanse etmektedir.<sup>80</sup> Bu durum Rusya'nın ne doğulu ne da batılı olduğu, Rusya'nın Avrasyacı olduğu, doğu ve batı birleşimi bir sentez olduğu, bağımsız üçüncü yönü olduğu, merkezi imparatorluk olduğu anlamlarına gelmekte ve Dünya Adası'nda sahip olduğu vurgulanmaktadır.<sup>81</sup> Ayrıca bunun yanında *Rimland* vurgusu da yapılmaktadır ki; Rimland "kıyısal şeridi" ifade etmekle birlikte Rusya'dan ziyade Almanya, Çin, Hindistan gibi devletleri örnek göstermektedir.<sup>82</sup> Rusya Rimland yerine bir Hertland alanına sahiptir.

<sup>80</sup> Dugin, *Rusya Jeopolitiği Avrasyacılık Yaklaşımı*, s. 3.

<sup>81</sup> Age, s. 3.

<sup>82</sup> Age, s. 4.

Avrasya'nın tümünü kontrol etmek için kıtanın hangi alanlarına egemen olmak gerektiği bir tartışma konusu olmuştur. Tartışmacılardan biri olan Mackinler “eksen bölgesi” olarak Sibirya ve Orta Asya'nın büyük bir kısmını belirtmiştir, sonra Orta-Doğu Avrupa'nın “kalp bölgesi” olduğunu belirtmiş ve “kalp bölgesi” için şunları söylemiştir.

*Doğu Avrupa'ya hükmeden kalp bölgesini yönetir; Kalp bölgesine hükmeden, dünya adasını yönetir; Dünya adasına hükmeden, dünyayı yönetir.*<sup>83</sup>

Bu tanımla daha önce İstanbul için belirtilmişti. İstanbul'a hükmeden dünyaya hükmeder denilerek bu alanın bir çıkış noktası, güç dağılım merkezi, stratejik bir bölge olduğu vurgulanmıştı. Böylelikle Avrasyacı olmak isteyen devlet ilk önce bu alanları kontrol etmesi gerektiği bir gerçektir. Keza SSCB bu konjektöre sahipti. Çünkü bu konjunktürde Ukrayna büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda Brezezinski Rusya Ukrayna olmaksızın “Avrasya İmparatorluğu” olamaz, olsa olsa ancak “Asya İmparatorluğu” olur demiştir.<sup>84</sup> Ayrıca Azerbaycan tamamen Rusya kontrolünde olursa Orta Asya devletlerinin bağımsızlıklarının bir anlam ifade etmeyeceğini ifade etmiştir.<sup>85</sup> Çünkü Azeri petrollerinin kontrolü Ruslara geçecek, ayrıca Türki Cumhuriyetlerin batıya akışını sağlayan Azerbaycan üzerinde denetim kurulacak, böylelikle Orta Asya devletleri de Rus kontrolü altında olacaktır. Bu açıdan Avrasya alanının sahip olduğu enerji ve güç başta olmak üzere birçok sektör konjunktürel olarak Moskova himayesinde olacaktır.

### 3.2.1. Boris Yeltsin Dönemi Kafkasya Güvenlik Politikaları

Boris Yeltsin Rusya Federasyonu'nun ilk cumhurbaşkanı statüsüne sahip ve iki dönem başkanlık yapmış bir kişiliktir. SSCB dağıldıktan sonra başa geçmiştir. SSCB'nin dağılması ya da çökmesi askeri bir yenilgiden ziyade (Afganistan İşgali gibi) ekonomik ve toplumsal sorunlarla açıklanan bir olgudur; çünkü

*İmparatorluklar doğaları gereği siyasi olarak istikrarsızdır; çünkü bağımlı birimler her zaman daima daha fazla bağımsızlığı tercih eder ve bu tür birimlerdeki muhalif seçkinler fırsat yakaladıklarında daha fazla*

<sup>83</sup> Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, (Çev. Yelda Türedi), İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2015, s. 61.

<sup>84</sup> Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, s. 72

<sup>85</sup> Age, s. 72.

*bağımsızlık kazanmak için harekete geçerler. Bu anlamda, imparatorluklar “çökmez”; daha ziyade “dağılırlar”. Bu bazen olağanüstü şekilde hızlı olursa da, genelde çok yavaş olur.*<sup>86</sup>

SSCB’de tıpkı yukarıdaki tanımlamaya uygun olarak son bulmuştur. SSCB bir anda dünya sahnesinden silinmişti. Boris Yeltsin dönemine baktığımız zaman, hayata geçirilen BDT varlığını hala korumaktadır. 8 Aralık 1991’de Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya arasında imzalanan ve 21 Aralık 1991 tarihinde Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Ermenistan, Moldova, Özbekistan ve Tacikistan’ın katılımı ile Bağımsız Devletler Topluluğu kurulmuştur. 1993’te Gürcistan üye olmuştur. BDT SSCB’den boşalan yere geçerek eski Doğu Bloğu ülkeler arasında birliği sağlama amacı gütmektedir. Fakat gelişen konjonktürler ekseninde 08.08.08 savaşı olarak lanse edilen 2008 Güney Osetya Savaşı ile 2009 yılında Gürcistan ve 2014’de Kırım’ın ilhakı ile Ukrayna BDT’den çekilmiştir.

Yeltsin başa geldiğinde bir devlet inşa ederek ve yeni devletin yönünü Batı çevirmeye çalışmıştır. Bu durum konstruktivizm teorisinin bir uzantısıdır. Yeltsin bir Rus ya da Rusya kimliği kazandırmak istemiş ve RF’yi bu yöntemle inşa etmişlerdir. Aynı durum Putin içinde geçerlidir. Putin Rus kimliğinin yanında Avrasya kimliğini de eklemiştir. Rusya 90’lardan Sonra “Yeni Dış Politika” ekseninde yeniden yapılanmaya gitmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı olan Andrei Kozirev yapmış olduğu açıklama ile:

- “Yakın Çevre’de istikrarın sağlanması
- Komşu devletlerle iyi ilişkilerin kurulması
- Rus askerlerinin Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) topraklarındaki siyasal varlığın devamı
- Uluslararası hukuk kurallarına bağlılık ve global bir güvenlik anlayışının geliştirilmesi.”<sup>87</sup>

Yakın çevre olarak adlandırılan BDT ülkeleridir; Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Moldova’dır. Keza bu ülkelerin birçoğu Rusya ile sınıra sahiptir. Güney Kafkasya’ya yönelik olarak “bölgede barışın inşası için tek sorumlu” ve

<sup>86</sup> Donald Puchala, “The History of the Futura of International Relations”, **Ethics and International Affairs**, 8 1994, s. 183 ‘den aktaran age, s. 25

<sup>87</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 158.

“ulusal azınlık haklarını koruyacağı” teyit edilmiştir.<sup>88</sup> Ayrıca Kozirev Rusya’nın yegane yandaşları olarak tanımlanan ülkelerle “stratejik partnerlik” kurulması gerektiğini belirterek, SSCB’nin yerine geçtiğini ve bu açıdan Rusya’nın büyük güç olması gerektiğini vurgulamıştır.<sup>89</sup> Çünkü Rusya dünya gücü olma konusundaki isteğinden vazgeçmemiştir. Bilakis sahip olduğu “tek yumuşak güç kaynağını kullanabileceği alan olarak” SSCB den ayrılan ülkeler üzerinde dostça ilişkiler kurmayı bir dış politikası haline getiren bir idealist perspektife sahip olmuştur.

Rusya’nın gelişen konjonktür ekseninde şekillenen Yakın Çevre Doktrini<sup>90</sup> SSCB’nin dağılması ve sosyalizminin çökmesine rağmen yine de yayılmacılığına son vermeyeceğinin, geleneksel hedeflere yönelik politikalarının değişmeyeceğini göstermektedir. Bu bağlamda Rusya Federasyonu’nun SSCB bölgesinde 1993’den itibaren yoğunlaşan müdahale çabaları Kafkasya bölgesinde de kendi etkilerini göstermeye başlamıştır. Rusya, Haziran 1995’de Kuzey Kafkasya’da AKKA sınırlarını çiğneyerek kendi askeri varlığı artırmak istemiştir.<sup>91</sup> Bu durum realizmin bir yansımasıdır. Çünkü devletin güvenliği ve çıkarı devletin bekası için her şeyden daha önemlidir. Ayrıca Rusya’nın SSCB’nin halefi olduğu vurgulanmış ve SSCB’nin yerini RF almaya başlamıştır. SSCB dağıldıktan sonra birçok alanda sorunlar yaşanmıştır. Çalışmanın konusu olan Kafkasya’da bunlardan biridir. Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ, Çeçenistan ve Gürcistan’da Güney Osetya ile Abhazya sorunları başta gelmektedir.

Öncelikle Dağlık Karabağ sorununa baktığımız zaman: çalışmanın önceki bölümünde de değinilen Dağlık Karabağ, SSCB egemenliği altında Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne bağlı özerk bir statüye sahip bir alandı. Dağlık Karabağ’ın 1989 yılında 192.000 olan nüfusunun % 70 Ermenilerden oluşturmaktaydı.<sup>92</sup> Tarihsel olarak Azeri milli değerleri ile örtüşen Dağlık Karabağ

---

<sup>88</sup> F. Oktay Tanrısever, “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’nın Kafkasya Politikası”, **Türkiye’nin Komşuları**, (Der) Mustafa Türkeş vd., Ankara: İmge Yayınları, 2002, s. 386-387’den aktaran, Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 158.

<sup>89</sup> Okhunhova, **Rusya’nın Yumuşak Güç Politikaları**, 37.

<sup>90</sup> Elnur Hasan Mikail, **KGB Albaylığından Devlet Başkanlığına Putin Dönemi Rusya**, İstanbul: IQ Yayıncılık, 2008, s. 72.

<sup>91</sup> Hasan Kanbolat, “Rusya Federasyonu’nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı”, **Avrasya Dosyası**, Rusya Özel, 2001, Kış, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 167.

<sup>92</sup> Ahmet Sapmaz, Gökhan Sarı, “Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analiz”, **Güvenlik Stratejileri**, Yıl: 8 Sayı: 15, s. 3.

“özellikle son üç asırda Rusya’nın etkin siyasetiyle, Türk ve İslam unsurlardan arındırılmış, tampon bir bölge oluşturma çabaları sonucunda Ermeniler bölgeye yerleştirilmiş, bölgede yer alan Türk-Müslüman unsurları etnik temizliğe tabi tutularak mono Ermeni bir devlet kurmayı başarmışlardır.”<sup>93</sup> Çünkü I. Dünya Savaşı sonrası bölgede yer alan İngilizlerin yapmış olduğu analizlere göre Azerilerin bölgede 3/2 oranında Ermeni nüfuzuna oranı belirtilmiş ve Azeri nüfusun bölgedeki varlığı vurgulanmıştır.<sup>94</sup> Ayrıca çalışmanın ilk bölümünde anlatılmış olan böl ve yönet politikası Dağlık Karabağ içinde geçerlidir. Azerbaycan’dan koparılan Dağlık Karabağ Ermenistan’a bağlanmıştır. Böylelikle “böl ve yönetin” örnekleri ve yansımaları gün yüzüne çıkmaya başlamıştır.

Yukarıda da değinildiği üzere sorunun kökeni eskilere dayansa da 1988 yılında Dağlık Karabağ Azerbaycan’dan ayrılmayı Ermenistan’a bağlanmayı talep etmiştir. Bu durum Temmuz 1988’de, SSCB Yüksek Sovyeti, Dağlık Karabağ’ın, Azerbaycan’ın bir parçası olarak kalması kararını almış, 1989 yılı başında Azerbaycan Hükümeti Dağlık Karabağ’ın özerklik statüsünü kaldırdığını açıklamış ve 1 Aralık 1989’da Ermenistan Karabağ’ı ilhak etme kararı ilan etmiştir.<sup>95</sup> Takip eden süreçte Dağlık Karabağ’da yaşayan ve nüfusun % 70 oluşturan Ermenileri, 10 Aralık 1991’de bağımsızlık kararı almıştır. 1992 Rus birliklerinin bölgeden çekilmesi ile sorunlar tırmanmış ve çatışmaya dönüşmüştür. Savaşta Azerbaycan topraklarının % 20’si Ermeni işgaline uğramış ve buna bağlı olarak 1 milyon Azerbaycan vatandaşı mülteci durumuna düşmüş, ayrıca Hocalı Katliamı (25-26 Şubat 1992) ile 613 Azeri vatandaşına Ermeniler tarafından soykırım yapılmıştır. Ruslar tarafından desteklenen Ermeniler Dağlık Karabağ’ın da dâhil olduğu 12 Rayon’u 1993-1994 yıllarında yaşanan savaşlardan dolayı işgal etmiştir. RF’nin aracılığıyla 12 Mayıs 1994’de Azerbaycan ve Ermenistan Devletleri arasında sağlanan ateşkes halen yürürlükte yer almaktadır. BM Güvenlik Konseyi tarafından Ermenistan’a işgal edilmiş Azerbaycan topraklarından askeri birliklerini derhal

<sup>93</sup> Reha Yılmaz, “Kafkasya’da Çözilemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, Yıl:1 Sayı: 2, s. 72.

<sup>94</sup> Tadeusz Swierochowski, *Ruslan Azerbaycan. 1905 - 1920. The Shaping of National Identity in a Muslim Community*. Cambridge, Cambridge University Press, 1985, s. 142’den aktaran Şükrü S. Gürel, “Karabag Sorunu Üzerine Bir Not”, s. 182. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/454/5152.pdf> (15.04.2016). & Ayrıca bakınız: Yılmaz, “Kafkasya’da Çözilemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu”, s. 174.

<sup>95</sup> Gürel, “Karabag Sorunu Üzerine Bir Not”, s. 183.

çekmesini talep eden 822, 853, 874. ve 884 sayılı kararlarına uymamıştır. Ek olarak AGİT Bakanlar Konseyi'nin, 24 Mart 1992'de aldığı bir kararla soruna çözüm bulmak amacıyla 12 üyeli Minsk Grubu oluşturulmuş ve böylece Dağlık Karabağ sorunu Rusya Federasyonu'nun tekelinden çıkarak uluslararası bir sorun haline gelmiştir.<sup>96</sup> Ayrıca bölge devletlerinden olan Türkiye kültürel ve ırkı değerlerle Azerbaycan taraflı politikaya sahip olurken, İran Ermenistan'ı desteklemektedir. Çünkü İran'ın Kuzeyi Güney Azerbaycan olarak adlandırılmakta ve bu açıdan iki devlet arasında çıkar çatışması yaşanmaktadır. Realist perspektife göre devletin çıkarı en mühim olan şeydir ve bu bağlamda İran devleti de kendi çıkarını maksimize etme çabasıdadır, tıpkı Rusya gibi. Eğer Azerbaycan güçlenirse Ermenistan'ın güvenlik sorunu olur ve Dugin'in belirttiği gibi Türkiye'den Orta Asya Steplerine ulaşan ve 300 milyon Türkü birleştiren bir yapı oluşur. Ayrıca Türkiye'nin bölgeye yakınlığı sadece Türkiye için değil, Türkiye'nin Batı Bloğu ülkesi olduğu ve bu perspektiften bakıldığı zaman da ABD, AB ve NATO'nun bölgeye bakışını da etkilemektedir. Bu açıdan Rusya ABD'nin müttefiki olan Türkiye'nin etnik bağları başta olmak üzere bölgeye gelişini engellenmeye çalışmaktadır.<sup>97</sup>

Dağlık Karabağ sorununda yukarıda da belirttiğimiz gibi Rusya lideri Yeltsin Ermenistan taraflı politika izlemiştir. Bu bağlamda sorun Azerbaycan aleyhine işlemeye başlamıştır. Her ne kadar Yeltsin idealist bir politika izlese de uygulamaları realizm ekseninde şekillenmiştir. Çünkü ilk başlarda Batı yanlısı bir politika izlemeye başlamış fakat gelişen konjonktür ve SSCB halefi olması nedeniyle uygulanan “şok terapisi” iyi bir sonuç doğurmadı ve sert uygulamalar gidildi.<sup>98</sup> Bu açıdan Dağlık Karabağ konusunda amaç Azerbaycan'ı kontrol ederek petrol ve doğalgaz gibi enerji sağlayan sektörleri Azeriler aleyhine kullanarak, bu alanda gücün ve kontrolün kendisinde olduğu göstermektir. Çünkü Azerbaycan ve Gürcistan yönünü artık Batıya dönmüştü, eski SSCB ülkeleri değillerdi.

<sup>96</sup> AGİT Minsk Grubunu oluşturan 12 ülke şunlardır: Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Rusya Federasyonu, İtalya, ABD, Fransa, Almanya, Türkiye, İsveç, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'dır. Bakınız: Sapmaz, Sarı, “Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi”, s. 4.

<sup>97</sup> Güler Kalay, **Soğuk Savaş Sonrası Eski SSCB Coğrafyasında Etnik ve Dinsel Çatışmalar**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2013, s. 89.

<sup>98</sup> Okhunova, **Rusya'nın Yumuşak Güç Politikaları**, 35-36.

Bir diğerk sorun ise Çeçenistan sorunuydu. Çalışmanın ilk bölümünde değinilse de Çeçenistan sorunu Bölge ülkeleri, özerk yapıları ve halkları başta olmak üzere tüm Kafkasya'yı ilgilendiren bir konjonktüre sahiptir. Çünkü Çeçenlerin Ruslara karşı direniş i emsali nadide görülebilecek bir durumdur. Özerk bölgelerin artık Rus egemenliğinde yaşamak istememesi ve bağımsızlık (istiklal) talepleri fitili ateşleyen olaydır.

Çeçen Savaşı ikiye ayrılmaktadır. İlki Yeltsin döneminde 11 Aralık 1994 ile 31 Ağustos 1996 arasında vuku bulandır. İkincisi ise Putin dönemi olan 1999 yılındaki savaştır. Aralık 1994'de başlayan savaş; Tataristan'dan daha fazla haklar isteyen Çeçenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile Ruslar Çeçenistan'a savaş açmıştır. Geliş en konjonktür ekseninde 1995'de Ruslar Çeçenistan'ın başkenti Grozni'yi iş gal etmişlerdir, 1996 yılında Çeçen güçleri tarafından Grozni'den çıkarılan Ruslar ile 1996'da "Asavyurt Antlaşması" imzalanmış ve 1999 yılı yani ikinci Çeçen Savaşı'na kadar uygulanmıştır.<sup>99</sup> Ayrıca Rusların yapmış olduğı savaş stratejilerinden başta hava harekâtı olmak üzere yaklaşık 200 bin Çeçen hayatı kaybetmiş ve yarım milyon civarında Çeçen ise mülteci durumuna düşmüştür. Bu savaşta Realist perspektifle hareket eden Ruslar değış en konjonktüre bağılı olarak idealist bir yol izleyerek Çeçenlerle uzlaş ma yoluna gitmişlerdir. Ayrıca Grozni'nin bombalanması daha önce de değinilen toplumsal güvenlik ve güvenlikleşt irme kavramına ters düşmektedir.

Yeltsin döneminde yaşanan ve Gürcistan içerisinde yer alan Güney Osetya ile Abhazya sorunları bir diğerk önemli güvenlik paradoksudur. 1994'te Gürcistan'dan bağımsız olan Abhazya Rusya ve bazı sosyalist ülkeler tarafından devlet olarak tanımlanmaktadır. Keza Güney Osetya'da aynı şekilde 2008'de Gürcistan'dan *de facto* (fiili) şek le tabi bağımsız olmuş ve Rusya'da dâhil olmak üzere kimi sosyalist ülkeler tarafından devlet olarak kabul edilmektedir.

Yeltsin döneminde yaşanan sorunlar nedeniyle ekonomi iyi değildir. Liberal atılımlarla Rus ekonomisi tümüyle özelleştirilmiş, yeni bir zengin sınıf çıkmış ve bunlarda "yeni Ruslar" olarak anılmış tır.<sup>100</sup> Bir diğerk tanımlama ile yeni Ruslar'a

<sup>99</sup> Kanlıdere, "Rusya Tarihinin Ana Hatları", s. 82.

<sup>100</sup> Kagarlitsky, **Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi**, s. 472.

“oligark”lar da denilmektedir.<sup>101</sup> Rusya Özelleştirme ile mülkiyet devlet tekelinden çıkarak serbest piyasa ekonomisine hakim bir yapı yer almıştır. Özelleştirme halka açılan fonlarla 1992 yılında “Devlet Mülkiyet Komitesi” yönetiminde, blok satış yöntemiyle başlayarak blok satışla yapılan özelleştirmenin ilk adımını, özelleştirme kapsamındaki orta ve büyük ölçekli devlet işletmelerinin hisse senetlerinin (kuponların-voucher) halka satılması şeklinde olmuştur.<sup>102</sup> Sonraki aşamada 1994 yılında devlete ait şirketlerin/işletmelerin 2/3’ü gerek halka arz gerekse çalışanlarına devir yoluyla özelleştirildiği ve 1994 yılı sonunda toplam sanayi üretiminin yaklaşık olarak % 78’i ve toplam istihdamın % 69’unun özel sektöre ait olduğu ve bu açıdan 2000 yılında Rusya GSYİH’nın yaklaşık % 70’inden fazlası özel sektöre ait olmuştur.<sup>103</sup> Böylece devletin ekonomiye müdahale etme alanı daralmıştır. Özelleştirme ile oligarklar Petrol, maden ve gaz şirketlerinin/işletmelerinin yanı sıra medya, bankacılık gibi sektörlerde etkindirler. Ayrıca Putin zenginleşerek gücüne güç katan bu oligarklara karşı savaş açmıştır.<sup>104</sup>

2000’lere yaklaşırken Rus ekonomisi kapitalist bir sistem egemendir. Rusya her ne kadar SSCB’den radikal olarak farklı olsa da aslında ekonomik yönleri ile Rusya İmparatorluğu’ndan kalan korporasyon sisteminin özelliklerini korumaktaydı.<sup>105</sup> Gelişen ekonomik sorunlar ekseninde Rusya’da ekonomik kriz yaşanmıştır. 98 krizi<sup>106</sup> olarak lanse edilen durum ile devalüasyon sürecine giren Rusya’da yolsuzluk ve ekonomik sorunlar baş göstermiştir. Özellikle Yeltsin’in başa geldiği ilk yıllarda kimileri kamu malların özelleştirilmesini başarılı bir uygulama olarak görürken, halkın birçoğu bu durumu bir rüşvet skandalı olduğuna ve özelleştirme girişimlerini, İngilizce *özel* anlamına gelen *privat* ile Rusça argosunda

<sup>101</sup> Olgark: oligarşiden gelmektedir. Boris Yeltsin döneminde özelleştirmeden dolayı zenginleşen kişilere ya da sınıfa verilen addır. Roman Abromovich, Berezovski, Gusinsky, Smolenski ve Pantoni bunlardan birkaçıdır.

<sup>102</sup> Hilmiye Yasemin Özügürlü, “Eski Merkezi Planlı Ekonomilerde Özelleştirme: Rusya Örneği”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 2004, Yıl: 2, Sayı: 2, s. 157. [http://ybd.comu.edu.tr/images/form/dosya/dosya\\_4544006.pdf](http://ybd.comu.edu.tr/images/form/dosya/dosya_4544006.pdf) (30.05.2016)

<sup>103</sup> Özügürlü, “Eski Merkezi Planlı Ekonomilerde Özelleştirme: Rusya Örneği”, s. 158.

<sup>104</sup> Putin’in bu savaşı Rusya’daki Hristiyan oligarklardan çok Yahudi oligarklardır. Ayrıca İsrail devleti vatandaşları ya da dünyanın başka yerindeki bir Yahudi’ye karşı savaş açmamıştır. Bu açıdan Yahudilere karşı antisemitizm belememektedir. ...., “Rusya’nın Yahudi Zenginleri”, <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/4162-Rusyanin-Yahudi-zenginleri.aspx> (29.06.2016)

<sup>105</sup> Age, s. 471-472.

<sup>106</sup> 1998 krizinin ardından, kişi başına milli gelir 3500 dolara düşmüştür. G7 devletleri ortalamasından beş kat daha az olmakla beraber, Rus ekonomisinin yapısı değişti ve kilit sektörler petrol, enerji mühendisliği ve metalurji olmuştur. Mikail, **KGB Albaylığından Devlet Başkanlığına Putin Dönemi Rusya**, s. 15.

kullanılan *kapkaç* kelimesini birleştirerek, Türkçe özel *kapkaççılık* anlamına gelebilecek *prikhvatizatsiya* kelimesiyle adlandırmışlardır.<sup>107</sup> Bu durumda halkın özelleştirmeye bakışı değişmiştir. Bu konjonktür altında milenyum çağına ramak kala RF ilk lideri istifa etti ve yerine genç, eski KGB yöneticisi olan Viladimir Putin geçmiştir.

### 3.2.2. Vladimir Putin Dönemi Kafkasya Güvenlik Politikaları

31 Aralık 1999'da görevinden istifa eden RF'nin ilk lideri Yeltsin yerine Rusya hukuk kuralları gereği Vladimir Putin<sup>108</sup> geçmiştir. Boris Yeltsin'in yerine geçmeden önce Başbakan Yardımcısı sonrada RF Başbakanı olan Putin, yapılan seçimler neticesinde milenyum çağının Mayıs ayında RF Başkanı olmuştur. Nasıl Yeltsin halefi olduğu Gorbaçov'a karşı ise Putin'de halefi olduğu Yeltsin'in politikalarına karşı olmuştur. Ayrıca Who is Mr Putin?<sup>109</sup> sorusu sorularak RF'nin yeni lideri Putin yada başka bir tabirle “Yeni Çar Vladimir Putin” hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Putin'i Rusya lideri olması ve akabinde Mikail'in belirttiği gibi “Yeni Çar” olması II. Çeçen Savaşı olarak geçen olayda yatmaktadır. Çünkü Yeltsin döneminde uzlaşılan ve kendi yönetimlerinde bırakılan Çeçenler, Putin ile birlikte bu hakları elinden alınmış ve yönetime Rus yanlısı Kadirov Ramzan Ahmatoviç geçmiştir. Çalışmanın ilk bölüm de ayrıntılı olarak değinilmiş olan Çeçen Savaşları Kafkasya için önemli bir konudur. Rusya'nın burada başarılı olmasında Putin önemli bir etkindir. Özellikle Azerbaycan'la ilişkileri yumuşatma yoluna giderek Çeçen sorununu bir dış sorun değil de iç sorun haline getirmiştir. Azeriler Çeçen savaşçıları Rusya'ya iade etmiş ve sadece Çeçen mültecilerin yerleştiği alan Gürcistan ve Rusya arasında soruna neden olmuştur.<sup>110</sup> Bu bağlamda Moskova Tiflis'e ülke topraklarını Çeçen savaşçılara açmakla suçlamış ve gelişen konjonktür üzerine Aralık 2000'de

<sup>107</sup> Efkan Canşen, “Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na Doğru Değişimin Yan Etkileri”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011, Aralık, Sayı: 24, s. 83.

<sup>108</sup> Vladimir Putin Biyografisi için; Mikail, **Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası**, s. 80-81. & Mikail, **KGB Albaylığından Devlet Başkanlığına Putin Dönemi Rusya**.

<sup>109</sup> “Who is Mr Putin”, [http://www.brookings.edu/~media/press/books/2012/mrputin/mrputin\\_chapter.pdf](http://www.brookings.edu/~media/press/books/2012/mrputin/mrputin_chapter.pdf) (10.05.2016)

<sup>110</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 243-244.

Rusya Gürcistan’a vize uygulaması yoluna gitmiş ve Rusya Gürcistan içerisindeki Abhazya ve Güney Osetya Özerk Bölgelerine ayrıcalık tanımıştır.<sup>111</sup>

Çeçenistan Rusya için önemli bir merkezdir. Sahip olduğu enerji kaynakları açısından, jeostratejik ve jeopolitik açıdan önemli bir alana sahiptir. Ayrıca Doğalgaz, petrol gibi enerji kaynaklarının batıya akışını sağlayan bir üst konumundadır. Rusya bu alanın üst olması ve enerji kaynaklarının kendisinde olması bağlamında Avrupa’ya karşı bunu kullanmış ve bu durum “vana politikası” olarak adlandırılmıştır. Özellikle 2012 yılında AB ile RF arasında yaşanan sorunlara ve bu sorunlara Kırım’da dahil olmak üzere RF bu politikayı kullanarak enerji kaynaklarını siyasi bir aktör haline getirmiştir. Bu açıdan buradaki enerji kaynakları hem Rusya’nın öncelikle federe devletleri için hem de bölgenin Rusya’nın “arka bahçesi” olması açısından Rusya için stratejik öneme sahiptir. Ayrıca Çeçenler (Çeçen direnişçiler) Rusları yıpratarak bölgeye egemen olmasını engellemektedirler.

Putin daha Başkan olmadan önce vekâleten yürüttüğü dönem de yani 10 Ocak 2000’de kabul edilen "Rusya Federasyonu’nun Ulusal Güvenlik Doktrini" belgesi ile yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Doktrini kısaca baktığımız zaman şunlar belirtilmektedir:

- *Daha aktif dış politika: Daha geniş bir düzlemde, daha yaratıcı ve girişimci bir çizgi izlemek, eski dostlarla ilişkiyi tazelemek, yenilerini kazanmak için önerler hazırlamak.*
- *Daha açık bir dış politika: yeni “demir perde” ve “duvarlar” örülmemesi, Batı ile işbirliği (Putin’in NATO’yla ilişkileri yeniden başlatması buna ilk örnektir.), uluslararası örgütleri etkin biçimde kullanma.*
- *Bağımsız dış politika: Rusya’nın her konuda kendi çıkarlarına göre tutum alması, herhangi bir devlet ve devletler grubunun dümen suyunda gidilmemesi, ekonomik ve siyasi kısa vadeli kazanımlar için uzun vadeli hedeflerle ödün verilmemesi.*
- *Ulusal çıkara temelinde dış politika: siyasi, ekonomi, askeri vs. konularda Rusya devletinin çıkarlarının başa alınması, en başta yurtdışındaki Rusların korunması (yurtdışında 840 bin kadar Rusya yurttaşının yaşadığı sanılıyor).*
- *Pragmatik dış politika<sup>112</sup>*

---

<sup>111</sup> Age, s.183.

<sup>112</sup> Mikail, **Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası**, s.103 & Kanbolat, “Rusya Federasyonu’nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı”, s. 168.

Alınan bu kararlar neticesinde “Yeni Çar Putin”li Rusya bölgede hâkim bir devlet pozisyonunu sağlamlaştırmıştır. Dostlarla ilişkiyi tazeleyip yeni dostlar kazanmak için NATO ile yakınlaşmak gibi olgularla idealist perspektif ekseninde hareket edilirken, ulusal çıkar gibi ve bağımsız dış politika ile realizm taraflı bir yön izlenerek, Rusya 21. yüzyıla hazırlanmaktadır. Ayrıca Rus dış politikası Putin’den itibaren realist ve pragmatik ekseninde işleyen bir dış politika trendine girmiştir.<sup>113</sup>

Realizm çalışmanın ikinci bölümde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Pragmatizm Latince uygulama (pragtica) ve uygulamalı (pragtical) kelimeleriyle benzerdir. Sokrates, Platon, Aristoteles, J. Locke, D. Hume gibi düşünürler tarafından kullanılmış fakat onu 1878’de Charles Peirce *Popular Science Monthly Dergisi*’nde yayınladığı “Fikirlerimizin Aydınlığa Kavuşma Yolu” ile felsefeye işlenmiştir.<sup>114</sup> Pragmatizm “bir düşüncenin, bir kavramın ya da bir teorinin bir eylem planı ya da tasarısından başka bir şey olmadığını ve doğruluğun da yalnızca bu düşüncenin başarısından ibaret olduğu görüşüdür.”<sup>115</sup> Pragmatizm bir çözüm getirmekten daha çok var olan gerçekliği değişebilme yollarına daha fazla başvuran, daha fazla çalışmanın var olması için gerekli kılınan bir program olarak anılmaktadır.<sup>116</sup> Ayrıca metafizik başta olmak üzere birçok alana etki ettiği bir gerçektir. Pragmatik dış politikaya baktığımız zaman;

- *Uluslararası alanda neyin önemli ve sonuç alıcı, neyin önemsiz ve zaman kaybettirici olduğunun saptanması;*
- *Batıyla önemsiz konularda çatışmaya girilmekten vazgeçilmesi, ama uluslararası fırsatlardan sonuna kadar yararlanılması;*
- *Dış ilişkilerin Rusya’ya yabancı yatırımcı çekmeye yönelik olarak esnekleştirilmesi.*<sup>117</sup>

Pragmatizm nesnel değil öznel bir bakış açısidir. Çünkü Putin’in dış politikasının temel ve ilk amacı güçlü bir Rusya inşa etmektir. Bunun için “Dış politikada bağımsız olduğu belli ölçüde iddia edilebilir. Dış politikamız pragmatizm üzerine dayandırılmalı, ekonomik etkinliği temin etmeli ve ulusal amaçlara öncelik verilmelidir”, ayrıca “İfade özgürlüğü, Rus demokrasisinin vazgeçilmez değeri

<sup>113</sup> Mikail, **Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası**, s. 94.

<sup>114</sup> Age, s. 96-101.

<sup>115</sup> Sabri Büyükdüvenci, “Pragmatizm ve Eğitim“, s. 326. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/518/6490.pdf> (21.05.2016).

<sup>116</sup> Büyükdüvenci, “Pragmatizm ve Eğitim“, s. 329.

<sup>117</sup> Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1999, s. 23-25 ve 78-123’den aktaran Mikail, **Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası**, 2007, s. 83.

olarak kalacaktır” diye konuşan Putin, ticari medya sahiplerini, medyayı birbirleriyle ve devletle savaşmakta kullanmak ve yanlış haber yaymakla suçlayarak, Rusya’nın terörizmin tehlikelerinden arınmak için herkesin üzerine düşeni yapması gerektiğini ve terörizmin ülkeye verdiği zararı belirterek karar alırken pragmatik davranılması gerektiğini belirtmiştir.<sup>118</sup>

"Rusya Federasyonu’nun Ulusal Güvenlik Doktrini" dışında 21 Nisan 2000’de "Rusya Federasyonu’nun Yeni Askeri Doktrini" ilan edilmiştir. 1993 Ekim’inde "Rus Askeri Doktrininin Temel Prensipleri Taslağı" şeklinde tanımlanan çalışma ile Rus askeri ve siyasi çevrelerde gelişen olaylar ve sahip olunan konjonktür ekseninde şekillenerek verilen önerilerle taslak revize edilmiş ve Aralık 1997’de Yeltsin tarafından onaylanan “Ulusal Güvenlik Konsepti”, Kosova olaylarının akabinde ve Çeçenistan’da yaşanan gelişmeler neticesinde Putin’in de içinde bulunduğu bir grup tarafından bazı değerlendirmelere tabi tutularak son şeklini almıştır.<sup>119</sup> Neo-emperyal yapılanma şeklinde revize edilen doktrinin 2. Maddesinde yer alan 18 kalem sıralanmış ve ulusal güvenlik için en belirgin madde ise “Rusya Federasyonu’nun çıkarlarının dikkate alınmaması/ihlal edilmesi, askeri saldırılar tehdidi olarak değerlendirilecektir” denilmiştir.<sup>120</sup>

Doktrinle Rusya’nın parçalanma riski ve NATO tarafından çevrelenme tehlikesinin altı çizilerek, NATO tehdit, Rusya’ya karşı çalışan STK’lar (NGO) düşman olarak algılanmış ve buna karşı müttefik kavramı ortaya konulmuştur.<sup>121</sup> Çünkü NATO’nun doğuya (Avrupa’nın doğusu) doğru genişleme politikası, Amerikan Dış Politikasının da en önemli önceliklerinden biri olmakla beraber uzun yıllar süren tartışmalara ve inatlaşmalara karşın Nisan 1999 Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan NATO bünyesine katılmışlardır.<sup>122</sup> Keza 2004’te eski Doğu Bloğu ülkeleri olan Bulgaristan ve Romanya, 2009’da Arnavutluk ve Hırvatistan ve son olarak da eski Yugoslavya ülkesi Karadağ NATO’nun 29. üye

---

<sup>118</sup> Age, s. 101.

<sup>119</sup> Mustafa Kibaroglu, “Rusya’nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini”, **Avrasya Dosyası**, Rusya Özel, Kış 2001, Cilt: 6, Sayı: 4, S. 99.

<sup>120</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 155.

<sup>121</sup> Kanbolat, “Rusya Federasyonu’nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı”, s. 168.

<sup>122</sup> Kibaroglu, “Rusya’nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini”, s. 97.

ülkesi olarak 19 Mayıs 2016 tarihinde kabul edilmiştir.<sup>123</sup> Ayrıca Balkan ülkeleri dışında Kafkas ülkeleri de NATO üyeliği için uğraşmakta ve bu açıdan Rusya bu durumu kendisini çevreleme politikası olarak algılamaktadır. Tıpkı ABD Soğuk Savaşın ilk yıllarında uygulamış olduğu Marshall Planı, Truman Doktrini gibi. Bu açıdan 30 Haziran 2000'de onaylanan "Rusya Federasyonu'nun Yeni Dış Politika Doktrini" ile diğer ülkelerde, yani SSCB alanında Rusya'nın ekonomik çıkarları ve söz konusu bölgedeki Rusların statüleri üzerine odaklanılmıştır.<sup>124</sup>

"11 Eylül 2001" terör saldırıları ile her alanda olduğu gibi devletlerin güvenlik algıları değişmiştir. Çünkü terör örgütü olan (El-Kaide'de üyesi kişiler) bir yapılanma ABD'nin New York kentindeki "Dünya Ticaret Merkezi"nin İkiz Kulelerini vurmuştu. El-Kaide lideri olan Usame bin Ladin ve üyeleri Afganistan'da yaşamaktaydılar. ABD El- Kaide üyelerini ve liderini Afgan hükümeti olan Taliban yönetiminden istemesine rağmen Kabil yönetimi isteği geri çevirmiştir. Bunun akabinde ABD Afganistan'ı işgal etmiştir. BM terör saldırısını meşru müdafaa olarak tanımlamış ve ABD'nin Afganistan'ı işgalini haklı bulmuştur. Bu durum BM'nin almış olduğu 1368 ve 1378 sayılı kararları ile teyit edilmiştir.<sup>125</sup> Putin saldırıdan sonra uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. Çünkü terör artık sınırları aşmış ve kullandığı argümanlar değişmiştir. Rusya'da belki İkiz Kuleler kadar ses getirecek terör eylemi olmadı fakat Rusya'nın aşağıda belirtmiş olduğu terör örgütleri Rus sivil halka zarar vermiştir. Uluslararası arena gözleminde nükleer silahların sınırlandırılması, Rusya ile Türkiye arasında imzalanan "Terörizmle Mücadelede İşbirliği Ortak Deklarasyon" gibi uzlaşma yöntemleri ile terörizme ve terörizmin elde edeceği savaş argümanlarını engelleme yoluna gidilmiştir. 11 Eylül saldırısı ile Avrasya ülkeleri üzerinde baskıda artmıştır. Çünkü devletlerin *failed state* (başarısız devlet) olma

---

<sup>123</sup> NATO'nun merkezi olan Brüksel'de Mayıs 2016'da düzenlenen dışişleri bakanları toplantısında Karadağ'ın ittifaka katılmasının onaylanmasının akabinde değerlendirmede bulunan Kremlin sözcüsü Peskov, "NATO'nun daha da genişlemesi bizim açımızdan negatif bir süreç. Bu süreç Avrupa'da güvenliğin güçlendirilmesine katkı sağlamıyor, aksine kıtada gerilimi daha da yükseltir." demiştir. Peskov, ülkesinin NATO ile diyalogdan kaçmadığını belirterek, "Diyalogun önümüzdeki sorunları çözmenin tek yolu olduğuna inanıyoruz. Ancak bu diyalog karşılıklı çıkarlara saygı temelinde olmalı aksi takdirde verim sağlamaz." ifadesini kullandı. Ayrıca 2009'da üye olan Balkan ülkeleri içinde Rusya'nın tepki verdiği bilinmektedir. ...., "NATO'nun yeni üyesine Rusya tepkisi", <http://www.milliyet.com.tr/nato-nun-yeni-uyesine-rusya-tepkisi/dunya/detay/2248854/default.htm> (21.05.2016)

<sup>124</sup> Kanbolat, "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı", s. 168.

<sup>125</sup> BM'nin 1373 Sayılı Kararı, [http://www.masak.gov.tr/media/portals/masak2/files/mevzuat/terorun\\_finansmani/uluslararasi\\_mevzuat/BirlesmisMilletler/BM\\_1373\\_Karar.htm](http://www.masak.gov.tr/media/portals/masak2/files/mevzuat/terorun_finansmani/uluslararasi_mevzuat/BirlesmisMilletler/BM_1373_Karar.htm) (20.05.2016)

durumuna karşı Kafkasya devletlerinin önemi daha da artmıştır. Bu bağlamda Kafkasya devletleri desteklenmiştir. Ayrıca 2006 çıkarılan yasa gereği bazı kuruluş/örgüt ya da yapılanmaların Rusya tarafından terör örgütü olduğu vurgulanmıştır. Buna göre Rusya Başbakanı Mihail Fradkov'un imzaladığı kararname, Rus resmi gazetesi "Rossiskaya"da yayımlanan terör örgütleri olarak aşağıda sayılanlar belirtilmiştir:

*Kafkasya Mücahitleri Birleşik Güçlerinin Yüksek Askeri Meclisi, İçkerya ve Dağıstan Halkları Kongresi, El Kaide, Asbat El Ansar, El Cihat (veya Mısır İslami Cihat), El Camia El İslam, El İhvan El Müslimin, Hizbul Tahrir El İslami, Leşker-i Tayba, Cemaati İslami, Taliban, Türkistan İslam Partisi, Cemiyet El İslah El İçtimai, Cemiyet İhya At Turaz El İslami, El Harameyn, Cund Aş Şam ve Mücahitler Cemaati.*<sup>126</sup>

Nisan 2002'de ABD Gürcistan askerleri için "Eğit ve Donat" programı uygulamıştır. Ayrıca ABD 2003 Irak Savaşı için Gürcistan'dan destek almış ve NATO üyeliği için Gürcistan girişimlerde bulunmuştur. 2003 yılında ABD ve Gürcistan arasında imzalan askeri işbirliği antlaşması ile ABD askerlerinin Rus askerlerinden daha fazla imtiyaz elde etmesi neticesi Rusya tarafından iyi algılanmamıştır. Rus Dışişleri Bakanlığının 11 Nisan 2003'te yaptığı "terörizmle mücadele adına Rusya'yı dışlayan bu girişim tedirginlik uyandırdığı" ve akabinde NATO ile Tiflis arasında gelişen ilişkiler neticesinde Rus Dışişleri Bakan Sözcüsü Aleksander Yakovenko yaptığı açıklama da "NATO radarlarının ve keşif uçaklarının Gürcistan'da olası konuşlandırılması Rusya'nın ulusal çıkarına aykırıdır ve Moskova'yı koruyucu karşı önlem almaya zorlar" demiştir.<sup>127</sup> Afganistan ve Irak Savaşları ile Gürcistan önemi sahip olduğu jeostratejik ve jeopolitik konum daha iyi görülmektedir. Çünkü bu savaşlarda ABD Hava Kuvvetleri Gürcistan üstlerini kullanmıştır.

Gürcistan'da bu olayların yanında Abhazya ve Güney Osetya sorunları yaşamaktadır. Öncelikle Abhazya sorununa baktığımızı zaman nasıl Çeçenler Rusya'dan bağımsızlık talep etmiş ise aynısını da Abhazya Özerk Cumhuriyeti Gürcistan'dan istemiştir. Çalışmanın ilk bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmış olan Abhazya'da 3 Ekim 1999'da yapılan referandumda halkın % 98'i bağımsızlıktan yana

<sup>126</sup> ...., "İşte Rusya'nın 'Terör Örgütleri' Listesi", <http://www.habervitrini.com/dunya/iste-rusyanin-teror-orgutleri-listesi-229890/> (20.05.2016)

<sup>127</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 187-188.

oy kullanmalarına rağmen Abhazya siyasi varlığına de facto bağımsız bir devlet olarak devam ettirmektedir. Bunun yanında G. Osetya sorunu da baş göstermiştir. G. Osetya 2006 yılında yapılan oylama ile bağımsızlık talebinde bulunmuşlardır. Bu olaylar neticesinde 2008 yılında Güney Osetya Savaşı yaşanmıştır.

Ayrıca Gürcistan Başbakanı olan Zurab Nogaideli 2006 yılında bir konferansta yapmış olduğu konuşmada; ülkede çok şeyin değiştiğini, değişikliğin seçimlerle değil fikirlere olacağını, halkın hükümete güvendiğini, sosyal hayatın yeniden yapılacağını, piyasa ekonomisine ve rekabet ortamına uyulacağına, yolsuzluklarla mücadele edileceğine, uluslararası alanda reformcu ekonomi ve destek sağlandığı, demokrasinin geliştiği ve en önemlisi de *failed state* (başarısız devlet) konumundan *güvenli devlet* konuma geçildiğini belirtmiştir.<sup>128</sup>

Rusya Putin döneminde Kafkasya'ya yönelik uyguladığı en önemli olaylardan biri vatandaşlık, vize uygulaması ve Rus askeri üstleridir. Öncelikle vatandaşlığa baktığımız zaman 28 Haziran 2001'de kabul edilen yasa ile eski SSCB alanı içinde olan Kafkasya özerk bölgelerinden Abhazya, Güney Osetya, Acaristan, Dağlık Karabağ ve Cavahatya (Ahıska) bölgesi Rusya ile birleşebilecektir. 11 Mart 2005'te Duma'da alınan kararla "Rusya Federasyonu'na yeni bölgelerin katılımı" ile "bir ülkenin veya herhangi bir parçanın başka bir ülkeye katılması uluslararası antlaşmalar çerçevesinde her iki ülkenin de ortak kararıyla gerçekleşmektedir" denilmiştir. Böylece yukarıda sayılan alanların Rusya ile birleşmesinde yasal zeminde hazırlanmış olmaktadır. Hatta bu yasaya Rusya ile sınır olmak gibi bir şart da eklenmemiştir. Bu bağlamda Kırım'ın Rusya'ya katılımı cereyan etmiştir. Ayrıca Rusya 2000 yılından beri Gürcistan vatandaşlarına vize uygularken Gürcistan içerisindeki Abhazya ve G. Osetya vatandaşlarına Rus vatandaşlığı ve pasaport hakkı tanımıştır.<sup>129</sup>

Gürcistan üzerinde bu kadar duran Rusya her anlamda baskı yapmaktaydı. doğalgaz şirketi *Gazprom*, doğalgaz dağıtım şirketi *İntera*, *EES Rossiya* elektrik şirketinin % 75'ine sahip olduğu Gürcü *Telasi* elektrik şirketi Rusların kontrolünde

---

<sup>128</sup> Age, s. 204-205.

<sup>129</sup> Age, s. 193-209.

ve elindedir.<sup>130</sup> Bu açıdan Azerbaycan'dan doğalgaz ihtiyacı gidermekte, Bakü-Tiflis-Kars (BTK) Demiryolu projesi ile tekrardan canlandırılacak olan tarihi *İpek Yolu* projesi ile Gürcistan ihtiyaçlarını karşılayacak bir ekonomiye sahip olmak istemiştir. Keza bunların yanın da Gürcistan üzerinden gelen *Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı*, *TANAP*, *Güney Kafkasya Doğalgaz Boru Hattı Projesi* (SCP) başta olmak üzere birçok yatırım bölgeye yapılarak Azeri ve Orta Asya enerji kaynaklarının batıya akışında Gürcistan üst ve geçiş güzergâhı olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda Gürcistan'da yaşanan Gül (Kadife) Devrimi'nden sonra Batı ile ilişkiler daha sıkılaşmış ve NATO ve AB tarafından önemsenmiş ve buradaki sorunların çözümü için daha barışçıl yolların herkesin yarına olacağı vurgulanmıştır.

Ruslar askeri üstlerle bölgede hâkim devlet pozisyonuna sahiptir. Güney Kafkasya bölgesindeki devletlere yerleşen ve var olan Rus askerleri ülkesel anlamda bağımsızlık göstergesine de zarar vermektedir. Çünkü SSCB'den kalan bir yapılanma nasıl bağımsız olan bir ulus-devlet tarafından kabul edilebilir ki. Güney Kafkasya bölgesinde Rusların hem askeri üstü hem de radar üstü olarak anılan askeri alanlar mevcuttu. Askeri üstlerin olduğu Gürcistan sıkıntı yaşarken, Ermenistan'da böyle bir sorun yoktur. Çünkü Ermeni askerleri ile RF askerleri ve hükümetleri aynı ekseninde hareket etmektedir. Fakat Gürcistan'da yer alan Rusya'ya ait askeri dört üstün 1991 *AGİT İstanbul Zirvesi*'nde kapatılması belirtilmiştir. Ahalkelek (Cavaheti) bölgesindeki 62'nci Üssü ile Acaristan'da ki (Batum) 12'nci Üssü ile ilgili sorunlar çözülmüş gibi görünüyor ve Vaziani ve Gudauta üslerini boşaltmış, fakat Gudauta Üssü daha sonra Rusya tarafından, "Rehabilitasyon Merkezi" olarak kullanılmaya devam edilmiştir.<sup>131</sup> Ayrıca Rus makamlarınca 2004 yılında yapılan açıklamaya göre üstlerin boşaltılması 7-9 yıl aralığındaki bir zaman dilimi içinde gerçekleşeceği belirtilmiştir.

Kafkasya'da istikrar, güvenlik ve kalkınmanın sağlanabilmesi için birçok uluslararası kuruluş girişimde bulunmuştur. Başta AGİT ve AB olmak üzere bölgeye yönelik politikalar hayata geçirilmiştir. Bunlardan biri 15 Ocak 2000'de bir düşünce olarak ortaya atılan "Kafkasya İstikrar Paketi"dir. (KİP). Bu pakt 30 Temmuz 1999'da Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'da temelleri atılan Güneydoğu "Avrupa

<sup>130</sup> Age, s. 205-206.

<sup>131</sup> <http://www.diplomatikgozlem.com/yazdir?03A74FCAB97F85A23427343701711E36> (22.05.2016)

(Balkan) İstikrar Pakti'nin (GAİP) bir kopyası ya da benzeri olarak oluşturulmak istenilmiştir.<sup>132</sup> Özellikle iki bölgede Soğuk Savaş'ın bitimi sonrası sorunlar ve savaşlar yaşanmıştır. Bu sorunlar günümüze kadar devam etmesi bölgede böyle yapıların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Rusya enerji, terörizm, askeri üstler, vize uygulaması gibi konularla baskı oluşturarak Gürcistan'ı kontrol etmek istemiştir. Rusya Azerbaycan'la ilişkileri sıkı tutmuştur. Putin özellikle uluslararası petrol ve doğalgaz şirketleri olan Gazprom, Lukoil ve Yukoş şirketleri ile Hazar bölgesi ve Azeri enerji kaynakları üzerinde ekonomik-pragmatik bir davranış ve ortak bir yapılanma da birleşmeleri gerektiğini belirtmiştir.<sup>133</sup> Ayrıca Rusya sahip olduğu enerji kaynaklarından elde ettiği gelirlerden dolayı tekrardan global güç/büyük devlet olmuştur. Avrasya kıtası üzerinde Çin ile ilişkilerin geliştirilmesi, "İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması" imzalanması ve son olarak kurulan "Şangay İşbirliği Örgütü" (ŞİÖ) ilişkiler pekiştirilmiştir.<sup>134</sup> Aslında ŞİÖ 1996 yılında kurulmuştur fakat 2000'li yıllarda üye olmak isteyen Asya ülkeleri ile yeni bir boyut kazanmıştır. Şangay beşlisi olarak anılan Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın 26 Nisan 1996'da Şanghay'da toplanarak "Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenin Derinleştirilmesi Anlaşması"nı imzalamaları ile kurulmuş bir yapılanmadır. 2001 yılında Özbekistan katılımıyla genişlemiş ve ŞİÖ olmuştur. Birçok devlet gözlemci ve diyalog partneri olarak ortaklık kurmuştur.

RF lideri Putin Kafkasya'yı arka bahçesi olarak görmüştür. Bu durum Kafkasya'nın kontrol edilmesi gerektiği tezini ortaya çıkarmıştır. Özellikle Abhazya bunun en büyük örneğidir. Çünkü böl ve yönet politikası ekseninde Gürcistan içerisinde yer alan Abhazya de facto bağımsız olmuştur. Fakat aynı durumu RF içerisinde yer alan Çeçenistan yaşamış, Rusya Çeçenlerle savaşarak bu durumu tersine çevirmiştir. Bu açıdan RF'nin uluslararası güvenlik politikaları Çeçen bağımsızlığına müsaade etmemiş, çünkü Çeçenistan RF'ye aitti, Abhazya ise Gürcistan'a. Bu

<sup>132</sup> Kanbolat, "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı", s. 175-176.

<sup>133</sup> Fırat Purtaş, "Hazar Bölgesi'nde Rekabetin Yeni boyutu: Silahlanma Yarışı", (Der) Osman Metin Öztürk, Yalçın Sarıkaya, **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Ankara: Platin Yayınevi, 20050, s. 230-231'den aktaran Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 154.

<sup>134</sup> Utku Yapıcı, **Sovyet Sonrası Coğrafyada Devlet ve Milliyetçilik**, Ankara: Tan Kitapevi, 2011, s. 36-361.

bağlamda öncelikle Azerbaycan'la ilişkileri stabil bir seviyeye getirmiştir. Özellikle Azerbaycan enerji kaynaklarının önemli bir konjonktüre sahip olması açısından Rus-Azeri ilişkileri Neo-liberal bir perspektif almıştır. Çünkü Azerbaycan'ın sahip olduğu enerji kaynaklarını koz olarak kullanmak istemiştir. Diğer taraftan Rusya-Gürcistan ilişkilerinde realist-pragmatik bir perspektifle şekil bulmuştur. Özellikle Gürcistan'ın içerisinde sorunlar Abhazya ve Güney Osetya'da iki devlet hep karşı karşıya gelmiştir.

### 3.2.3. Dmitri Medvedev Dönemi Kafkasya Güvenlik Politikaları

Rusya anayasasına göre devlet başkanı en fazla üst üste iki kez oluna biliniyordu. Bu bağlamda Medvedev, Putin'den sonra 7 Mayıs 2008'den 7 Mayıs 2012'ye kadar devlet başkanlığı koltuğuna oturmuş ve Putin ise başbakan olmuştur.

Medvedev dönemin en önemli olayı Ağustos 2008'de yaşanan Güney Osetya Savaşıdır. Savaşın amacı Güney Osetya'nın bağımsızlık talep etmesi üzerine Gürcü güçlerinin 8 Ağustos 2008'de Güney Osetya'ya savaş ilan etmesi şeklindedir. Bu bağlamda 2008 Güney Osetya Savaşı ya da 08.08.08 savaşı olarak da lanse edilmektedir. Gürcistan Cumhurbaşkanı Saakaşvili'nin, bağımsızlık talebinde bulunan özerk yapılar olan Güney Osetya, Abhazya ve Acaristan'ı tekrardan merkezi yönetime bağlamayı amaç edinen politikası, Rusya tarafından Gürcistan üzerinde sahip olunan etki sahasına doğrudan bir müdahale olarak algılanmıştır. Bu açıdan Saakaşvili'nin belirtmiş olduğu "toprak bütünlüğü" politikası ekseninde ABD'nin Kafkasya'ya yönelik çıkarlarının bölgesel taşeronluğuyla paralel bir biçimde sunması ve önemli bir nokta olan toprak bütünlüğünün sağlanmasının ABD'nin askeri-politik desteğine bağlı olarak hareket etmiştir.<sup>135</sup> Ayrıca 2008 yılı başında Gürcistan'da gerçekleşen seçimlerle tekrar devlet başkanlığı koltuğuna oturan Saakaşvili "Gürcistan'ın Rusya tehdidi altında olduğunu ve bu tehditten kurtulma yolunun ise batılı ülkeler ile kurulacak işbirliği ve alınacak destekten geçtiğini, söz konusu desteği ise ancak kendisinin alabileceğini" belirtmiştir.<sup>136</sup>

Güney Osetya Savaşı'nda tarihsel perspektif önemli bir yere sahiptir ve savaşta bu yapılanma ekseninde ortaya çıkmıştır. Gürcistan 17 Nisan 2008'de Güney

<sup>135</sup> Utku Yapıcı, "Gürcistan Savaşı: Öncesi ve Sonrası", s. 189, <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/63/3/10-Kronik.pdf> (20.05.2016)

<sup>136</sup> Karabayram, *Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği*, s. 154.

Osetya'ya verdiği destekten dolayı ilk önce Rusya'ya uyarı notası göndermiş, sonra 29 Nisan 2008'de Güney Osetya sınırına bin 500 takviye asker yollamış ve en sonda ise 28 Mayıs'ta ise gerekirse Rusya ile savaşa hazır olunduğunu deklare etmiştir.<sup>137</sup> Bu olaylar neticesinde 8 Ağustos'ta Gürcü birliklerinin G. Osetya'ya karşı taarruza geçmesi ile savaş başlamıştı. Gürcü güçlerinin savaş neticesinde sivillere de zarar vermesi hatta bu sivillerin Rus olduğu ve bölgede yer alan Rus Barış Gücü askerlerinin de zarar görmesi üzerine Rusya Gürcistan'a savaş açmıştır. Bu açıdan Gürcistan karşısında G. Osetya ile Rus birlikleri yer almaktaydı. Ruslar baskın taraf olmakla beraber Gürci egemenlik alanını ihlal edip 10 Ağustos'ta Tiflis'e 30 km uzaklıktaki Marneuli Havaalanı'nı ve Gürcistan'ın en önemli limanlarından Poti Limanı'nı bombalamıştır. Bu olaylar neticesinde Gürcistan tek taraflı ateşkes çağrısında bulunmuştur. Bu arada Ruslar Gürcülere sadece Güney Osetya üzerinden değil Abhazya üzerinden de saldırmıştır. 12 Ağustos'da RF devlet başkanı Medmedev saldırıyı durdurma kararı almış ve 13 Ağustos'ta AB'nin dönem başkanı olan Fransa Cumhurbaşkanı N. Sarkozy'in *mekik diplomasi*<sup>138</sup> girişimi ile 15 Ağustos 2008'de 6 maddelik bir antlaşma ya da "Sarkozy Planı" şeklinde tanımlanan metinle savaş sona ermiştir. Antlaşma göre savaş ve çatışma duracak, insanı yardım yapılacak, Rus birlikleri savaşın başlamadan önceki konuma kalıcı olarak dönecekleri belirtilmiştir.

Aslında Gürcistan ve Rusya arasında direk bir savaş yaşanmış ve 5 gün süren savaşı Rusya kazanmıştır. Savaşta Gürcistan 2006'da Abhazya'dan almış olduğu Kodor vadisini kaybetmiştir. 5 gün süren savaş sonrası Rusya Kosova'nın tanınmasından esinlenerek Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanımıştır.<sup>139</sup> Rusya'nın peşinsıra Venezuela, Nikaragua, Nauru, Tuvalu eski SSCB coğrafyasındaki ayrılıkçı bölgeler olan Transdinyester, Güney Osetya, Dağlık Karabağ ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanımışlardır.<sup>140</sup> ABD Senato'su Temmuz 2011'de, AB Parlamento'su Kasım 2011'de aldıkları kararlarla Gürcistan'ın toprak

<sup>137</sup> Utku Yapıcı, "Gürcistan Savaşı: Öncesi ve Sonrası", s. 189

<sup>138</sup> Mekik Diplomasi: Ülkeler arasındaki sorunları çözmek amacıyla yetkili diplomatların, politikacıların ya da benzeri yapılanmaların o ülkelere gidip gelmesiyle yürütülen hızlı görüşmeler şeklinde tanımlanan diplomasi yöntemidir.

<sup>139</sup> Rusya 2008'in başında kurulan Kosova'yı devlet olarak tanımamıştır. Keza aynı şekilde Sırbistan'da tanımamıştır. Fakat Almanya, Fransa gibi AB ülkeleri, ABD ve dünyanın başka ülkeleri Kosova'yı devlet olarak tanımışlardır.

<sup>140</sup> Atilla Sandıklı, Elnur İsmayilov, vd., "Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye", **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu**, Nisan 2014, Rapor No: 60, s. 28.

bütünlüğüne destek verdiklerini, Abhazya ve Güney Osetya'yı işgal edilmiş topraklar olarak tanıdıklarını beyan etmiştir.<sup>141</sup>

Bu dönemden sonra Rusya Gürcü-Abhaz sınırını kontrol etmeye başlamış, Abhazya Gürcistan kara ve deniz sınırını korumaya yönelik 5 senelik bir anlaşma imzalamıştır. 2010'da Abhazya'yı korumak amacıyla bölgeye S-300 füzelerini yerleştirdiğini beyan etmiştir. Bu süreçte Abhazya'daki Rus yatırımları artmaya başlamış ve Rusya Abhazya'nın Karadeniz kıyısında 5 yıllık petrol arama ruhsatı elde ederek, Rusya bölgeye BM görev gücünün konuşlandırılmasını engellemiştir.<sup>142</sup> Bu konjonktürler altında Gürcistan Uluslararası Adalet Divanı'na (International Court of Justice) başvurarak Rusya'nın kendi topraklarında etnik temizlik yaptığı beyanında bulunmuştur. "Gürcistan vs. Rusya Federasyonu davasında Her Türlü Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması ile ilgili Uluslararası Sözleşme" sonucunda (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination) Uluslararası Adalet Divanı 15 Ekim 2008 tarihinde aşağıdaki şu kararlara varmıştır:

- *Çatışmaya taraf olan Gürcistan ve Rusya kişi, grup ya da kurumlara karşı ırksal ayrımcılıktan kaçınacak;*
- *Kişi ya da kurumlarca yapılan ırksal ayrımcılık uygulamalarına destek olmaktan kaçınacak;*
- *Etnik kökeni ve milliyeti ne olursa olsun, kişilerin güvenliğini, hareket ve seyahat özgürlüğünü ve de yerinden edilmiş kişiler ile sığınmacıların mülklerinin korunmasını sağlayacak;*
- *Ve kendi kontrolleri altındaki kurum ve kişilerin ırksal ayrımcılık yapmamları için bütün tedbirleri alacaklardır.*<sup>143</sup>

Savaşın Gürcistan ve Rusya için bir kriz<sup>144</sup> olmasında öncelikle nedenleri vardır. Gürcistan açısından baktığımız zaman: "NATO üyeliğinin gecikmesi" yatmakta, çünkü 2-4 Nisan 2008'de Bükreş Zirvesi'nde Gürcistan üye olamamıştır. İkincisi "iç siyasi dengeler"le Abhazya ve Gürcistan'ın tekrardan egemenlik altına alınacağı beyanı ve üçüncüsü ise "Gürcü askeri varlığı ve ABD desteği" sayesinde donatılan Gürcü ordusunu kendine güveni gelmiştir. Rusya açısından ise: Birincisi "NATO genişlemesi" sonucunda eski Sovyet ülkelerinden Balkanlar'da ve Doğu

<sup>141</sup> Sandıklı, İsmayilov, vd., "Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye", s. 29

<sup>142</sup> Agm, s. 29.

<sup>143</sup> Gentian Zyberi, "Provisional measures indicated in Georgia v. Russia," International Law Observer, 16 Ekim 2008'den aktaran Cenap Çakmak, "Rusya'nın Güney Osetya Politikası, Neo-Self Determinasyon Ve Ucm'nin Rolü", **Bilge Strateji**, 2009, Güz, Cilt 1, Sayı 1, s. 55-56.

<sup>144</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 212-216.

Avrupa’da birçok ülkenin katılması ile Rusya’nın etrafının çevrelenmesi. İkincisi Batının “Gürcistan’da artan askeri varlığı” ile 2008 yılı başındaki asker sayısı 5 bin artarak 37.000 çıkarılma kararı. En son olarak Şubat 2008’de “Kosova’nın Bağımsız” olması gösterilmektedir.

Savaş ertesinde Abhazya’ya BM görev gücünün yerleştirilmesine karşı çıkan Rusya, bölgedeki AGİT görev gücünün faaliyetlerinin sınırlandırılmasını sağlamış ve Savaşın ardından Saakaşvili iktidarının teklif ettiği genişletilmiş özerkliği kabul etmeyen Abhazya, Rusya’nın desteğiyle elde ettiği fiili bağımsızlığına hukuki çerçeve kazandırmaya ve uluslararası ölçekte tanınmaya çalışmaktadır. Bu açıdan Rusya Abhazya ve Güney Osetya’nın de facto (fiili) bağımsızlığı tanıyarak Gürcistan siyaseti üzerindeki nüfuzunu da artırmıştır. Böylece Saakaşvili iktidarı sona ermiş ve yerine Rusya’ya yakın yönetim başa geçmiştir. Mevcut durumda Gürcistan ve uluslararası toplumun ekseriyeti Abhazya’yı Tiflis’e bağlı özerk bir bölge olarak tanımakta, Abhazya ise kendisini tam bağımsız bir devlet olarak kabul etmektedir.<sup>145</sup>

Yaşanan Güney Osetya Savaşı neticesinde Rusya Cumhurbaşkanı Medvedev tarafından kendi ismi ile anılan Medvedev Doktrini yayımlanmıştır. Cumhurbaşkanı Medvedev bu doktrinle Rus Dış Politikasının temel 5 maddesini belirtmiştir. Buna göre:

- *Rusya, uluslararası hukukun temel prensiplerini kabul ederek, diğer devletlerle ilişkilerini bu prensipler üzerinde kuruyor.*
- *Uluslararası sistem çok kutuplu olmalıdır. Tek kutuplu dünya düzeni ortadan kaldırılmalıdır. Rusya, tek bir devletin karar vermesine neden olan uluslararası sistemi değiştirmek niyetindedir.*
- *Rusya hiçbir devletle çatışma taraftarı değildir, aynı zamanda kendini tecrit politikasından yana değildir. Avrupa, ABD ve diğer dünya devletleriyle ilişkiler kurmaktan yanadır.*
- *Diğer devletlerde yaşayan Rusya vatandaşlarının haklarının korunması; ekonomik çıkarların korunması ve Rusya’ya yapılacak herhangi bir harbi taarruza hemen cevap verilecektir.*
- *İmtiyazlı çıkarlara sahip olduğu bölgelerde Rusya’nın ortak tarihe sahip olduğu vurgulanmakta ve Moskova’ya daha sıkı bağlı olması gerektiği ifade edilmekteydi.<sup>146</sup>*

<sup>145</sup> Sandıklı, İsmayilov, vd., “Kafkasya’daki Gelişmeler ve Türkiye”, s. 29.

<sup>146</sup> George Friedman, “The Medvedev Doctrine and American Strategy”, September 2, Stratfor Global Intelligence, 2008’den aktaran Elnur İsmayilov, “21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri’nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Yıl: 2013 Cilt: I, sayı: I, s. 95.

Doktrinle Rusya bölgede ve uluslararası arenada barışçıl bir konsept izleme yoluna gideceğini deklare etmiştir. İmtiyazlı çıkarlar yaşandığı bölge ya da alanların Moskova'ya daha sıkı bağlantı sağlamaları, tek kutuplu dünya düzeni yerine çok kutuplu dünya (ABD, Rusya, Çin, AB, ...) düzenin var olması gerektiğini belirtilmiştir. Ayrıca kimi çevreler 2008 savaşını tekrardan Soğuk Savaş dönemi olarak lanse etmekte ve bu açıdan doktrinde bu konjonktür altında şekillenmiştir. Ayrıca Rus dış politikasının o günkü görünen yüzü olan Medvedev ve onun doktrini önemlidir, mamafih doktrinin pratiğe dönüştürülmesi Putin'in tarafından gerçekleştirilmiştir.<sup>147</sup>

Aslında savaş Realizm bir paradoksudur. Çalışmada daha önce değinilen savaş tanımında K. V. Clausewitz “sınırlı amaçlar için sınırlı savaşların yaşanılacağını” söylemiştir. Rusya’da kendi ulusal güvenlik politikası ve Realizm bir gereği olarak sınırlı bir savaşı girişmiştir. Rusya savaşı kazanan taraf olmakla birlikte savaşı haklı bir gerekçeye ve normlara dayandırması Liberalizmin bir uzantısıdır. Keza G. Osetya’yı de facto bağımsız devlet olarak tanınması onlara bir devlet kimliği kazandırmıştır ve bu durum konstrüktivizm bakış açısını içermektedir. Ayrıca Rusya’nın pragmatik bir çizgide ilerlediği ve hemen uzlaşmacı olduğu gerçeği üzerinden birkaç bağımsız ve egemen devletin Abhazya ve G. Osetya’nın de facto (fili) bağımsızlıklarını de jüri (yasal) olarak tanımışlardır.

Özellikle Ağustos 2008’de vuku bulan savaş gergin olan Kafkasya’yı daha da germiştir. Bu gergin ortamda Kafkasya’da yer alan tüm yapılar/devletler sancılı bir süreç geçirmiştir. Özellikle Azerbaycan bu dönemde tekrardan Dağlık Karabağ sorununun çözümünü istemektedir. Çözüm için öncelikle barışçıl bir yol izleyen Azerbaycan askeri argümanlara da vurgu yapılarak, Dağlık Karabağ sorununda gerekli görüldüğü takdirde askeri yöntemlere başvurulabileceği belirtilmiştir. Öyle bir ortamda gerilimin daha da tırmanmaması için AGİT Minsk grubu da dâhil olmak üzere 2 Kasım 2008’de RF devlet başkanı D. Medvedev’in arabuluculuğu ile 5. Maddelik “Moskova Bildirisi (Deklarasyonu)” İmzalanmıştır. Üç devlet başkanı

---

<sup>147</sup> Fikret Ertan “Medvedev doktrini; Putin pratiği...”, **Zaman Gazetesi**, 11 Mayıs 2010, <http://haberrus.com/blog/fikret-ertan/2010/05/11/medvedev-doktrini-putin-pratigi---.html> (20.05.2016)

tarafından imzalanan “Moskova Deklarasyonu”<sup>148</sup> ile tarafların Karabağ sorununa ilişkin olarak uluslararası hukuk temelinde siyasi bir çözüm bulunmasına ve Kafkasya’da istikrar ve güvenliğin sağlanmasına yönelik çabalarını sürdüreceği vurgulanmıştır.<sup>149</sup> Keza bu anlaşma ile yaklaşık olarak 14 yıl boyunca çözüm arayışında olunan Dağlık Karabağ konusunda önemli bir aşama kaydedilmiştir.

Moskova Deklarasyonu İdealist (Neo) ekseninde şekillenen bir antlaşmadır. Çünkü özellikle uluslararası hukuku, uluslararası normlar ve uluslararası örgütler (AGİT Minsk Grubu) ile barışın tahsis edileceği gerçeği tekrarlanmıştır. Bu bağlamda özellikle tarafların deklarasyona sadık kalmaları önemli olmuştur. Çünkü ABD’deki en önemli Ermeni lobilerinden (diaspora kuruluşu) olan *Armenian Assembly of Amerika* (AAA) 3 Kasım 2008 yaptığı açıklama ile “Ortak bildirinin cesaret verici olduğu, deklarasyon belgesinin 1994’te ilan edilen ateşkesten bu ana kadar imzalanan ilk mutabakat belgesi olduğu” ve Ermenilerin bu kararı meşru görmelerini istemiştir.<sup>150</sup>

Ayrıca Haziran 2010’da yapılan G8 zirvesinde AGİT Minsk Grubu Eş başkanları<sup>151</sup> ABD, RF ve Fransa ortaklaşa yapmış olduğu beyanat ile Dağlık Karabağ’da ki sorunların çözümü için Helsinki prensiplerini olarak bilinen paradoksun tahsisi için Temmuz 2010’da Almatı’da (Kazakistan) yapılacak olan AGİT Dışişleri Bakanları toplantısında değerlendirileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda gerçekleşen toplantıda iki tarafın bir birlerine karşı suç işlediği beyanında bulunması sorunu çözümsüz kılmıştır. Özellikle Ermeni tarafı bu konuda istenildiği gibi hareket etmemiş, çünkü yönetim bu konuda ılımlı ve sağlıklı adımlar atmamıştı. Bu açıdan Ermeni yönetiminin bu konuda kayda değer bir çalışması olmamış ayrıca çözümün hep Rusya kontrolünde şekilleneceği varsayımı bir gerçek olarak görülmüştür.

<sup>148</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 262-263.

<sup>149</sup> Cenk Başlamış, “Karabağ’da ilk imza”, **Milliyet Gazetesi**, (11.2.2008) <http://www.milliyet.com.tr/Dunya/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&Kategori=dunya&KategoriID=&ArticleID=1010959&Date=03.11.2008&b=Karabagda%20ilk%20imza> (15.05.2016)

<sup>150</sup> Karabayram, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, s. 263-264.

<sup>151</sup> Azerbaycan, Ermenistan, Türkiye, Almanya, İtalya, İsveç, Finlandiya ve Belarus’un daimi üye olduğu Minsk Grubu’nun eş başkanlığını Fransa, Rusya ve ABD yürütmekte. Ayrıca Eş başkanlar olan Fransa, Rusya ve ABD, Azerbaycan ve Ermenistan temsilcileriyle üst düzey müzakereler yürütmek üzere bölgeye düzenli olarak ziyaretlerde bulunmak ve Minsk Grubu üyesi diğer ülkelerin temsilcilerine gelişmeler hakkında bilgi sunmakla mükelleftirler. Bakınız: .... “Dağlık Karabağ’da Çözüm Girişimleri: AGİT Minsk Grubu’nun Müzakere Çıkmazı” <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/daglik-karabagda-cozum-girisimleri-agit-minsk-grubunun-muzakere-cikmazi> (15.04.2016)

Burada önemli bir nokta var ki oda Türkiye'dir. Türkiye 2008'de Güney Kafkasya bölgesinde çözüm önerileri sunmuştur. Bunlardan biri de Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, RF, Türkiye ve İran'ın yer alacağı ekonomik bir örgütlenme olan aynı zamanda bölgesel barış ve istikrara hizmet edeceği öngörülen *Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu*'dur.<sup>152</sup> Keza buna uygun olarak Amsterdam Vrij Üniversitesi (Hollanda) hocası Dr. Françoise j. Companjen "Türkiye Ermenistan'a sınırlarını açarak ticaret yapmanın nimetlerinden faydalanması halinde, Rusya'nın bölgedeki etkinliğinin azalacağı" belirtmiştir.<sup>153</sup> Böylelikle Kafkasya da sorunların çözüleceği varsayılmıştır. Aslında bu durum liberalizm bir göstergesi olan ticaret, karşılıklı işbirliği ve karşılıklı bağımlılık argümanları ile paraleldir.

Nobel Barış Ödüllü yazar (1933) N. Angel *The Great Illusion*<sup>154</sup> kitabında karşılıklı bağımlılık teorisine değinmiştir. Teoride karşılıklı bağımlılık ile devletlerin savaş ve çatışma riskinin en aza indirildiği ve bu açıdan Kafkasya da böyle bir yapılanmanın huzur ve sükûnet ortamını tahsis edeceği bir gerçektir. Fakat böyle bir ortamın Rusya'nın işine gelmeyeceği ve Rus çıkarlarına aykırı olduğu görülmektedir. Eğer ki Dağlık Karabağ konusunda çözümsüzlükler ve anlaşmazlıklar devam ederse ya da edeceği süre boyunca Hazar Havzasının ve Orta Asya bölgenin enerji nakil yolu Rusya'dan geçecektir. Bu bağlamda Rusya'nın bölgeye hâkim olacağı ve hâkim olma durumunu riske atacak herhangi bir eyleme de karşı olacaktır. Çünkü Karabağ sorunun da Rusyasız hiçbir şey olamayacağı ve bölgeyi *arka bahçesi* olarak görmesi sorunu başka bir boyuta taşımıştır. Keza Rusya'nın Ermenistan'a sağladığı ve 2044'e kadar uzattığı Gümrü'deki askeri üssü, Erivan'ı uzlaşmaz bir aktöre dönüştürmekte ve işgalin illegal bir yapı aldığı gerçeği göz ardı edilmesini sağlamaktadır.<sup>155</sup>

Gürcistan da yaşanan savaşa rağmen Gürcistan batıya yaklaşmaya devam etmiş, Ermenistan'da değişen siyasi ve ekonomik konjonktür ve Azerbaycan da yükselen askeri ve ekonomik gücü Rusya'ya yeni stratejik ortaklıklar ya da yeni yapılanmalar getirmesine kaynaklık etmiştir. Fakat aynı durum Azerbaycan için de

<sup>152</sup> 2008 yılında Türkiye tarafından dile getirilmiş fakat işlerlik kazanmamıştır. <http://www.diplomatikgozlem.com/yazdir?C28DF5BBC5F60AE772C73B847391F886> (20.05.2016)

<sup>153</sup> Karabayram, *Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği*, s. 266.

<sup>154</sup> 1909 yılında Europe's Optical Illusion adlı kitabını yayımlamış akabinde kitabı genişleterek 1910 yılında *The Great Illusion* olarak yayımlamıştır. Bakınız: Norman Angel, *The Great Illusion*, <http://elibrary.medi.u.edu.my/books/2014/MEDIU12335.pdf> (20.05.2016)

<sup>155</sup> Sandıklı, İsmayilov, vd., "Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye", s. 23.

geçerlidir. Özellikle bu dönemde *Azerbaycan Askeri Doktrini*<sup>156</sup> önemli bir yere sahiptir. Çünkü yükselen bir güç trendine sahip olan Azerbaycan artık Dağlık Karabağ konusunda çözümü diplomasiye dayandırsa da gelişen konjonktüre bağlı olarak askeri güç kullanma yoluna gidileceği belirtilmiştir. Şubat 2010'da Azerbaycan Cumhurbaşkanı "Eğer bir ülke ulusal çıkarlarının görmezden gelindiği düşünülürse gerilimler de kaçınılmaz olacaktır." şeklinde açıklamada bulunmuş, keza Aliyev Nisan ayında yapılan toplantıda Azerbaycan'ın askeri, savunma ve demografik yapılarının Ermenistan'dan daha iyi olduğunu vurgulamıştır.<sup>157</sup>

75 maddeden oluşan Azerbaycan Askeri Doktrini ile Azerbaycan uluslararası hukuka aykırı yollarla çözüme gidilmeyeceği, uluslararası hukuk, uluslararası normların Azerbaycan'a tanıdığı egemenlik yetkilere dayanarak askeri güç kullanma yoluyla toprak bütünlüğünü sağlama imkânı tanınmıştır. Bu durum egemen bir devletin bekası ve bağımsızlığı için temel değerdir. Dağlık Karabağ sorusunda çözüm yöntemlerini kendine endekslemeye başlayan Azerbaycan Rusya ve Batı arasında bağımsız ve en önemlisi denge politikası ekseninde hareket ederek pragmatik davranışlar sergilemiştir.

### 3.2.4. Tekrardan Putin Dönemi Kafkasya Güvenlik Politikaları

Putin ve Medmedev'in uygulamış oldukları politikalar arasında pek bir fark yoktur. Putin'in 2012 Başkanlık seçimleri yaklaşırken *Rus Izvestia* gazetesinde yazdığı makalesiyle (Putin-2011), daha geniş boyutlu bir entegrasyon projesini önererek, *Avrasya Birliği* olarak adlanacak yapının kurulmasını önermiştir.<sup>158</sup> Avrasya Birliği ile faaliyete geçmesi planlanan entegrasyon projesinde tüm eski SSCB cumhuriyetlerinin katılımı amaçlanmaktadır. Fakat bu dönemde Kafkasya bölgesinde sınırlı olsa da Ukrayna'da yaşanan kriz ve Ortadoğu da yaşanan *Arap*

<sup>156</sup> 8 Haziran 2010'da İlan edilmiştir. "Azərbaycan Respublikasının Hərbi Doktrinası" <http://arxiv.az/az/azertag.az/2928370/AZERBAYCAN+RESPUBLIKASININ+HERBI+DOKTRINA> SI (22.05.2016)

<sup>157</sup> Karabayram, *Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği*, s. 268.

<sup>158</sup> Sandıklı, İsmayilov, vd., "Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye", s. 23.

*Baharı*<sup>159</sup> Rusya politikaların başka tarafa kaymasına kaynaklık etmiştir. Çünkü bu açıdan devletlerin öncelikleri değişmişti, keza Rusya'nınki de değişmişti.

26 Aralık 2014 tarihinde Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Vladimir Putin tarafından Rusya'nın yeni askeri doktrinini imzalamıştır. Bu doktrin yukarıda değinilen Arap Baharı ve 2014 Ukrayna krizi neticesinde şekillenmiştir. Özellikle Ukrayna krizi ile yeniden şekillenen Rusya-Batı ilişkilerinin yanında NATO'nun Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinde askeri varlığını genişletme politikaları ve Avrupa'daki füze sistemleri gibi sorunlar göz önüne alınarak Rusya'nın askeri politikasını revize edeceği belirtilmiştir. Keza Mart 2014'den itibaren NATO'nun Baltıklarda, Doğu Avrupa ve Rusya sınırına yakın diğer coğrafyalarda askeri tatbikatları artırması, Ağustos 2014'de NATO'lu yetkililerin Doğu Avrupa'da yeni üs kuracağını beyan etmesi, Finlandiya'nın NATO'ya üyeliğinin tekrar gündeme gelmesi gibi olayların neticesinde Moskova tarafından kendi güvenliğine tehdit olarak algılanmış ve ayrıca Arap Baharı ve Ukrayna krizi sonrasında Rusya askeri güvenliğine yönelik tehditlere cevap olarak yeni bir askeri doktrine ihtiyaç duyulmuştur.<sup>160</sup> Bu bağlamda doktrin hayat bulmuştur. Doktrinde 4 ana başlık yer almaktadır. Bunlar:

- *Genel hükümler.*
- *RF'ye yönelik askeri tehlikeler ve askeri tehditler.*
- *RF'nin askeri politikası.*
- *Savunmanın askeri-ekonomik teminatı.*

Doktrinde ülkenin güvenliğine yönelik tehlikeleri önleme amaçlı olarak Rus Silahlı Kuvvetleri'nin geliştirilmesi, BRICS ve Latin Amerika ülkeleri ile askeri işbirliklerinin artırılması, Kolektif Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (CSTO) çerçevesinde güvenlik sisteminin geliştirilmesi ve bu sistemin diğer BDT ülkeleri ve Şanghay

---

<sup>159</sup> Tunuslu seyyar satıcı olan Muhammed Buazizi (Tarık el Tayyib Muhammed Buazizi), 17 Aralık 2010'da kendisini yakarak intihar girişiminde bulunduğu andan şimdiye dek süren ve Arap Dünyasında yaşanan halk hareketlerine verilen genel bir addır. Arap Baharı; Arap halklarının demokrasi, özgürlük, adalet ve insan hakları taleplerinden dolayı ortaya çıkmış; bölgesel, toplumsal bir siyasi-silahlı harekettir. Arap dünyasında Protestolar, mitingler, gösteriler ve iç çatışmalar yaşanmıştır. Arap halkı, özgürlük mücadelesi adı altında Tunus ve Mısır başta olmak üzere Arap coğrafyasındaki birçok diktatörü devirmiştir.

<sup>160</sup> Elnur İsmayilov "Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini", **BİLGESEM Analiz**, No: 1190 s. 1-2. [https://www.academia.edu/11080971/Rusya-Bat%C4%B1\\_Krizi\\_%C3%87er%C3%A7evesinde\\_Rusya\\_n%C4%B1n\\_Yeni\\_Asker\\_Doktrini](https://www.academia.edu/11080971/Rusya-Bat%C4%B1_Krizi_%C3%87er%C3%A7evesinde_Rusya_n%C4%B1n_Yeni_Asker_Doktrini) (20.05.2016)

İşbirliği Örgütü ile işbirliğini yapılarak güçlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir.<sup>161</sup> Ayrıca ilk defa bir askeri doktrinde Abhazya ve Güney Osetya ile ilişkilerden ayrıca bahsedilmekte ve bunun nedeni de Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya ile son dönemde imzalanmış olan müttefiklik ve stratejik ortaklık antlaşmalarından gelmektedir.<sup>162</sup>

Bu konjonktür altında Ukrayna'da yaşanan krizler neticesinde 2014'te Kırım'ın Rusya'ya katılımı ortamı daha da germiştir. Keza Rusya Suriye'de ve Ortadoğu da yaşanan sorunlar neticesinde diğer devletler ya da yapılarla sorunlar yaşadığı aşikardır.

### 3.3. Avrasyacılık

*Avrasyacılık*<sup>163</sup>, XX. yüzyılın başlarında tarih, siyaset ve felsefe gibi birçok farklı konjonktür altında şekillenmiştir. Alman Aleksander von Humboldt'da Avrasyacılık terimi ilk kez kullanmış ve Rusya İmparatorluğu'nda ise Avrasyacılık terimini ilk defa coğrafyacı V.İ.Lamanskiy (1833-1914) kullanmıştır.<sup>164</sup> Özellikle Sovyet Devrimi neticesinde devrimden kaçan Rus entelektüel kişiliğe sahip insanlar tarafından desteklenerek düşünceden teoriye oradan da pratiğe dönüştürülmeye çalışılarak; L. Gumilyev'in belirttiği gibi "Rusya eğer kurtulacaksa bu ancak Avrasyacılık sayesinde ve onun bir Avrasya devine dönüşmesi sayesinde olacaktır."<sup>165</sup>

Avrasyacılığın kurucuları olan düşünürler çok farklı argümanlara sahipti:" Filolog ve dilbilimci prens N.S.Trubetskoy (1890-1938) R.O.Yakobson ile beraber aynı zamanda Prag dilbilgisi topluluğunun da kurucusuydu. P.N.Savitskiy (1895-1965) coğrafyacı ve ekonomist; P.P.Suvuçinskiy (1892-1985) müzik ve edebiyat eleştirmeni; ...."<sup>166</sup> Ayrıca 1926 yılında Fransa'nın başkenti Paris'te "Avrasya"

<sup>161</sup> İsmaylov "Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini" s. 3.

<sup>162</sup> Age, s. 3

<sup>163</sup> Avrasyacılık temel olarak Asya ve Avrupa kıtalarının birleşimi şeklinde tek bir kıtasal yapı şeklinde tanımlanan teoridir.

<sup>164</sup> Alexander Dugin, "Avrasyacılık İdeolojisinin Kısaca Açıklanması", <http://www.4pt.su/ka/node/1094> (15.05.2016)

<sup>165</sup> Mehmet Karabağ, "Rus Emperyalizmi İçin Yeni Bir İdeoloji: Neo-Avrasyacılık", <http://www.bilgesam.org/incele/1071/-rus-emperyalizmi-icin-yeni-bir-ideoloji--neo-avrasyacilik/#.V1bPsdKsV4s> (15.06.2016)

<sup>166</sup> Dugin, "Avrasyacılık İdeolojisinin Kısaca Açıklanması",

gazetesi çıkarılmıştır. Aslında Avrasya gazetesinden önce 1921 yılında Rus milliyetçiliğinin kendine has Avrasyacı manifestosunun ilk eseri Sofya’da N.S. Trubetskoy, P.N.Savitski, G.V.Florovski ve P.P. Suvchinski tarafından “Doğu’ya Doğru” (İskhod k Vostoku) ismiyle basılmıştır.<sup>167</sup> Ayrıca Avrasyacılığın Rusya’da doğuşuna temel oluşturacak ilk çalışma N.S.Trubetskoy’un kaleme almış olduğu Avrupa ve Beşeriyet’dir (Evropa i Chelovechestvo).<sup>168</sup> Kitapta Avrupa’nın diğer medeniyetlerden daha ileri ya da geri bir seviyede olduğu değil Avrupa’nın dayatması şeklinde olduğu ve Avrupalılaşmanın diğer medeniyetler için iyi bir sonuç doğurmadığı, Avrupalılaşmak isteyen medeniyetlerin öz benliklerini, kimliklerini değerlerini ve kültürlerine uzaklaştığını vurgulanmıştır.

Avrasyacı düşünürler ya da Avrasyacılar her şeyden önce Rusya’nın sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik önemi vurgulamışlardır. Çünkü Rusya hem Asyalı hem de Avrupalıdır. Bu açıdan Avrasya kıtasına ancak Rusların hâkim olacağı belirtilmiştir. Fakat burada önemli bir nokta vardır ki o da Türklerdir. Çünkü Avrasyacılar da kendilerine örnek almış olduğu Tatar Boyunduruğu ya da Altın Orda Devleti Moğol-Türk yapılanmasının bir ürünüdür. Keza Avrasya alanında 300 milyon civarında Türk yaşamaktadır. Ayrıca Türkler Turancılık fikri ile Adriyatik Denizinden (İtalya) Çin Seddi’ne kadar alanda bir birliktelik kurma hayali Ruslar için en büyük tehditlerden biridir. Mamahfî gerek Orta Asya Türk devletleri gerekse Azerbaycan ve Türkiye tarafında böyle bir girişim yapılmamış (istisna Kafkas Cephesi olsa da) sadece düşünce de kalmış bir fikirdir.<sup>169</sup>

Avrasyacılık fikri tarihsel perspektifi farklı argümanlara dayandırılrsa da aslında Rus tarihinde de değinildiği üzere Altın Orda Devleti’nin bir eseri olarak Ruslara bıraktığı bir hediyedir. Çünkü Rus yazar Trubetskoy’un 1925 yılında yayınladığı *Cengiz Hanın Mirası* eserinde Moğol İmparatoru Cengiz Han’ın liyakat /Sadakat ve dini toleransa dayanan bir yapı içerisinde birçok devleti barındıran bir

---

<sup>167</sup> Elşan İzzetgil, "Rus Avrasyacılığı: N.S.Trubetskoy’un “Cengiz Hanın Mirası” Eseri Bağlamında Rus Siyasi Düşüncesini Anlamak”, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=582&bolge=9&konu=27> (20.05.2016)

<sup>168</sup> İzzetgil, "Rus Avrasyacılığı: N.S.Trubetskoy’un “Cengiz Hanın Mirası” Eseri Bağlamında Rus Siyasi Düşüncesini Anlamak”.

<sup>169</sup> Turancılık fikri I. Dünya Savaşı esnasında Kafkasya Cephesi neticesinde Enver Paşa tarafından girişilen hareket sayılabilir. Hareketle Adriyatik Denizi’nden Çin Seddi’ne kadar akları kontrol etmek ve bir Türk birlikteliği kurmak istenilmiştir. Fakat bu hareket neticesinde Sarıkamış (Kars) Hareketi ile 90 bin Osmanlı Askeri donarak, hastalanarak ya da başka nedenlerden dolayı şehit olmuştur.

Avrasya İmparatorluğu kurduğu belirtilmiştir. Keza Rusların da kurulan bu imparatorluğun bir parçası olarak görüldüğü kaydedilmekle birlikte Moskova'nın yükselerek Rus halkını kucaklayan bir devlet olması da Moğol İmparatorluğunun bir uzantısı olan Altın Orda Devleti vasıtasıyla olduğu ve steplerden alınan devletçilik ruhunun, yapılanmasının ve iradesinin etkili olduğu belirtilmiştir.<sup>170</sup> Bu bağlamda Rubetskoy Rus Devletinin temellerini neden Kiev Rusya'sında değil de Moğol- Tatar devleti olan Altın Orda'da atıldığını şu şekilde açıklanmaktadır:

*“İlk önce Kiev Rus'u kendi topraklarını genişletemedi, merkezi devlet yapısını güçlendiremedi, geleceği için önemli olan sistemine, yapısına sonuna kadar tam hâkim olamadı; Sürekli steplerden gelen toplukların ayakaltı oldu, göçebelerin, Peçeneklerin, Polonya'nın ve başkalarının sürekli tesiri altında kaldı. Kiev Rus'un küçük knyazlıklara dağılmaktan başka yolu yoktu, sürekli kardeş kardeşe savaşıarak devleti yönetme bilincinden mahrum kaldı. Bu kaçınılmazdı. Her bir ülke jeopolitik konumunu kontrol edemediği sürece dağılmaya mahkûmdur. Kiev Rus'unun Jeopolitik görevi Baltık ile Karadeniz arasındaki ticaret yolunun kontrol edilmesini sağlamaktı ama bu başaramadığı için dağılma süreci girmiş oldu”.*<sup>171</sup>

Altın Orda Devleti Rusya'ya sağlamış olduğu bu argümanlarla Avrasyacılık projesi kapsamında prototip oluşturmuştur. Eğer Rusya Avrasyacı olmak isterse Altın Orda Devletinin yolunu izleyecektir. Fakat Rusya SSCB'nin ilk yıllarından itibaren Avrasyacı değildi. Ne zaman ki SSCB çöktü o andan itibaren tıpkı Ekim Devrimi'nde ki düşünürler gibi projeler ortaya atılmıştır. Bu düşünürlerden biri de Aleksandr Dugin'dir. Dugin 90'lı yılların sonuna doğru kaleme almış olduğu *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşımı*<sup>172</sup> bu konudaki en iyi çalışmadır. Keza bu da değil 90'ların sonlarına doğru Duma danışmalığı yapan Dugin zamanla *Neo-Avrasyacı* ya da *Yeni Avrasyacı* olarak anılmış, Rusya'da 2002-2003 Avrasya Birliği partisi liderliği ve 2003 yılında da Uluslararası Avrasya Hareketini kurmuştur. Ayrıca Dugin kitabının başında Rusların ve Türklerin “imparatorluk kurucu” milletler olduğunu ve bunu da Türkler (Osmanlı İmparatorluğu) ve Ruslar arasında geçen rekabete dayandırmıştır. Keza İstanbul gibi merkezi konuma sahip stratejik alanının Türklerin kontrolüne geçmesi ve Ortodoksluğun merkezi olması açısından önemini belirterek potansiyel rakipler hakkında bilgi sunmuştur.

<sup>170</sup> İzzetgil, "Rus Avrasyacılığı: N.S.Trubetskoy'un "Cengiz Hanın Mirası" Eseri Bağlamında Rus Siyasi Düşüncesini Anlamak".

<sup>171</sup> Agm.

<sup>172</sup> Dugin, **Rus Jeopolitiği Avrasyacılık Yaklaşımı**,

Avrasyacılık fikri SSCB öncesi dönemdeki hali revize edilerek Yeni Avrasyacılık ya da Neo-Avrasyacılık şeklini almıştır. Yeni Avrasyacılık Klasik Avrasyacılık farklıdır. Özellikle gelişen teknoloji, ulaşım ve sahip olunan konjonktür farklılıklar doğurmuştur. Öncelikle Klasik Avrasyacılığa esas fikirlerine baktığımız zaman:

- *Medeniyet yaklaşımı:*  
*Batı (Avrupa) İnsaniyete karşıdır*  
*Roman-Alman medeniyetinin tenkidi.*
- *Uzaysal etken:*  
*Gelişim yatağı teorisi.*  
*Coğrafi determinizm.*
- *Devlet ve millet:*  
*Yeni Slavcılık*  
*Turan etkeni*  
*Milli tarihinin diyalektiği*
- *Politik platform:*  
*İdeokrasi*  
*Avrasyacı seçim*  
*Demosi<sup>173</sup>*

Yukarıda sayılan etkenler Klasik Avrasyacılığın temel değerleridir. Avrasyacılık bu değerler üzerinden inşa edilmiştir. Bu değerler Neo-Avrasyacılığın da saç ayaklarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda medeniyet yaklaşımı ile Avrupa sömürü, kapitalist yapılanması değil Avrasyacı yapı inşa edilecektir. Uzaysal etki ile coğrafi konjonktür üzerinde durularak insanların ya da toplumların yaşam şartları, zaman dilimlerine üzerinde durulmuş, Dünya manzaralarının çok çeşitliliği kültürlerin çok çeşitliliğini doğurduğu ve her medeniyetin kendi kültürü, değeri, zamanı ve rasyonelliği vardır. Devlet ve millet yaklaşımı ekseninde şekillenen devlet millet olgusu üzerinde durularak *Turan* etkisi ve Altın Ordu Devletinin kazandırdığı değerlerle Avrasya devletine giden yolun haritası çizilmiş olmaktadır. Ayrıca Avrasya imparatorluğu kurulması ya da kurulabilmesi için kıtaya tümünden egemen olunmalı bu durum Rusya için şöyle özetlenebilir: Ukraynasız Avrasyacı olunamaz. Keza aynı durum Kafkasya, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Avrasya kıtasında yer alan diğer devletler ya da cumhuriyetler içinde geçerlidir. Bu bağlamda Moskova Çarlığına vurgu yapılarak Almanya, İtalya gibi milli bir devlet değil, Bizansçılığın Ortodoks ideolojisine, askeri, iktisadi ve stratejik merkeziliğe sahip bir Avrasya

---

<sup>173</sup> Dugin, “Avrasyacılık İdeolojisinin Kısaca Açıklanması”,

İmparatorluğu olduğu vurgulanmıştır.<sup>174</sup> Politik reformda ise ideolojik alt yapı hazırlanmalı ve buna göre hareket edilmesinin gereği belirtilmiştir.

Yeni Avrasyacılık ise 80’li yıllardan itibaren şekil bulmaya çalışılmıştır. Tabi bunun temel nedeni SSCB’nin içinde bulunmuş olduğu durumdur. SSCB’de yaşanan; Sovyet paradigmasının krizi, Batılı modellere düşkünlük, Devletin dağıtılması ve Sovyet sonrası şartlarda Batı karşıtı (anti-liberal) muhalefetin doğuşu ile Yeni Avrasyacılık ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Yeni Avrasyacılığın ideolojisinin gelişim aşamaları ve yan akımlarına baktığımız zaman:

- I. Aşama (1985-90) “Sağcı Yeni Avrasyacılık” milliyetçi-muhafazakarlık hareketi içinde.
- II. Aşama (1991-1993) Yeni Avrasyacılık yurtsever muhalefetine yaklaşıyor.
- III. Aşama (1994-1998) Yeni Avrasyacılığının gelişmesi
- IV. Aşama (1998-2001) Yeni Avrasyacılık merkezi siyasi pozisyonuna geliyor, yan politik kültür ve parti akımlarından ayrılma süreci bitiyor, bağımsız bir akıma dönüyor. (“Arctogaiia”, “Yeni Üniversite”, “Yevraziyskoye Vtorjeniyeye”)
- V. Aşama (2001-2002) “Radikal Merkez” pozisyonlarında “Avrasya” Rusya Toplumsal Siyasal Hareketinin kurulması. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı V. Putin’i destekleyen açıklama
- VI. Aşama (2002) “Avrasya” siyasi partisinin kurulması<sup>175</sup>

Neo Avrasyacılığın geçirmiş olduğu bu aşamalar, özellikle Alexsandr Dugin’in yazmış olduğu makale kitap vb elementlerle şekil bulmuştur.<sup>176</sup> Ayrıca Dugin Yeni Avrasyacılığın esas felsefi kavramlarını; *medeniyet yaklaşımı*, *uzaysal etken*, *Devlet ve millet ve siyasi platformu* şeklinde tanımlamıştır. İlk başta muhafazakar milliyetçi bir hava da başlayan akım en son Dugin’in yukarıda değinildiği gibi Avrasya Birliği Partisi liderliği ve peşine de 2003 yılında da Uluslararası Avrasya Hareketini başlatmasına kaynaklık etmiştir. Dugin’den önce Kazakistan Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından Avrasyacılık fikri aktif olarak kullanılmaya başlanılmış ve SSCB sonrası bölgenin Avrasya Birliği adı altında

<sup>174</sup> Dugin, Rus Jeopolitiği Avrasyacılık Yaklaşımı, s. 362.

<sup>175</sup> Dugin, “Avrasyacılık İdeolojisinin Kısaca Açıklanması”,

<sup>176</sup> Dugin’in eserlerinden bazıları: Mutlakiyet Yolları (1990), Konspiroloji (1993), Hiperborey Teorisi (1994), Muhafazakâr Devrim (1994), Proletaryanın Tapınakları (1996), Avrasya’nın Dinsel Dramı (1996), Kilise Çanının Metafiziği (1996). Mutlak Anavatan (1999), Yolumuz (1999) adlı kitaplarını görmekteyiz. Ayrıca “Jeopolitiğin Esasları” (1997) adlı kitabı Türkçeye Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım adıyla çevrilmiş ve 2008 yılın da Moskova Ankara Eksen: Avrasya Hareketinin Temel Görüşleri oluşturmaktadır. Alaeddin Yalçinkaya, “Dugin’in Türk Cumhuriyetleri Konusundaki Önerileri Ne Kadar Uygulandı?”, **II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi**, s. 706-707. <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-309-2014070739sosbilkongre59.pdf> (20.05.2016)

birleşmesini istemiş hatta Kazakistan'da Avrasyacılık üzerine çalışmalar ve araştırmalarda bulunmak amacıyla “Gumilyev” adında bir üniversite bile kurdurmasına rağmen Rusya lideri Yeltsin tarafından bu yapılanmalar kabul görmemiştir.<sup>177</sup> Fakat diğer taraftan bu çalışma Dugin’e iyi bir somut örnek, destek ve kaynak olmuştur.

Milenyuma ramak kala yönetime geçen Putin, Dugin gibi Avrasyacı bir çizgi izlemiştir. Rusya’nın SSCB döneminde egemenlik güttüğü alanla SSCB çöktükten sonra egemen olduğu alan arasında fark fazlaydı. Rusya her ne kadar dünyanın en büyük teritoryal/topraksal alanına sahip olsa da SSCB’den kalan sistemi ve kıtaya egemen olma konjonktürünü sağlama almaya çalışmıştır. Yeltsin döneminde değinildiği üzere pek revaçta olmayan Avrasyacılık, Putin’le birlikte yükselen bir tren izlemiştir. Bunun alt yapısı tarihsel perspektifle yatmakla birlikte Rusya’nın büyük bir devlet olduğu ve SSCB varisi olduğu gerçeğidir. Öncelikle kurulan BDT, Ekim 2000’de Rusya, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Beyaz Rusya arasında kurulan Avrasya Ekonomi Topluluğu (EurAsEc) ve Şangay İşbirliği Örgütü Avrasyacılık yolunda hayata geçirilmiş yapılanmalardır.

BDT’ye çalışmanın önceki bölümlerinde değinilmiştir. 1991’de hayata geçen BDT varlığını halen devam ettirmektedir. Avrasya Ekonomi Topluluğu ise 6 Ocak 1995’te RF ile Belarus arasında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması ile başlayan sürecin akabinde Putin başa geldikten sonra Astana’da 10 Ekim 2000’de imzalanmış, “Avrasya Ekonomik Topluluğunu Kurma Anlaşması” 30 Mayıs 2001’de yürürlüğe girmiştir. Avrasya Ekonomik Topluluğuna 2002’de Moldova ve Ukrayna, 2003’de ise Ermenistan gözlemci statüsüne sahip olmuştur. Ayrıca Aralık 2006’da Özbekistan’da üyesi olmuş ve Avrasya Ekonomik Topluluğu 2003 yılından itibaren BM Genel Kurulunda gözlemci statüsüne sahip olmuştur.<sup>178</sup> Örgütün amaçları şöyledir.

- *Serbest ticaret ve gümrük birliği doğrultusunda adımlar atmak;*
- *Sermayenin serbest dolaşımını sağlamak;*
- *Ortak mali piyasa oluşturmak;*
- *Söz konusu örgüt çerçevesinde ortak paraya geçme konusunda ilke ve koşullarda anlaşmanın sağlanması;*

<sup>177</sup> Mehmet Karabağ “Rus Emperyalizmi İçin Yeni Bir İdeoloji: Neo-Avrasyacılık”,

<sup>178</sup> ..., “Avrasya Ekonomi Topluluğu”, <http://www.turkey.mid.ru/rus-bag01t.html> 15.05.2016)

- *Mal ve hizmet ticaretinde ortak kuralların belirlenmesi;*
  - *Ülkeler arası proje programların oluşturulması ve gerçekleştirilmesi;*
  - *Üretim ve girişimcilik faaliyetleri için eşit şartların sağlanması;*
  - *Ulaşım hizmetleri ortak piyasası ve ortak ulaşım sisteminin oluşturulması;*
  - *Ortak enerji piyasasının oluşturulması;*
  - *Ülkelere girecek yabancı yatırımlara eşit şartların sağlanması;*
  - *Örgüt üyesi ülkelerin vatandaşlarına tüm üye ülkelerde eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmada eşit hakların sağlanması;*
  - *Ulusal kanun ve düzenlemelerin yakınlaştırılması ve uyumlaştırılması*
- vs.<sup>179</sup>

Avrasya Ekonomik Topluluğu olarak sisteme giren bu yapılanma tıpkı Avrupa Birliği'nde olduğu gibi bir yapılanma sürecine girmek istemiş ve bunun için yapılanma içinde birçok kurum kurulmuştur.<sup>180</sup> Fakat ülkelerin öncelikleri ve sorunlar neticesinde; üye ülkeler arasında Gümrük Birliği kurulmasını yönünde yapılan anlaşmayı 2010 yılında üye ülkelerden Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya arasında imzalanmıştır.<sup>181</sup> Özellikle Gümrük Birliği'nin Rusya ve Kazakistan arasında etkinliği fazladır.<sup>182</sup> Bu könjektör altında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Belarus Cumhurbaşkanı Aleksander Lukaşenko, Astana Bağımsızlık Sarayı'ndaki 29 Mayıs 2014'te resmi törende anlaşmayı imzalayarak Avrasya Ekonomik Birliği'ni resmen hayata geçirmişlerdir.<sup>183</sup> Ayrıca 2013 yılında Ukrayna'da başlayan hareket neticesinde Rus yanlısı yönetim yerine AB yanlısı bir yönetimin gelmesi ve akabinde Kırım'ın 2014'te Rusya'ya katılımı her ne kadar siyasi/ekonomik temelli bir hareket olarak görünse de Avrasyacılığın bir yansımasıdır.

Bununu dışında çalışmada değinilmiş olan Şangay İşbirliği Örgütü önem arz etmektedir. Örgüt 1996 yılında Çin'in Şangay eyaletinde toplanmasından dolayı Şangay İşbirliği Örgütü ismini almıştır. Şangay beşlisi olarak deklare edilen örgütün ilk dört üyesinin yanına 2001 yılında Özbekistan'ın katılımı ile ismi ŞİÖ (Shanghai

<sup>179</sup> [www.evrazes.com](http://www.evrazes.com)'den aktaran .... "Avrasya Ekonomik Topluluğu: Bir İktisadi İşbirliği Alternatifi", International Conference On Eurasian Economies 2010, s. 82-83. <http://avekon.org/papers/157.pdf> (19.05.2016)

<sup>180</sup> Ülkelerarası Konsey, Entegrasyon Komitesi, Sekreteryası, Parlamentolar Kurulu, Örgüt Yüksek Mahkemesi ve bunların yanın da bazı yardımcı organlar yer almaktadır.

<sup>181</sup> Çaşın, Onay, vd., **Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde**, s. 75.

<sup>182</sup> .... "Avrasya Ekonomik Topluluğu: Bir İktisadi İşbirliği Alternatifi", s. 83.

<sup>183</sup> ...., "Putin Avrasya Ekonomik Birliği'ni kurdu", [http://www.ntv.com.tr/dunya/putin-avrasya-ekonomik-birligini-kurdu,INZMEBxmA0eidMeCnIZ\\_mg](http://www.ntv.com.tr/dunya/putin-avrasya-ekonomik-birligini-kurdu,INZMEBxmA0eidMeCnIZ_mg) (18.05.2016)

Cooperation Operation) olmuştur. ŞİÖ üyeleri dışında diyalog partnerleri, gözlemciler ve destekçiler yer almaktadır. Buna göre örgütün yapılanması şöyledir:

| <u>Üye Ülkeler</u> | <u>Gözlemci</u> | <u>Diyalog Partneri</u> | <u>Destekçi</u> |
|--------------------|-----------------|-------------------------|-----------------|
| Rusya (1996)       | Afganistan      | Azerbaycan              | ASEAN           |
| Çin (1996)         | Hindistan       | Beyaz Rusya             | BDT             |
| Kazakistan (1996)  | İran            | Ermenistan              | Türkmenistan    |
| Kırgızistan (1996) | Moğolistan      | Kamboçya                |                 |
| Tacikistan (1996)  | Pakistan        | Sri Lanka               |                 |
| Özbekistan (2001)  |                 | Türkiye                 |                 |

**Tablo 3:** Şangay İşbirliği Örgütü

**Kaynak:** Şanhay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa> (18.05.2016) & [https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eanghay\\_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi\\_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC](https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eanghay_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC) (17.05.2016)

ŞİÖ üye olan ülkelerin sahip olduğu konjonktür dikkate alındığı zaman Avrasyacılık alanının % 74’ni ve dünya nüfusunu % 40 barındıran devasa bir yapılanmanın var olduğu görülmektedir.<sup>184</sup> Yukarıda belirtildiği üzere örgüte üye olmak isteyen birçok devlet vardır. Fakat Türkiye gibi Batı Bloğunun ve Atlantikçi yapılanmanın üyesi bir devletin ŞİÖ’ne üye olması her iki yapı için devrim niteliğindedir. Çünkü 50 yıldan uzun bir süre AB’ye üye olmak için bekleyen Türkiye kendini yeni arayışlara sokmuş ve 2005’te üyelik başvursun da bulunan Türkiye’ye 2012’de Diyalog Partneri olarak kabul edilmiş<sup>185</sup>, fakat Türkiye üyeliği her daim dile getirmiştir. Bunun yanında ABD’de gözlemci statüsünde katılma talebinde bulunmuş ise de ŞİÖ tarafından isteği reddedilmiştir. Çünkü Atlantikçi bir ülkenin Avrasyacı bir yapılanma içerisinde yer alamayacağı ve 2007 yılında ŞİÖ 7. zirvesinde (Bişkek-Kırgızistan) RF lideri Putin “Tek kutuplu dünya kabul edilemez” olduğunu belirterek ABD’nin ve Atlantikçi Bloğun sahip olduğu konjonktörü irdelenmiştir. Keza bundan önce 2005 yılında ŞİÖ tarafından ABD’nin Orta Asya’da ki askeri varlığına son verilmesi çağrısı yapılmış ve akabinde ABD Özbekistan’da bulunan askerlerini çekmiştir.

<sup>184</sup> Erkin Ekrem “Türkiye’nin Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeliği”, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-turkiyenin-sanghay-isbirligi-orgutu-uyeligi/1107> (11.05.2016)

<sup>185</sup> Şanhay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa> (18.05.2016)

Bu yapılanmaların, örgütlerin temel amacı SSCB çöktükten sonra dünyanın tek süper gücü olan ABD'ye karşı tekrardan birliktelik yaparak Kafkasya, Balkanlar, Orta Asya'ya kadar gelen Batı Bloğu ve Atlantikçi yapılanmaların bölgede hakim bir konuma gelmesini engellemektedir. Özellikle Dugin gibi düşünürlerle bu durum Rusya ve Avrasyacı yapılanma lehine dönmeye başlamıştır. Çalışmanın temel konusu olan Kafkasya Bölgesi'nde Rusya'nın Avrasyacı perspektifinde ehemmiyetli bir konum sahiptir. Dugin Kitabında belirtmiş olduğu Moskova-Tahran ekseninde<sup>186</sup> Kafkasya bölgesinde İran'la batıya bakış açılarının benzer olması onları paralel politikalar gütmelerini sağlamıştır. Ayrıca ABD'de 1823 yılında kabul edilen "Monroe Doktrini" ya da "Monroe İzolasyonizmi" nasıl Avrupa sömürü devletlerinin kıtadan uzak tutmuş ise bir benzeri olan Avrasyacı yaklaşımla, Atlantikçi yapıların (ABD, NATO, vb) Avrasya alanından uzaklaştırılmasını öngörülmüştür.<sup>187</sup> Bu bağlamda özellikle Atlantikçi yapı olan NATO'nun Kafkasya'ya gelmesi Avrasyacılık için bir tehdit niteliğindedir. Keza 2008'de yaşanan Güney Osetya Savaşı'nın temel nedenlerinden biri de Gürcistan'ın NATO ve Atlantikçi blok üyeliği durumudur. Bunun yanında Çeçenistan, Dağıstan'da yer almaktadır.

Kafkasya bölgesi sahip olduğu enerji kaynakların zenginliği açısından Ortadoğu havzasından sonra gelmektedir. Bu açıdan bölgenin önemi daha da artmıştır. Fakat bölgede özellikle sorunların yaşanması ve başta da terörizm, etnik ve dinsel milliyetçiliğin geldiği ortamda Avrasyacılık perspektifinde hayat bulan ŞİÖ 2001 yılında "Terörizm, Ayrılıkçılık ve Köktencilikle Mücadele Hakkında Şanhay Sözleşmesi" imzalamıştır. Her ne kadar çatışma ortamı azaltılmak istense de Kafkasya Bölgesinde sorunlar tam halledilememiştir. Bu konuda Ermenistan Moskova'nın müttefiki ve stratejik partneri olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya Türkiye ile Azerbaycan arasında kalan ve her iki devletle de sorun yaşayan Ermenistan'ı Azerbaycan'a karşı kullanmıştır. Hatta Dugin kitabında "Azerbaycan'ı İran'a (hiçbir suretle Türkiye'ye değil) bağlamak gerektiğini" ve böylelikle "Moskova-Bakü-Tahran üçgeni kurarak bölgeye hakim olunmanın formülünü göstermiştir."<sup>188</sup> Ayrıca Ermenistan'ın varlığı ile Türkiye, Azerbaycan ve Türk Cumhuriyetleri arasında tampon bölge oluşturduğuna dikkat çekilmesi gerektiği ve

<sup>186</sup> Dugin, **Rus Jeopolitiği Avrasyacılık Yaklaşımı**, s. 373.

<sup>187</sup> Çaşın, Onay, vd., **Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde**, s. 76.

<sup>188</sup> Dugin, **Rus Jeopolitiği Avrasyacılık Yaklaşımı**, s. 180.

bu açıdan Rusya'nın Avrasyacılığına karşı görüş olan Panturancılık fikrinin önu kesilmiş olacaktır. Bu bağlamda Ermenistan Avrasyacı perspektif açısında kilit rol üstlenmesine rağmen Gürcistan'ın Batı ve Türkiye ile ilişkisi bakımında cezalandırılması gerektiği<sup>189</sup> bunun da parçalanması yolundan geçtiği bu parçalanmaya örnek olarak da 2008 Güney Osetya Savaşı neticesinde Güney Osetya, Abhazya bağımsız olduklarını deklare etse de *de facto* (fiili) bağımsızlık kazanmışlardır. Bu durumum çalışmada daha önce belirtilen böl ve yönet politikasına örnektir. Böl ve Yönet politikasının temel prensibi bir bölgede yer alan devlet ya da yapıyı daha küçük parçalara ayırarak onları yönetmek veya kontrol etmektir. Rusya bunu iyi kullanmış ve Abhazya, G. Osetya ve Kırım bunun en büyük örnekleridir. Ayrıca Karabağ konusunda ise Dugin Atlantikçi tüm yapılanmanın dışarıda bırakılmasını ve Azerbaycan, Ermenistan, İran ve Rusya arasına çözüm üretilmesi gerektiğini savunmuştur.<sup>190</sup>

Avrasyacılık yolunda özellikle Putin izlemiş olduğu pragmatik politikalarla bölge devletlerini ve özerk yapıları kontrol edilebilmiştir. Keza aynı durum Medmedev içinde geçerlidir. Avrasyacılık yolunda Kafkasya Rusya'nın kalesi mahiyetindedir. Kafkasya enerji ve geçişin başkenti konumundadır. Avrasyacı olan Rusya, Avrasyacılığı Avrupa'da Berlin-Moskova, Doğu ise Tokyo-Moskova partnerliği ve bunlara ek olarak Tahran-Moskova eksenleri ile sağlayacaktır.<sup>191</sup> Ayrıca konjonktürel olarak yaşanan köktenci sorunlar olmasaydı eğer, Ankara, Paris ve Pekin eksenleri bile oluşturulabilirdi. Rusya Moskova'nın başkent olduğu bu yapılanma da kalesi sayılabilecek bir alan olan Kafkasya kaybedilmemelidir, eğer ki böyle bir durum olursa ulus devlet olmayan Rusya Avrasyacılık perspektifi ile hayata geçireceği Büyük Rusya ya da modern çağın Rus İmparatorluğuna giden yol kapanmış olur. Bu açıdan Kafkasya RF'nin arka bahçesidir.

<sup>189</sup> Çaşın, Onay, vd., *Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde*, s. 81.

<sup>190</sup> Dugin, *Rus Jeopolitiği Avrasyacılık Yaklaşımı*, s. 180.

<sup>191</sup> Age, s. 343.

## SONUÇ ve ÖNERİLER

Devletler hep bir güvenlik tehdidi ile karşılaşmışlardır. Özellikle Westfalya Barış Antlaşması (Westfalpa Miti) ile yeni bir serüven başlatan devletler bu güvenlik durumunu kendi lehlerine çevirmeyi bilmiştir. Bu açıdan bu dönemde modern-ulus devlet olarak tarih sahnesine çıkan yapılar kendi güvenliklerini kendileri sağlamaya yoluna gitmişlerdir.

Kafkasya bölgesi geçmişten beri hep bir güvenlik tehdidi altında olmuştur. Bölge'nin bir geçiş güzergâhı üzerinde olması onun güvenlik alanını etkilemiştir. Böylelikle birçok kavimin egemenliğinde kalmıştır. En son bölgeye Ruslar egemen olmuştur. Önce XVII. yüzyıldan başlayan Rus egemenliği XXI. Yüzyıla kadar devam etmiştir. SSCB tarafından tam egemen olunan bölge, SSCB'nin dağılmasına kadar himayede kalmıştır. Çünkü SSCB Brezezinski 'nin de belirttiği "İmparatorluk gibi SSCB'de kendi içerisinde patladı ve parçalandı." Bu her şeyin doğası da vardır. Çünkü devletin tanımı yapılırken bile devlet doğar, büyür, gelişir ve ölür. SSCB'de bu yapılanma ekseninde olduğu gibi 1917'de doğmuş 1991'de ölmüştür. Fakat SSCB'nin ölümü normal devletten farklıydı çünkü içinde barındırmış olduğu etnik çeşitlilik ve buna bağlı olarak toplumsal gerginlik ortamı yaratmış akabinde ekonomik sorunlar kendini göstermiştir. Bu konjonktür altında SSCB çökmüştür. SSCB'nin dağılması sadece egemen olduğu teritoryal/topraksal alanı değil dünyanın her tarafını etkilemiştir. Çift kutuplu bir sistem olan Soğuk Savaş dönemi bitmiş ve dünya yeni bir sisteme geçmiştir.

SSCB dağılmadan başlayan sorunlar RF lideri Boris Yeltsin dönemin de devam etmiştir. Kafkasya'da başta Dağlık Karabağ olmak üzere, Çeçenistan, Güney Osetya, Abhazya sorunları baş göstermiştir. SSCB'nin dağılması üzerine Ruslar kontrolü kaybetmiştir. 1991 yılından itibaren tekrardan bölgeye egemen olmak isteyen Ruslar birçok güvenlik politikası hayata geçirmiştir. Sadece güvenlik politikaları değil "böl ve yönet politikası"nı da kullanmışlardır. Ayrıca Ruslar büyük devlet olmak ya da Avrasyacılık yolunda Kafkasya'yı bir hareket alanı olarak görmektedirler.

Ruslar etrafı çevrili Kafkasya'yı "arka bahçesi" olarak görmektedirler. Kafkasya sahip olduğu jeopolitik, jeostrateik önemin yanın da petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarına da sahiptir. Fakat bu enerji zenginliğinden aslan payı alan Azerbaycan'dır. Bu açıdan Azerbaycan Kafkasya'nın Kuveyt'i konumundadır. Azerbaycan özellikle Dağlık Karabağ konusunda hala çözüm üretilmemesinin zararını yaşamaktadır. Çünkü Azerbaycan Devletine ait olan ve Azeri topraklarının % 20'lik kısmını oluşturan Dağlık Karabağ'ın Ermenistan devleti tarafından işgal edilmesi büyük güvenlik sorunlarını doğurmuştur. Sorunu çözmek için birçok devlet ve uluslararası yapı girişimlerde bulunmuştur. Bu konu da çözüm için kurulmuş olan AGİT Minsk grubu en önemlileridir. AGİT Minsk grubunun yapmış olduğu politikalar ve girişimler bir türlü hayata geçirilememiştir. Özellikle Ermenistan devleti sorunu çözmemekte ısrarlıdır. Eğer ki Dağlık Karabağ Azerbaycan'a bağlanılırsa bölge de Ermenistan karşısında daha güçlü bir Azerbaycan olacağı ve bu durumun Ermenistan'ın güvenlik politikaları açısından iyi karşılanmayacağı bellidir. Çünkü iki devlet arasında yaşanan sorunları her iki devlette birbirini sınırlamak için kullanmaktadır. Rusya'nın da her daim müttefiki olan Ermenistan Dağlık Karabağ sorunun da ağırdan almaktadır. Bu durum Rusya'nın işine de gelmektedir. Dağlık Karabağ konusunda ve bir çok konuda pragmatik bir çizgi izleyen Rusya istediğini elde etmiştir. Özellikle Azeri petrollerinin Batıya akışını ve kontrolünü elde etmek için Bakü-Tiflis-Ceyhan, TANAP vb projelerle olmasa da, Rusya kendine has politikalar uygulayarak enerji hatlarının kendi toprakları üzerinden Batıya akışını istemiş ve bir nebze olsa da başarmıştır. Rus strateji uzmanı Dugin Dağlık Karabağ konusunda çözüm için Rusya, İran, Ermenistan ve Azerbaycan arasında yapılacak görüşme ile tam bir sonuç elde edileceğini belirtmiştir. Böylece Rus ve Ermeni bakış açısı gözler önüne serilmiştir.

Güney Osetya sorunu da önemli güvenlik sorunudur. 2008'deki savaştan sonra de facto bağımsızlık elde eden Güney Osetya Kuzeyle (Kuzey Osetya) birleşmek istemiştir. Rusya tarafından el atılan durum Batıya yaklaşan Gürcistan'ı frenletmiştir. Savaştan önce NATO üyeliği gündeme gelen Gürcistan RF ile sorunlar yaşamıştır. Aslında benzer bir durum 2014'te Ukrayna'da yaşanmış ve bu olaylar neticesinde Kırım Rusya tarafından ilhak edilmiştir.

2008'deki savaşta da Güney Osetya ve Abhazya de facto olarak bağımsızlık elde etmişlerdir. Rusya burada realist bir bakış açısıyla hareket ederek Gürcistan'ı savaşla dize getirmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı N. Sarkozy “Mekik diplomasi” yöntemi ile tarafları uzlaşma masasına oturtmuştur. Rusya ve bazı ülkeler Abhazya, G. Osetya ve eski SSCB coğrafyasındaki ayrılıkçı bazı bölgelerin bağımsızlığını tanımışlardır. Bu durum böl ve yönetin en önemli örnekleridir.

Rusya Federasyonu içerisinde belki de en sorunlu yer olarak Çeçenistan gösterilebilir. Çeçenler Rus toplumuna yakın bir ırk olsalar da Müslüman kimliğine sahip bir özerk bölgedir. Gürcistan, İnguşetya ve Dağıstan çevrili bir alandır. Sıkışık bir alan da yer alan Çeçenistan Rusya'dan bağımsızlık talep etmiştir. SSCB'nin dağılması ile Çeçen Mücahitler (savaşçılar) Ruslarla savaşmış, fakat tam bir sonuç elde edememişlerdir. Rusya Federasyonu'nun ilk lideri Boris Yeltsin döneminde I ve akabinde II. Çeçen Savaşları yaşanmıştır. Realist perspektifle hareket eden Ruslar gelişen könjonktürle Çeçenistan'da kendilerine bağı bir yönetim kurarak, Çeçenlerin bağımsızlık arzularını ket vurmuştur. Ayrıca Çeçenistan sorununda diğör özerk bölgelere de yansıyan sorunlar ortaya çıkmıştır. Örnek olarak Putin'in Rusya lideri olmasının akabinde Azerbaycan Çeçen savaşçılarını Rusya'ya teslim etmiştir. Pragmatik davranan Azerbaycan Rusya ile yakınlaşmış ve liberal bir çizgi izlemiştir. Ayrıca Grozni'nin bombalanması toplumsal güvenlik ve güvenlikleştirme okuması üzerinden değerlendirilerek, Çeçen toplumunun yaşamış olduğı ağır trajedi gözler önüne serilmiştir. Aslında bu açıdan Çeçen sorununu Rusya bir iç sorun olarak görmüş ve sorunun ulusal bir boyut kazanmasını engellemiştir.

Rusya'nın Kafkasya'ya hakim olmak istemesi ve arka bahçesi olarak görmesi onun Avrasyacı perspektifi ve Büyük Rusya idealinde yatmaktadır. Rusya geçmişten beri İmparatorluk devleti olmuş. Dugin Rus Jeopolitiğı kitabında Türklerin ve Rusların İmparatorluk geçmişine sahip olduğı belirtmiştir. Bu açıdan ulus devlet olmayan Rusya İmparatorluk devleti olmalıdır. Rus İmparatorluğu olarak tarih sahnesine çıkan Rusya 1917 Ekim Devrimi ile yerini SSCB'ye bırakmıştır. SSCB dünyanın Doğı ve Batı olarak ayrıldığı bir dönemde Doğı Bloğunun başını çeken devlet konumundadır. ABD ile girişilen bu konuma Soğuk Savaş ismi verilmiştir. Soğuk Savaş sadece Doğı ve Batı Bloğı için değil diğör tüm devletler için gerilimli ve sancılı bir dönem olmuştur.

SSCB'nin son bulması ile sisteme giren Rusya Federasyonu kendini revize etmeye başlamıştır. İlk önce Rusya 90'lardan Sonra "Yeni Dış Politika" ekseninde yeniden yapılanmaya gitmiştir. "Yakın Çevre Doktrini" ile hayata geçirilmeye çalışılan politikalar vardır. Özellikle Kafkasya bu konuda en ehemmiyetli bölgedir. Çünkü Kafkasya'yı Ruslar arka bahçeleri olarak görmektedir. Putin ile yükselen ve gelişen bir trend yakalayan Rusya Kafkasya'ya daha fazla odaklanmıştır. Putin'in ulusal dış politikası ekseninde Kafkasya bölgesi kontrol edilmeye başlanılmıştır. Aynı durum Putin yerine geçen Medmedev döneminde de devam etmiştir. Medmedev ve Putin arasında politik olarak görüş ayrılığı pek yoktur o nedenle ki 2012 yılında Medmedev RF Başkanlık görevini Putin'e bırakmıştır. Bu açıdan Medvedev Putin'in yedeği konumundadır.

Putin öncelikli olarak Avrasya yolunu düşünmektedir. Çünkü Yeni Çar Putin ABD ve Batı Bloğu'nun karşısında ancak SSCB gibi güçlü bir yapılanma olan Avrasya Birliği ile durulacağı belirtilmiştir. Daha önce Kazakistan lideri Nursultan Nazarbayev tarafından deklare edilen Avrasyacılık pek ilgi görmemiştir. Fakat Aleksandr Dugin gibi düşünürlerle tekrardan revize edilerek Neo-Avrasyacılık dönüştürülmüşlerdir. Böylece Neo-Avrasyacılık daha işlevsel bir hal almıştır.

Dugin Neo-Avrasyacılık yolunda öne sürdüğü perspektiflerden olan eksenler önemlidir. Berlin (Almanya), Moskova (Rusya), Tokyo (Japonya) ve son olarak Tahran (İran) eksenleri ile Avrasya imparatorluğu kurulacağını belirterek, Dugin bu eksenlerle Asya ve Avrupa kıtası Avrasyacılık adı altında bir yapılanmada birleşeceğini öngörmüştür. Fakat bu kadar büyük bir yapılanma halen yaşanmamıştır.

Avrasyacılığın saç ayaklarını oluşturan Tahran eksenini Kafkasya'yı kontrol etmek içindir. Burada bir soru karşımıza çıkmaktadır neden Ankara ya da Bakü değil de Tahran? diye. Ankara Batı Bloğu, NATO üyesi Atlantikçi bir ülke olması ve bunların yanın da Avrasyacılık bölgesinde yer alan en büyük etnik kimlikle de akraba olması Rusya için tehdittir. Eğer Ermenistan olmasa yaklaşık olarak 300 milyon Türk'ün bir arada yaşayacağı alan ortaya çıkar. Bu durum Turancılık Pantürkizm olarak adlandırılan düşünceye de hizmet etmektedir. Bu açıdan Türkiye Rusya'nın Avrasyacılığı açısından tehdit niteliğine sahiptir. Keza aynı durum Azerbaycan için geçerlidir.

Avrasyacılık yolunda Altın Orda Devleti'nden yararlanan Rusya ilk önce Şangay İşbirliği Örgütü'nü (ŞİÖ) hayata geçirmiştir. 6 daimi üyesi bulunan ŞİÖ'de gözlemci, diyalog partneri ve destekçi guruplar da yer almaktadır. ŞİÖ Avrasyacılık alanının % 70'ini ve Dünya nüfusunun % 40'i oluşturmaktadır. Bu kadar büyük bir alan hükmetmek Rusya açısından büyük öneme sahiptir. Ayrıca Avrasya İmparatorluğu ya da Büyük Rus İmparatorluğu hayalden gerçeğe dönmeye başlamıştır.

Avrasyacılık yolunda ŞİÖ'den başka yapılar da vardır. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) bunlardan biridir. SSCB'nin parçalanmasının akabinde kurulan örgüt SSCB'nin üyelerini kapsamaktadır. Ayrıca Ekim 2000'de Rusya, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Beyaz Rusya arasında kurulan Avrasya Ekonomi Topluluğu (EurAsEc) da bu yapılanmaya hizmet etmektedir.

Dugin ve Brezezinski gibi düşünürler Rusya eğer Avrasyacı olmak istiyor ise ilk önce kendisine yakın yerleri kontrol etmesi gerektiği belirtilmiştir. Kafkasya Rusya için hayatı bir alandır. Sahip olduğu kaynakların yanında Avrasyacılığın saç ayaklarından biridir. Brezezinski "Ukraynasız Rusya olsa olsa anca Asya imparatoru olur" demiştir. Benzer bir açılım Kafkasya için söylenebilir; Kafkasyasız Rusya anca kendini içerisinde ulus devletin ötesinde bir yapıya ya da formüle sahip olur. Bu çalışmada Rusya Federasyonu'nun Kafkasya'ya yönelik güvenlik politikaları ve doktrinleri ele alınarak bölgeye egemen ve hakim olma konjonktürünü hiçbir devlet yada yapıyla da paylaşmayacağı değerlendirilmiştir.

## KAYNAKÇA

### Kitaplar:

1. Arı, Tayyar (2009), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: MKM Yayıncılık.
2. Arı, Tayyar, Erhan Büyükkakıncı vd. (2014), *Postmodern Uluslararası ilişkiler Teorisi*, Tayyar Arı (Der.), Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.
3. Arrighi, Giovanni (2000), *Uzun Yirminci Yüzyıl*, (Çev. Recep Boztemur), Ankara: İmge Kitabevi.
4. Ateş, Davut (2012), *Uluslararası Örgütler*, Bursa: Dora Yayıncılık.
5. Attar, Aygün (2012), *Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti*, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.
6. Aydın, Mustafa (2010), “Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Cilt II*, (ed) Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 366-440.
7. Beren, Fatih (2013), *Demokratikleşen Güvenlik*, Ankara: Karınca Yayınları.
8. Burchill, Scott, Adrew Linklater vd (2013), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (Çev. Muhammed Ağcan, Ali Arslan ), İstanbul: Küre Yayınları.
9. Çaşın, Mesut Hakkı, Yaşar Onay, vd. (2015), *Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde*, (Ed) İrfan Kaya Ülgen, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
10. Çiçekçi, Ceyhun (2012), *Uluslararası Güvenlik Çalışmaları*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
11. Çimen, Ali, Göknur Göğebakan (2014), *Tarihi Değiştiren Savaşlar*, İstanbul: Timaş Yayınları.
12. Dağı, İhsan, Atila Eralp, vd (2013), *Devlet Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları.
13. Dedeoğlu, Beril (2014), *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.
14. Demir, Ali Faik (2003), *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
15. Doyle, Michael W. ve G. John Ikinberry (2015), *Uluslararası ilişkiler Teorisinde Yeni Düşünce*, (Çev. Emre Çıtak), İstanbul: Beta Yayınları.
16. Dugin, Aleksandr (2014), *Rus Jeopolitiği Avrasyacılık Yaklaşımı*, (Çev. Vügar İmanov), İstanbul: Küre Yayınları.

17. Fukuyama, Francis (2015), *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, (Çev. Zülfü Dicleli), İstanbul: Profil Yayıncılık.
18. Gönlübol, Mehmet (2000), *Uluslararası Politika*, Ankara: Siyasal Kitapevi.
19. Griffiths, Martin, Steven C. Roach, vd. (2011), *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*, (Çev. Cesran), Ankara: Nobel Yayıncılık.
20. Güler, Müjdat (2007), *Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2007.
21. Heywood, Andrew (2007), *Siyaset*, (Çev. Bekir Berat Özipek vd.) Ankara: Adres Yayınları.
22. Heywood, Andrew (2013), *Küresel Siyaset*, (Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir), Ankara: Adres Yayınevi.
23. Hobsbawm, Eric (2010), *Kısa 20. Yüzyıl*, İstanbul: Everest Yayınları, 2010.
24. İşyar, Ömer Göksel, Gökhan Koçer (2010), "Kafkasya", *Orta Asya ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine*, (der) Tayyar Arı, Bursa: MKM Yayıncılık, s.67-157.
25. Kagarlitsky, Boris (2007), *Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi*, (Çev. Esin Soğancılar), Ankara: Phoenix Yayınevi.
26. Kalay, Güler (2013), *Soğuk Savaş Sonrası Eski SSCB Coğrafyasında Etnik ve Dinsel Çatışmalar*, Ankara: Berikan Yayınevi.
27. Kapani, Münci (2010), *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
28. Karabayram, Fırat (2011), *Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
29. Karabulut, Bilal (2011), *Güvenlik: "Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek"*, Ankara: Barış Kitapevi.
30. Karabulut, Bilal (2014), *Uluslararası örgütlerin Güvenlik Boyutu*, Ankara: Barış Kitap.
31. Kennedy, Paul (2015), *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü*, (Çev. Birtane Karanakçı), İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
32. Mazower, Mark (2010), *Hitler İmparatorluğu "İşgal Altında Nazi Yönetimi"*, (Çev. Yavuz Olagan) İstanbul: Alfa Kitapevi.
33. Mikail, Elnur Hasan (2007), *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

34. Mikail, Elnur Hasan (2008), *KGB Albaylığından Devlet Başkanlığına Putin Dönemi Rusya*, İstanbul: IQ Yayıncılık.
35. Neocleous, Mark (2012), *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, (Çev. Gül Çorbacıoğlu, Ersin Embel), Ankara: Dipnot Yayınları.
36. Okhunchova, Jale (2015), *Rusya'nın Yumuşak Güç Politikaları*, Bursa: Ekin Yayınevi.
37. Özlük, Erdem (2014), *Uluslararası İlişkilerde Devlet*, Konya: Çizgi Kitapevi.
38. Paker, Evran Balta (2012), *Küresel Güvenlik Kompleksi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
39. Sander, Oral (2009), *Siyasi Tarih 1918'den 1994'de*, Ankara: İmge Kitabevi.
40. Sander, Oral (2009), *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, Ankara: İmge Kitabevi.
41. Sander, Oral (2010), *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara: İmge Kitabevi.
42. Sönmezoğlu, Faruk (2014), *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Der Kitapevi.
43. Teller, Erel (2011), "Sovyetlerle İlişkiler", *Türk Dış Politikası Cilt I*, (ed) Bakın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 155-178..
44. Thukydides (2010), *Peloponnesos Savaşları*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul: Belge Yayınları.
45. Waltz, Kenneth N. (2015), *Uluslararası Politika Teorisi*, (Çev. Osman S. Binatlı), Ankara: Ponex Yayınevi.
46. Yalvaç, Faruk (2008), *Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş*, Ankara: Phonex Yayınevi.
47. Yanar, Savaş, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2002.
48. Yapıcı, Utku (2011), *Sovyet Sonrası Coğrafyada Devlet ve Milliyetçilik*, Ankara: Tan Kitapevi.
49. Yılmaz, Aytekin (2013), *Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler*, Ankara: Kadim Yayıncılık.

### Makaleler ve Süreli Yayınlar:

1. Arslan, Zühtü, “11 Eylül: Leviathan Döndü”, *Radikal Gazetesi*, 09 Eylül 2002.
2. Bingöl, Oktay (2013), “Tarihsel Süreçte Rusya’nın Kuzey Kafkasya’yı Kontrol Stratejilerinde Geline Aşama: Başarısızlık ve Terör”, *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar, Sayı 37, s. 137-158.
3. Bozkurt, Giray Saynur (2006), “Gürcistan, Ukrayna ev Kırgızistan’da Kadife Devrimler”, *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar, Sayı 9, s. 151-167.
4. Cafersoy, Nazım (2002), “Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları” *Avrasya Dosyası*, Kış, Cilt: 8, Sayı: 4, s. 51-101. <http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/051-101%20Nazim.pdf> (30.04.2016)
5. Canşen, Efkân (2011) “Sovyetler Birliği’nden Rusya Federasyonu’na Doğru Değişimin Yan Etkileri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, Sayı: 24, s.79-88.
6. Çakmak, Cenap (2009), “Rusya’nın Güney Osetya Politikası, Neo-Self Determinasyon ve Ucm’nin Rolü”, *Bilge Strateji*, Güz, Cilt 1, Sayı 1, s. 51-70.
7. Gülmez, Nurettin, Bülent Tahancı (2014), “Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 28, Bahar, s. 225-252.
8. Hacıoğlu, Nerdun, “Kırım bağımsızlık ilan edip, Rusya’ya başvurdu”, *Hürriyet Gazetesi*, 17 Mart 2014
9. Han, Ahmet K. (2011), “Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan’da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme”, *Ortadoğu Etütleri*, Ocak, Cilt 2, Sayı 2, s. 57-95.
10. İpek, Alper (2015), “Sovyetler Birliği’nin Dağılması Karşısında Sovyet İnsanın Tepkisizliğinin Nedenleri”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Mayıs, Cilt: 14, Sayı: 1, s. 89-118.
11. İsmayılov, Elnur (2013), “21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri’nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi”, *Marmara Üniversitesi siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt: I, sayı: I, s. 87-105.

12. Kanbolat, Hasan (2001), “Rusya Federasyonu’nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı”, *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, Kış, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 165-179.
13. Kanlıdere, Ahmet, (2010) “Rusya Tarihinin Ana Hatları”, *YÖM Türk Dünyası Dergisi*, Sayı: 19-20, Yaz-Güz, s. 59-87.
14. Kant, Immanuel (1960), *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*, (Çev. Yavuz Abadan & Seha L. Meray), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, no: 113-65.
15. Karaosmanoğlu, Ali L. (2011), “Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, Sayı 29, Bahar, s. 5-25.
16. Kibaroglu, Mustafa (2001), “Rusya’nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini”, *Avrasya Dosyası*, Rusya Özel, Kış, Cilt: 6, Sayı: 4, S. 95-106.
17. Klosi, Klevis (2013), “Soğuk Savaş’ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68, No. 2, s. 149 – 179.
18. Kurat, Akdes Nimet (1987), *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Sayı: 17, III. [https://www.academia.edu/9262313/Akdes\\_Nimet\\_Kurat\\_Rusya\\_Tarihi\\_Ba%20C5%209Flang%20C4%20B1%20C3%20A7tan\\_Book\\_ZZ\\_org\\_](https://www.academia.edu/9262313/Akdes_Nimet_Kurat_Rusya_Tarihi_Ba%20C5%209Flang%20C4%20B1%20C3%20A7tan_Book_ZZ_org_) (20.04.2016)
19. Küçüksolak, Övgü Kalkan (2012), “Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, İlkbahar, Cilt: 4, Sayı: 14, s. 202-208.
20. Özdal, Barış, Murat Jane (2014), “La Der Des Ders”in Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri, *Akademik Bakış*, Cilt 7, Sayı 14, s. 215-246.
21. Özuğurlu, Hilmiye Yasemin (2004), “Eski Merkezi Planlı Ekonomilerde Özelleştirme: Rusya Örneği”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 2, s. 149-160. [http://ybd.comu.edu.tr/images/form/dosya/dosya\\_4544006.pdf](http://ybd.comu.edu.tr/images/form/dosya/dosya_4544006.pdf) (30.05.2016)
22. Sandıklı, Atilla, Elnur İsmayılov, vd. (2014), “Kafkasya’daki Gelişmeler ve Türkiye”, *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu*, Nisan, Rapor No: 60.

23. Sapmaz, Ahmet, Gökhan Sarı, “Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analiz”, *Güvenlik Stratejileri*, Yıl: 8 Sayı: 15, s. 1-30.
24. Uluşan, Şayan (2009), “Şark Meselesi’nden Sevr’e Türkiye”, *ÇTTAD*, Sayı VIII/18-19, Bahar-Güz, s. 229-256.
25. Waewer, Ole (2008), “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, Yaz, s. 151-178.
26. Yılmaz, Reha, “Kafkasya’da Çözümlemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, Yıl:1 Sayı: 2, s. 71-90.
27. Yüksel, Sinan (2014), “Rusların Karadeniz Yönünde Yapmış Oldukları İlk Yayılma Faaliyetleri (18. Yüzyılın Başlarına Kadar)”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan, Sayı: 28, No: 28, s. 101-116.

#### **Tezler:**

1. Bıyık, Ufuk (2009), *Amerika Birleşik Devletleri’nin Kafkasya ve Orta Asya’daki Enerji Politikaları*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ufuk Üniversitesi.
2. Güneş, Uğur (2009), *Türk Dış Politikasında Güney Kafkasya Bölgesindeki Güç Mücadeleleri ve Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi*, Ankara: Ufuk Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi.
3. Tombuloğlu, Tuba, *Kafkasya’nın Etnik ve Kültürel Yapısı’nın Oluşumunda Türklerin Rolü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2003.

#### **İnternet Kaynakları:**

1. ..., “Kafkasya'daki Rus İşgali Ve Kafkasya'nın Siyasi-Sosyal Durumu Hakkında Rapor 2013”, *İMKANDER*, [www.imkander.org.tr](http://www.imkander.org.tr)
2. ..., “Putin Avrasya Ekonomik Birliği'ni kurdu”, <http://www.ntv.com.tr/dunya/putin-avrasya-ekonomik-birligini-kurdu,INZMEBxmA0eidMeCnlZmg> (18.05.2016)

3. ..., “Türkiye’nin Uluslararası Güvenlik Perspektifi ve Politikaları” <http://www.mfa.gov.tr/i-turkiye-nin-uluslararasi-guvenlikperspektifi.tr.mfa> (10.12.2014)
4. “Azərbaycan Respublikasının Hərbi Doktrinası” <http://arxiv.az/az/azertag.az/2928370/AZERBAYCAN+RESPUBLIKASININ+HERBI+DOKTRINA> SI (22.05.2016)
5. “Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye” <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> (15.02.2016)
6. “Who is Mr Putin”, [http://www.brookings.edu/~media/press/books/2012/mrputin/mrputin\\_chapter.pdf](http://www.brookings.edu/~media/press/books/2012/mrputin/mrputin_chapter.pdf) (10.05.2016)
7. ..., “Avrasya Ekonomi Topluluğu”, [http://www.turkey.mid.ru/rus-bag01\\_t.html](http://www.turkey.mid.ru/rus-bag01_t.html) (15.05.2016)
8. ..., “Avrasya Ekonomik Topluluğu: Bir İktisadi İşbirliği Alternatifi”, International Conference On Eurasian Economies 2010, s. 82-83. <http://avekon.org/papers/157.pdf> (19.05.2016)
9. ..., “Dağlık Karabağ'da Çözüm Girişimleri: AGİT Minsk Grubu'nun Müzakere Çıkmazı” <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/daglikkarabag-da-cozum-girisimleri-agit-minsk-grubunun-muzakere-cikmazi> (15.04.2016)
10. ..., “İşte Rusya'nın 'Terör Örgütleri' Listesi”, <http://www.habervitrini.com/dunya/iste-rusyanin-teror-orgutleri-listesi-229890/> (20.05.2016)
11. ..., ”NATO'nun yeni üyesine Rusya tepkisi” <http://www.milliyet.com.tr/nato-nun-yeni-uyesine-rusya-tepkisi/dunya/detay/2248854/default.htm> (21.05.2016)
12. ..., “Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm” <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensipleri-ve-liberal-emperyalizm> (14.12.2014)
13. ..., “Türkiye’nin Uluslararası Güvenlik Perspektifi ve Politikaları” <http://www.mfa.gov.tr/i-turkiye-nin-uluslararasi-guvenlik-perspektifi.tr.mfa> (18.10.2016)
14. ....., “En Çok Silah Alan ve Satan 10 Ülke”, <http://www.ahaber.com.tr/galeri/dunya/en-cok-silah-alan-ve-satan-10-ulke> (15.05.2016)
15. ....., “Rusya’nın Yahudi Zenginleri”, [http://arsiv.salom.com.tr/news/\\_print/4162-Rusyanin-Yahudi-zenginleri.aspx](http://arsiv.salom.com.tr/news/_print/4162-Rusyanin-Yahudi-zenginleri.aspx) (29.06.2016)

16. ....“COMECON”, [http://www3.nd.edu/~jbergstr/DataEIAs2006/FTA5yrData\\_files/PDF%20Files/Europe/Comecon%20Document%20\(COMECON,%20CEMA,%20CMEA\).pdf](http://www3.nd.edu/~jbergstr/DataEIAs2006/FTA5yrData_files/PDF%20Files/Europe/Comecon%20Document%20(COMECON,%20CEMA,%20CMEA).pdf) (30.04.2016)
17. ....“Rus Çarı I. Petro’nun 1725 Yılında Yazdığı Vasiyetinin Türklerle ve NATO İle Olan İlgisi”, <http://blog.milliyet.com.tr/rus-cari-i-petro-nun-1725-yilinda-yazdigi-vasiyetinin-turklerle-ve-nato-ile-olan-iligisi/Blog/?BlogNo=355966> (27.04.2016)
18. *Amerikan Tarihinin Ana Hatları*, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAAnaHatlar/Tarih.htm> (15.10.2015)
19. Angel, Norman, *The Great Illision*, <http://elibrary.mediun.edu.my/books/2014/MEDIU12335.pdf> (20.05.2016)
20. Ataöv, Türkkaya, “Rus Devletin Kuruluşu”, s. 215-244. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/420/4667.pdf> (20.04.2016)
21. Başlamış, Cenk, “Karabağ’da ilk imza”, *Milliyet Gazetesi*, (11.2.2008) <http://www.milliyet.com.tr/Dunya/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&Kategori=dunya&KategoriID=&ArticleID=1010959&Date=03.11.2008&b=Karabagda%20ilk%20imza> (15.05.2016)
22. Bill Bland, “The Cominform Fights Revisionism”, <https://www.marxists.org/history/erol/uk.postww2/bland-cominform.pdf> (15.04.201)
23. BM’nin 1973 Sayılı Kararı, [http://www.masak.gov.tr/media/portals/masak2/files/mevzuat/terorun\\_finansmani/uluslararasi\\_mevzuat/BirlesmisMilletler/BM\\_1373\\_Karar.htm](http://www.masak.gov.tr/media/portals/masak2/files/mevzuat/terorun_finansmani/uluslararasi_mevzuat/BirlesmisMilletler/BM_1373_Karar.htm) (20.05.2016)
24. Bozkurt, Enver, “Uluslararası Hukuk Bakımından Yeni Devletlerin Ortaya Çıkışı”, <http://www.usakgundem.com/yorum/214/uluslararasi-hukuk-bakimindan-yeni-devletlerin-ortaya-%C3%A7ikisi.html> (15.11.2014)
25. Bölükbaşı, Ahmet Arkın, “Kuzey Kafkasya Özerk Cumhuriyetler Bağlamında Rus Dış Politikası-3”, <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0521-kuzey-3.htm> (12.08.2015)
26. Büyükdüvenci, Sabri, “Pragmatizm ve Eğitim“, s. 323-339. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/518/6490.pdf> (21.05.2016)
27. Demirel, Naim, “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu”, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/fsmia/article/download/1028000016/1028000020> (04.04.2016)

28. Dolapçı, Ercan, “Genç Türkiye, Sovyetler Birliği’ni Milletler Cemiyeti’ne aldırması”, <http://www.aydinlikgazete.com/gundem/genc-turkiye-sovyetler-birligini-milletler-cemi-yetine-aldirmisti-h55111.html> (30.04.2016)
29. Dugin, Alexander, “Avrasyacılık İdeolojisinin Kısaca Açıklanması”, <http://www.4pt.su/ka/node/1094> (15.05.2016)
30. Ekrem, Erkin, “Türkiye’nin Şanghay işbirliği Örgütü Üyeliği”, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-turkiyenin-sanghay-isbirligi-orgutu-uyeligi/1107> (11.05.2016)
31. Elnur İsmayılov “Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya’nın Yeni Askeri Doktrini”, *BİLGESEM Analiz*, No: 1190 s. 1-5 [https://www.academia.edu/11080971/Rusya-Bat%C4%B1\\_Krizi\\_%C3%87er%C3%A7evesinde\\_Rusya\\_n%C4%B1n\\_Yeni\\_Asker\\_Doktrini](https://www.academia.edu/11080971/Rusya-Bat%C4%B1_Krizi_%C3%87er%C3%A7evesinde_Rusya_n%C4%B1n_Yeni_Asker_Doktrini) (20.05.2016)
32. Fikret, Ertan, “Medvedev doktrini; Putin pratiği...”, *Zaman Gazetesi*, 11 Mayıs 2010, <http://haberrus.com/blog/fikret-ertan/2010/05/11/medvedev-doktrini-putin-pratigi---.html> (20.05.2016)
33. Gürel, Şükrü S., “Karabag Sorunu Üzerine Bir Not” s. 181-185. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/454/5152.pdf> (15.04.2016) . ,
34. <http://www.diplomatikgozlem.com/yazdir?03A74FCAB97F85A23427343701711E36> (22.05.2016)
35. <http://www.kafkasevi.com>
36. <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html> (20.04.2016)
37. <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html> (15.05.2016)
38. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuzey\\_Osetya-Alanya](https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuzey_Osetya-Alanya) (21.08.2015)
39. <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eanghay%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC> (17.05.2016)
40. <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-worldfactbook/geos/am.html> (20.05.2016)
41. İzzetgil, Elşan, "Rus Avrasyacılığı: N.S.Trubetskoy’un “Cengiz Hanın Mirası” Eseri Bağlamında Rus Siyasi Düşüncesini Anlamak”, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=582&bolge=9&konu=27> (20.05.2016)
42. Kantarcı, Hakan, <http://eprints.sdu.edu.tr/358/1/TS00519.pdf>

43. Karabağ, Mehmet, “Rus Emperyalizmi İçin Yeni Bir İdeoloji: Neo-Avrasyacılık”, <http://www.bilgesam.org/incele/1071/-rus-emperyalizmi-icin-yeni-bir-ideoloji-i--neo-avrasyacilik/#.V1bPsdKsV4s> (15.06.2016)
44. *Kuzey Atlantik Anlaşması (NATO)*, [http://www.nato.int/cps/fr/natohq/official\\_texts\\_17120.htm?selectedLocale=tr](http://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr) (15.04.2016)
45. Özlük, Erdem, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s. 239-260. <http://sead.selcuk.edu.tr/sead/article/download/220/216> (15.03.2016)
46. Selvi, Haluk, *Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü*, <http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf> (15.08.2015)
47. *Şanghai İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)*, <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa> (18.05.2016)
48. Türk Dil Kurumu [http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56cb27bd103b59.52153024](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56cb27bd103b59.52153024) (16.02.2016)
49. Yalçinkaya, Alaeddin, “Dugin’in Türk Cumhuriyetleri Konusundaki Önerileri Ne Kadar Uygulandı?”, *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi*, s. 705-723, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-3092014070739sosbilkongre59.pdf> (20.05.2016)
50. Yapıcı Utku, “Gürcistan Savaşı: Öncesi ve Sonrası”, s. 185-190, <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/63/3/10-Kronik.pdf> (20.05.2016)
51. Yörük, Yusuf Ziya, “Vahhabilik”, s. 51-67. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/740/9450.pdf> (18.08.2015)

## **EKLER**

**Harita 1: Kafkasya'nın Siyasi Haritası**

**Harta 2: Kafkasya'nın Bağımsız Devletler ve Özerk Bölgeler Haritası**

**Harita 3: Kafkasya'nın Coğrafi Haritası**

**Ek 1: Kafkasya Bağımsız Devletlerin Bayrakları**

**Ek 2: Kafkasya Özerk Bölgelerin Bayrakları**



### Harita 1: Kafkasya Siyasi Haritası.



**Kaynak:** <https://tarihturklerdebaslar.wordpress.com/2011/12/27/kafkas-halklari-ve-kafkasya/> (22.08.2015)

## Harita 2: Kafkasya Bölgesi Bağımsız Devletler ve Özerk Bölgeler Haritası.



**Kaynak:** <http://akademikperspektif.com/2015/04/13/guney-kafkasyada-etnik-catismalar-ve-bolgenin-turkiye-icin-onemi/> (20.08.2015)

**Harita 3: Kafkasya'nın Coğrafi Haritası.**



**Kaynak:** <http://www.cerkes.net/bilgi-deposu/kafkasya-neresidir-t13757.html>  
(21.08.2015)

**Ek 1: Kafkasya Yer Alan Bağımsız  
Devletlerin Bayrağı**



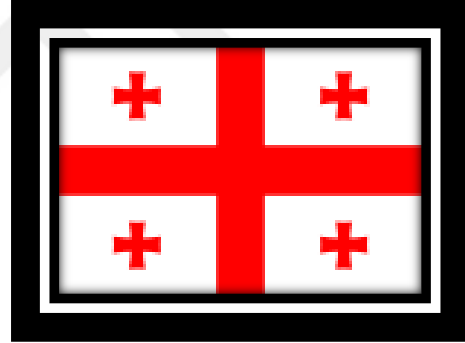
**Rusya Federasyonu'nun Bayrağı**



**Azerbaycan Cumhuriyeti Bayrağı**



**Ermenistan Devleti Bayrağı**



**Gürcistan Devleti Bayrağı**

## Ek 2: Kafkasya Özerk Bölgelerinin

## Bayrakları



Abhazya özerk Bölgesi Bayrağı



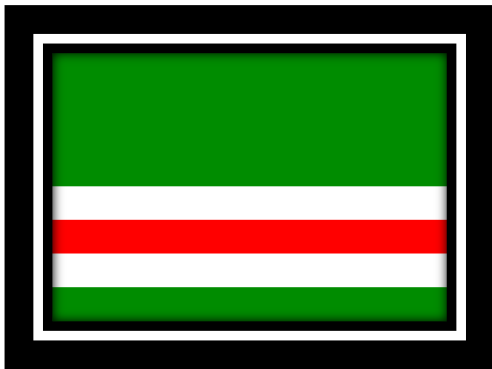
Dağıstan Özerk bölgesi Bayrağı



Adıgey Özerk Bölgesi Bayrağı



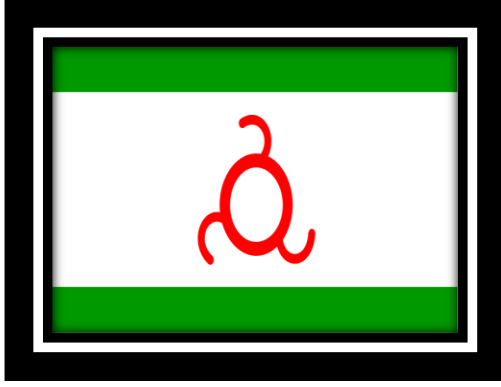
Güney Osetya Özerk Bölgesi Bayrağı



Çeçen (İçkeriya) Özerk Bölgesi Bayrağı



Kuzey Osetya Özerk Bölgesi Bayrağı



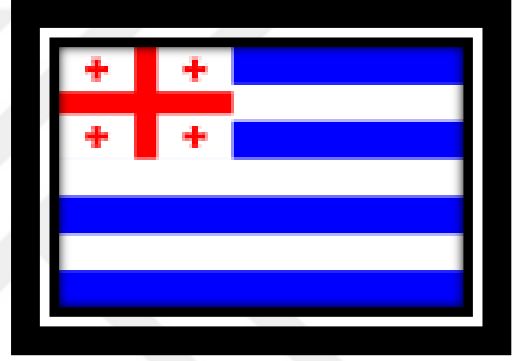
İnguşeyta Özerk Bölgesi Bayrağı



Karaçay- Çerkez Özerk Bölgesi



Kabardey-Balkar Özerk Bölgesi  
Bayrağı



Acarya Özerk Bölgesi Bayrağı

## ÖZGEÇMİŞ

|              |                |
|--------------|----------------|
| Adı Soyadı   | Faruk TİPİOĞLU |
| Doğum Yeri   | KARS           |
| Doğum Tarihi | 14.01.1990     |

### LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

|            |                                      |
|------------|--------------------------------------|
| Üniversite | Selçuk Üniversitesi                  |
| Fakülte    | İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi |
| Bölüm      | Uluslararası İlişkiler               |

### LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

|            |                      |
|------------|----------------------|
| Üniversite | Anadolu Üniversitesi |
| Fakülte    | İktisat Fakültesi    |
| Bölüm      | Kamu Yönetimi        |

### İŞ DENEYİMİ

|                  |                                                |
|------------------|------------------------------------------------|
| Çalıştığı Kurum  | Kağızman Meslek Yüksek Okulu                   |
| Görevi/Pozisyonu | Sözleşmeli (ek ders karşılığı) Öğretim elemanı |
| Tecrübe Süresi   | 1 yıl                                          |

### İLETİŞİM

|        |                                                                          |
|--------|--------------------------------------------------------------------------|
| Adres  | Merkez Yalınkaya köyü Merkez/KARS                                        |
| E-mail | <a href="mailto:faruktipioglu36@gmail.com">faruktipioglu36@gmail.com</a> |